

การศึกษาโบราณอุบายจากคอลัมน์ภูมิปัญญาชาวบ้านในนิตยสารแม่บ้าน

A STUDY OF OLD STRATEGY FROM THE LOCAL WISDOM COLUMN
IN MAE-BAAN MAGAZINE

พรนิภา บัวพิมพ์

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงวัฒนธรรม
ประจำปีงบประมาณ ๒๕๔๘

ชื่อเรื่อง การศึกษาโบราณอุบายจากคอลัมน์ภูมิปัญญาชาวบ้านในนิตยสารแม่บ้าน
A STUDY OF OLD STRATEGY FROM THE LOCAL WISDOM
COLUMN IN MAE-BAAN MAGAZINE

ผู้วิจัย นางพรนิภา บัวพิมพ์

ได้รับทุนอุดหนุนจาก สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

บทคัดย่อ

จากการศึกษาโบราณอุบายจากคอลัมน์ภูมิปัญญาชาวบ้านในนิตยสารแม่บ้าน ซึ่งเป็นบทความของสุจิตต์ บัวพิมพ์ พบว่า เป็นลักษณะของการดูแลห่วงใยในความปลอดภัยของชีวิตและทรัพย์สิน ตลอดจนสุขภาพพลานามัยของผู้คนในอดีต ที่ใช้ภูมิปัญญาในโบราณอุบายแต่ละเรื่องเพื่อการตักเตือนสั่งสอน

โบราณอุบายที่คนโบราณนำมากล่าวอ้างนั้น พบว่า ได้กำหนดอุบายไว้ในข้อห้ามคำสอนสำหรับบุคคลทุกวัยและทุกเพศ โดยวัยเด็กมีอุบายแฝงไว้มากกว่าวัยอื่น ทั้งมีความเกี่ยวข้องกับเพศหญิงมากกว่าเพศชาย เนื่องจากเด็กและเพศหญิงเป็นผู้ที่ต้องได้รับการดูแลเอาใจใส่มากกว่าวัยและเพศอื่น โบราณอุบายที่บรรพบุรุษใช้เพื่อควบคุมความประพฤติคนในสังคม ได้แก่ การอ้างผีกลางเทวดา สิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ อันตราย ความไม่เป็นสิริมงคล ซึ่งโบราณอุบายในช่วงวัยเด็กจะอ้างผีเพื่อให้เกิดความกลัว สำหรับผู้ใหญ่ โบราณอุบายจะปรับเปลี่ยนไปเป็นการให้มีคุณธรรม ความกตัญญู ความรับผิดชอบ และมีความเกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ ส่วนผู้หญิงที่อยู่ในวัยสาวจะมีโบราณอุบายเกี่ยวกับเรื่องเพศ การวางตัวเป็นกุลสตรี เป็นต้น

ในภาวะปัจจุบันนี้ โบราณอุบายเป็นเพียงข้อห้ามคำสอนสืบต่อกันมา มีบางเรื่องสามารถนำมาปรับใช้กับชีวิตประจำวันได้ เช่น อุบายเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม การวางตัว การเป็นกุลสตรี แต่บางเรื่องไม่สามารถนำมาใช้ได้ ในภาวะปัจจุบัน เพราะความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ได้ก้าวหน้าไปอย่างมาก ประกอบกับบริบทและปัจจัยต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต หากจะมีการศึกษาในเรื่องนี้ต่อไป ควรเป็นการวิเคราะห์โดยกว้างขวาง และนำไปเผยแพร่ เพื่อให้เห็นคุณค่าของโบราณอุบาย ที่บรรพบุรุษได้กำหนดไว้ จนทำให้มีการสืบทอดและมีขนบธรรมเนียมประเพณีมาจนทุกวันนี้ หรืออาจนำโบราณอุบายในลักษณะเช่นนี้ไปเปรียบเทียบกับในภูมิภาคต่าง ๆ หรือของชนเผ่าและขยายขอบเขต ไปยังภูมิภาค ประเทศเพื่อนบ้านในภูมิภาคเอเชีย ก็จะทำให้เข้าใจรากฐานความคิดในวิถีชีวิต และเข้าใจวัฒนธรรม ทำให้เกิดความเข้าใจในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

Name of Project : A STUDY OF OLD STRATEGY FROM THE LOCAL WISDOM
COLUMN IN MAE-BAAN MAGAZINE

Researcher : PORNNIPA BOAPIM

Grants : FROM OFFICE OF THE NATIONAL CULTURE COMMISSION

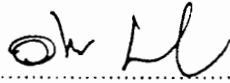
Abstract

According to Studies, researches, and analyses concerning with a study of old strategy noted in the local wisdom column of housewives' journals, articles written by Mr.Sujarit Boapim present a concern in safeguards of life and property as well as healthfulness of people in the preceding era. Apparently, there are local wisdoms hidden in every old strategy, considerations in every gender and age. Commonly discovered, old strategies had usually been employed during childhood period. They dealt more with female as opposed to male. From the outset, old strategies were used for behavioral maneuvering, secretly laid with tactics and stories about danger, fear, ghosts, demons, evils, ugliness or punishment from high spirit. As the time had gone by, old strategies were adapted to comply with morality, reverence, responsibility, damnation, heaven and hell, and career perspective. Also, young female teenagers were taught by old strategies about wax, ladylike manner, befitting adolescence, becoming puberty, etc. towards marriage, and pregnancy. Old folks had upheld these for every gender and age.

At present, old strategies are old-fashioned. As the world has changed in every respect. Some are still useful while several others are inapplicably outmoded not only because of medical and health care advancement, but also, modern technology of pharmaceutical break through and life safeguards. Those strategies of the old day became obsolete. What are left behind are virtue, moral, ethic, and gentlewomanliness. If there were to have further studies on this, we should encourage people to take such measures people into account and compare them with other communities or tribes and throughout the region as to get to understand basic thinking on the way of life and get to know the culture. This enable living peacefully together.

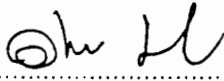
อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตร และคณะกรรมการสอบ
ได้พิจารณาสารนิพนธ์เรื่อง การศึกษาโบราณอุบายจากคอลัมน์ภูมิปัญญาชาวบ้านในนิตยสารแม่บ้าน
ของนางพรนิภา บัวพิมพ์ ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา
การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์

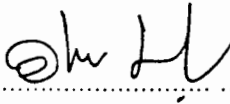
(รองศาสตราจารย์อัครา บุญทิพย์)

ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตร

(รองศาสตราจารย์อัครา บุญทิพย์)

คณะกรรมการสอบ

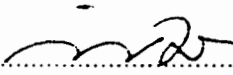
ประธาน

(รองศาสตราจารย์อัครา บุญทิพย์)

กรรมการสอบสารนิพนธ์

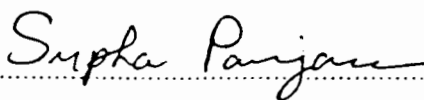
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชวนพิศ อัฐรัตน์)

กรรมการสอบสารนิพนธ์

(อาจารย์พิมพ์ภาภรณ์ บุญประเสริฐ)

อนุมัติให้รับสารนิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษา
มหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

คณบดีคณะมนุษยศาสตร์

(รองศาสตราจารย์สุภา ปานเจริญ)

ประกาศคุณูปการ

สารนิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความกรุณาให้คำปรึกษา ทั้งด้านแนวคิด ข้อเสนอแนะ รวมถึงการตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ จากรองศาสตราจารย์อัครา บุญทิพย์ อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ ผู้ศึกษารู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาของอาจารย์เป็นอย่างยิ่ง จึงขอกราบขอบพระคุณไว้ ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์อัครา บุญทิพย์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชวนพิศ อิฐรัตน์ และอาจารย์พิมพ์ภาภรณ์ บุญประเสริฐ ที่ได้กรุณาเป็นกรรมการสอบปากเปล่าสารนิพนธ์ ตลอดจนคณาจารย์ภาควิชาภาษาไทยทุกท่าน ที่ได้ให้ความรู้แก่ผู้วิจัย

ขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.อัมพร สุขเกษม อดีตประธานกรรมการบริหารหลักสูตร สาขาวิชาภาษาไทย ที่เป็นผู้แนะนำ สนับสนุนให้มีโอกาสเข้ารับการศึกษ และขอกราบขอบพระคุณอาจารย์สุจิต บัวพิมพ์ ผู้ที่รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับโบราณอุบาย ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษสั่งสมและถ่ายทอดไว้ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา เพื่อมีให้คำสอน คำเตือนเหล่านั้นสูญหาย ตลอดจนให้ข้อมูลและคำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าอย่างดียิ่ง

ขอขอบคุณสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม ที่ให้การสนับสนุนเงินอุดหนุนทุนวิจัย ประจำปีงบประมาณ 2548 ขอขอบคุณคุณปริดา เติระกุล บรรณารักษนิเทศสารแม่บ้าน ที่ได้แนะนำเอกสารคหสัมพันธ์ภูมิปัญญาชาวบ้านในนิเทศสารแม่บ้าน รองศาสตราจารย์หนู นุณยรัตพันธุ์ ที่กรุณาให้แนวคิดที่เป็นประโยชน์ อย่างยิ่ง ดร.สมหมาย จันทร์เรือง และ ดร.พหล แก้วเขียว แห่งมหาวิทยาลัยสยาม ขอขอบคุณคุณวินัยและคุณชนิษฐ์ วรวัตร์ คุณสิริวรรณ ศรีทอง คุณวารีย์ แยมวงษ์ และเจ้าหน้าที่ห้องสมุดของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ เพื่อนิสิตปริญญาโท วิชาเอกภาษาไทย ภาคพิเศษ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ทุกคนที่ให้ความช่วยเหลือ แนะนำและเป็นกำลังใจ ตลอดจนเด็กชายพงศ์ประพิมพ์ บัวพิมพ์ และเด็กหญิงพรประพิมพ์ บัวพิมพ์ ที่เป็นกำลังใจสำคัญคอยดูแลสุขภาพของผู้ศึกษา ในการทำสารนิพนธ์ฉบับนี้จนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ประโยชน์และคุณค่าที่พึงมีจากสารนิพนธ์ฉบับนี้ ผู้ศึกษาขอมอบเป็นเครื่องบูชาพระคุณแต่บิดา มารดา ครู อาจารย์ และผู้มีพระคุณทุกท่านที่อบรมสั่งสอน ชี้แนะแนวทาง ตลอดจนสนับสนุนและเป็นกำลังใจให้ผู้ศึกษาค้นคว้าด้วยดีตลอดมา

พรนิภา บัวพิมพ์

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ.....	1
ภูมิหลัง.....	1
จุดมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า.....	3
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า.....	3
ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า.....	3
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	3
วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า.....	3
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	4
1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับความเชื่อ.....	4
ก. เอกสารที่เกี่ยวกับความเชื่อ.....	4
ข. งานวิจัยที่เกี่ยวกับความเชื่อ.....	11
2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับภูมิปัญญา.....	12
ก. เอกสารที่เกี่ยวกับภูมิปัญญา.....	12
ข. งานวิจัยที่เกี่ยวกับภูมิปัญญา.....	14
3. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับคำสอน.....	16
ก. เอกสารที่เกี่ยวกับคำสอน.....	16
ข. งานวิจัยที่เกี่ยวกับคำสอน.....	22
3 การศึกษาจุดมุ่งหมายของโบราณอูบาย.....	23
1. โบราณอูบายที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อป้องกันอันตราย.....	23
ก. การป้องกันอันตรายต่อร่างกาย.....	24
ข. การป้องกันอันตรายต่อจิตใจ.....	29
2. โบราณอูบายที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้มีความสำรวมระวัง.....	30
ก. การสำรวมระวังเกี่ยวกับความเสียหายของสิ่งของเครื่องใช้.....	30
ข. การสำรวมระวังเกี่ยวกับกิริยามารยาท.....	32
ค. การสำรวมระวังเกี่ยวกับความเหมาะสม.....	33
3. โบราณอูบายที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อความสะอาดและสุขอนามัย.....	35

สารบัญ(ต่อ)

บทที่	หน้า
3 (ต่อ) การศึกษาจุดมุ่งหมายของโบราณอูบาย	
4. โบราณอูบายที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย.....	36
5. โบราณอูบายที่มีจุดมุ่งหมายประเภทเบ็ดเตล็ด.....	37
4 การใช้ภูมิปัญญาในโบราณอูบาย.....	39
1. การใช้ภูมิปัญญาโดยอ้างผีสิง เทวดา และสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ.	39
2. การใช้ภูมิปัญญาโดยอ้างสังคมครอบครัว.....	40
3. การใช้ภูมิปัญญาโดยอ้างการประกอบอาชีพ.....	40
4. การใช้ภูมิปัญญาโดยอ้างสุขภาพและสวัสดิภาพ.....	41
5. การใช้ภูมิปัญญาโดยอ้างความไม่เป็นสิริมงคล.....	41
6. การใช้ภูมิปัญญาโดยอ้างธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.....	42
5 สรุปผลและข้อเสนอแนะ.....	43
สรุปผลการศึกษาค้นคว้า.....	44
ข้อเสนอแนะ.....	47
บรรณานุกรม.....	48
ภาคผนวก.....	54
ภาคผนวก ก.....	55
ภาคผนวก ข.....	136
ภาคผนวก ค.....	142
ประวัติย่อผู้ทำสารนิพนธ์.....	145

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

การดำเนินชีวิตของคนในสังคมมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะต้องมีการกำหนดกฎระเบียบและข้อบังคับ เพื่อให้สำหรับคนในสังคมให้สามารถดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขสงบและปลอดภัย แต่กฎระเบียบและข้อบังคับเหล่านั้น บางครั้งไม่สามารถบอกถึงเหตุผลในการห้ามประพฤติปฏิบัติได้โดยตรง ต้องอาศัยอุบายอันแยบยล อุบายต่าง ๆ เหล่านี้เป็นวิธีการบอกเล่าปากต่อปากแบบมุขปาฐะ (Oral Tradition) ซึ่งบรรพบุรุษใช้เป็นเครื่องมือในการควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคม

ในอดีต การใช้อุบายต่าง ๆ มีสาเหตุเนื่องจากคนในสังคมมีความเชื่อและเกรงกลัวพลังอำนาจลึกลับ ภูตผีปีศาจ ความอัปปริยัจฉาไร ไม่ต้องการให้สิ่งที่ไม่ดีเกิดขึ้นแก่ตนเองและครอบครัว จึงมีการใช้อุบายในการบอก หรือเตือน มิให้คนทำสิ่งที่ไม่ดี ซึ่งอุบายต่าง ๆ เหล่านี้นับเป็นภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษได้คิดและสั่งสมขึ้น โดยนำมาถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังได้ยึดถือปฏิบัติตามทั้งที่ไม่ทราบเหตุผลหรือจุดมุ่งหมายของอุบายที่ซ่อนไว้เหล่านั้น แต่เกิดจากความเชื่อหรือความกลัวต่อสิ่งต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้นโดยเฉพาะเด็กหรือผู้หญิง ที่มีกรอบในการดำเนินชีวิตประจำวันด้วยความระมัดระวัง ดังที่สุจริต บัวพิมพ์ (2537 : 35) กล่าวไว้ว่า “อุบายโบราณ หรือ โบราณอุบาย หมายถึง สิ่งที่กำหนดขึ้นมาเพื่อให้คนปฏิบัติตาม ประโยชน์ของอุบายโบราณคือ ถ้าปฏิบัติตามแล้วสามารถทำให้ชีวิตปลอดภัยได้ มักพบอุบายโบราณที่เกี่ยวข้องกับเด็ก ๆ อยู่เป็นจำนวนมาก เช่น “ห้ามเอาไม้กวาดมาเล่นตีกันจะเป็นบ้า” “ห้ามนอนกินข้าว ซาติน้ำจะเกิดเป็นงูเห่า” เป็นต้น” ซึ่งต่อไปนี้ ผู้วิจัยจะใช้คำว่าโบราณอุบายในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้

โบราณอุบาย สะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาที่ชาญฉลาดของบรรพบุรุษไทยที่สั่งสมและถ่ายทอดสั่งสอนให้ลูกหลานประพฤติปฏิบัติตาม และสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข โดยที่ผู้ใหญ่ พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย คอยตักเตือน แนะนำ วิธีการประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบ กฎเกณฑ์ ที่คนในสังคมเป็นผู้กำหนดขึ้น ซึ่งโบราณอุบายที่พบจะมีลักษณะควบคุมความประพฤติคนในสังคม ในด้านการป้องกันอันตราย การระมัดระวัง ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต สุขภาพอนามัย ความสะอาด ความเมตตา ตลอดจนความกตัญญู

ภูมิปัญญาที่เป็นโบราณอุบาย ได้ถูกถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนรุ่นถัดมา โดยผู้ใหญ่ในครอบครัวถ่ายทอดเป็นมุขปาฐะสู่บุตรหลาน นอกจากนั้นได้มีการถ่ายทอดโดยเอกสารเผยแพร่เป็นตำราและหนังสือในรูปแบบต่าง ๆ

นิตยสารแม่บ้าน เป็นนิตยสารรายเดือนที่มีเนื้อหาสาระส่วนใหญ่ เป็นเรื่องเกี่ยวกับการบ้าน งานเรือน วิธีการทำอาหาร แฟชั่นเครื่องแต่งกาย นวนิยายและเรื่องสั้น การสัมภาษณ์บุคคลต่าง ๆ นอกจากนี้ ยังมีคอลัมน์ประจำอื่น ๆ ซึ่งหนึ่งในคอลัมน์ประจำนั้นมีคอลัมน์ที่น่าสนใจคือ "คอลัมน์ ภูมิปัญญาชาวบ้าน" ซึ่งเป็นคอลัมน์เกี่ยวกับเรื่องราวทางด้านภูมิปัญญาชาวบ้าน ความเชื่อ และ โบราณอุบาย เริ่มตีพิมพ์ครั้งแรกในปีที่ 17 ฉบับที่ 293 ประจำเดือนตุลาคม พ.ศ. 2536 โดยนายปริดา หะระกุล (2536 : ไม่ปรากฏเลขหน้า) บรรณาธิการนิตยสารแม่บ้านกล่าวว่า "นิตยสารแม่บ้าน นอกจากจะเน้นด้านอาหารการเรือนแล้ว ยังเสนอสาระและบันเทิงที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อ่านทุกเพศ ทุกวัย เรื่องดี ๆ อย่างนี้จึงไม่ยากให้ผ่านเลยไปโดยเริ่มตั้งแต่ฉบับนี้ อาจารย์สุจริต บัวพิมพ์ มี ข้อเขียนประจำในคอลัมน์ภูมิปัญญาชาวบ้าน ประเดิมด้วยเรื่องกระแตเวียน"

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า คอลัมน์ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นคอลัมน์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับภูมิปัญญา เช่น ภูมิปัญญาเกี่ยวกับเครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพ เครื่องมือในการจับปลาหรือสัตว์น้ำ สุภาสิต คำพังเพย สำนวนไทย การละเล่นพื้นบ้านของไทย ปริศนาคำทาย แนวประเพณีปฏิบัติตน เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุข ปราศจากความขัดแย้ง ภัยอันตรายต่อชีวิตและ ทรัพย์สินของตนเอง หรือของสมาชิกในครอบครัว และเนื้อหาที่น่าสนใจอีกประเภทหนึ่ง คือ โบราณ อุบาย โดยเนื้อหาเป็นเรื่องเกี่ยวกับข้อห้ามต่าง ๆ ในการประเพณีปฏิบัติตน มีจุดมุ่งหมายของการห้าม เพื่อความปลอดภัยของตนและสมาชิกในครอบครัว เพื่อสุขภาพอนามัยที่ดี เพื่อความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ตลอดจนความกตัญญู โดยอุบายต่าง ๆ เหล่านั้น เกิดจากความรัก ความห่วงใยของพ่อแม่ปู่ย่าตายาย เช่น "ห้ามหญิงที่ตั้งท้องไปดูเขาออกลูก จะออกลูกยาก" โบราณ อุบายข้อนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อไม่ต้องการให้ผู้หญิงที่ตั้งท้องเกิดอาการหวาดกลัวการคลอดลูก และทำให้ เสียสุขภาพจิต จึงใช้อุบายบอกหรือห้ามไว้ เนื่องจากสมัยโบราณมิได้คลอดในห้องคลอดอย่าง โรงพยาบาลในปัจจุบัน การคลอดลูกที่บ้านทำให้ได้ยินเสียงร้องครวญครางด้วยความเจ็บปวด หากหญิงที่ตั้งท้องได้ยินหรือเห็นภาพอาการเจ็บปวดของการคลอดลูก จะทำให้กลัว และ "ห้ามตัดเล็บ ตอนกลางคืน วิญญาณปู่ย่าตายายจะไม่สงบ" จุดมุ่งหมายเพื่อต้องการให้รู้จักระมัดระวังอันตรายจาก การตัดเล็บกลางคืน เนื่องจากสมัยโบราณยังไม่มีกรรไกรตัดเล็บ และในเวลากลางคืนแสงสว่างจาก ตะเกียงน้ำมัน ไม่เพียงพอในการให้แสงสว่าง ซึ่งต่างจากปัจจุบันที่มีกรรไกรตัดเล็บและมีไฟฟ้าให้แสง สว่างใช้ เป็นต้น

จากความสำคัญดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาถึงจุดมุ่งหมายในการใช้อุบาย ที่แบบยลเหล่านั้น ตลอดจนอนุรักษและเผยแพร่แก่คนรุ่นหลัง เพื่อให้คนในสังคมนำมาปรับใช้เพื่อให้ สามารถดำรงชีวิตด้วยความสงบสุข มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินทั้งต่อผู้ที่ประเพณีปฏิบัติ ตามและสมาชิกในครอบครัว

จุดมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

เพื่อให้เข้าใจจุดมุ่งหมาย และเห็นภูมิปัญญาในการอบรมสั่งสอนและควบคุมพฤติกรรมของคนในอดีต

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

การเข้าใจจุดมุ่งหมายของการใช้อุบายของบรรพชน ซึ่งเป็นภูมิปัญญาในการอบรมสั่งสอนและควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมสมัยโบราณ ทำให้ตระหนักถึงความสำคัญและคุณค่าโบราณอุบาย ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นข้อคิด คำสอน และระเบียบปฏิบัติ และควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมสืบไป

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นการศึกษาโบราณอุบายจากคอสม์นัภูมิปัญญาชาวบ้านในนิตยสารแม่บ้าน ของสุจริต บัวพิมพ์ ดีพิมพ์และจำหน่ายระหว่างปี พ.ศ. 2536 - 2545 โดยเริ่มศึกษาตั้งแต่ปีที่ 17 ฉบับที่ 294 ประจำเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2536 ถึงปีที่ 27 ฉบับที่ 402 ประจำเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2545

นิยามศัพท์เฉพาะ

โบราณอุบาย หมายถึง วิธีอันแยบยลที่มีมาช้านาน ในการดักเตือนหรือขู่ให้กลัว กับสิ่งที่จะเกิดขึ้น เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดอุบัติเหตุหรืออันตรายกับบุคคล มักขึ้นด้วยคำว่า “ห้าม” หรือ “อย่า” โดยมีเจตนาหรือจุดมุ่งหมายแฝงอยู่

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

1. รวบรวมและศึกษาข้อมูลจากคอสม์นัภูมิปัญญาชาวบ้านจากนิตยสารแม่บ้าน ที่เขียนโดยสุจริต บัวพิมพ์ ตั้งแต่ปีที่ 17 ฉบับที่ 294 ประจำเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2536 ถึงปีที่ 27 ฉบับที่ 402 ประจำเดือนพฤศจิกายน 2545 เฉพาะข้อมูลที่เป็นโบราณอุบาย
2. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา
3. สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิและวิทยากรที่เกี่ยวข้อง
4. จัดหมวดหมู่ข้อมูลโบราณอุบาย จากคอสม์นัภูมิปัญญาชาวบ้านในนิตยสารแม่บ้าน
5. ศึกษาจุดมุ่งหมายของการใช้โบราณอุบาย
6. ศึกษาการใช้ภูมิปัญญาในโบราณอุบาย
7. เสนอผลการศึกษาค้นคว้าแบบพรรณนาวิเคราะห์

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาโบราณอูบายจากคอลัมน์ภูมิปัญญาชาวบ้านในนิตยสารแม่บ้าน ผู้ศึกษาได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยแยกศึกษาเป็นหัวข้อเรียงตามลำดับ ดังนี้

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับความเชื่อ
2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับภูมิปัญญา
3. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับคำสอน

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับความเชื่อ

ก. เอกสารที่เกี่ยวกับความเชื่อ

ความหมายของความเชื่อ

คำว่า ความเชื่อ มีผู้ให้คำนิยามไว้ดังนี้

จาวรรรณ ธรรมวัตร (2535 : 106) ให้คำจำกัดความว่า ความเชื่อ หมายถึง ความเชื่อของคนแต่ละท้องถิ่น เกิดจากการดำรงชีวิตประจำวันประสบกับปัญหา เช่น เกิดโรคภัยไข้เจ็บ ภัยธรรมชาติ ซึ่งปัญหานั้นเกินความสามารถที่คนธรรมดาจะแก้ไขได้ จึงสร้างความเชื่อว่าจะต้องมีอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติที่สามารถช่วยได้ เช่น เทวดา เทพเจ้า ภูตผีปีศาจ พระอาทิตย์ พระจันทร์ เป็นต้น

ธวัช ปุณโณทก (2536 : 350) ให้คำจำกัดความว่า ความเชื่อ คือ การยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์หรือสังคมนั้น ๆ แม้ว่าพลังอำนาจนั้น ๆ จะไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมยอมรับและให้ความเคารพยำเกรง

นันทา ชุณหภักดี (2530 : 12) ให้คำจำกัดความว่า ความเชื่อ หมายถึง สภาพที่บุคคลให้ความมั่นใจ เห็นคล้อยตามและพร้อมที่จะปฏิบัติตามสิ่งหนึ่งสิ่งใด แล้วนำไปถ่ายทอดให้บุคคลอื่นได้ทราบ เพื่อต้องการให้เกิดความมั่นใจ เห็นคล้อยตามและปฏิบัติตาม โดยไม่คำนึงว่าความเชื่อนั้นจะมีเหตุผลที่สามารถพิสูจน์ได้หรือไม่

นิตยา บุญสิงห์ (2546 : 30) ให้คำจำกัดความว่า ความเชื่อ คือ การยอมรับนับถือหรือยึดมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทั้งที่มีตัวตนหรือไม่มีก็ตาม ว่าเป็นความจริงหรือมีอยู่จริง

บุปผา ทวีสุข (2520 : 156) กล่าวว่า ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับนับถือหรือยึดมั่นในสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่มีตัวตนหรือไม่มีตัวตน ว่าเป็นความจริงหรือมีอยู่จริง และการยอมรับนับถือนั้นอาจมีหลักฐานที่สามารถพิสูจน์ให้เห็นจริงเกี่ยวกับสิ่งนั้นหรืออาจไม่มีหลักฐานก็ได้ โดยมีสาเหตุในการสร้าง

ความเชื่อ 2 ประการคือ 1) ความเชื่อที่เกิดจากความกลัวหรือความไม่รู้ของมนุษย์หรือหาเหตุผลไม่ได้ แต่มีความเชื่อว่าทุกสิ่งเกิดจากการกระทำของมนุษย์แต่ไม่ทราบว่าเป็นใคร จึงสมมุติว่าเป็นเทพเจ้า ภูตผีปีศาจ และ 2) ความเชื่อที่เกิดจากความฉลาด และการมีประสบการณ์มากกว่า โดยมีจุดมุ่งหมาย เพื่อความเป็นระเบียบของสังคม เป็นผู้มีมารยาท มีความรอบคอบ เพื่อสุขภาพอนามัย มีความเมตตา และมีผลทางด้านจิตใจ

ประมวลู ดิคคินสัน (2521 : 89 – 136) กล่าวถึงที่มาของความเชื่อของมนุษย์ว่าเกิด จากความคิดคำนึงในสิ่งที่ไม่รู้และน่าหวาดกลัว แล้วถ่ายทอดความเชื่อสืบต่อไปยังคนรุ่นหลังด้วยการ ใช้ภาษาพูด โดยยกตัวอย่างความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของไฟ นิทานพื้นบ้าน เรื่องแม่โพสพ ตามอง ล่าย จามเทวี และเรื่องผาแดงนางไอ่

ภิญโญ จิตต์ธรรม (2534 : 1– 5) กล่าวถึงความเชื่อของคนปักษ์ใต้ว่า เป็นระบบเดียวกับ ความเชื่อในท้องถิ่นภาคอื่น ๆ คือ ความเชื่อเกิดจากความกลัว อยากมีความสุข อยู่ด้วยความสุขสบาย ไม่เดือดร้อน ความไม่รู้เป็นเหตุอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดความเชื่อ บางครั้งเชื่ออย่างมกมายไร้เหตุผล บางครั้งความเชื่อแฝงเหตุผลไว้เพื่อเป็นอุบาย นำเยาวชนไปในทางที่ถูกที่ดี เพื่อประโยชน์เพื่อความสุข ของคนในครอบครัว

มณี พยอมยงค์ (2536 : 122) กล่าวถึงความเชื่อว่ามีกำหนดหัวข้อไว้แตกต่างกัน ตามความคิดเห็นของผู้ที่ศึกษาค้นคว้า ทำให้เกิดคำสอนสำหรับเป็นข้อห้ามและข้อปฏิบัติของคนไทย ในแต่ละภูมิภาค ซึ่งมีความเหมือนกันและแตกต่างกันบ้าง ตามสภาพแวดล้อมของสังคมในขณะนั้น

ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม (2543 : 34 – 35 ; 59 – 60) กล่าวถึงความเชื่อของมนุษย์ว่า มีทั้งดี และ ไม่ดี คือ 1) ความเชื่อที่ดี คือความเชื่อในทางศาสนา เพราะมีอำนาจศักดิ์สิทธิ์สามารถควบคุม พฤติกรรมของมนุษย์ให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีศีลธรรม 2) ความเชื่อที่อาจดี หรือ ไม่ดีก็ได้ ในเรื่องอำนาจศักดิ์สิทธิ์ที่มนุษย์ควบคุมได้ และใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ตนเรียกว่าไสยศาสตร์ ซึ่งการแสดงออกของมนุษย์ที่มีต่อความเชื่อทางศาสนาและไสยศาสตร์ คือ การประกอบพิธีกรรม เป็นการกระทำร่วมกันของคนในสังคม เป็นการสร้างสำนึกในความเป็นคนในท้องถิ่นเดียวกัน สำนึกเดียวกัน ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างกฎเกณฑ์และจารีต ที่ทุกคนต้องเคารพและประพฤติในการ ดำรงอยู่ร่วมกัน

สมปราชญ์ อัมมะพันธ์ (2536 : 9) กล่าวว่า ความเชื่อทำให้มนุษย์มีการประพฤติปฏิบัติ ที่แตกต่างกันไปตามความเชื่อของตน ซึ่งการปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติตามความเชื่อของตน จะทำให้เกิด ผลดีแก่ตนเอง โดยความเชื่อส่งผล 2 ประการ คือ

- 1) เกิดข้อห้ามที่คนในสังคมไม่ควรทำ
- 2) เกิดข้อควรปฏิบัติ เพราะเชื่อว่าทำแล้วจะเกิดมงคล

สุจิต บัวพิมพ์ (2538 : 38) กล่าวถึงความเชื่อฯ หมายถึง การที่ชาวบ้านยอมรับสิ่งที่ยู่นอกเหนือกฎธรรมชาติ เช่น วิญญาณ ภูตผี ปีศาจ สิ่งที่เป็นนามธรรมมากกว่ารูปธรรม สามารถดลบันดาลสิ่งต่าง ๆ ให้เกิดให้เป็นตามที่ได้เช่นไหว้ บวงสรวง บนบานศาลกล่าว ซึ่งความเชื่อเหล่านั้นมักกำหนดขึ้นเพื่อป้องกันการทำผิดทำนองครองธรรมหรือผิดศีลธรรมจารีตประเพณีของชุมชนนั้น ๆ โดยบทลงโทษของผู้ทำผิดความเชื่อ จะขาดความนับถือในหมู่บ้าน ขาดสมาคมจากผู้คน สภาพจิตใจเสื่อมโทรมจนอาจสติพินเพื่อนได้

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2512 : 169) กล่าวถึงความเชื่อของชาวบ้านว่า เกิดจากเหตุหลายประการ บางเรื่องเป็นวิธีการสอนของผู้ใหญ่ที่ไม่อยากให้เกิดผลโดยตรง จึงนำเอาสิ่งที่น่ากลัวมาขู่หรือหลอก บางเรื่องเป็นคำสอนที่เป็นปรัชญา ซึ่งผู้ใหญ่จะไม่บอกหรือสั่งสอนตรง ๆ จะนำเรื่องโศกลางมาใช้เป็นสื่อ การศึกษาความเชื่อของชาวบ้านจึงมีประโยชน์ในศาสตร์ต่าง ๆ เช่น ไลยศาสตร์ มายาศาสตร์ และโหราศาสตร์ ความเชื่อบางอย่างกลายเป็นธรรมเนียมของสังคมและชนชาติ สังคมที่มีธรรมเนียมพ้องกัน มักเป็นสังคมที่มีความสัมพันธ์กันทางเชื้อชาติด้วย

สุนันท์ อุดมเวช (2524 : 114 - 115) กล่าวว่า คนในอดีตมีความเข้าใจเหตุผลและปรากฏการณ์ทางธรรมชาติน้อยมาก เนื่องจากวิทยาศาสตร์ยังไม่เจริญก้าวหน้า จึงมีความเข้าใจผิดไปจากความเป็นจริง เกิดความเชื่อมั่นในสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่เข้ามาผูกพัน และยอมรับนับถือสิ่งเหล่านั้นเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจในการดำรงชีวิต

จากนิยามความหมายของความเชื่อ สามารถประมวลได้ว่า ความเชื่อ คือการยอมรับนับถือหรือยึดมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทั้งที่มีตัวตนและไม่มีตัวตน เห็นคล้อยตามและพร้อมที่จะปฏิบัติตาม

ประเภทของความเชื่อ

มีผู้แบ่งประเภทของความเชื่อไว้ดังนี้

จารุวรรณ ธรรมวัตร (2535 : 106 - 113) กล่าวว่า สังคมชาวอีสานมีความเชื่อในสิ่งต่าง ๆ

ดังนี้คือ

1. ความเชื่อเรื่องโศกลาง ฤกษ์
2. ความเชื่อเรื่องความฝัน
3. ความเชื่อเรื่องสิ่งแวดล้อมและปรากฏการณ์ธรรมชาติ
4. ความเชื่อเรื่องสุขภาพและสวัสดิภาพ
5. ความเชื่อเรื่องภูตผีปีศาจ และวิญญาณ
6. ความเชื่อเกี่ยวกับลักษณะบุคคล
7. ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์
8. ความเชื่อเรื่องคาถาอาคมและเวทมนตร์

9. ความเชื่อเรื่องยากกลางบ้าน
10. การถือผี
11. ความเชื่อเรื่องเครื่องรางของขลัง

ทัศนีย์ ทานตวนิช (2523 : 228 – 235) , บุญผา ทวีสุข (2520 : 159 – 168) และสุนันท์ อุดมเวช (2524 : 115) มีความเห็นสอดคล้องกันเกี่ยวกับการแบ่งประเภทของความเชื่อ โดยแบ่งเป็น ความเชื่อที่มีเหตุผลและความเชื่อที่ไร้เหตุผล นอกจากนี้ได้แบ่งเป็นหมวดอย่างละเอียดดังนี้

1. ความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดตาย
2. ความเชื่อเกี่ยวกับโชคลาง
3. ความเชื่อเกี่ยวกับความฝันและการทำนายฝัน เช่น ฝันว่าได้สร้อยหรือแหวน จะได้ลูก
4. ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยาม เช่น การปลูกเรือน การตัดเล็บ การตัดผม เป็นต้น
5. ความเชื่อเกี่ยวกับเวทมนตร์คาถา เครื่องรางของขลัง เสน่ห์และไสยศาสตร์
6. ความเชื่อเกี่ยวกับการดูลักษณะดี ชั่ว ของคน สัตว์ต่าง ๆ
7. ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น เทวดา เจ้าที่
8. ความเชื่อเกี่ยวกับเคล็ด และการแก้เคล็ด
9. ความเชื่อเกี่ยวกับความมงคลและอัปมงคล
10. ความเชื่อเกี่ยวกับจำนวนนับ จำนวนเลข
11. ความเชื่อเกี่ยวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติ
12. ความเชื่อเกี่ยวกับยากกลางบ้าน
13. ความเชื่อเกี่ยวกับนรก สวรรค์ ชาติใหม่ ภพใหม่
14. ความเชื่อเกี่ยวกับอาชีพร เช่น ก่อนทำงานต้องเลี้ยงผีตาแฮกก่อน จะทำให้ได้ข่าวมาก
15. ความเชื่อเบ็ดเตล็ด

นิตยา บุญสิงห์ (2546 : 30 – 32) แบ่งประเภทของความเชื่อของคนไทยดังนี้

1. ความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดการตาย เช่น ผีตายโหงห้ามนำเข้าบ้าน
2. ความเชื่อเกี่ยวกับโชคลาง ซึ่งเป็นสิ่งบอกเหตุล่วงหน้า
3. ความเชื่อเกี่ยวกับความฝันและการทำนายฝัน เช่น ฝันว่าได้สร้อยหรือแหวน จะได้ลูก
4. ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยาม เช่น ห้ามตัดผมวันพุธ
5. ความเชื่อเรื่องเวทมนตร์คาถา เครื่องรางของขลัง และไสยศาสตร์ เช่น พระเครื่อง

ตะกรุด ว่าน ลูกประคำ ฯลฯ

6. ความเชื่อเกี่ยวกับการดูลักษณะดีชั่วของคน สัตว์ เช่น ผู้หญิงที่เสียงห้าวเหมือนชาย

ไม่ดี

7. ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น ต้นไม้ใหญ่มีเทวดารักษาจะตัดจะโค่นต้องทำพิธีบอกกล่าวเสียก่อน

8. ความเชื่อเกี่ยวกับเคล็ด และการแก้เคล็ด เช่น ถ้าพันหูกและอยากให้พันขึ้นขีดกันให้ยื่นขาขีดกัน

9. ความเชื่อเกี่ยวกับมงคลและอัปมงคล เช่น วันแต่งงานถ้าเจ้าสาวแต่งชุดสีม่วง หรือคนทะเลาะกันเป็นอัปมงคล

10. ความเชื่อเกี่ยวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติ เช่น ปีไหนหนาวมาก ปีนั้นน้ำมาก

11. ความเชื่อเกี่ยวกับยากลางบ้าน เช่น เป็นแผลพุพองห้ามกินข้าวเหนียว

12. ความเชื่อเกี่ยวกับบรุษ สวรรค์ ชาติอื่น ภพอื่น เช่น ดมดอกไม้ที่จะถวายพระ เกิดในชาติหน้าจุมกโหว่

13. ความเชื่อเกี่ยวกับอาชีพ เช่น แม่ย่านางเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำเรือ ต้องบูชาและห้ามเหยียบหัวเรือ ถ้าทำดีแม่ย่านางจะช่วยให้ทำมาค้าขึ้น

ภิญโญ จิตต์ธรรม (2534 : 158) แบ่งความเชื่อเป็น 6 ประเภท คือ

1. ความเชื่อที่เกิดจากความกลัว เช่น ให้เอาหนามล้อมบ้านขณะมีคนคลอดลูก เชื่อว่าเป็นการป้องกันผีกระสือจะมากินตับไตไส้พุงของควา ๆ ของแม่และเด็ก

2. ความเชื่อที่เกิดจากปรากฏการณ์ธรรมชาติและ การสังเกตธรรมชาติ เช่น จันทรุปราคา สุริยุปราคา รุ่งกินน้ำ

3. ความเชื่อเกี่ยวกับยากลางบ้าน

4. ความเชื่อทางไสยศาสตร์ ซึ่งเป็นสิ่งที่พิสุจน์ยากแต่เป็นที่พึงทางใจของมนุษย์ เช่น การลงนะหน้าทอง การสักยันต์

5. ความเชื่อเกี่ยวกับโชคกลาง

6. ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยาม นิमितผืน เช่น ผืนว่างกุดจะได้คู่ ผืนว่าพันหูกคนรู้จัก ไกล่ขีดจะเสียชีวิต เป็นต้น

มณี พยอมยงค์ (2536 : 73) แบ่งประเภทของความเชื่อเป็น 2 ลักษณะคือ

1. ความเชื่อที่มงายไร้เหตุผล คือไม่ทราบเจตนา

2. ความเชื่อที่มีเจตนาแฝงอยู่ เพื่อให้ในการอบรมสั่งสอนให้คนประพฤติดี อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างถูกต้องและเกิดความสุขแก่ตนเอง

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2512 : 170 – 186) แบ่งความเชื่อเป็นประเภทต่าง ๆ ดังนี้

1. ความเชื่อที่มีเจตนาสั่งสอนอบรม

2. ความเชื่อเกี่ยวกับลักษณะของผู้หญิง

3. ความเชื่อเรื่องการนุ่งผ้าใหม่
4. ความเชื่อเรื่องการใช้สีเครื่องแต่งกายให้ตรงตามวัน

นอกจากนี้สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์ ยังแบ่งความเชื่อออกเป็น 4 ประเภท (2529 : 468 - 474) คือ

1. ความเชื่อเกี่ยวกับจริยวัตร
2. ความเชื่อทางไสยศาสตร์
3. ความเชื่อเกี่ยวกับลัทธิศาสนา
4. ความเชื่อเกี่ยวกับยากลางบ้านและการปิดเป่ารักษาไข้

เลนท์หา บุญยรักษ์ (2535 : 251-264) กล่าวถึงความเชื่อในสังคมไทยว่า เป็นความเชื่อที่ผสมผสานระหว่างความเชื่อพื้นบ้าน ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาและความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ ซึ่งผสมผสานกลมกลืนจนเป็นลักษณะเฉพาะแบบไทย และมีความแตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น สามารถแบ่งได้ 11 ประเภท คือ

1. ความเชื่อบุคคล
2. ความเชื่อสิ่งแวดล้อม
3. ความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์
4. ความเชื่อเรื่องเพศ
5. ความเชื่อเรื่องสุขภาพและสวัสดิภาพ
6. ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยาม โชคเคราะห์
7. ความเชื่อเรื่องความฝัน
8. ความเชื่อเรื่องเครื่องรางของขลัง ไสยศาสตร์
9. ความเชื่อเรื่องภูตผีปีศาจ
10. ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์
11. ความเชื่อเรื่องหมอดู โหราศาสตร์

อานนท์ อากาศิกรม (บุปผา ทวีสุข. 2520 : 169 ; อ้างอิงจาก อานนท์ อากาศิกรม. มนุษย์กับสังคม สังคมและวัฒนธรรมไทย หน้า 52 - 54) ได้แบ่งความเชื่อเป็น 6 ประการคือ

1. นามธรรมของสิ่งไม่มีชีวิตและมีชีวิต ได้แก่ ชื่อของคน สัตว์ สิ่งของ สถานที่
2. รูปธรรมของสิ่งไม่มีชีวิตและมีชีวิต ได้แก่ รูปร่างลักษณะของคน สัตว์ สิ่งของ เช่น ใฝ่

ปาน

3. ความฝัน เป็นการสะท้อนถึงใจกลางที่ส่งผลกระทบต่อชีวิต ทรัพย์สินในอนาคต
4. ประสบการณ์ บางอย่างถือเป็นใจกลาง และส่งผลกระทบในด้านนั้น เช่น ถือว่า การเห็นขบวนศพ เป็นใจกลางของโชคดี
5. ปรัชญาการณ์ทางธรรมชาติ

6. พิธีการ เป็นสิ่งที่จะนำความสุขความเจริญแก่ชีวิตและทรัพย์สิน

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2544 : 133 – 137) กล่าวถึงความเชื่อที่เป็นข้อห้าม ว่าเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิตแล้วจดจำสืบทอดต่อกันมา โดยไม่สนใจเหตุผล ที่มาที่ไป ซึ่งความเชื่อที่เป็นข้อห้ามปรากฏทุกภูมิภาค โดยภาคเหนือเรียกว่า "ซิด" ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเรียกว่า "ชะล่า" ซึ่งข้อห้าม, ซิด และ ชะล่า จำนวนมากมีเหตุผลสามารถอธิบายได้ในเชิงวิทยาศาสตร์ (causality) และความเชื่อที่เป็นข้อห้ามนั้น มีคุณค่าทางจิตใจและการดำเนินชีวิตให้มีความปลอดภัย

บทบาทและประโยชน์ของความเชื่อ

ทัศนีย์ ทานตวนิช (2523 : 238 – 239) กล่าวถึงบทบาทของความเชื่อที่มีผลต่อพฤติกรรมของคนในสังคมดังนี้

1. ความเชื่อเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของคนในสังคมให้อยู่ร่วมกันด้วยดี
2. ความเชื่อเป็นสิ่งที่สะท้อนความคิดและจินตนาการ ซึ่งเป็นความเชื่อที่ไม่มีเหตุผล
3. ความเชื่อเป็นกำลังใจของคน เช่น การนุ่งผ้าใหม่ การทอผ้าเสกแปรงผัดหน้า
4. ความเชื่อเป็นเครื่องเตือนใจไม่ให้ประมาทลืมนอน มีความระมัดระวัง

ผาสุก มุทธเมธา (2535 : 58 - 59) กล่าวถึงประโยชน์ของความเชื่อที่เกิดจากความเชื่อที่มีเหตุผลไม่มั่งมาย ดังนี้

1. ความเชื่อเรื่องเทพเจ้า เทวดา นางฟ้า ที่คอยดูแลปกป้องรักษา เพื่อความเป็นสิริมงคล จึงมีการสร้างเทวรูป ศาลเจ้า ศาลพระภูมิ ทำให้เกิดงานศิลปกรรม จิตรกรรม สถาปัตยกรรม

2. ความเชื่อทำให้เกิดงานวิจิตรศิลป์ แกะสลัก งานดอกไม้ งานประดิษฐ์ เพื่อเป็นเครื่องสักการะ

3. ความเชื่อทำให้เกิดบทสวดอ้อนวอน สรรเสริญ สดุดี

4. ความเชื่อทำให้เกิดการรวมกลุ่มคน สังคมและวัฒนธรรม มีขนบธรรมเนียม

ประเพณี

5. ความเชื่อทำให้เกิดความมั่นใจ ความเข้มแข็ง และมีหลักยึด

มณี พยอมยงค์ (2536 : 70 – 71) กล่าวถึงประโยชน์ของความเชื่อ ว่า ความเชื่อเป็นพื้นฐานให้เกิดการกระทำต่าง ๆ ทั้งด้านดีและด้านร้าย เป็นพื้นฐานแห่งการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์และศาสนา คนโบราณจึงสร้างศรัทธาให้เกิดแก่ลูกหลาน ซึ่งประโยชน์ของความเชื่อมีดังนี้

1. ความเชื่อทำให้เกิดความมั่นใจ
2. ความเชื่อทำให้เกิดพลัง
3. ความเชื่อทำให้เกิดการสร้างสรรค์
4. ความเชื่อทำให้เกิดความสามัคคี
5. ความเชื่อทำให้เกิดรูปธรรม

6. ความเชื่อเป็นพื้นฐานให้เกิดปัญญา
7. ความเชื่อทำให้เกิดการนับถือศาสนาได้อย่างมั่นคง
8. ความเชื่อทำให้เกิดฤทธิ์ทางใจ

จากการศึกษา สามารถประมวลได้ว่า ความเชื่อมีประโยชน์และคุณค่าทางด้านจิตใจ ทำให้เกิดพลัง ความมั่นใจ และส่งผลให้คนในสังคมมีความสามัคคีและอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสงบสุข

ข. งานวิจัยที่เกี่ยวกับความเชื่อ

มีผู้ศึกษาค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับความเชื่อ ดังนี้

นันทา ขุนภักดี (2530 : 167 – 177) วิเคราะห์ความเชื่อของชายไทยในสวัสดิการศึกษาศึกษาจำนวน 5 ฉบับ คือ ฉบับคำฉันท์ ฉบับเมืองเพชร ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ ฉบับนครปฐม และฉบับสุนทรภู่ พบว่า จุดมุ่งหมายของการแต่ง เพื่อสอนให้ผู้ชายประพฤติปฏิบัติตาม เพื่อความเป็นสิริมงคล ช่วยป้องกันอันตราย ทำให้พบแต่ความดีงาม ความเจริญรุ่งเรือง โดยฉบับเมืองเพชร แต่งขึ้นเพื่อสอนผู้ชายและผู้หญิง โครงเรื่อง เป็นเรื่องเกี่ยวกับคำสอนที่เป็นข้อห้ามและข้อควรปฏิบัติเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตประจำวันและการออกรบ เนื้อเรื่อง เป็นเรื่องเกี่ยวกับการปฏิบัติตามความเชื่อ เพื่อความเป็นสิริมงคล ซึ่งมีต้นเค้าความเชื่อมาจากเรื่องทศและคำสอนของศาสนา ประเพณีนิยมและค่านิยมของสังคม ซึ่งความเชื่อหลายอย่างมีความเปลี่ยนแปลงไปและมีความแตกต่างกันชัดเจน เนื่องจากยุคสมัยและสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

ประสาธ อิศรปริดา และคณะ (นันทา ขุนภักดี. 2530 : 16 ; อ้างอิงจาก ประสาธ อิศรปริดา และคณะ. 2518. ความเชื่อและสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจของชาวอีสาน. หน้า 56 - 58) ผลการวิจัยพบว่า เพศหญิงมีความเชื่อสูงกว่าเพศชาย และผู้ที่สูงอายุจะมีความเชื่อสูงกว่าผู้ที่อายุต่ำกว่า โดยมีเหตุผลที่เชื่อคือ 1) เชื่อเพราะเคยประสบพบเห็น 2) เชื่อเพราะทำตามประเพณี 3) เชื่อเพราะทำตามคำบอกเล่า 4) เชื่อเพราะเคยปฏิบัติและศรัทธา 5) เชื่อตามผู้อื่น เนื่องจากกลัวอันตราย 6) เชื่อเพราะเคยเกิดดีเกิดร้ายกับตนเอง และมีสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจคือ 1) บิดามารดาหรือบรรพบุรุษ 2) พระรัตนตรัย 3) สิ่งศักดิ์สิทธิ์ 4) ตนเองหรือลูกหลาน

วิมล คำศรี (2545 : 232 – 234) ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับระบบความเชื่อและพลังอำนาจชุมชนเมืองนครศรีธรรมราช พบว่า ความเชื่อมี 4 ระบบสำคัญ คือ 1) ความเชื่อเกี่ยวกับลัทธิและศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาพุทธมากที่สุด รองลงมาคือ ศาสนาอิสลาม 2) ความเชื่อทางไสยศาสตร์ 3) ความเชื่อเกี่ยวกับจริยวัตร และ 4) ความเชื่อเกี่ยวกับยากกลางบ้านและการปิดเป่ารักษาไข้ ซึ่งความเชื่อทั้ง 4 ต่างสนธิกำลังเข้าส่งผลต่อพลังอำนาจชุมชนนครศรีธรรมราช ในรูปลักษณะของการเป็นปัจจัยขับเคลื่อนให้เกิดพฤติกรรมอยากรู้ อยากเห็น อยากมี อยากนุชากราบไหว้ อยากติดต่อสื่อสาร อยากทำ อยากบริหารดูแลรักษาหรือให้บริการที่ดีที่สุด และอยากจัดการจัดงานเฉลิมฉลองในโอกาสพิเศษ ซึ่งสรุปเป็นพลังอำนาจชุมชนทางสังคมและพลังอำนาจชุมชนทางเศรษฐกิจ

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า ความเชื่อ เป็นการยอมรับนับถือหรือยึดมั่นในสิ่งหนึ่งสิ่งใดทั้งที่มีตัวตนและไม่มีตัวตน เห็นคล้ายตามและพร้อมที่จะปฏิบัติตาม มีการแบ่งเป็นความเชื่อที่มีเหตุผลและความเชื่อที่ไร้เหตุผล ซึ่งความเชื่อเข้ามามีบทบาทในการดำเนินชีวิตของคนในสังคม ซึ่งนำความเชื่อมาเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ ให้เกิดพลังและความมั่นใจในการปฏิบัติตนให้เกิดความปลอดภัยและอยู่ร่วมกับคนในสังคมได้อย่างสงบสุข

2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับภูมิปัญญา

ก. เอกสารที่เกี่ยวกับภูมิปัญญา

ความหมายของภูมิปัญญา

คำว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาไทย และภูมิปัญญาท้องถิ่น มีผู้ให้คำจำกัดความไว้ดังนี้

นันทสาร สีสลับ (2541 : 16) ให้คำจำกัดความไว้ว่า

ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ ความสามารถ ทักษะความเชื่อและศักยภาพในการแก้ปัญหาของมนุษย์ ที่มีการสืบทอดต่อมาจากอดีตและมีความเชื่อมโยงกัน

ภูมิปัญญาไทย หมายถึง ความรู้ ความสามารถ ทักษะและเทคนิคการตัดสินใจ ผลิตผลงานของบุคคล อันเกิดจากการสะสมความรู้ผ่านกระบวนการสืบทอด พัฒนา ปรับปรุงและเลือกสรรอย่างดี สามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดขึ้นได้เอง และนำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นองค์ความรู้ของชาวบ้านทั้งทางกว้างและลึก โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย

ประคอง นิมมานเหมินท์ (2541 : 59) ให้คำจำกัดความว่าหมายถึง ความรู้หรือระบบความรู้ที่มนุษย์ค้นพบหรือคิดค้นขึ้น เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมั่นคงปลอดภัยมีความสุขสบาย สุขสงบและบันเทิงใจ โดยพบภูมิปัญญาในด้านต่าง ๆ เช่น ภูมิปัญญาในการสร้างที่อยู่อาศัย การทำมาหากิน การผลิตและการถนอมอาหาร การดูแลรักษาสุขภาพอนามัย การสร้างสรรค์งานศิลปะ ตลอดจนภูมิปัญญาในการเสริมสร้างความสัมพันธ์และความมั่นคงปลอดภัยของครอบครัวและสังคม

ประเวศ วะสี (2533 : 79) กล่าวว่า ภูมิปัญญาเกิดจากการสะสมประสบการณ์และการเรียนรู้มายาวนานในการดำรงชีวิต สอดคล้องกับธรรมชาติและเหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศสภาพดินฟ้าอากาศ โดยประสบการณ์และการเรียนรู้ด้านต่าง ๆ จะเชื่อมโยงกันทุกระบบ

พัชรี สายสิทธิ์ (2542 : 42) ให้คำจำกัดความว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ ความคิด วิธีการที่แสดงถึงการใช้ปัญญา ประสบการณ์ ความสามารถที่มีอยู่ของชาวบ้านผสมผสานกัน เพื่อการแก้ปัญหาในการดำรงชีวิตให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคม

มงคล เอี่ยมสำอางค์ (2537 : 70) กล่าวว่า ภูมิปัญญาพื้นบ้านหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (popular wisdom) ภูมิปัญญาท้องถิ่น (local wisdom) เป็นองค์ความรู้ ความสามารถของคนในท้องถิ่นเดียวกัน พื้นบ้านเดียวกัน ที่สั่งสมสืบทอดกันมา ทั้งโดยประสบการณ์ตรงหรือโดยทางอ้อม ผ่านการเรียนรู้จากผู้ใหญ่ ผู้รู้ในท้องถิ่น หรือโดยทางประเพณีจารีตและพิธีกรรม ต่าง ๆ เป็นความรู้ความสามารถในการจัดการ การแก้ปัญหา การปรับตัวให้มีชีวิตอยู่อย่างมีความสุขตามควรแก่อัตภาพ และมีการเรียนรู้สืบทอดไปยังคนรุ่นใหม่ เพื่อการดำรงอยู่ของชุมชนและเผ่าพันธุ์ของวิถีชีวิตชาวบ้านในท้องถิ่น

เสรี พงศ์พิศ (2538 : 245) กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ของชาวบ้าน ที่เรียนรู้จากพ่อแม่ บรรพบุรุษหรือผู้มีความรู้ในหมู่บ้านในท้องถิ่นต่าง ๆ ที่สอนให้เด็กเคารพผู้ใหญ่ มีความกตัญญู เอื้ออาทร ช่วยเหลือแบ่งปัน มีคุณธรรม โดยภูมิปัญญาเป็นเรื่องเกี่ยวกับการทำมาหากิน การปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ การใช้สมุนไพร ซึ่งเป็นความรู้ที่บรรพบุรุษสร้างสรรค์และถ่ายทอดด้วยวิธีการต่าง ๆ และเกิดประโยชน์แก่สังคมปัจจุบัน

นอกจากนี้เสรี พงศ์พิศ ยังกล่าวถึงภูมิปัญญาในด้านอื่น ๆ (2547 : 117 - 118) คือ ภูมิปัญญา เป็นปรัชญาชีวิต เป็นศาสตร์และศิลป์ของการดำเนินชีวิตของชาวบ้านเป็นฐานคิด และหลักเกณฑ์การกำหนดคุณค่าและจริยธรรม ที่มีการสั่งสมสืบทอดกันมาช้านานจากพ่อแม่ปู่ย่าตายายสู่ลูกหลาน จากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง และจากอดีตถึงปัจจุบัน

ภูมิปัญญาเป็นศาสตร์ คือ ความรู้เกี่ยวกับการดำเนินชีวิต การทำมาหากิน การอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ ตลอดจนการอยู่ร่วมกันในสังคม ภูมิปัญญาเป็นศิลป์ คือ เป็นความรู้ที่มีคุณค่าดีงาม ที่ผู้คนได้คิดค้นขึ้นมาด้วยสมอง อารมณ์ ความรู้สึก ทักษะและจิตวิญญาณ

ประเภทของภูมิปัญญา

สุจริต บัวพิมพ์ (2536 : 34 - 35) ได้แยกประเภทหรือลักษณะของภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ 3 ประการ คือ 1) ภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อการทำมาหากิน 2) ความเชื่อ และ 3) โบราณอูบาย

สุรเชษฐ์ เวชชพิทักษ์ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2533 : 23 ; อ้างอิงจากสุรเชษฐ์ เวชชพิทักษ์) ได้แบ่งประเภทและลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นดังนี้

1. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบการผลิตหรือการประกอบอาชีพ ซึ่งมีลักษณะแบบพุทธเกษตรกรรม หรือการประกอบอาชีพที่มีลักษณะจัดความสมดุลสอดคล้องกับธรรมชาติ มุ่งหมายพึ่งพาตนเองมากกว่าการพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอก ได้แก่ การทำวนเกษตร การทำเกษตรผสมผสาน และการทำเกษตรแบบธรรมชาติ

2. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบสังคม หรือการจัดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ได้แก่ ความเชื่อ คำสอน ค่านิยม ประเพณี ที่แสดงออกในแบบแผนการดำเนินชีวิต

3. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการจัดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การรักษาป่าไม้ชุมชน การรักษาโรคด้วยสมุนไพร

สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์ (2546 : 14-17) ได้กล่าวถึงภูมิปัญญาไทยว่า มีลักษณะเฉพาะที่สำคัญคือ

1. ภูมิปัญญาไทยส่วนใหญ่อยู่บนฐานของพุทธศาสนาโดยมีความศรัทธาในภูมิปัญญาที่เน้นจิตนิยมมากกว่าวัตถุนิยม จึงปลูกฝังให้คนมีความตระหนักในคุณค่ามากกว่ามูลค่า

2. ภูมิปัญญาไทยส่วนใหญ่รุ่งเรืองและพัฒนามาจากวัฒนธรรมการเรียนรู้แบบจดจำ ทำตามและลัทธิเอาอย่าง โดยส่วนใหญ่เกิดขึ้นตามจารีตหรือประเพณี ของความอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่ตีตนเสมอท่าน เน้นการส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็นคนอ่านสอนง่าย ไม่กระตุ้นให้มีความคิดสร้างสรรค์ วัฒนธรรมการเรียนรู้เป็นลักษณะการจำมากกว่าการคิดเอง

3. ภูมิปัญญาไทยส่วนใหญ่เป็นธรรมเนียม คนไทยในอดีตมีฐานคิดเป็นลักษณะธรรมชาตินิยม เห็นความสำคัญของธรรมชาติที่มีคุณูปการต่อมนุษยชาติ จึงพยายามที่จะสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกายภาพและนามธรรมให้มีลักษณะเกี่ยวพันกัน

เสรี พงศ์พิศ (2529 : 145 – 146) กล่าวว่าภูมิปัญญาไทยมี 2 ลักษณะ คือ 1) ภูมิปัญญาที่เป็นนามธรรม ได้แก่ โลกทัศน์ ชีวทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิตเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่าและความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน 2) ภูมิปัญญาที่เป็นรูปธรรม ซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะด้าน เช่น การทำมาหากิน การ เกษตร หัตถกรรม ศิลปะ ดนตรี และอื่น ๆ โดยสะท้อนออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

1) ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับโลก สิ่งแวดล้อม สัตว์ พืช ธรรมชาติ 2) ความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ที่อยู่ร่วมกันในสังคมหรือชุมชน 3) ความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ สิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้

ข. งานวิจัยที่เกี่ยวกับภูมิปัญญา

ศิริกุล สันติชาติ (2536) วิเคราะห์ภูมิปัญญาชาวบ้านจากวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 1 – รัชกาลที่ 4) เป็นการศึกษาวรรณคดีประเภทนิราศ โดยวิเคราะห์ภูมิปัญญาชาวบ้านในด้านต่าง ๆ คือ 1) การตั้งถิ่นฐาน จะคำนึงถึงความจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีพเป็นหลัก คำนึงถึงความปลอดภัยและการอยู่ร่วมกัน 2) การสร้างที่อยู่ นิยมช่วยกันปลูกขึ้นเอง โดยใช้วัสดุที่มีในท้องถิ่น การออกแบบเหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศและสิ่งแวดล้อม 3) การประกอบอาชีพ เลือกอาชีพเกษตรกรรม เพื่อสนองความจำเป็นพื้นฐานและเป็นรายได้หลักของครอบครัว มีการใช้แรงงานสัตว์และพลังงานธรรมชาติทดแทนแรงงานคนในครอบครัว 4) การประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้ โดยนำวัสดุธรรมชาติที่มีในท้องถิ่นเป็นวัตถุดิบ มีการแปรรูปวัสดุและนำมาประดิษฐ์ได้หลายรูปแบบ มีความสวยงามและคงทน 5) การประกอบอาหารและการถนอมอาหาร มีวิธีการปรุงอาหารทั้งอาหารคาวและอาหารหวานหลายรูปแบบ โดยนำคุณสมบัติพิเศษของพืชมาใช้ เช่น รส กลิ่น สี มีการตกแต่งอาหารและ

การถนอมอาหาร เพื่อให้สามารถเก็บไว้ได้นาน ๆ เช่น หมัก ดอง แช่อิ่ม กวน ตากแห้ง เป็นต้น 6) การรักษาพยาบาล มีการบำบัดและรักษาโดยวิธีการแพทย์แผนโบราณ และใช้สมุนไพรเป็นหลัก 7) การควบคุมสังคม ในระบบครอบครัว เป็นไปตามลำดับอาวุโส มีความเชื่อเกี่ยวกับภูตผี คำสอนทางศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี ซึ่งมีส่วนส่งเสริมให้ชาวบ้านนำไปใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติตน และใช้เป็นเครื่องมือในการสั่งสอนอบรม ทำให้สามารถสร้างความสุขสงบในการดำเนินชีวิตได้ 8) การเดินทาง ใช้เส้นทางน้ำ เนื่องจากมีอันตรายจากสัตว์ร้ายและโจรน้อยกว่า นิยมเดินทางเวลาเช้า เย็นและคืนข้างขึ้น ส่วนการเดินทางทางบก จะเดินทางเวลาเช้าตรู่ ตอนบ่ายถึงค่ำ มีการหยุดพักเที่ยงเพื่อหลีกเลี่ยงแสงแดดและความร้อน 9) การติดต่อสื่อสาร ใช้คำพูด ตัวหนังสือ สัญญาณเสียง สัญญาณธง ภาพวาด 10) การถ่ายทอดความรู้ โดยการชี้วาจา ตัวอักษรและการปฏิบัติ โดยการเล่นนิทาน การละเล่น มหรสพ มีบ้านวัดและสำนักปราชญ์ เป็นสถานที่ถ่ายทอด 11) ด้านการบันเทิง มีการละเล่นเพื่อความบันเทิงใจในขณะทำงาน มีการแสดงมหรสพในงานเทศกาล โดยนำเนื้อเรื่องจากนิทานวรรณคดีเรื่องต่าง ๆ มาเล่น

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2539 : 416 - 423) ศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย ผลการวิจัยพบว่า 1) พัฒนาการของภูมิปัญญาและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านทุกภูมิภาค เป็นผลพวงของการเรียนรู้ของสรรพสิ่งตามธรรมชาติแล้วปรับตัวให้สอดคล้องกับวิถีการดำรงชีวิตในสภาพแวดล้อมนั้น ๆ 2) ภูมิปัญญาใหม่ ๆ ที่รับเข้ามา มิได้เข้ามาทดแทนภูมิปัญญาที่สั่งสม แต่ภูมิปัญญาที่สั่งสมจะมีการทดสอบ เลือกรับ ปรับปรุงให้สามารถแก้ปัญหาหรือตอบสนองความต้องการในการปรับตัวตามบริบททางเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยทำหน้าที่เป็นฐานรองรับภูมิปัญญาใหม่ ๆ 3) การปรับตัวของสังคมไทยเป็นลักษณะการปรับเปลี่ยนที่ยึดถือฐานภูมิปัญญาเดิมที่มีอยู่ 4) ภูมิปัญญาของคนไทยมีความหลากหลายตามสภาพแวดล้อมธรรมชาติและลักษณะสังคมที่แตกต่างกันระหว่างท้องถิ่น 5) การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาในระดับพื้นบ้าน เป็นการสะสมความรู้และประสบการณ์ที่ยาวนาน โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่มีอยู่ตามธรรมชาติของมนุษย์ในการปรับตัวทั้งกับธรรมชาติและสังคมมนุษย์ด้วยกัน ซึ่งประโยชน์และคุณค่าของภูมิปัญญามีดังนี้ คือ 1) เข้าใจความหมาย คุณค่า คุณลักษณะของภูมิปัญญาของทุกภูมิภาค ที่ได้สั่งสมและมีพัฒนาการมาช้านาน แล้วนำความเข้าใจไปถ่ายทอดให้ลูกหลานเข้าใจความหมายและคุณค่า 2) เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจในมรดกทางปัญญา ที่สั่งสม สืบสาน สร้างสรรค์และสืบต่อบนฐานความรู้ ความเข้าใจอย่างถูกต้อง 3) ผดุงศักดิ์ศรี เกียรติภูมิ ความงาม ความแยบยลของภูมิปัญญาที่สั่งสม และยอมรับว่าภูมิปัญญาบางอย่างเปลี่ยนแปลงหรือหมดอายุขัยตามสภาพสังคม 4) เพื่อค้นหาศักยภาพและพลังสร้างสรรค์ ที่มีการเปลี่ยนแปลงในชีวิตของสังคมไทย แล้วนำมาเป็นฐานแห่งการปรับเปลี่ยนและสร้างใหม่ เพื่อให้เข้ากับยุคสมัยปัจจุบันและอนาคต และ 5) สร้างรอยต่อ

และชุมชนแห่งการเรียนรู้ เพื่อเป็นพลังเกื้อกูลให้เกิดคุณภาพของชีวิตและการดำรงอยู่อย่างยั่งยืน โดยไม่ปิดกั้นการเรียนรู้ภูมิปัญญาใหม่ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

นอกจากประโยชน์และคุณค่าของภูมิปัญญา สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2544 : 58) ยังได้กล่าวถึงความสัมพันธ์และระหว่างความเชื่อกับภูมิปัญญาว่ามีความสัมพันธ์กัน โดยที่ความเชื่อและภูมิปัญญาต่างมีกระบวนการ บทบาทหน้าที่ในชุมชนในฐานะเป็นวัฒนธรรม ภูมิปัญญาส่วนหนึ่งเกิดจากความเชื่อ ความเชื่อส่วนหนึ่งเกิดจากภูมิปัญญาที่พิสูจน์ได้ทางวิทยาศาสตร์ โดยความเชื่อบางอย่างเป็นภูมิปัญญา เช่น ซี่หมาฟ้าผ่า สามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นภูมิปัญญา เนื่องจากการห้ามซี่หมาเป็นการป้องกันอันตรายจากการถูกหมากัด และมีความเชื่อบางอย่างที่ไม่เป็นภูมิปัญญา หรือปราศจากปัญญา เป็นตัวสกัดกั้นไม่ให้เกิดภูมิปัญญา เช่น การขอหวย การขอลูก การขอให้ทำข้อสอบได้ ซึ่งเป็นความเชื่อที่เป็นมิจฉาทิฐิ หรือความเชื่อที่ผิด

3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคำสอน

ก. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับคำสอน

1) ภาษิต

ความหมายของภาษิต

คำว่า ภาษิต มีผู้ให้คำจำกัดความไว้ดังนี้

ปรีชา พิณทอง (2523 : 1) กล่าวว่า ภาษิตโบราณอีสาน คือ คำพูดที่นักปราชญ์โบราณอีสานกล่าวไว้ เป็นคำพูดที่เป็นสาระ พูดแล้วนำความสุขความเจริญมาให้ เพื่อประพฤติปฏิบัติตาม คำพูดนั้น มีทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง

ภิญโญ จิตต์ธรรม (2517 : 1 - 8) ให้คำจำกัดความว่า ภาษิตคือประโยคสั้น ๆ บอกความจริงบางอย่างหรือข้อเตือนใจที่เป็นประโยชน์ คำกล่าว (Saying) ซึ่งมีคนใช้กันมานานก็ถือว่าเป็นภาษิต บางครั้งอาจเป็นคำพูดของคน ๆ เดียว แล้วกลายเป็นส่วนหนึ่งของการพูดประจำวัน

วิมล คำศรี (2540 : 16) กล่าวว่า ภาษิตเป็นข้อมูลทางคติชนวิทยาประเภทที่ใช้ภาษาเป็นสื่อ ซึ่งมีลักษณะเป็นคำกล่าวที่เป็นความจริง มีประโยชน์และถูกกาลละ ถือว่าเป็นคำกล่าวที่ดีมีคติชวนฟัง และถือเป็นแนวปฏิบัติและดำรงชีวิตได้ดี

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2512 : 122) ให้คำจำกัดความว่า ภาษิตชาวบ้าน คือคำพูดที่พูดต่อกันมาและรู้กันโดยแพร่หลาย เป็นถ้อยคำที่ใช้ค้ำง่าย ๆ สั้น ๆ และมีความหมายลึกซึ้งกินใจ มักมีคำคล้องจองกันเพื่อสะดวกในการพูดและจดจำ เป็นเสมือนเครื่องมือสั่งสอนกุลบุตรกุลธิดามาแต่โบราณ เพื่อให้เป็นคนดี เป็นที่ต้องการของสังคม โดยภาษิตเกิดจากประสบการณ์ของบรรพบุรุษ

สุนันท์ อุดมเวช (2524 : 89 - 98) กล่าวว่า ภาษิตเป็นคำกล่าวที่มีคติสอนใจ มีความหมายลึกซึ้งกินใจ เป็นคำพูดที่แพร่หลายและพูดต่อ ๆ กันมา อาจเป็นคำพูดของบุคคลหรือผู้ที่

ได้รับการยอมรับ (Popular Saying) มักเป็นถ้อยคำสั้น ๆ เข้าใจง่าย โดยมุ่งสอนให้คนเป็นคนดี
ชี้ให้เห็นสิ่งที่จะ

ประเภทของภาษิต

นภลัย สุวรรณธาดา (2542 : 879 – 890) แบ่งภาษิตและสำนวนเป็น 4 ประเภท คือ

1. ภาษิตและสำนวนเกี่ยวกับความรักและการครองเรือน
2. ภาษิตและสำนวนเกี่ยวกับความเชื่อและขนบธรรมเนียมประเพณี
3. ภาษิตและสำนวนเกี่ยวกับอาชีพและการดำรงชีวิต

4. ภาษิตและสำนวนเกี่ยวกับลักษณะนิสัยและพฤติกรรมของคน

ปรีชา พิณทอง (2523 : 1 - 2) ได้แบ่งประเภทของภาษิตไว้ดังนี้

1. ภาษิต เป็นคำพูดสั้น ๆ เช่น กินเข้าโตอย่าใสความเพิน
2. คำกลอนภาษิต เป็นคำพูดที่เป็นคำกลอน ฟังแล้วเพลิดเพลิน
3. ฃญาภาษิต เป็นคำพูดที่เป็นกลอน มีข้อความล้บลคมใน ฟังแล้วเกิดความคิดสองแง่

สองแง่ม

4. ปัญหาภาษิต เป็นคำพูดที่เป็นปัญหา ฟังแล้วต้องนำไปคิดก่อน
5. สอ่ย เป็นคำพูดที่เสียดสีสังคม ตลกโปกฮา
6. หนังสือเจือง เป็นหนังสือประเภทหยาบคาย หรือเพอะ
7. กาศย์กลอนโคลงฉันท์ เป็นคำพูดประเภทกลอน มีชื่อเรียกต่าง ๆ

นอกจากนี้ สามารถจัดเป็นหมวดหมู่ได้ดังนี้

1. หมวดกิน เช่น กินเข้าโต อย่าใสความเพิน
2. หมวดทุกข์สุข เช่น ทุกข์ให้เลี้ยง ปากเกลี้ยงให้โล่หนี มีเงินให้เพินกู่ มีขู้ให้เพินเล่น
3. หมวดตน คำว่าตน หมายถึงทั้งร่างกายและจิตใจ เช่น ผ้าขาดอย่าอยากนุ่งผ้าลาย

เมียบ่ตายอย่าอยากได้เมียใหม่ หมายความว่า เสื้อผ้าผืนเก่าที่พอใช้ได้ก็อย่าไปซื้อใหม่ ชายที่มีภรรยา
ไปมีเมียใหม่เพิ่มเป็นสองเป็นสาม เป็นการแบกภาระหนักเปล่า ๆ

4. หมวดคน หมายถึง คละกัน ปนกัน ระคนกัน ทั้งดีและชั่ว ทั้งหยาบและละเอียด ทั้งสุข

และทุกข์ เช่น คนลายใน เสื้อลายนอก หมายความว่า คนใจแสดงความโง่ออกมาภายนอก คนฉลาด
เก็บความฉลาดไว้ภายใน หรือ ชั่วเจ็ดที ดีเจ็ดหน

5. หมวดการงาน เช่น เดือนหกอย่าขี่ม้า เดือนห้าอย่าไต่ขั้ว
6. หมวดความประมาทและไม่ประมาท เช่น ยามยามคิดถึงนาย ยามตายคิดถึงพระ
7. หมวดบุญบาป เอ็ดบุญเอาหน้า ภาวนาหาลาภ
8. หมวดคบหา เช่น คบคนให้เบ่งหน้า ซื้อผ้าให้เบ่งเนื้อ ระวังเสื้อชื้อนเลิบ หรือ

ตกหมู่แั่งเป็นแั่ง ตกหมู่กาเป็นกา

9. หมวดปัญญา เช่น ถ้าสามขามีปัญญาหาไว้ใช้ หรือ ลิบเพินเว้า บ่ท้อตาเห็น

10. หมวดการศึกษา เช่น เฮียนให้สุด ขุดให้ถึง หมายถึง การทำอะไรต้องทำ

จริงจัง และขุดถึง หมายถึง การฝ่าฟันอุปสรรคเพื่อให้ประสบความสำเร็จ

11. หมวดเบ็ดเตล็ด เช่น โกล้ไฟมันฮ้อน โกล้ค้อนมันเจ็บ หรือ ชี้ก้อนใหญ่หมาบ่อยาก

ภิญโญ จิตต์ธรรม (2517 : 1 – 8) และ สุนันท์ อุดมเวช (2524 : 89-98) มีความเห็น

สอดคล้องกันในการแบ่งประเภทของภาษิต โดยแบ่งไว้ดังนี้

1. ภาษิตที่มุ่งอบรมสั่งสอน เช่น โคนกล้วยอย่าไว้หน่อ หมายความว่า การ

ทำลายสิ่งไม่ดีไม่ควร อย่านำให้เหลือแม่แต่น้อย

2. ภาษิตที่เป็นสำนวนเปรียบเทียบ เช่น โกวัวโหนตัก ตัวนั้นแหละไซ้ หรือ เงิน

อยู่ได้น้ำ คำอยู่ได้ดิน

3. ภาษิตที่เป็นอุปมาอุปไมย เช่น หน้าด้านเหมือนวานลิง

4. ภาษิตประเภทคำอ้างอิง เช่น อย่าเอาพิมพ์เสนแลกกับเกลือ หรือ ยิ่งหยุดยิ่งไกล ยิ่งไป

ยิ่งแค (ไกล)

วิมล คำศรี (2540 : 50 – 90) แบ่งประเภทของภาษิตและสำนวนไว้ดังนี้

1. ภาษิตและสำนวนตามหลักฐานที่มา

2. ภาษิตและสำนวนตามลักษณะของกำเนิดที่มา หรือมูลเหตุการเกิด

3. ภาษิตและสำนวนตามลักษณะของเนื้อหา

4. ภาษิตและสำนวนตามสารัตถะหรือนัยของความหมาย

5. ภาษิตและสำนวนตามสิ่งที่เปรียบเทียบหรืออ้างอิง

ประโยชน์และคุณค่าของภาษิต

นภาลัย สุวรรณธาดา (2542 : 893 – 897) กล่าวถึงคุณค่าของภาษิตและสำนวน ดังนี้

1. คุณค่าในด้านการศึกษาอบรม ซึ่งภาษิตส่วนใหญ่เป็นคติสอนใจ ชี้แนะให้คนคิดดีทำดี

ในการสั่งสอนบุตรหลาน บรรพบุรุษจะมีวิธีการสอนที่แยบยล ด้วยการใช้ถ้อยคำที่มีลักษณะคล้องจอง เป็นถ้อยคำอุปมาอุปไมย

2. คุณค่าในด้านสังคม ทำให้รู้ว่าคนไทยในอดีตมีอาชีพอะไร ความรู้สึกที่มีต่ออาชีพ

สภาพภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ และความเป็นอยู่

3. คุณค่าในด้านภาษา ในเรื่องการสื่อสาร การประพันธ์ การศึกษาภาษาโบราณ ภาษา

ถิ่น และวิวัฒนาการของภาษา

ภิญโญ จิตต์ธรรม (2517 : 2) กล่าวถึงประโยชน์ของภาษิต ดังนี้

1. ใช้เป็นเครื่องอบรมสั่งสอนเยาวชนให้เป็นคนดี และยังช่วยแนะแนวเยาวชนให้

ต้องการของสังคม

2. ภาษิตเกิดขึ้นจากประสบการณ์ของบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นความจริงที่ทดลองจนเป็นที่ประจักษ์ และนำมาเป็นแนวทางอันพึงปฏิบัติไว้

3. ย่นย่อคำพูดยาว ๆ ให้สั้นและเข้าใจง่าย
4. ภาษิตบางบท สะท้อนให้เห็นถึงสภาพภูมิ ศาสตร์และเศรษฐกิจ
5. เป็นประโยชน์ในการศึกษาภาษาไทยโบราณและภาษาถิ่น
6. สะท้อนให้เห็นสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน

วิมล คำศรี (2540 : 18 – 42) กล่าวถึงคุณค่าของภาษิตและสำนวน ดังนี้

1. คุณค่าด้านสติปัญญาและจินตนาการ
2. คุณค่าด้านสังคมและวัฒนธรรม
3. คุณค่าด้านการศึกษาและการถ่ายทอด
4. คุณค่าด้านคุณธรรมและจริยธรรม

2) ผะเหยา หรือ ผญา

ความหมายของผะเหยา หรือ ผญา

บุญเกิด พิมพ์วรรณเมธากุล (2539 : 1 – 3) กล่าวถึง ผะเหยาว่า ผะเหยาเป็นคำที่ชาวบ้านทั่วไปของชาวอีสานในสมัยโบราณ ใช้ติดต่อสื่อสาร ซึ่งกันและกันเพื่อแสดงถึงภูมิปัญญา ความรู้ และความฉลาดของผู้พูด มีลักษณะเป็นคำคล้องจอง มีความหมายลึกซึ้งที่แฝงไว้ในข้อความหรือถ้อยคำนั้น ๆ และเป็นหม่อมคำที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตและปรัชญาการดำเนินชีวิต

บุปผา ทวีสุข (2520 : 97) กล่าวว่า ผญา เป็นคำภาษาอีสาน สันนิษฐานว่าน่าจะมาจากคำว่า ปรัชญา หมายถึง คำพูดของนักปราชญ์ ซึ่งแฝงไว้ด้วยคติแง่คิด คำพูดที่เป็นหลักวิชา แสดงถึงความรอบรู้ความสามารถของผู้พูด แต่เดิมผญาเป็นภาษิต เป็นคำปราชญ์ แต่ต่อมามีการผูกเป็นทำนองเกี่ยวพาราสี เพื่อเลี่ยงการพูดฝากรักกันตรง ๆ

ปรีชา พิณทอง (2548 : ออนไลน์) กล่าวว่า ผะเหยา หรือ ผญา เป็นคำภาษาอีสาน สันนิษฐานว่าน่าจะมาจากคำว่า ปรัชญา เป็นคำคม สุภาษิตหรือคำพูดที่เป็นปริศนา ฟังแล้วต้องนำมาคิดวิเคราะห์ เพื่อค้นหาคำตอบที่เป็นจริงและชัดเจน มีลักษณะคล้องจองแต่ไม่จำเป็นต้องมีสัมผัสเสมอไป เวลาพูดจะไพเราะสละสลวย ขึ้นอยู่กับจังหวะหนักเบา ทำให้ผู้ฟังได้ความรู้ความคิดสติปัญญา และเพลิดเพลิน

พรชัย ศรีสารคาม (สำลี รักสุทธี. 2541 : 8 ; อ้างอิงจาก พรชัย ศรีสารคาม. 2522. ผญาอีสาน.) กล่าวว่า ผญาเป็นคำสอนที่เป็นคติให้ข้อคิด แนวทางการดำเนินชีวิตต่าง ๆ ของชาวอีสาน ซึ่งคนโบราณใช้สอนโดยมีอุบายต่าง ๆ ที่จะให้คนเชื่อและจำง่ายไม่หลงลืมโดยผูกเป็นนิทานหรือข้อความสั้น ๆ มีเสียงคล้องจองแฝงแง่คิด เพื่อให้จำขึ้นใจ

ประเภทของผะพญาหรือผญา

บุญเกิด พิมพ์วรรณเมธากุล (2539 : 1 – 3) แบ่งผะพญาหรือผญาเป็น 4 ประเภท คือ

1. ผะพญาอ่อย เป็นคำผะพญาที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เกี่ยวกับการถามข่าวคราว ความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง
2. ผะพญาเกี่ยว เป็นผะพญาที่ใช้เกี่ยวพาราสีระหว่างชายและหญิง
3. ผะพญาภาษิต เป็นคำผะพญาที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการสอน ให้ผู้ฟังนำไปปฏิบัติ เพื่อความสุขความเจริญ

4. ผะพญาปรัชญาชีวิต เป็นผะพญาที่บอกถึงสภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และหลักในการดำเนินชีวิตของคนในสังคม จะแทรกอยู่ในวรรณคดีของภาคอีสาน

บุญผา ทวีสุข (2520 : 98 – 100) แบ่งเป็น 3 ประเภทคือ

1. ผญาภาษิต เป็นถ้อยคำที่ไพเราะสละสลวยและรัดกุม เป็นคติสอนใจและมีคุณค่าสูง ซึ่งคนอีสานจะไม่นิยมสอนบุตรหลานโดยตรง แต่จะใช้การอุปมาอุปไมย
2. โตงโตย หรือยาบสร้อย เป็นข้อความเชิงอุปมาอุปไมยที่มีความหมายลึกซึ้ง เช่นเดียวกับผญาภาษิต แต่เป็นเพียงคำเปรย ๆ เพื่อเตือนใจหรือเตือนสติ คำโตงโตยที่ไพเราะและเป็นที่นิยมพบในหนังสือเรื่องเสียวสวาสดี

3) ผญาอ่อย มีลักษณะคล้ายคำคมของภาคกลาง แต่ไม่ค่อยมีสาระ เนื่องจากเป็นคำพูดเกี่ยวกับเรื่องรัก ๆ ใคร่ ๆ ที่ใช้พูดหรือร้องเกี่ยวพาราสีระหว่างหนุ่มสาว

ปรีชา พินทอง (2548 : ออนไลน์) แบ่งผะพญา หรือ ผญา เป็น 8 ประเภทคือ

1. ผญาคำสอน
2. ผญาปริศนา
3. ผญาภาษิตสะกิดใจ
4. ผญาเกี่ยวพาราสีทั่วไป
5. ผญาเกี่ยวพาราสีโต้ตอบหนุ่มสาว
6. หมวดภาษิตคำเปรียบเปรยต่าง ๆ
7. ผญาปัญหาภาษิต
8. ความทวย (ปริศนาคำทาย)

พรชัย ศรีสารคาม (สำลี รักสุทธี. 2541 : 8 ; อ้างอิงจาก พรชัย ศรีสารคาม. 2522.

ผญาอีสาน.) แบ่งได้เป็น 8 ประเภท คือ

1. ผญาภาษิต ปรัชญาคำสอน แต่งเพื่อเป็นคำสอนใจคนทุกระดับนำไปเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ส่วนใหญ่แทรกอยู่ในวรรณคดีอีสานหรือนิทานพื้นบ้าน

2. ผนวความรักเกี่ยวพาราสิ แต่ขึ้นเพื่อเป็นสื่อภาษารักระหว่างบ่าวสาว ซึ่งคนโบราณเชื่อว่า คนที่แต่งผญาได้คือคนที่มีความรู้ มีการศึกษาดี สามารถนำพาครอบครัวได้ดี

3. ผญาเกี่ยวกับการศึกษา เป็นการกระตุ้นส่งเสริมให้ลูกหลานเห็นความสำคัญของการศึกษา

4. ผญาเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง ในอดีตจะอาศัยคำสอนของคนเฒ่าคนแก่เป็นแบบอย่างในการปกครอง เรียกว่า ฮีต หรือจารีตในการปกครอง

5. ผญาเกี่ยวกับศาสนา ศีลธรรม เนื่องจากในอดีต คนอีสานนับถือศาสนา และมีศีลธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ โดยผญาจะแทรกอยู่ในคำสอนทางด้านศาสนา ที่ปรากฏในคำสอนหรือคำเทศของพระสงฆ์ ผู้นำทางศาสนาในงานบุญหรือประเพณีต่าง ๆ

6. ผญาเกี่ยวกับความทุกข์ยาก การต่อสู้ดิ้นรน เนื่องจากคนอีสานมีนิสัยทรหด ต่อสู้อดทน ไม่เกียจงาน ไม่กลัวความลำบาก อาจเนื่องมาจากสภาพภูมิอากาศที่แห้งแล้ง

7. ผญาเกี่ยวกับการถ่อมตน การรู้จักประมาณตน เนื่องจากคนอีสานส่วนใหญ่มีนิสัยอ่อนน้อมถ่อมตน เชื่อฟังคำสอนของพ่อแม่ ครูอาจารย์ ส่งผลให้คนอีสานอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขตลอดมา

8. ผญาร่วมสมัย เป็นผญาที่แต่งขึ้นเพื่อสะท้อนให้เห็นปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม ทำให้ผู้อ่านสามารถนำไปเป็นแง่คิด โดยผญาจะเป็นภาษาง่าย ๆ เป็นคำปัจจุบัน

3) อูบาย

การสั่งสอนของคนในอดีต นอกจากจะบอกกล่าวโดยตรงแล้ว ยังมีการใช้อูบายในการสั่งสอนบุตรหลาน ให้ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสม ดังมีผู้กล่าวถึงอูบายว่า

สุจริต บั้วพิมพ์ (2536 : 69) กล่าวว่า โบราณอูบายหรืออูบายโบราณ หมายถึง กลวิธีในการสอน การตักเตือน การป้องกันชีวิตและทรัพย์สินให้เกิดความปลอดภัยและสามารถนำมาวิเคราะห์เชิงวิทยาศาสตร์และเชิงสังคมวิทยาได้ โดยอ้างดินฟ้าอากาศ การเกิดอาเพศ การไม่เป็นมงคล การเกิดอัปปริยัจฉโร อ้างเทวดา พาดิน

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2544 : 61) กล่าวว่า ในอดีต ชาวบ้านผู้มีความรู้ หรือปราชญ์ชาวบ้าน จะใช้อูบายสร้างความเชื่อ โดยอาศัยความศรัทธา หรือความเชื่อ ที่คนในสังคมนั้นมีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด ไม่ใช่ให้เกิดกับอีกสิ่งหนึ่ง เช่น นำความเชื่อเรื่องกรรมไปสร้างความเชื่อเพื่อให้คนละบาปและแสวงหาบุญ ซึ่งอูบายทำให้ความเชื่อแผ่กว้างขึ้น สามารถแบ่งได้ 3 ประเภท คือ

1. กุศโลบาย คือ อูบายที่เป็นเจตนากุศล เพื่อให้ผู้อื่นหรือสังคมได้ประโยชน์
2. เพทุบาย คือ อูบายทำเล่ห์กล เพื่อให้ตนเองได้ประโยชน์
3. ภาทุบาย คือ อูบายที่ทำให้เขาแตกแยก

ข. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคำสอน

1) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาชิต

ปราณี ขวัญแก้ว (2534 : 285 – 290) วิเคราะห์ภาชิตชาวบ้านท้องถิ่นใต้ ในจังหวัด นครศรีธรรมราช จำนวน 5 อำเภอ พบว่า ภาชิตชาวบ้านท้องถิ่นภาคใต้ ปรากฏความหมายชัดเจนขึ้น เมื่อพิจารณาโอกาสที่ใช้ มีทั้งความหมายตรงและเกิดจากการนำไปใช้ในโอกาสต่าง ๆ มีการใช้ภาชิต ในลักษณะเปรียบเทียบ ท่วงดิ่ง ชี้แนวทางการประพฤติ เนื้อหาของภาชิตเป็นเรื่องเกี่ยวกับแนวทางการ ปฏิบัติของคนในสังคม สภาพชีวิต อาชีพ ความเชื่อ ประเพณี ค่านิยม ทัศนคติของคนในสังคมที่มีต่อ สิ่งแวดล้อม โดยแบ่งเป็น การประพฤติทางกาย ที่เน้นในเรื่องความสำรวมระวังในอิริยาบถสี การประพฤติทางวาจา จะยกย่องผู้ที่พูดจาดี ตำหนิผู้ไม่สำรวมวาจา การประพฤติทางใจ จะส่งเสริมให้ รู้สำนึกความเป็นตัวเองและทำประโยชน์เพื่อสังคม มีความเมตตา ซื่อสัตย์ การประพฤติทั่วไปไม่เน้น เฉพาะเรื่องหนึ่งเรื่องใดโดยเฉพาะ

รัตนา สถิตานนท์ (2525 : 212 - 215) วิเคราะห์สุภาชิตพระร่วงในแง่วัฒนธรรม พบว่า สุภาชิตสะท้อนให้เห็นลักษณะสังคมไทยในอดีตว่า เป็นสังคมที่มีความใกล้ชิดและผูกพันกับธรรมชาติ เช่น แม่น้ำลำคลอง ป่าเขา ส่วนด้านสังคมพบว่า คนในสังคมมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด และพึ่ง พากอาศัยกัน

ศุภมาศ ทิพย์ลือพร (2525 : 64) วิเคราะห์สุภาชิตอังกฤษและสุภาชิตไทย พบว่า สุภาชิตไทยสะท้อนให้เห็นว่า คนไทยมีความโอบอ้อมอารี ให้ความเคารพผู้อาวุโส มีความเชื่อเรื่องผี โชคกลาง กฎแห่งกรรม มีการแบ่งชั้นทางสังคม

สมร เจนจิจะ (2525 : 179 -182) วิเคราะห์ลานนาภาชิต เป็นการวิเคราะห์ภาชิต เฉพาะที่อาจารย์สิงฆะ วรรณสัย รวบรวมจำนวน 536 บท พบว่า ในด้านรูปแบบนั้น ลานนาภาชิต เป็นถ้อยคำที่ชาวบ้านใช้โดยทั่วไป ซึ่งมีลักษณะถ้อยคำที่กระชับ ชัดเจน มีความไพเราะคล้องจอง ทำให้จำง่าย ด้านจริยธรรม ภาชิตมุ่งสอนคนลานนาให้มีเหตุผล มีศีลธรรม มีความเมตตากรุณา มีความรับผิดชอบ ส่งผลให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่าโบราณอุบาย เป็นการผสมผสานภูมิปัญญากับความเชื่อเข้าด้วยกัน เนื่องจากการใช้อุบายเป็นการใช้ภูมิปัญญาของ บรรพบุรุษ ที่ต้องการอบรมสั่งสอนบุตรหลาน ตลอดจนคนในสังคม ที่มีความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความลึกลับ ภูติผีปีศาจ โดยแฝงเจตนาหรือจุดมุ่งหมายที่จะบอก สอน หรือตักเตือนเพื่อให้คนในสังคม สามารถดำรงชีวิตอยู่ด้วยความปลอดภัยทั้งชีวิตและทรัพย์สิน ผู้วิจัยจึงจะใช้เป็นแนวทางการศึกษา โบราณอุบายจากคหฬัมน์ภูมิปัญญาชาวบ้านในนิตยสารแม่บ้านต่อไป

บทที่ 3

การศึกษาจุดมุ่งหมายของโบราณอุบาย

ในการศึกษาจุดมุ่งหมายของโบราณอุบาย ที่บรรพบุรุษได้แฝงเจตนาที่ต้องการขู่หรือหลอกให้บุตรหลานกลัว เพื่อให้ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่เหมาะสมดีงาม ละเว้นการประพฤติปฏิบัติที่ไม่เหมาะสม ซึ่งโบราณอุบายต่าง ๆ เหล่านี้ นับว่าเป็นการทำทลายต่อความคิดและสติปัญญาของคนสมัยปัจจุบันเป็นอย่างมาก ดังที่มณี พยอมยงค์ (2536 : 122) กล่าวว่า "ลักษณะข้อห้าม ความคิด ชีต และชะล่า ที่ปรากฏในคำสอนและข้อห้ามของคนไทยนั้น เป็นการทลายดวงปัญญาและความคิดของคนสมัยใหม่อย่างยิ่ง ด้วยสิ่งเหล่านี้รอกการศึกษาวิเคราะห์วิจัยว่าแต่ละข้อมีความมุ่งหมายอะไรซ่อนเร้นอยู่ หากมีการศึกษาดูจะได้ทราบเจตนารมณ์ของบรรพบุรุษ ว่าข้อห้ามและคำสอนเหล่านั้นทรงคุณค่าต่อสังคมประการใด"

จากการศึกษาโบราณอุบายจากคถลัมน์ภูมิปัญญาชาวบ้านในนิตยสารแม่บ้านที่เขียนโดย สุจริต บัวพิมพ์ ตั้งแต่ปีที่ 17 ฉบับที่ 294 ประจำเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2536 ถึงปีที่ 27 ฉบับที่ 402 ประจำเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2545 พบว่า อุบายที่คนโบราณใช้ในการสั่งสอนบุตรหลานหรือคนในสังคม มีเจตนาให้ผู้ประพฤติปฏิบัติประสบความสำเร็จ สุขสงบ ความปลอดภัยต่อตนเองและทรัพย์สิน ตลอดจนสมาชิกในครอบครัว โดยใช้คำว่า "ห้าม" หรือ "อย่า" ในการกล่าวถึงสิ่งที่ไม่ต้องการให้ประพฤติปฏิบัติ นอกจากนี้ยังพบว่ามีบางอุบายที่กล่าวโดยไม่ใช่คำว่า "ห้าม" หรือ "อย่า" จากการศึกษาคถลัมน์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้ใช้เป็นแนวทางในการแบ่งประเภทของโบราณอุบายดังนี้

1. โบราณอุบายที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อป้องกันอันตราย
2. โบราณอุบายที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้มีความสำรวมระวัง
3. โบราณอุบายที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อความสะอาดและสุชนามัย
4. โบราณอุบายที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย
5. โบราณอุบายที่มีจุดมุ่งหมายประเภทเบ็ดเตล็ด

1. โบราณอุบายที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อป้องกันอันตราย

จากการศึกษาคถลัมน์ภูมิปัญญาชาวบ้านในนิตยสารแม่บ้านของสุจริต บัวพิมพ์ พบโบราณอุบายที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อป้องกันอันตรายที่อาจเกิดขึ้น โดยสามารถแบ่งเป็น 2 ประเภทคือ

- ก. การป้องกันอันตรายต่อร่างกาย
- ข. การป้องกันอันตรายต่อจิตใจ

ก. การป้องกันอันตรายต่อร่างกาย

การป้องกันอันตรายต่อร่างกาย เป็นการป้องกันไม่ให้เกิดอุบัติเหตุจากเครื่องมือเครื่องใช้ หรือจากภัยอันตรายอื่น ๆ จากการศึกษาพบการใช้ขูบายดังนี้

1) ห้ามลับมีดกลางคืน เมียจะมีชู้

มีดเป็นทั้งอาวุธและเครื่องใช้ มีหลายชนิด แต่ละชนิดมีลักษณะการใช้งานที่แตกต่าง กัน เมื่อใช้ไประยะหนึ่งมีดจะหมดความคมจึงต้องลับให้คมด้วยหินลับมีดซึ่งเป็นหินทราย

คนโบราณห้ามไม่ให้ลับมีดกลางคืน เนื่องจากตอนกลางคืนจะมีด มองอะไรไม่ชัดเจน มีแสงสว่างจากตะเกียงและได้สว่างไม่เพียงพอ หากลับมีดจะมองเห็นคมมีดไม่ชัดเจน หรือมีดอาจบาด มือเอาได้ คนโบราณจึงนำมาเป็นขูบายว่า ห้ามลับมีดกลางคืน เมียจะมีชู้ ซึ่งเรื่องเมียมีชู้เป็นเรื่องที่ ร้ายแรงและน่าอัปอายสำหรับผู้ชายอย่างยิ่ง เพราะผู้ชายเป็นผู้นำมีความสำคัญต่อครอบครัว ดังที่ สุพัตรา สุภาพ (2542 : 68 - 70) กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า ในอดีตผู้ชายจะมีบทบาทมากโดยจะได้รับการ ยกย่องเหนือกว่าผู้หญิงทั้งในทางปฏิบัติและทางกฎหมาย โดยเฉพาะก่อนการเปลี่ยนแปลงการ ปกครอง พ.ศ. 2475 ผู้ชายจะมีอำนาจและสถานภาพทางสังคมสูง เป็นหัวหน้าครอบครัว เป็นผู้ ตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ผู้หญิงต้องเชื่อฟัง ดังคำพังเพยที่ว่า "ชายเป็นข้างทำหน้า หญิงเป็นข้างทำ หลัง"

การที่ผู้ชายซึ่งเป็นผู้นำครอบครัว ไม่สามารถปกครองภรรยาได้ ถือว่าเป็นเรื่องเสีย ศักดิ์ศรีน่าอัปอาย มณี พยอมยงค์ (2536 : 103) กล่าวว่า การห้ามลับมีดกลางคืนเป็นขูบายที่ตรงกับ ข้อห้ามคำสอนประเภทเบ็ดเตล็ดของชาวภาคเหนือที่ว่า "ห้ามลับมีดกลางคืน จะมีคนตาย" ซึ่งจุดมุ่งหมายสำคัญของโบราณขูบายคือ ป้องกันอันตรายจากการถูกมีดบาด

2) ไม้สอยมะม่วงอย่าใช้ไม้รวกทำด้ามตะกร้อ มะม่วงจะเป็นหนอน

วิถีชีวิตของชาวชนบทไทยในอดีต นอกจากการทำนาแล้ว ยังมีการทำสวน เช่น สวน มะม่วง กล้วย มะนาว ส้ม มะละกอ เป็นต้น เนื่องจากต้นมะม่วงมีความสูง การเก็บจะต้องใช้วิธีสอย โดยใช้ตะกร้อที่ทำจากหวายหรือไม้ไผ่สานเป็นกระพุ่ม มีไม้ไผ่เหลาเป็นซี่เกี่ยวขั้วมะม่วงให้หล่นลงใน ตะกร้อ สวนด้ามตะกร้อจะใช้ไม้ไผ่เลี้ยง ซึ่งมีลำแข็งแรงกว่าไม้รวกซึ่งเป็นไม้เนื้อบางเปราะแตกง่าย และผิวคม อาจบาดมือได้โดยง่าย คนโบราณจึงนำมาเป็นขูบายโดยอ้างเรื่องการที่มะม่วงเป็นหนอน ซึ่งชาวสวนย่อมไม่ต้องการประสพกับภาวะดังกล่าว เพราะเป็นความเสียหายในการประกอบอาชีพ จึงไม่ใช้ไม้รวกทำด้ามตะกร้อตามขูบายที่คนโบราณกล่าวไว้

3) จะก้าวขึ้นหรือลงบันได ให้ก้าวทีละขั้น อย่าก้าวทีเดียวสามขั้น จะทำมาหากินไม่ได้

บ้านคนไทยในอดีต มักเป็นบ้านยกพื้นใต้ถุนสูง จึงต้องมีบันไดสำหรับขึ้นลง การที่

คนโบราณกล่าวไว้ว่า การก้าวขึ้นหรือลงบันไดนั้น ควรขึ้นลงทีละขั้น เพื่อป้องกันอันตราย เนื่องจาก การก้าวข้ามขั้นจะทำให้ได้รับอันตราย จากการตกบันไดได้รับบาดเจ็บ และที่สำคัญเป็นการสอน ให้รู้จักคิดรู้จักไตร่ตรองว่า การทำอะไรควรทำเป็นขั้นเป็นตอน ไม่ควรทำอะไรข้ามขั้นตอน

4) ห้ามตัดเล็บกลางคืน วิทยุญาณบรรพบุรุษจะอยู่ไม่เป็นสุข

การตัดเล็บของคนในอดีต จะใช้มีดเจียนหมากหรือมีดเล็ก ๆ ซึ่งไม่สะดวกและ ปลอดภัยเท่าการกรไกรตัดเล็บในปัจจุบัน คนโบราณจึงห้ามตัดเล็บเวลากลางคืน โดยอ้างเป็นอุบายว่า วิทยุญาณบรรพบุรุษจะอยู่ไม่เป็นสุข เพราะการตัดเล็บกลางคืนจะทำให้มีดบาดนิ้วได้ เนื่องจาก กลางคืนจะมีผี มีเพียงแสงสว่างจากตะเกียงหรือได้ ซึ่งให้แสงสว่างไม่เพียงพอ

อุบายที่อ้างว่าวิทยุญาณบรรพบุรุษจะอยู่ไม่เป็นสุขนั้น เนื่องจากคนไทยมีความ กตัญญูเคารพรักและผูกพันกับบรรพบุรุษ มีความเชื่อเรื่องวิทยุญาณ จึงไม่ต้องการให้วิทยุญาณ บรรพบุรุษต้องเป็นทุกข์ เพราะการกระทำของตน ข้อห้ามข้อนี้ตรงกับข้อห้ามของชาวภาคใต้ โดยใช้ อุบายว่า "ห้ามตัดเล็บกลางคืนอายุจะสั้น" จุดมุ่งหมายสำคัญ เพื่อป้องกันอันตรายจากการถูกมีด หรือของมีคมที่ใช้เจียนเล็บบาดนิ้ว

5) ห้ามเป่าไฟได้ลม จะอัปรีภัยจัญไร

ในสมัยโบราณการประกอบอาหาร จะใช้เตาที่ก่อกจากดินเหนียวหรือใช้ก้อนหินวาง 3 เล้าตั้งภาชนะ โดยมีฟืนหรือถ่านเป็นเชื้อเพลิง เมื่อต้องการให้ไฟแรงขึ้นจะใช้กระบอกลเป่าไฟ หากอยู่ ได้ลมชี้ถ่านหรือลูกไฟเล็ก ๆ จะกระเด็นเข้าตาทำให้เกิดอันตราย การเป่าไฟควรทำอยู่เหนือลมคน โบราณจึงนำเรื่องความอัปรีภัยจัญไรมาเป็นข้ออ้าง ซึ่งหมายถึงความเลวทราม ต่ำช้า ไม่เป็นมงคล

6) ห้ามพกมีดสองคม จะอัปรีภัยจัญไร

มีดที่ใช้เป็นอาวุธประจำกาย มีหลายชนิด โดยปกติมีดจะมีคมด้านเดียวอีกด้านหนึ่ง เป็นสันมีด แต่จะมีมีดบางชนิดมีคมทั้ง 2 ด้าน เป็นมีดพกติดตัวเพื่อป้องกันตัว การพกมีดสองคมต้อง เก็บในฝักที่มีดขีด หากฝักมีดชำรุดหรือพกมีดโดยไม่ใส่ฝัก อาจเกิดอุบัติเหตุบาดเจ็บหรือบาดเจ็บได้ คนโบราณได้นำเรื่องความอัปรีภัยจัญไรมาขู่ เพื่อป้องกันอันตรายจากการถูกมีดบาด

7) เวลากลางคืนได้ยินเสียงอะไรอย่าทัก หรือขานรับ ของจะเข้าตัว

ของ ในที่นี้หมายถึง คาถาอาคม ผี หรือเวทมนตร์ต่าง ๆ ซึ่งคนในอดีตมีความเชื่อและ บางคนศึกษาเล่าเรียนวิชาคาถาอาคม ในวันสำคัญทางความเชื่อของผู้ที่เรียนไสยศาสตร์ ผู้ที่เรียนวิชา ทางด้านนี้จะปล่อยของหรือผีออกไปเพื่อทดลองวิชา เมื่อของ ผี หรือเวทมนตร์ดังกล่าวไปถูกหรือ กระแทกกับสิ่งหนึ่งสิ่งใด จะเกิดเสียงดังเบ๊ร้องปร้าง หากใครทัก ของนั้นจะเข้าตัวคนที่ร้องทัก อาจเป็น ตะปูหรือหนังควายเข้าท้อง ทำให้เจ็บป่วยหรือตายได้ ในเรื่องนี้วิจิตร บัวพิมพ์ (2547: สัมภาษณ์) ได้ กล่าวไว้ว่า มีเรื่องเล่ากันต่อมามีว่า เวลาที่จะสร้างเมืองจะต้องมีเสาหลักเมืองอยู่สี่มุมเมือง ขุดหลุมขนาด คนลงไปได้ และมีไม้ขุงขนาดใหญ่ที่ใช้ทำเสาหลักเมืองวางอยู่ปากหลุม ทางราชการจะให้ทหารออกไป

ตามหมู่บ้านในคืนเดือนมืด แล้วตะโกนว่า อิน จัน มั่น คง ไปตามทาง หากบังเอิญตรงกับชื่อใครแล้ว ผู้นั้นขานรับทหารจะจับตัวผู้นั้นไปทำพิธี โดยปิดตาทั้งสองข้างบวงสรวงตามพิธีกรรม จากนั้นก็จะฉลากคนทั้ง 4 คน ลงไปในหลุม ใช้ไม้ซุงกระแทกลงไปให้คนทั้ง 4 คนนั้นตายทั้งเป็น เอาดินกลบ แล้วทำพิธีบวงสรวง ปลุกศาลคร่อมเสาหลักเมืองไว้ กลายเป็นผีเฝ้าหลักเมือง ผู้ใหญ่จึงสั่งสอนหรือเตือนบุตรหลานของตนว่า หากได้ยินเสียงคนมาเรียก ให้ฟังให้ชัดเจนและแน่ใจว่าเป็นคนที่ตนเองรู้จัก หากเป็นคนที่มุ่งจะทำร้าย ถ้าไปขานรับอาจได้รับอันตรายจากผู้ที่มีมุ้งร้ายนั้น คนโบราณจึงนำเรื่องของหรือคุณไสย มาอ้างเพื่อให้เกิดความกลัวและระมัดระวัง ในเรื่องดังกล่าวนี้ ธงทอง จันทรางศุ (จักรภพ เพ็ญแข. 2546 : 74 – 75; อ้างอิงจาก ธงทอง จันทรางศุ.) ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า เป็นเพียงความเชื่อของชาวบ้านที่ไม่มีหลักฐานยืนยันที่แน่นอน ตามตำราพระราชนิพนธ์ฝังหลุมพระนครก็ไม่มีตอนใดกล่าวถึงคนชื่อ อิน จัน มั่น คง อยู่ ดี มีเพียงการปั้นดินแล้วสมมุติให้เป็นธาตุทั้ง 4 ซึ่งมีคุณสมบัติต่าง ๆ แล้วโยนลงหลุมพร้อมเชิญแผ่นดินย่นต์ลงหลุม ขั้นตอนสุดท้ายคือการอัญเชิญเทวดาเข้าประจำหลักพระนคร

8) แבקของขึ้นเรือน หาบพินขึ้นบ้าน ชะล่ำ

ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม (2547 : ออนไลน์) กล่าวว่า ชะล่ำหรือคะล่ำ เป็นมรดกทางภูมิปัญญาที่ผลิตองค์ความรู้ของคนอีสาน เป็นสิ่งที่ต้องห้ามงดเว้น ห้ามประพฤติปฏิบัติทั้งทางกาย วาจาและใจ หากละเลยหรือล่วงละเมิดจะเป็นอัปมงคล เป็นบาปเป็นกรรม นำความเสื่อมเสียและอาจเกิดอันตรายแก่บุคคลที่ฝ่าฝืนรวมทั้งมีผลต่อสังคมที่อยู่ โดยยึดถือและปฏิบัติต่อกันมาอย่างเคร่งครัด

บ้านเรือนของผู้คนชนบทในอดีต จะปลูกบ้านยกพื้นได้สูง โครงสร้างไม่สู้แข็งแรง หลังคามุงด้วยจากหรือแฝก บันไดบ้านจะแคบและชัน บ้านของคนจน บันไดมักทำด้วยไม้ไผ่เป็นแม่บันได ลูกบันไดใช้ไม้ไผ่ขนาดเล็กกว่า เวลาขึ้นลงจะต้องระมัดระวัง หากแบกของขึ้นบนเรือนหรือหาบพินขึ้นบ้าน ไม้คานจะยาวประมาณ 150-160 เซนติเมตร เวลาจะเข้าก็จะต้องเบี่ยงไม้คาน อาจทำให้พลัดตกบันได นอกจากนี้ยังห้ามหาบพินขึ้นบ้านเป็นจำนวนมาก เพราะจะทำให้พินบ้านชำรุด บางทีถือเป็นลางว่าเอาพินไปเผาผีและจะมีคนตายในบ้าน

9) เมื่อใช้หวี หวีผมให้ศพแล้วต้องหักหวีทิ้ง ถ้านำไปใช้ผีจะตามไปบ้านหรืออาจตายได้

หวี ทำจากไม้หรือไม้ไผ่ที่แก่จัด หรือใช้กระดองกระ เขาควายหรือขาข้างตามแต่ฐานะของผู้ใช้ ซึ่งหวีมีหลายประเภทเรียกชื่อตามประโยชน์ใช้สอย เช่น หวีลับ หวีสาง หวีเสียด เป็นต้น การนำเรื่องผีมาเป็นอุบายในการห้ามไม่ให้หวีที่ใช้หวีให้ศพแล้วมาใช้ เนื่องจากสาเหตุของการตายของคนนั้น อาจเจ็บป่วยเป็นโรคตาย การนำหวีที่หวีคนตายมาใช้ก็ จึงเป็นสิ่งที่ไม่ควรทำ เพราะอาจมีเชื้อโรคติดมากับหวีได้ คนโบราณจึงออกอุบายห้ามไว้ โดยนำเรื่องผีหรือความตายมาขู่เพื่อให้เกิดกลัว ดังที่สมปราชญ์ อัมมะพันธ์ (2536 : 52) กล่าวว่า การหวีผมให้ศพจะไม่เหมือนการหวีผมของคนที่มีชีวิตคือ ต้องหวีไปข้างหน้าซีกหนึ่งข้างหลังซีกหนึ่ง แล้วต้องหักหวีออกเป็นสองท่อนแล้วขว้างทิ้งหรือโยนใส่โลง

10) ระวังอย่าเล่นมิด เดียวมีผลัก

มิดเป็นเครื่องใช้ประจำครอบครัวและเป็นอาวุธ การนำมิดมาเล่นหรือหยอกล้อกัน จึงเป็นสิ่งที่ไม่สมควร โดยเฉพาะผู้ที่ไม่มีทักษะในการใช้มิดอาจพลาดถูกมิดบาดหรือแทงได้รับบาดเจ็บ ทั้งตนเองและผู้อื่น ผู้ใหญ่จึงนำเรื่องผีมาอ้างเป็นอุบาย เพราะคนส่วนใหญ่มีความเชื่อเรื่องผี จุดมุ่งหมายป้องกันอันตรายจากการถูกมิดบาดตนเองหรือพลาดพลั้งเป็นอันตรายแก่ผู้อื่น

11) ห้ามนอนเล่นดาบ ห้ามคาบนมเมีย ชะล่า

ดุษฎี ไชยสินธุ์ (2540 : 209) กล่าวว่า "ชะล่า หมายถึง ห้าม ข้อห้าม ข้อควรเว้น ข้อไม่ควรปฏิบัติ ไม่ควรกระทำ อาจหมายถึง ไมดี ไม่งาม ไม่เหมาะสม เป็นบาปเป็นกรรม"

การนอนเล่นดาบเป็นความประมาท เพราะอาจทำให้ดาบซึ่งเป็นของมีคมหลุดมือ บาดหรือแทงผู้นอนเล่นดาบได้ ส่วนการคาบนมเมียเป็นการป้องกันไม่ให้ภรรยาได้รับบาดเจ็บจากการที่สามีเผลอกัดนม อาจนำไปสู่การทะเลาะกันได้ เพื่อป้องกันอันตรายจากการถูกดาบแทงและการทะเลาะวิวาท คนโบราณจึงนำมาเป็นอุบายห้ามไม่ให้ประพฤติปฏิบัติทั้งสองกรณี

12) ห้ามชี้ควายขณะควายตัวเปียก จะเป็นสังคัง

สังคัง คือโรคผิวหนังชนิดหนึ่งที่เกิดจากการขาดสุขอนามัยของเสื้อผ้า ส่วนใหญ่เกิดจากเชื้อราอีปิเดอริโมไฟต์ ฟลอกโคซิม (Epidermophyton floccosum) บางรายเกิดจากเชื้อราในสกุล تريโคไฟต์ (Trichophyton) เกิดในร่มผ้าที่ดูงอชื้นหรืออับชื้น ลักษณะเป็นผื่นแดงมีสะเก็ดและคัน การชี้ควายขณะที่ควายตัวเปียก อาจเกิดอันตรายเส้นตลกจากหลังควายได้รับบาดเจ็บ อีกประการหนึ่ง หนึ่งควายมีความชื้นอาจหมักหมมเชื้อโรคผิวหนังบางชนิดที่ติดต่อกับคนได้ คนโบราณจึงนำเรื่องโรคสังคังมาขู่ให้กลัวเพื่อไม่ให้ตกลังควายหรือเป็นโรคผิวหนัง

13) ห้ามเอาไม้กวาดมาเล่นตีกัน จะเป็นบ้า

การนำไม้กวาดมาเล่นเป็นสิ่งที่ไม่ควรกระทำ เนื่องจากไม้กวาดใช้สำหรับกวาดของสกปรกตามพื้น ซึ่งถือว่าเป็นของต่ำ เพราะคนไทยมีธรรมเนียมถือสิ่งที่อยู่สูงสำคัญกว่าสิ่งที่อยู่ต่ำ แต่เหตุผลที่สำคัญในการห้ามเล่นไม้กวาดนั้น เพื่อให้รู้จักป้องกันอันตราย เนื่องจากไม้กวาดอาจมีฝุ่นละอองหรือเชื้อโรคที่กระจายมาสู่คน และหากเป็นไม้กวาดทางมะพร้าว อาจถูกลูกนัยน์ตาบาดเจ็บได้ จึงนำเรื่องคนบ้า คนเสียสติมาขู่ เพื่อให้เกิดความกลัวและไม่ประพฤติปฏิบัติตนเช่นนั้น

14) ห้ามนอนกินข้าว ชาติหน้าจะเกิดเป็นงูเหลือม

การกินข้าวนั้น คนไทยมีธรรมเนียมเกี่ยวกับการกินข้าวหลายอย่าง เช่น ไม่พูดหรือร้องเพลงขณะกินข้าว เพราะข้าวในปากอาจหลุดเข้าไปในหลอดลม เป็นอันตรายได้ การนอนกินข้าวก็เช่นกัน อดวัยระในการกินไม่อยู่ในท่าที่เหมาะสม อาจเกิดอันตรายดังกล่าวได้ ทั้งการนอนกินข้าวเป็นลักษณะของคนป่วยหรือคนเกียจคร้าน จึงดูไม่เป็นมงคลแก่ตัวผู้นอนกินข้าว คนโบราณจึงเปรียบเทียบ

การนอนกินกับงูเหลือมกินอาหาร และงูว่าจะต้องเกิดเป็นงูเหลือม ซึ่งทุกคนไม่มีใครปรารถนาเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน

15) ห้ามคนท้องไปเผาศพ ถ้าไปผีที่กำลังเผาจะเข้ามาเกิดในท้องแทนลูกของตนเอง

ในอดีต เวลาเผาศพจะเอาศพใส่โลงวางบนเชิงตะกอนซึ่งเปิดโล่ง แล้วจุดไฟเผา คนโบราณจึงไม่อยากจะให้คนที่กำลังตั้งท้องเห็นภาพที่ดูจาตาดำไม่น่าดู มีผลกระทบต่อจิตใจ หรืออาจเกิดอันตรายแก่ร่างกาย เพราะคนที่กำลังตั้งท้องการเคลื่อนไหวไม่คล่องแคล่วอาจประสบอุบัติเหตุจากการเบียดเสียดกับคนที่ไปร่วมงานศพ

16) ห้ามดำนํ้าพริกในหว่างขา แงจะบุดเร็ว

การปรุขนํ้าพริกสำหรับแกง จะต้องดำนํ้าพริกแกงด้วยครก ทั้งการถ่างขาเป็นกิริยาที่ไม่สุภาพ สำหรับสตรีไทย โดยเฉพาะขณะดำนํ้าพริก ไม่สมควรเอาครกไว้ในหว่างขา นอกจากเป็นกิริยาที่ไม่งดงามแล้ว นํ้าพริกอาจกระเซ็นถูกขาหรือเนื้อในร่มผ้า ปวดแสบปวดร้อนได้ จึงมีอุบายว่าแกงจะบุดเร็ว

17) ห้ามเหยียบเชียง สันเท้าจะแตก

เชียง เป็นเครื่องใช้ในครัวเรือน ใช้สำหรับรองหั่นหรือสับ เชียงมีขนาดต่าง ๆ กัน ตามการใช้สอย นิยมทำจากไม้มะขาม คนโบราณห้ามไม่ให้เหยียบเชียง เพราะเชียงจะกระดกถูกหน้าแข้งหรือขาอาจแผลงได้ และการเหยียบเชียงเป็นกิริยาที่ไม่เหมาะสมเพราะเชียงใช้หั่นอาหาร ซึ่งถือเป็นของสูง การใช้เท้าซึ่งเป็นของต่ำเหยียบเชียงเป็นกิริยาที่ไม่สมควร คนโบราณจึงอ้างเรื่องสุขภาพและความสวยความงามของสันเท้ามาเป็นอุบายขูให้ผู้หญิงกลัว

18) ห้ามผู้หญิงนั่งบนปากโอ่ง กันจะใหญ่

โอ่งเป็นภาชนะที่ทำจากดินเผา ใช้ใส่นํ้าอุปโภคบริโภค กันโอ่งจะเล็กกว่าปากโอ่ง การที่ผู้หญิงไปนั่งบนปากโอ่งอาจเกิดอุบัติเหตุ โอ่งล้มคว่ำแตกบาดกันหรืออวัยวะของร่างกาย คนโบราณจึงนำเรื่องกันใหญ่ ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้หญิงไม่ต้องการมาอ้าง เพื่อให้รู้จักป้องกันอันตรายจากการถูกเศษโอ่งที่แตกบาดหรือตำได้รับบาดเจ็บ ทั้งการนั่งบนปากโอ่งเป็นกิริยาไม่งดงาม เพราะกันเป็นอวัยวะเกี่ยวข้องกับการขับถ่าย และเป็นส่วนที่ใช้นั่ง อาจทับฝุ่นละอองสิ่งสกปรกต่าง ๆ ทำให้สิ่งสกปรกตกลงไปในโอ่ง ซึ่งใส่นํ้ากินน้ำใช้ได้

19) ห้ามผู้หญิงป็นต้นไม้

การป็นต้นไม้ ส่วนใหญ่จะเป็นพฤติกรรมของเด็กผู้ชายหรือผู้ใหญ่ที่เป็นผู้ชาย เพราะสรีระความแข็งแรงในการป็นเหมาะสมกว่าผู้หญิง ทั้งเครื่องนุ่งห่มของผู้ชายจะทะมัดทะแมงกว่าผู้หญิงซึ่งนุ่งผ้าถุงและยังไม่มีกางเกงในใส่เหมือนกับปัจจุบัน การที่ผู้หญิงป็นต้นไม้จึงเป็นกิริยาที่ไม่เหมาะสมทั้งในด้านอันตรายและความอูจาด

20) ห้ามเย็บผ้าในตัว จะอัปมงคล

การเย็บผ้าขณะที่สวมใส่อยู่นั้น เป็นการแสดงให้เห็นว่าเป็นคนมักง่ายและผ้าที่เย็บนั้นไม่เรียบร้อย เนื่องจากเย็บไม่ถนัด ทั้งอาจเกิดอุบัติเหตุเข็มตำเอาได้ การเย็บผ้าในตัวจึงถูกกำหนดเป็นอุบายว่าเป็นอัปมงคล หมายถึง ความไม่เจริญ เป็นกลางร้าย ปราศจากมงคล ทุกคนไม่อยากจะประสบแก่ตนเองและครอบครัว ทั้งนี้เพื่อไม่ให้เกิดอุบัติเหตุ และให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการเย็บผ้า

21) ห้ามนั่งคานบันได ผีเรือนจะโกรธ

บันไดเป็นส่วนประกอบสำคัญของบ้านไทยที่ปลูกได้สูงชันลง จึงไม่สมควรนั่งขวางหรือคานบันได โดยเฉพาะผู้หญิงที่นุ่งผ้าถุงยิ่งไม่เหมาะ เพราะจะดูไม่เรียบร้อยอุจาดตาและอาจทำให้เกิดอุบัติเหตุกับผู้ขึ้นลง ผู้ใหญ่จึงนำผีเรือนมาขู่เพราะเชื่อกันว่าผีเรือนเป็นผีที่อยู่ประจำบ้าน มีหน้าที่ปกปักรักษาให้คนในบ้านมีความสุขสงบ หากใครประพฤติสิ่งที่ไม่เหมาะสม ผีเรือนจะโกรธและจะสำแดงอิทธิฤทธิ์ต่าง ๆ

โบราณอุบายนี้ เพื่อให้รู้จักระมัดระวัง และไม่ให้เกิดขวางทางขึ้นลงบันได ทำให้เดินหรือผ่านไม่สะดวก หรืออาจได้รับอันตรายจากการตกจากบันได

ข. การป้องกันอันตรายต่อจิตใจ

การป้องกันอันตรายต่อจิตใจเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดความวิตกกังวลความเครียด และความไม่สบายใจอื่น ๆ

1) ห้ามชมเด็กว่าหน้าตาน่ารักเอ็นดู ผีจะเอาไป

คนโบราณจะห้ามไม่ให้ชมเด็กทารกว่าน่ารักเอ็นดู เพราะมีความเชื่อว่าผีจะมาเอาชีวิตเด็กไป ทั้งนี้ เพราะการอนามัยสมัยก่อนยังไม่เจริญก้าวหน้า เด็กอาจตายด้วยโรคภัยไข้เจ็บได้ง่าย คนโบราณกลัวว่าลูกจะตาย จึงออกอุบายห้ามชมว่าน่ารัก เพราะเชื่อว่าผีชอบเด็กที่น่ารัก จึงให้พูดเป็นเคล็ดในทางตรงกันข้ามว่าน่าเกลียดน่าชัง เนื่องจากเชื่อว่าผีจะไม่เอาเด็กที่น่าเกลียด ที่คนโบราณกล่าวเช่นนั้น เป็นผลดีทางจิตใจว่าลูกจะอยู่กับตนเองไม่มีโรคภัยไข้เจ็บหรือตาย

2) ห้ามคนท้องไปเผาศพ ถ้าไปผีที่กำลังเผาจะเข้ามาเกิดในท้องแทนลูกของตนเอง

ในอดีต เวลาเผาศพจะเอาศพใส่โลงวางบนกองฟอนแล้วจุดไฟเผา คนโบราณจึงไม่ยอมให้คนที่มีท้องเห็นภาพไฟไหม้ศพ เป็นภาพซึ่งไม่น่าดู จึงใช้เรื่องผีมาขู่หรือหลอกให้กลัว เพื่อป้องกันไม่ให้หญิงมีครรภ์เสียสุขภาพจิตจากภาพชวนสังเวชและน่ากลัวนั้น

3) ห้ามหญิงท้องไปดูเขาออกลูก จะออกลูกยาก

การคลอดลูกในอดีต จะต้องอาศัยหมอตำแยเป็นผู้ทำคลอดที่บ้าน มิได้คลอดในโรงพยาบาลอย่างโรงพยาบาลปัจจุบัน ซึ่งห้ามมิให้ผู้อื่นเข้าไปนอกจากหมอและพยาบาล การคลอดลูกที่บ้านจึงย่อมได้ยินเสียงร้องครวญครางด้วยความเจ็บปวด หากหญิงมีครรภ์ได้ยินเสียงหรือได้เห็นภาพอาการ

เจ็บปวดของการคลอดจะทำให้กลัวจึงมีอุปบายหลอกไม่ให้ผู้หญิงที่กำลังตั้งท้องไปดูการคลอดลูก เพราะไม่ต้องการให้ผู้หญิงที่กำลังตั้งท้อง เกิดอาการหวาดกลัวการคลอดลูก ทำให้เสียสุขภาพจิต

4) ห้ามคนมีท้องหน้าบึ้ง ลูกเกิดมาจะไม่สวย

โดยปกติผู้หญิงที่มีครรภ์จะเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านสรีระและระดับฮอร์โมน ทำให้บางคนหงุดหงิด ซี้โมโห อุนเจียว คนโบราณมีความเชื่อว่าจะส่งผลถึงลูก ทำให้ลูกเป็นเด็กที่มีอารมณ์แปรปรวนได้ หญิงมีครรภ์ควรทำจิตใจให้สงบ อารมณ์แจ่มใส ใบหน้ายิ้มแย้มไม่บึ้งตึง ลูกในครรภ์จะสุขภาพจิตดี หน้าตาสวยงาม

2. โบราณอุปบายที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้มีความสำรวมระวัง

โบราณอุปบายที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้มีความสำรวมระวังนั้น สามารถแบ่งได้เป็น 3 ประเภทคือ

ก. การสำรวมระวังเกี่ยวกับความเสียหายของสิ่งของเครื่องใช้

ในยุคโบราณ เครื่องใช้ในครัวเรือนใช้วัสดุที่ทำง่ายในท้องถิ่น เช่น ทำจากไม้ไผ่ ใยฝ้าย ดินเหนียวซึ่งปั้นและเผาด้วยอุณหภูมิต่ำ ไม่มีเทคโนโลยีที่ซับซ้อน ทำให้ขาดความคงทนชำรุดเสียหายได้ง่ายและมักหาซื้อได้ยาก หรือไม่ก็ต้องทำใช้เอง คนโบราณจึงมีโบราณอุปบายไว้เพื่อให้เกิดความสำรวมระวังในการใช้สิ่งของเครื่องใช้ในครัวเรือน โดยมีโบราณอุปบาย ดังนี้

1) เวลารึ่งข้าวเหนียวห้ามกระแทกหวดหรือมวย แม่โพสพจะเจ็บ

ข้าวเหนียว เป็นอาหารหลักของคนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาชนะสำหรับนึ่งข้าวเหนียวคือหวดหรือมวย ทำจากตอกไม้ไผ่นำมาสาน ปากกลมก้นสอบใช้นึ่งข้าวเหนียวโดยตั้งไว้บนหม้อสูงประมาณ 30 ซม. เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 20 ซม. ภาคใต้เรียก "สวด" การนึ่งข้าวเหนียวจะต้องนำข้าวเหนียวที่ล้างสะอาดแช่น้ำไว้พักหนึ่งแล้วใส่หวดหรือมวย ตั้งบนปากหม้อบรรจุน้ำตั้งไฟให้เดือด คนโบราณสอนว่า เวลารึ่งจะไม่กระแทกหวดหรือมวยให้แน่นเพราะต้องการให้อไอน้ำผ่านแทรกเข้าไปในหวดหรือมวยที่นึ่ง ทำให้ข้าวเหนียวสุกทั่วกัน การกระแทกข้าวเหนียวแน่นจะทำให้ไอน้ำไม่สามารถผ่านเข้าไปได้ ซึ่งจะทำให้ข้าวเหนียวสุกไม่ทั่วถึง ส่วนบนและตรงกลางจะดิบ ส่วนล่างจะแฉะ การบอกเป็นอุปบายว่าแม่โพสพจะเจ็บ ทำให้ผู้หญิงซึ่งนับถือรู้คุณแม่โพสพ ได้ระมัดระวังไม่กระแทกข้าวเหนียว เพราะจะทำให้หงุดหงิดไม่ทั่ว

2) ห้ามตำครกเปล้าเล่น นมจะยาน

ครกเป็นเครื่องใช้ในครัวสำหรับตำเครื่องแกงประกอบอาหารตลอดจนยา ทำจากหินหรือดินเผาหรือทำจากไม้ที่ขุดให้เป็นหลุมครก การตำครกเปล้าก่อให้เกิดความรำคาญแก่ผู้อื่นเนื่องจากเสียงดัง และอาจทำให้ครกสึกหรือแตกได้ คนโบราณจึงนำเรื่องนมยานมาเป็นอุปบายสำหรับเด็กผู้หญิงหรือหญิงสาวที่รักสวยรักงาม ให้รู้จักรักษาดูแลของใช้ไม่ให้เสียหาย

3) ห้ามดัมไซลงในข้าวที่หุง แม่โพสพจะหนี

สังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรมและมีความเชื่อและนับถือแม่โพสพ การทำให้ข้าวเสียหายหรือตกหล่นจึงเป็นสิ่งที่ไม่ควรปฏิบัติอย่างยิ่ง คนโบราณจึงสั่งสอนบุตรหลานโดยอ้างถึงแม่โพสพ การนำไขดัมปนไปกับการหุงข้าวนั้น เปลือกไขที่ใส่ลงในหม้อข้าวอาจไม่สะอาดพอหรือไขแตกลงในข้าวทำให้ข้าวมีสิ่งปนเปื้อนและข้าวสุกจะบูดได้ง่าย

4) ห้ามเอาสากแกว่งในหม้อแกง จะอัปปริยัจญ์ไร

ในอดีต จะใช้หม้อดินเผาเป็นภาชนะสำหรับหุงต้มอาหารและเป็นเครื่องปั้นดินเผาที่แตกง่าย การใช้สากแกว่งในหม้อแกงสากอาจหลุดลงไปกระทบกระทะแตกทำให้หม้อแกงแตกได้ คนโบราณจึงนำเรื่องอัปปริยัจญ์ไรมาเป็นอุบายในการสั่งสอนบุตรหลานไม่ให้นำสากลงไปแกว่งในหม้อแกง เพื่อป้องกันไม่ให้หม้อแกงแตกหรือทะลุ

5) ห้ามตากผ้าข้ามคืน กระสือจะเซ็ดปาก

กระสือเป็นผีชนิดหนึ่งที่ถือว่าเข้าสิงในตัวผู้หญิง ชอบกินของโสโครก (ราชบัณฑิต 2542 : 58) กระสือจะออกหากินเวลากลางคืน เป็นดวงไฟลอยไปเฉพาะส่วนหัวกับตบไตไต้พุ่ง เชื่อกันว่า กระสือชอบกินของสด สกปรก เช่น รกเด็ก อุจจาระ เมื่อกินเสร็จแล้วจะเซ็ดปากกับผ้าที่คนตากไว้กลางคืน ดังนั้น จึงห้ามมิให้ตากผ้าทิ้งข้ามคืน ซึ่งอันที่จริง การตากผ้าทิ้งข้ามคืน ผ้าจะเปียกฝนหรือน้ำค้าง ทำให้ผ้าเก่าชำรุดเปื่อยง่าย หรืออาจสูญหายจากถูกขโมย ทั้งแสดงถึงความเกียจคร้านของเจ้าของผ้า ไม่รู้จักเก็บรักษาทรัพย์สิน จึงออกอุบายว่าผีกระสือจะเซ็ดปาก

6) ห้ามใช้กระຈ้าเคาะปากหม้อ ลูกออกมาปากจะแหวง

กระຈ้า เป็นเครื่องใช้ในครัวสำหรับตักอาหาร ตัวกระຈ้าทำด้วยกะลามะพร้าว ส่วนด้ามทำด้วยไม้ใช้หวนยผูกมัดตัวกระຈ้าและด้ามให้ติดกัน ในอดีต ใช้หม้อดินในการหุงอาหาร หม้อดินมักจะแตกเสียหายได้ง่ายจากการเคาะ กระทะ กระทะบ การใช้กระຈ้าเคาะปากหม้ออาจทำให้หม้อบิ่นหรือแตกเสียหายได้ จึงใช้อุบายว่า ห้ามใช้กระຈ้าเคาะปากหม้อ ลูกออกมาปากจะแหวง

7) ห้ามสะบัดชายพกผ่านอกบ้าน

การแต่งกายของผู้หญิงไทยในอดีตจะนุ่งผ้าถุง โดยเหน็บชายผ้าไว้ที่เอวด้านขวาหรือด้านซ้ายตามถนัดแล้วดึงชายข้างใดข้างหนึ่งให้มีลักษณะคล้ายถุงเล็ก ๆ เหน็บไว้ที่เอวม้วนให้แน่นเรียกว่าชายพก การสะบัดชายพกข้างนอกบ้าน อาจทำให้เงินหรือของที่มีค่าที่เก็บไว้ที่ชายพกหล่นหายได้ ทั้งเป็นกิริยาที่ไม่เหมาะสมสำหรับสตรี เพราะชายผ้าอาจหลุดมือ ผ้าถุงลงมากองอยู่ที่เท้า เป็นที่อุจาดตา น่าอัปอายได้

ข. การสำรวจระวังเกี่ยวกับกิจกรรมารยาท

โบราณท่านกล่าวไว้ว่า "สำเนียงส่อภาษา กิริยาส่อสกุล" เพราะฉะนั้นการแสดงกิจกรรมารยาทที่สุภาพเรียบร้อยอ่อนโยน จึงเป็นสิ่งที่ทุกคนสมควรประพฤติปฏิบัติอย่างยิ่ง ในเรื่องกิจกรรมารยาทนั้น แบ่งได้ 3 ประการดังนี้

- 1) กายจริยา หมายถึง การแสดงสัมมาคารวะทางกาย
- 2) วจีจริยา หมายถึง การแสดงสัมมาคารวะทางวาจา
- 3) มโนจริยา หมายถึง การแสดงความมีน้ำใจอันดีงามเป็นสัมมาคารวะ

จากการศึกษาพบโบราณอุบายที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อสอนเกี่ยวกับการสำรวจกิจกรรมารยาทในลักษณะต่าง ๆ โดยมีกรให้อุบายดังนี้

1) ห้ามถ่มน้ำลายรดฟ้า จะอภัยภัยไร

ถ่มน้ำลายรดฟ้า เป็นสำนวนไทยที่มีความหมายว่า คนที่คิดร้ายหรือดูหมิ่นบุคคลที่สูงกว่าตนเอง การถ่มน้ำลาย คือการแสดงกิริยาไม่สุภาพ ดูถูกดูหมิ่นผู้อื่น โดยปกติถ่มจากที่สูงลงที่ต่ำ แต่การถ่มน้ำลายขึ้นไปในที่สูง คือฟ้า น้ำลายนั้นย่อมจะตกลงมาถูกหน้าของตนเอง และเป็นมารยาทที่ไม่งาม และเป็นผลเสียแก่ตนเพราะน้ำลายตนเอง อุบายนี้เพื่อไม่ให้ดูหมิ่นกล่าวร้ายต่อเจ้านายหรือบุคคลที่มีสถานภาพสูงกว่าตน ซึ่งเป็นคนดี

2) ห้ามตำครกเปล้าเล่น นมจะยาน

โบราณอุบายนี้ เป็นทั้งอุบายที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อการสำรวจระวังเกี่ยวกับความเสียหายของสิ่งของเครื่องใช้ และการสำรวจระวังเกี่ยวกับกิจกรรมารยาท ด้วยการตำครกเปล้า นั้น ทำให้เกิดเสียงดัง สร้างความรำคาญรบกวนผู้อื่น จึงไม่สมควรตำครกเปล้า คนโบราณจึงนำเรื่องนมยานมาเป็นอุบายขู่เด็กหญิงหรือหญิงสาวที่รักสวยรักงาม ไม่ให้ตำครกเปล้าสร้างความรำคาญผู้อื่น

3) ห้ามสะบัดชายพกผ่านอกบ้าน

การสะบัดชายพกผ่านอกบ้าน เป็นกิริยาที่ไม่เหมาะสมโดยเฉพาะกุลสตรีไทย นอกจากจะทำให้สิ่งของมีค่าที่เก็บไว้ที่ชายพกตกหล่นเสียหายแล้ว ยังมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้มีความระมัดระวังเกี่ยวกับกิริยา เพราะการสะบัดชายพกผ่านอกบ้าน อาจทำให้ผ้าถุงหลุดมือลงมากองอยู่ที่เท้าเป็นที่อูจาดและน่าอัปอาย

4) ห้ามต้ำน้ำพริกในหว่างขา แกงจะบุดเร็ว

การที่สตรีนั่งต่างขา และต้ำน้ำพริกโดยวางครกไว้กลางหว่างขา เป็นกิริยาที่ไม่งดงามสำหรับกุลสตรีไทย นอกจากจะเป็นอันตรายต่อร่างกายดังกล่าวข้างต้น ยังมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้มีความระมัดระวังเกี่ยวกับกิริยาด้วย จึงได้สอนเป็นอุบายไว้ว่า ต้ำน้ำพริกในหว่างขา แกงจะบุดเร็ว

5) ห้ามลูกสาวนอนหงาย ผีจะอำ

บ้านเรือนโบราณ ส่วนใหญ่จะเป็นเรือนนอนใหญ่ไม่มีฝากระดานห้อง การนอนของผู้หญิง จึงต้องระมัดระวัง เพราะการนอนหงายผ้านุ่งอาจหลุดลุ่ยเป็นที่อุจาดตาได้ คนโบราณจึงต้องการให้สตรีรู้จักสำรวมระวังกิจกรรมารยาทในการนอน โดยขู่ว่าผีจะอำ

6) ห้ามผู้หญิงฉีปาก ผีจะถามหาเสียงฉีปาก

คนโบราณจะห้ามผู้หญิงไม่ให้ฉีปาก เพราะการฉีปากเป็นกิจรยาของผู้ชาย ไม่เหมาะสมกับผู้หญิง ซึ่งหากผู้หญิงฉีปาก จะเป็นกิจรยาของผู้หญิงเจ้าชู้ ก้ากั้น ไม่เป็นกุลสตรี ชาวภาคใต้ เชื่อว่าถ้าฉีปากผีจะไม่กลัวหรือผีจะเข้าบ้าน ซึ่งเป็นอุบายเพื่อต้องการให้สำรวมระวังกิจรยา มารยาท สมกับเป็นกุลสตรี

7) ห้ามสยายผมกลางทาง

ผู้หญิงสมัยโบราณมีความนิยมไว้ผมยาวบ้างผมสั้นบ้างตามยุคสมัย ในกรณีที่ไว้ผมยาว จะต้องหวีผมหรือผูกผมให้เรียบร้อยและห้ามหวีผมนอกบ้าน การสยายผมหรือคลายผมออกจากการผูกมัดไว้ เป็นกิจรยาที่ไม่งดงามสำหรับกุลสตรี คนโบราณจึงห้ามผู้หญิงไม่ให้สยายผมกลางทาง จะสยายผม หวีผมได้เฉพาะในห้องที่รโหฐานเท่านั้น ทั้งการสยายผมเป็นภาษาท่าทางให้ทำผู้ชายเมื่ออยู่กันสองต่อสอง การสยายผมกลางทางหรือนอกบ้าน จึงเป็นกิจรยาที่ไม่สุภาพ

8) ห้ามนอนกินข้าว ชาติหน้าจะเกิดเป็นงูเหลือม

การกินข้าวนั้น คนไทยมีธรรมเนียมเกี่ยวกับการกินข้าวหลายอย่าง เช่น ไม่พูดหรือร้องเพลงขณะกินข้าว เพราะข้าวในปากอาจหลุดเข้าไปในหลอดลม เป็นอันตรายได้ การนอนกินข้าวก็เช่นกัน อดยวะในการกินไม่อยู่ในท่าที่เหมาะสม อาจเกิดอันตรายดังกล่าวได้ ทั้งการนอนกินข้าวเป็นลักษณะของคนป่วยหรือคนเกียจคร้าน จึงเป็นกิจรยาที่ไม่เหมาะสมสำหรับคนปกติ คนโบราณจึงเปรียบเทียบการนอนกินข้าวกับงูเหลือมกินอาหาร และขู่ว่าจะเกิดเป็นงูเหลือม ซึ่งทุกคนไม่มีใครปรารถนาเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน

9) ห้ามผู้หญิงนั่งขัดสมาธิ

การนั่งขัดสมาธิ เป็นอิริยาบถสบาย ๆ สำหรับผู้ชาย ส่วนผู้หญิงควรนั่งพับเพียบเก็บปลายเท้าให้เรียบร้อย ถ้าผู้หญิงนั่งขัดสมาธิจะดูไม่งามเสียกิจรยา อีกประการหนึ่งคือ อาจนั่งไม่เรียบร้อย ผ้านุ่งแหวกช่อง เห็นภาพอุจาดตาได้

ค. การสำรวมระวังเกี่ยวกับความเหมาะสม

1) ห้ามนินทาเจ้านาย จะอัปรีภัยใจ

คำว่า "เจ้านาย" ในที่นี้หมายถึง "พระราชาวงศ์" ซึ่งสังคมไทยจะยกย่องสถาบันกษัตริย์อย่างยิ่ง จึงควรให้ความจงรักภักดี ไม่ควรนินทาว่าร้าย ทั้งการนินทาผู้อื่นไม่ว่าจะเป็นเจ้านายที่

หมายถึงพระราชวงศ์ เจ้านายที่หมายถึงผู้บังคับบัญชา หรือบุคคลทั่วไป เป็นวชิกรรมที่ไม่สมควร คนโบราณจึงอ้างเอาความอับริยัญโรมาขู่ห้ามมิให้นินทา

2) ห้ามเหยียบย่ำข้าวสุก แม่โพสพจะโกรธ

สังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม คนไทยถือว่าข้าวเป็นอาหารหลัก แม่โพสพเป็นเทพธิดาดูแลต้นข้าวและรวงข้าว คนไทยจึงให้ความเคารพนับถือและบูชาแม่โพสพ ตามที่งามพิศ สัตย์สงวน (2536 : 77-102) ได้กล่าวถึงความเชื่อว่า เทพธิดาเป็นผู้รักษาข้าวคือแม่โพสพ คนโบราณจึงห้ามมิให้เหยียบย่ำข้าวสุก แม่โพสพจะโกรธ ซึ่งคนในภาคใต้ก็นำมาห้ามทำเมล็ดข้าวตกหล่นเรียรด จะทำให้ขวัญข้าวชดเคื่องใจ ทำนาจะไม่ได้ผล เป็นอุบายให้เห็นคุณค่าของข้าว

3) ห้ามใส่รองเท้าย่ำเมล็ดข้าวในลาน แม่โพสพจะโกรธ ฝนจะแล้ง ข้าวในนาจะไม่ได้ผล

ก่อนจะนำข้าวเข้ายุ้งเพื่อเก็บไว้กินตลอดปี ชาวนาจะนวดข้าวโดยใช้แรงวัวควายย่ำให้เมล็ดข้าวหลุดจากรวง แล้วกวาดมารวมกันไว้เพื่อผัดแล้วเก็บเข้ายุ้ง ชาวนาจะห้ามมิให้ใส่รองเท้าย่ำเมล็ดข้าว ด้วยความรู้สึกที่เคารพแม่โพสพ เพราะคนไทยถือว่ารองเท้าเป็นของต่ำ ไม่ควรสวมรองเท้า เมื่อต้องแสดงความเคารพต่อสถานที่ บุคคลและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จึงออกอุบายไว้ว่าแม่โพสพจะโกรธ ฝนจะแล้ง ข้าวในนาจะไม่ได้ผล

4) อย่านั่งบนหมอน ก้นจะเป็นผี

เนื่องจากในสังคมไทยเป็นสังคมที่ให้ความสำคัญกับศิระะว่าเป็นของสูง ก้นและเท้าเป็นของต่ำ ดังนั้นเครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องกับศิระะ เช่น หมอน หมวก ศิระะตัวละคร คนไทยถือว่าเป็นของสูง ควรให้ความเคารพ ระมัดระวัง ไม่ควรนำมาเล่น ไม่ควรนั่งทับ โยน เหยียบ หรือข้าม เช่นเดียวกับการนั่งบนหมอน จึงไม่สมควรกระทำเนื่องจากหมอนใช้สำหรับหนุนศิระะ จึงนำเรื่องผีมาเป็นอุบายให้คนกลัวการเป็นผี เพราะจะเจ็บปวด ทั้งการนั่งบนหมอนแสดงถึงการขาดความสำรวม ขาดระเบียบในการใช้ของให้เหมาะสมกับวัฒนธรรม

5) ห้ามเอาไม้กวาดมาเล่นตีกัน จะเป็นบ้า

การนำไม้กวาดมาเล่นเป็นสิ่งที่ไม่ควรกระทำ เนื่องจากไม้กวาดใช้สำหรับกวาดของสกปรกตามพื้น ซึ่งถือว่าเป็นของต่ำ การเอาไม้กวาดตีกัน อาจถูกศิระะหรือลำตัว ซึ่งถือเป็นของสูง เป็นมงคล เป็นการไม่สมควร และอีกเหตุผลหนึ่งการเล่นไม้กวาดนั้น ไม้กวาดอาจมีฝุ่นหรือเชื้อโรคจากการกวาดขยะมูลฝอย นำเชื้อโรคฟุ้งกระจายแพร่มาสู่คนได้ จึงนำเรื่องคนบ้า คนเสียสติมาขู่มิให้เอาไม้กวาดมาตีกัน

6) ห้ามพ่อแม่กินอาหารที่เหลือจากลูก ลูกจะดี

พ่อแม่เป็นบุพการีมีศักดิ์สูง เป็นที่เคารพของลูก จึงควรได้กินอาหารที่ดีที่ลูกจัดหาให้ด้วยความกตัญญู เป็นนัยให้ลูกปฏิบัติเลี้ยงดูบิดามารดาให้อยู่ดีกินดี แสดงความเคารพกตัญญูแก่พ่อแม่

ต่อบิตามารดา ทั้งการที่พ่อแม่ยอมกินของเหลือจากลูก แสดงให้เห็นการขาดระเบียบในการปกครองภายในครอบครัว ตามใจลูกในสิ่งที่ไม่สมควร

3. โบราณอูบายที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อความสะอาดและสุขอนามัย

จากการศึกษาโบราณอูบายจากคอลัมน์ภูมิปัญญาชาวบ้านในนิตยสารแม่บ้าน พบอูบายที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อความสะอาดและสุขอนามัย โดยมีการใช้อูบายดังนี้

1) ห้ามเอาไข่ต้มปนไปกับการหุงข้าว แม่โพลพะหนี

การต้มไข่ปนไปกับการหุงข้าว นั้น เปลือกไข่ที่ต้มอาจเป็นอันสิ่งสกปรก หากใส่ไข่ลงในข้าวที่หุง จะทำให้ข้าวปนเปื้อนสิ่งสกปรกที่ติดมากับเปลือกไข่ คนโบราณจึงกล่าวเป็นอูบายว่าแม่โพลพะหนี คนไทยส่วนใหญ่มีความเชื่อเรื่องแม่โพลพะ จึงไม่ต้องการให้แม่โพลพะหนีไป ซึ่งหมายถึงความอุดมสมบูรณ์ของครอบครัว

2) ห้ามผู้หญิงนั่งบนปากโอ่ง ก้นใหญ่

โอ่งเป็นภาชนะที่ทำจากดินเผา ใช้น้ำอุปโภคบริโภคกันโอ่งจะเล็กกว่าปากโอ่ง การที่ผู้หญิงไปนั่งบนปากโอ่งอาจเกิดอุบัติเหตุโอ่งล้มคว่ำแตกบาดกันหรืออวัยวะของร่างกายได้ คนโบราณจึงนำเรื่องก้นใหญ่ ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้หญิงไม่ต้องการมาอ้าง เพื่อให้รู้จักป้องกันอันตรายจากการทำโอ่งแตกและถูกโอ่งบาด ทั้งการนั่งบนปากโอ่งเป็นกิริยาไม่งดงาม และทำให้สิ่งสกปรกตกลงไปในโอ่งน้ำกินน้ำใช้ได้

3) ห้ามหญิงมีระดู เด็ดดอกไม้บูชาพระ ต้นไม้จะเฉาตาย

เป็นความเชื่อแต่โบราณ ห้ามผู้หญิงที่มีระดูเกี่ยวข้องกับงานมงคลต่าง ๆ ถือว่าไม่สะอาดบริสุทธิ์ ภาคเหนือก็มีธรรมเนียมห้ามผู้หญิงมีระดูเข้าในบริเวณองค์พระธาตุหรือศาสนสถานต่าง ๆ ซึ่งในสวัสดิศึกษา ก็ห้ามผู้ชายอยู่กับผู้หญิงที่มีระดูเช่นเดียวกัน ทั้งนี้เพื่อต้องการให้ระมัดระวังเรื่องความสะอาดสุขอนามัย คนโบราณจึงนำเรื่องต้นไม้จะเฉาตายมาเป็นอูบาย

4) ห้ามลูกสาวร้องเพลงในครัว จะมีผัวแก่

การร้องเพลงขณะทำอาหารเป็นกิริยาที่ไม่สำรวม น้ำลายอาจลงในอาหาร และการทำอาหารไปร้องเพลงไปแสดงถึงความไม่ตั้งใจทำอาหารไม่มีสมาธิ อาจทำให้อาหารเสียรส ดิบหรือไหม้เกินไป จึงใช้อูบายเรื่องมีผัวแก่มาขู่ เพราะหญิงสาวส่วนใหญ่ไม่ประสงค์จะมีสามีชรา ซึ่งอาจไม่แข็งแรงพอที่จะทำมาหากินเลี้ยงครอบครัว ตลอดจนความสุขในทางประเวณี คนภาคใต้ใช้อูบายว่า "ร้องเพลงในครัวจะมีผัว ตาบอด"

5) ห้ามลูกสาวนอนทับตะวัน เจตภูตจะออกจากร่าง

นอนทับตะวันเป็นการนอนในช่วงเวลาเย็นจนดวงอาทิตย์ตกดิน ผู้หญิงไม่ควรนอนเนื่องจากต้องจัดเตรียมอาหารมื้อเย็นสำหรับคนในครอบครัว โดยเฉพาะในสังคมชนบท ผู้หญิงต้องอยู่

บ้านทำงานบ้าน เตรียมอาหารสำหรับพ่อแม่หรือพี่น้อง ที่ออกไปทำไร่นา หากเพลนอนตอนเย็น เป็นการไม่ปฏิบัติหน้าที่เตรียมอาหารสำหรับคนในครอบครัว คนโบราณจึงนำความตายมาขู่ เพื่อสอนให้ลูกสาวรู้จักหน้าที่ความรับผิดชอบและรู้กาลอันควรแก่การนอน

อนึ่ง การนอนช่วงเวลากลางวันคร่อมกลางคืนตั้งแต่ตอนเย็นจนค่ำ อุณหภูมิ อากาศ จะเปลี่ยนแปลงระหว่างกลางวันกับกลางคืน ทำให้การนอนในช่วงเวลานั้นไม่ว่าจะเป็นเพศใดวัยใด ร่างกายปรับอุณหภูมิไม่ทัน อาจทำให้เจ็บป่วยได้

4. โบราณอุบายที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย

จากการศึกษาโบราณอุบายจากคดลัมน์ภูมิปัญญาชาวบ้านในนิตยสารแม่บ้าน พบว่าเป็น การห้ามหรือสอนให้ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่เหมาะสมและถูกต้อง โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อความเป็น ระเบียบเรียบร้อย โดยมีการใช้อุบายดังนี้

1) เวลาตัดต้นตะไคร้ให้ตัด ใบทิ้งไว้ในสวน ห้ามทิ้งไว้บนบ้านหรือในครัว หากผู้หญิงใน บ้านเดินข้ามใบตะไคร้ พอมือต้องถูกเกิดมาขาจะลืบ

ตะไคร้เป็นพืชสวนครัวที่มีลักษณะเป็นกอ ที่นิยมปลูกกันสำหรับใช้เป็นสวนประกอบ ในการปรุงอาหาร เช่น ยำ พล่า ต้มยำ เป็นต้น โดยใช้ลำต้นของตะไคร้ นอกจากนี้ ตะไคร้ยังเป็น สมุนไพรของไทยชนิดหนึ่ง โดยนำมาสกัดเป็นยากันยุงได้ ใบตะไคร้มีความคมและระคาย เมื่อนำต้น ตะไคร้ไปใช้แล้ว ควรนำใบตะไคร้ที่ไม่ต้องการใช้แล้ว เก็บทิ้งให้เรียบร้อยไม่กระจัดกระจายเกลื่อน พื้นบ้าน การเหยียบใบตะไคร้อาจระคายเคืองผิว และเป็นขยะเกลื่อนพื้นดูไม่งามตา จึงออกอุบายไว้ว่า ลูกจะขาลืบ

2) ห้ามตากผ้าข้ามคืน กระสือจะเซ็ดปาก

โบราณอุบายนี้ เป็นทั้งอุบายที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้สำรวมระวังเกี่ยวกับความเสียหาย ของสิ่งของเครื่องใช้ เพราะผ้าจะถูกฝนหรือน้ำค้างทำให้ผ้าเปื่อยเร็วหรืออาจถูกขโมยแล้ว ยังมี จุดมุ่งหมายให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย เนื่องจากการตากผ้าทิ้งข้ามคืน แสดงให้เห็นความ เกียจคร้าน ไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยในการเก็บรักษาเสื้อผ้า คนโบราณจึงออกอุบายว่าผีกระสือ จะเซ็ดปาก

3) ห้ามทิ้งสากคาอยู่ในครก จะคลอดลูกยาก

การทิ้งสากคาอยู่ในครก แสดงถึงความไม่รับผิดชอบในการใช้เครื่องมือเครื่องใช้ การ ใช้ครกตำข้าวก็ดี ใช้ครกตำน้ำพริกก็ดี เมื่อใช้เสร็จแล้วควรล้างเก็บคว่ำให้เรียบร้อย การทิ้งสากคาครก ไว้จึงไม่สมควร คนโบราณจึงใช้อุบายว่าทำให้คลอดลูกยาก เด็กสาวหรือผู้มีครอบครัวแล้วจะได้กลัว เพราะการคลอดลูกสมัยก่อน ต้องอาศัยหมอต่ำแยซึ่งเป็นหญิงทำคลอดในหมู่บ้าน วิทยาการด้านสูติ

นรีเวชยังไม่เจริญพอ การคลอดลูกอาจทำให้แม่หรือลูกหรือทั้งแม่และลูกตายในระหว่างการคลอด จึงมีอุบายขู่หรือหลอกให้กลัว เพื่อต้องการรู้จักเก็บของที่ใช้แล้วเข้าที่ให้เรียบร้อย

5. โบราณอุบายที่มีจุดมุ่งหมายประเภทเบ็ดเตล็ด

จากการศึกษาพบว่า มีโบราณอุบายที่เป็นเรื่องทั่ว ๆ ไป ที่ใช้เป็นอุบายให้คนในสังคมยุคนั้นเกิดความกลัว ตระหนักและละเว้นไม่ประพฤติปฏิบัติ ดังปรากฏการใช้อุบายดังนี้

1) อย่าตีพ่อตีแม่ มือจะโตเท่าไบลาน

ต้นลานเป็นไม้ยืนต้น ตระกูลเดียวกับปาล์ม ใบจะเป็นครีบขนาดใหญ่กว้างราว 1.20 เมตร มีผลเป็นพวงระย้า เมื่อมีผลต้นแม่จะตาย โดยมีช่วงอายุประมาณ 20 ปี ไบลานนำมาใช้เป็นส่วนประกอบของเครื่องจักสาน เช่น งอบ ปลาตะเพียน พัด เป็นต้น การนำเรื่องไบลานมาเป็นอุบายในการสั่งสอน โดยต้องการให้มีความเคารพพ่อแม่ ดังที่สุพัตรา สุภาพ (2528 : 11) กล่าวถึงการสั่งสอนลูกหลานเกี่ยวกับการให้ความเคารพผู้อาวุโสโดยเฉพาะพ่อแม่ เนื่องจากพ่อแม่เป็นผู้ที่มีบุญคุณ ลูกควรมีความกตัญญูไม่ทำร้ายพ่อแม่ คนโบราณจึงออกอุบายว่า ถ้าตีพ่อแม่มือจะโตเท่าไบลาน เพราะเป็นคนพิกลพิการฝ่ามือโตไม่สวยงาม

2) ห้ามนับดาว กองทราย รากหญ้า ไม้ป่า ขนควาย เส้นผม ข้าวในยุ้ง และเกล็ดปลา จะเป็นบ้า

ดาวบนท้องฟ้า กองทราย รากหญ้า ไม้ป่า ขนควาย เส้นผม ข้าวในยุ้งหรือเกล็ดปลา มีจำนวนมากไม่สามารถนับได้ครบถ้วน เสียเวลาการทำประโยชน์อย่างอื่น คนโบราณจึงออกอุบายไว้ว่า ถ้าใครนับสิ่งเหล่านั้นจะเป็นคนบ้า เพราะเสียเวลาโดยเปล่าประโยชน์

3) อย่าปลูกกอไผ่ไว้ริมที่ ลูกหลานจะทะเลาะกัน

สภาพสังคมในอดีต การมีที่ดินที่เป็นที่อยู่อาศัยและที่เป็นเรือกสวนไร่นายังไม่มีการปักหลักเขตแสดงกรรมสิทธิ์แต่อย่างใด แนวเขตที่ดินจะอาศัยแนวต้นไม้ใหญ่แทนหลักเขต การใช้แนวต้นไม้เป็นแนวเขต เมื่อต้นไม้เติบโตงอกงามมีหน่อขึ้นมาเรื่อย ๆ จนขยายใหญ่ออกไปทำให้รุกเข้าไปในที่ของคนอื่น ในสมัยที่ผู้ใหญ่มีชีวิตอยู่ยังคงไม่มีปัญหาอะไร เพราะยังไม่แยกโฉนดแบ่งปันที่ให้ลูกหลานหรือกอไผ่นั้นยังไม่ขยายออกไปมากนัก หลังจากที่กอไผ่เจริญเติบโตสมัยของลูกหลานอาจจะตกลงกันไม่ได้ เกิดปัญหาการรุกล้ำที่ดิน นำไปสู่การทะเลาะเบาะแว้งกัน

4) จะเข้าป่าต้องบูชาเทพารักษ์ไม่เด็ดดอกไม้ไม่ฆ่าสัตว์แม่ลูกอ่อน ถ้าไม่ทำ จะลำบาก

จะลำบาก เป็นกฎเกณฑ์หรือข้อห้ามของชาวอีสานที่ยึดถือและปฏิบัติสืบต่อกันมา ซึ่งบางสิ่งบางอย่างยังคงใช้ได้ในปัจจุบัน เช่นเดียวกับความสัมพันธ์ที่คนมีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ป่าเขาเป็นแหล่งอาหารธรรมชาติที่สำคัญ คนสมัยก่อนเชื่อว่าผีเสื้อก๊วยทวดเป็นผู้พิทักษ์รักษาป่าเขานั้น ๆ ในอดีต คนจะมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ ฟังพาอาศัยธรรมชาติ เช่น อาหาร

การกิน โดยเฉพาะปัจจัยสี่ ซึ่งมีความจำเป็นต่อชีวิตประจำวันของคนอย่างยิ่ง เพราะฉะนั้น ถ้าผู้ใดจะเข้าไปหาประโยชน์จากป่า จึงต้องขออนุญาตเจ้าป่าหรือเทพารักษ์และทำด้วยความเคารพ พอเหมาะพอดี ไม่ฆ่าสัตว์แม่ลูกอ่อน เนื่องจากการฆ่าสัตว์แม่ลูกอ่อนอาจทำให้ลูกของสัตว์นั้นต้องตายไปด้วยการห้ามไม่เด็ดดอกไม้ เพื่อต้องการไม่ให้ทำลายพืชพันธุ์ไม้ป่า เป็นการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

5) ห้ามดัมเมล็ดขุ่นหมดทั้งลูก ต้นขุ่นจะตาย

ขุ่นเป็นไม้ผล เปลือกนอกของผลเป็นหนามอ่อนถี่เล็ก เนื้อในเป็นยวงสีเหลืองหรือสีจាំปา มีเมล็ดอยู่ในยวง ใช้เมล็ดในการขยายพันธุ์ การนำเมล็ดขุ่นไปดัมกินหมด จะทำให้ขุ่นสูญพันธุ์ได้ คนโบราณจึงออกอุบายไม่ให้ดัมเมล็ดขุ่นหมดทั้งลูกเพื่อมิให้ขุ่นสูญพันธุ์

6) ตัดใบตองต้องไว้หู ถ้าตัดทั้งก้านเป็นการตัดใบตองไปรองผี

การตัดใบตองทั้งก้าน ก้านที่เหลืออยู่จะเน่าเน่าเชื้อโรคมานสู่ลำต้น ต้นกล้วยอาจจะตายได้ เวลาตัดจึงต้องให้เหลือใบติดไว้ เพราะใบที่เหลือจะทำหน้าที่สังเคราะห์แสง ก้านกล้วยจะไม่เน่า

7) อย่าเอาเกลือไปกินใต้ต้นมะยม ผลมะยมจะเป็นหนอน

คนสมัยก่อนนิยมปลูกต้นมะยมไว้หน้าบ้าน และปลูกขุ่นไว้หลังบ้าน โดยเชื่อว่าจะมีคนนิยมชมชอบ และจะมีผู้คนคอยอุดหนุนค้าจุน เมื่อผลมะยมแก่ คนที่เดินทางผ่านไปมาก็จะเด็ดผลมะยมกิน 1 – 2 ผล แก่กระหายได้ การเอาเกลือไปกินใต้ต้นมะยม จะกินมะยมได้มากเพราะเกลือเค็มลดความเปรี้ยวได้ หากกินมากก็จะสิ้นเปลืองมะยม และการกินมะยมมาก ๆ อาจทำให้ท้องเสีย คนโบราณจึงนำเรื่องผลมะยมเป็นหนอนมาเป็นอุบาย

8) ห้ามกินของฝาก คอหอยจะพอก

คอหอยพอกหรือคอพอก เป็นความผิดปกติของต่อมไทรอยด์ เกิดกับคนที่ขาดสารไอโอดีน ทำให้มีลักษณะบวมโตไม่น่าดู คนโบราณต้องการสอนผู้ที่รับฝากของ ให้มีความซื่อสัตย์ ไม่ยกยอกของผู้อื่น จึงอ้างเรื่องคอหอยพอกมาเป็นอุบายทำให้เกิดความกลัว

จากการศึกษาโบราณอุบายที่ปรากฏในโคลัมน์ภูมิปัญญาชาวบ้านในนิตยสารแม่บ้าน พบว่า โบราณอุบายมีจุดมุ่งหมายเพื่อป้องกันอันตราย ให้มีความสำรวมระวัง ความสะอาดและสุขอนามัย ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกตัญญู หน้าที่ความรับผิดชอบ และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยบรรพบุรุษได้นำมากล่าวอ้างเพื่อให้ลูกหลานเกิดความกลัว ไม่กล้าประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่เหมาะสม ส่งผลทำให้สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างปกติสุข

บทที่ 4

การใช้ภูมิปัญญาในโบราณอุบาย

จากการศึกษาโบราณอุบายจากคอสมันภูมิปัญญาชาวบ้านในนิตยสารแม่บ้าน ตั้งแต่ปีที่ 17 ฉบับที่ 294 ประจำเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2536 ถึงปีที่ 27 ฉบับที่ 402 ประจำเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2545 ทำให้รู้ว่า การใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านของบรรพบุรุษแบ่งการใช้ได้เป็น 6 ลักษณะคือ

1. การใช้ภูมิปัญญาโดยอ้างผีสิงเทวดา หรือสิ่งเหนือธรรมชาติ
2. การใช้ภูมิปัญญาโดยอ้างสังคมครอบครัว
3. การใช้ภูมิปัญญาโดยอ้างการประกอบอาชีพ
4. การใช้ภูมิปัญญาโดยอ้างสุขภาพและสวัสดิภาพ
5. การใช้ภูมิปัญญาโดยอ้างความไม่เป็นสิริมงคล
6. การใช้ภูมิปัญญาโดยอ้างธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

1. การใช้ภูมิปัญญาโดยอ้างผีสิงเทวดา หรือสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ

การใช้ภูมิปัญญาโดยอ้างผีสิงเทวดาหรือสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ ด้วยผีสิงเทวดาหรือสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ เป็นความเชื่อที่ฝังอยู่ในจิตใจของคนไทยโดยทั่วไป การนำสิ่งดังกล่าวมาเป็นข้ออ้าง ทำให้คนในสังคมเกิดความกลัว ไม่กล้าจะทำสิ่งที่ไม่เหมาะสมกับจารีตธรรมเนียมทางสังคมนั้น ๆ

จากการศึกษาพบว่า การใช้ภูมิปัญญาโดยอ้างผีสิงเทวดาหรือสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ มี 16 โบราณอุบาย ได้แก่

- 1.1 ห้ามเหยียบย่ำข้าวสุก แม่โพสพจะโกรธ
- 1.2 ห้ามใส่รองเท้าย่ำเมล็ดข้าวในลาน แม่โพสพจะโกรธ ฝนจะแล้ง ข้าวในนาจะไม่ได้ผล
- 1.3 ห้ามดัมไพลงในข้าวที่หุง แม่โพสพจะหนี
- 1.4 ห้ามตัดเล็บกลางคืน วิญญาณบรรพบุรุษจะอยู่ไม่เป็นสุข
- 1.5 เวลาตัดต้นตะไคร้ให้ตัดใบทิ้งไว้ในสวนห้ามทิ้งไว้บนบ้านหรือในครัว หากผู้หญิงในบ้าน

เดินข้ามใบตะไคร้ พอมันท้องลูกเกิดมาขาจะลีบ

- 1.6 เวลากลางคืนได้ยินเสียงอะไรอย่าทักหรือขานรับ ของจะเข้าตัว
- 1.7 ห้ามคนท้องไปเผาศพ ผีที่กำลังเผาจะเข้ามาเกิดในท้องแทนลูกของตนเอง
- 1.8 เวลานั่งข้าวเหนียวห้ามกระแทกหวดหรือมวย แม่โพสพจะเจ็บ
- 1.9 ห้ามตากผ้าข้ามคืน กระสือจะขีดปาก
- 1.10 ห้ามลูกสาวผิวปาก ผีจะถามหาเสียงผิวปาก

- 1.11 เมื่อใช้หวีหวีผมให้ศพแล้วต้องหักหวีทิ้ง ถ้านำไปใช้ผีจะตามไปบ้านหรืออาจตายได้
- 1.12 ระวังอย่าเล่นมิด เดี่ยวผีผลัก
- 1.13 ตัดใบตองต้องไว้หู ถ้าตัดทั้งกำนเป็นการตัดใบตองไปรองผี
- 1.14 ห้ามลูกสาวนอนหงาย ผีจะอำ
- 1.15 ห้ามนั่งคาบ้นไค ผีเรือนจะโกรธ
- 1.16 ห้ามชมเด็กว่าหน้าตาน่าเอ็นดู ผีจะเอาไป

2. การใช้ภูมิปัญญาโดยอ้างสังคมครอบครัว

ครอบครัว ประกอบด้วย พ่อ แม่ และลูก บางครอบครัวเป็นครอบครัวใหญ่อาจประกอบด้วย ปู่ ย่า ตา ยาย พี่ ป้า น้า อา ที่อาศัยอยู่ในครอบครัวเดียวกัน ในโบราณอุบายหลายข้อที่นำเอาความเสียหาย หรือสิ่งที่สมาชิกในครอบครัวไม่ต้องการให้ประสบกับครอบครัวของตนมาอ้างหรือขู่ให้กลัว ความไม่สมบูรณ์ของร่างกาย การทะเลาะวิวาท และการมีลูกไม่เชื่อฟังคำสั่งสอน

จากการศึกษาพบว่า การใช้ภูมิปัญญาโดยอ้างสังคมครอบครัว มี 6 โบราณอุบาย ได้แก่

- 2.1 ห้ามลับมีดกลางคืน เมียจะมีชู้
- 2.2 อย่าปลุกกอไฟไว้ริมที่ ลูกหลานจะทะเลาะกัน
- 2.3 ห้ามพ่อแม่กินอาหารที่เหลือจากลูกหรือกินเดน ลูกจะดื้อ
- 2.4 ห้ามลูกสาวร้องเพลงในครัว จะมีผัวแก่
- 2.5 ห้ามใช้กระจำเคาะปากหม้อ ลูกออกมาปากจะแห้ว
- 2.6 ห้ามคนมีท้องหน้าบึ้ง ลูกเกิดมาจะไม่สวย

3. การใช้ภูมิปัญญาโดยอ้างการประกอบอาชีพ

ในอดีต ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม ประชากรส่วนใหญ่จึงมีอาชีพเป็นเกษตรกร ทำนา ทำสวน ทำไร่ เกษตรกรจึงมีความเกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมอย่างมาก เช่น ต้องอาศัยน้ำ อาศัยดิน เป็นต้น คนโบราณจึงอ้างเรื่องการประกอบอาชีพที่เป็นอุปสรรค การทำมาหากินไม่ได้ผล

จากการศึกษาพบว่า การใช้ภูมิปัญญาโดยอ้างการประกอบอาชีพ มี 3 โบราณอุบาย ได้แก่

- 3.1 ไม้สอยมะม่วงอย่าใช้ไม้รวกทำด้ามตะกร้อ มะม่วงจะเป็นหนอน
- 3.2 จะก้าวขึ้นหรือลงบันไดให้ก้าวทีละขั้น อย่าก้าวทีเดียวสามขั้น จะทำมาหากินไม่ได้
- 3.3 ห้ามใส่รองเท้าย่ามลีดข้าวในลาน แม้โพสพจะโกรธ ผ่นจะแล้ง ข้าวในนาจะไม่ได้ผล

4. การใช้ภูมิปัญญาโดยอ้างสุขภาพและสวัสดิภาพ

การใช้ภูมิปัญญาโดยอ้างสุขภาพและสวัสดิภาพ ด้วยมนุษย์ทุกคนมีความต้องการที่จะมีสุขภาพร่างกายและจิตใจที่สมบูรณ์ แข็งแรง มีความสวยงามและมีความปลอดภัย จึงปฏิบัติตามสิ่งที่บรรพบุรุษเตือนหรือสั่งสอน

จากการศึกษาพบว่า การใช้ภูมิปัญญาโดยอ้างสุขภาพและสวัสดิภาพ มี 12 โบราณอุบาย ได้แก่

- 4.1 ห้ามนับดาว กองทราย รากหญ้า ไม้ป่า ขนควาย เส้นผม ข้าวในยุ้ง เกล็ดปลา จะเป็นบ้า
- 4.2 ห้ามเหยียบเขียง สันเท้าจะแตก
- 4.3 ห้ามผู้หญิงนั่งบนปากโอ่ง ก้นใหญ่
- 4.4 อย่างนั่งบนหมอน ก้นจะเป็นฝี
- 4.5 ห้ามลูกสาวนอนทับตะวัน เจตมุตจะออกจากร่าง
- 4.6 ห้ามตำครกเปล่าเล่น นมจะยวน
- 4.7 ห้ามเอาไม้กวาดมาเล่นตีกัน จะเป็นบ้า
- 4.8 ห้ามทิ้งซากคาอยู่ในครก จะคลอดลูกยาก
- 4.9 ห้ามหญิงสาวไปดูเขาออกลูกจะออกลูกยาก
- 4.10 ห้ามกินของฝัก คอหอยจะพอก
- 4.11 อย่าตีพ่อแม่ มือจะโตเท่าโบลาน
- 4.12 ห้ามขี่ควายขณะควายตัวเปียก จะเป็นสังคัง

5. การใช้ภูมิปัญญาโดยอ้างความไม่เป็นสิริมงคล

การใช้ภูมิปัญญาโดยอ้างความไม่เป็นสิริมงคลนั้น บรรพบุรุษจะอ้างเรื่องความอัปปริยัจญ์ไรบาปบุญคุณโทษ ชาติน้ำจะเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน ด้วยความเชื่อเรื่องบาปบุญ ชาติน้ำที่ฝังอยู่ในจิตใจของคนไทยโดยทั่วไป การนำสิ่งดังกล่าวมาเป็นข้ออ้าง ทำให้คนในสังคมเกิดความกลัว ไม่กล้าประพฤติในสิ่งที่ไม่เหมาะสม

จากการศึกษาพบว่า การใช้ภูมิปัญญาโดยอ้างความไม่เป็นสิริมงคล มี 9 โบราณอุบาย ได้แก่

- 5.1 ห้ามนอนกินข้าว ชาติน้ำจะเกิดเป็นงูเหลือม
- 5.2 ห้ามเป่าไฟได้ลม จะอัปปริยัจญ์ไร
- 5.3 ห้ามพกมีดสองคม จะอัปปริยัจญ์ไร
- 5.4 ห้ามถ่มน้ำลายรดฟ้า จะอัปปริยัจญ์ไร
- 5.5 ห้ามนินทาเจ้านาย จะอัปปริยัจญ์ไร
- 5.6 แบกของขึ้นเรือน หาบพินขึ้นบ้าน ชะล่า

- 5.7 ห้ามเอาสากแกว่งในหม้อแกง จะอัปรีภัยจัญไร
- 5.8 ห้ามนอนเล่นดาดบ ห้ามคาบนมเมีย ชะล่า
- 5.9 ห้ามเย็บผ้าในตัว จะอัปมงคล

6. การใช้ภูมิปัญญาโดยอ้างธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนต้องอาศัยและในการดำรงชีวิตประจำวัน การใช้ภูมิปัญญาโดยอ้างธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่แห้งแล้ง ฤดูกาลที่แปรเปลี่ยน ความเสียหายที่เกิดขึ้น การนำสิ่งดังกล่าวมาเป็นข้ออ้าง ทำให้คนในสังคมเกิดความกลัว ไม่กล้าจะทำสิ่งที่ไม่เหมาะสมกับบริบทของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของสังคมนั้น ๆ

จากการศึกษาพบว่า การใช้ภูมิปัญญาโดยอ้างธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มี 5 โบราณอุบาย ได้แก่

- 6.1 ห้ามใส่รองเท้าฆ่าแมลงข้าวในลาน แม่โพสพจะโกรธ ฝนจะแล้ง ข้าวในนาจะไม่ได้ผล
- 6.2 ห้ามต้ำน้ำพริกในหว่างขา แกงจะบูดเร็ว
- 6.3 อย่าเอาเกลือไปกินที่ได้ต้นมะยม ผลมะยมจะเป็นหนอน
- 6.4 ห้ามตัมเมล็ดขนุนหมดทั้งลูก ต้นขนุนจะตาย
- 6.5 ห้ามหญิงมีระดูเด็ดดอกไม้บูชาพระ ต้นไม้จะเฉาตาย

จากการศึกษาการใช้ภูมิปัญญาในโบราณอุบาย จากคอสัมณภูมิปัญญาชาวบ้านในนิตยสารแม่บ้าน พบว่า เป็นการใช้ภูมิปัญญาที่อ้างผีสิงเทวดาหรือสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ สังคมครอบครัว การประกอบอาชีพ สุขภาพและสวัสดิภาพความไม่เป็นสิริมงคล ตลอดจนธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้คนในสังคมเกิดความกลัว และไม่กล้ากระทำในสิ่งที่ไม่เหมาะสมกับจารีตธรรมเนียมทางสังคม และก่อให้เกิดความสงบสุขในการดำเนินชีวิตของคนในสังคมนั้น ๆ

บทที่ 5

สรุปผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นการศึกษาถึงจุดมุ่งหมายของโบราณอุบายและการใช้ภูมิปัญญาในโบราณอุบาย ซึ่งสามารถสรุปผลการศึกษาและมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

จุดมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

จากการศึกษาพบว่า สามารถบรรลุตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ คือ สามารถทราบจุดมุ่งหมายของโบราณอุบายในแต่ละข้อ ที่นำเรื่องราวต่าง ๆ มาเป็นอุบาย โดยสามารถแยกประเภทของจุดมุ่งหมายได้ชัดเจน และทำให้ทราบถึงการใช้ภูมิปัญญาในโบราณอุบาย ในการอบรมสั่งสอนและสามารถใช้เป็นสิ่งที่ควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมได้

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

จากการศึกษาโบราณอุบาย ทำให้เข้าใจถึงภูมิปัญญาของคนโบราณ และเกิดความตระหนักถึงความสำคัญและเข้าใจในคุณค่าของโบราณอุบาย ที่สามารถนำไปปรับหรือประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับคนในสังคมได้อย่างปลอดภัยและปกติสุข

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการศึกษาโบราณอุบายจากคอลัมน์ภูมิปัญญาชาวบ้านในนิตยสารแม่บ้านที่ตีพิมพ์และจำหน่ายระหว่างปี พ.ศ.2536 - 2545 โดยเริ่มตั้งแต่ปีที่ 17 ฉบับที่ 294 ประจำเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2536 ถึงปีที่ 27 ฉบับที่ 402 ประจำเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2545 ซึ่งบางฉบับเป็นการกล่าวถึงข้อห้ามหรือความเชื่อ แต่ไม่ได้กล่าวถึงโบราณอุบายที่นำมาอ้าง ผู้วิจัยได้นำเอกสารตำราต่าง ๆ มาศึกษาเพิ่มเติม เพื่อให้ทราบอุบายหรือสิ่งที่นำมาใช้อ้างเป็นอุบายของภูมิภาคต่าง ๆ

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

1. รวบรวมและศึกษาข้อมูลจากคอลัมน์ภูมิปัญญาชาวบ้านจากนิตยสารแม่บ้าน ตั้งแต่ปีที่ 17 ฉบับที่ 294 ประจำเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2536 ถึงปีที่ 27 ฉบับที่ 402 ประจำเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2545 ได้ครบตามที่กำหนดไว้

2. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในรูปของตำรา หนังสือ เอกสาร และข้อมูลจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์

3. สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ วิทยากรที่มีความรู้เกี่ยวกับโบราณอุบาย

4. จัดหมวดหมู่จุดมุ่งหมายของโบราณอุบายและการใช้ภูมิปัญญาในโบราณอุบาย

5. เสนอผลการศึกษาค้นคว้าแบบพรรณนาวิเคราะห์

สรุปผลการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการศึกษาถึงจุดมุ่งหมายของโบราณอุบายจากคอลัมน์ภูมิปัญญาชาวบ้าน ในนิตยสารแม่บ้านซึ่งผลการศึกษาพบว่าจุดมุ่งหมายของโบราณอุบายจากคอลัมน์ภูมิปัญญาชาวบ้าน สามารถแบ่งได้เป็น 5 จุดมุ่งหมายคือ

1. โบราณอุบายที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อป้องกันอันตราย ได้แก่

ก. การป้องกันอันตรายต่อร่างกาย มี 21 โบราณอุบาย ได้แก่

1) ห้ามลับมีดกลางคืน เมียจะมีชู้

2) ไม้สอยมะม่วงอย่าใช้ไม้รวกทำด้ามตะกร้อ มะม่วงจะเป็นหนอน

3) จะก้าวขึ้นหรือลงบันได ให้ก้าวทีละขั้น อย่าก้าวทีเดียวสามขั้น จะทำมาหากินไม่ได้

4) ห้ามตัดเล็บกลางคืน วิญญาณบรรพบุรุษจะอยู่ไม่เป็นสุข

5) ห้ามเป่าไฟได้ลม จะอับรึยจัญไร

6) ห้ามพกมีดสองคม จะอับรึยจัญไร

7) เวลากลางคืนได้ยินเสียงอะไรอย่าทัก หรือขานรับ ของจะเข้าตัว

8) แบกของขึ้นเรือน หาบพื้นขึ้นบ้าน จะล้า

9) เมื่อใช้หวี หวีผมให้ศพแล้วต้องหักหวีทิ้ง ถ้านำไปใช้ผีจะตามไปบ้านหรืออาจ

ตายได้

10) ระวังอย่าเล่นมีด เดี่ยวมีผลัก

11) ห้ามนอนเล่นดาบ ห้ามคาบนมเมีย จะล้า

12) ห้ามขี่ควายขณะควายตัวเปียก จะเป็นสังคัง

13) ห้ามเอาไม้กวาดมาเล่นตีกัน จะเป็นบ้า

14) ห้ามนอนกินข้าว ชาติหน้าจะเกิดเป็นงูเหลือม

15) ห้ามคนท้องไปเผาศพ ถ้าไปผีที่กำลังเผาจะเข้ามาเกิดในท้องแทนลูกของ

ตนเอง

- 16) ห้ามดำน้ำพริกในหว่างขา แกงจะบูดเร็ว
- 17) ห้ามเหยียบเขียง สันเท้าจะแตก
- 18) ห้ามผู้หญิงนั่งบนปากโอ่ง ก้นจะใหญ่
- 19) ห้ามผู้หญิงปีนต้นไม้
- 20) ห้ามเย็บผ้าในตัว จะอับมงคล
- 21) ห้ามนั่งคาบ้นไค ผีเรือนจะโกรธ

ข. การป้องกันอันตรายต่อจิตใจ มี 4 โบราณอุบาย ได้แก่

- 1) ห้ามชมเด็กว่าหน้าตาน่าเอ็นดู ผีจะเอาไป
- 2) ห้ามคนท้องไปเผาศพ ถ้าไปผีที่กำลังเผาจะเข้ามาเกิดในท้องแทนลูกของตนเอง
- 3) ห้ามหญิงท้องไปดูเขาออกลูก จะออกลูกยาก
- 4) ห้ามคนมีท้องหน้าบึ้ง ลูกเกิดมาจะไม่สวย

2. โบราณอุบายที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้มีความล่ำร่วมระวัง แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ

ก. การล่ำร่วมระวังเกี่ยวกับความเสียหายของสิ่งของเครื่องใช้ มี 7 โบราณอุบาย ได้แก่

- 1) เวลารุ่งเช้าเหนียวห้ามกระแทกหวดหรือมวย แม่โพสพจะเจ็บ
- 2) ห้ามตำครกเปล้าเล่น นมจะยาน
- 3) ห้ามตัมไช่ลงในข้าวที่หุง แม่โพสพจะหนี
- 4) ห้ามเอาสากแกว่งในหม้อแกง จะอับรึยจัญไร
- 5) ห้ามตากผ้าข้ามคืน กระสือจะขีดปาก
- 6) ห้ามใช้กระจ่าเคาะปากหม้อ ลูกออกมาปากจะแหวง
- 7) ห้ามสะบัดชวยพกผ่านอกบ้าน

ข. การล่ำร่วมระวังเกี่ยวกับกิจกรรมารยาท มี 9 โบราณอุบาย ได้แก่

- 1) ห้ามถ่มน้ำลายรดฟ้า จะอับรึยจัญไร
- 2) ห้ามตำครกเปล้าเล่น นมจะยาน
- 3) ห้ามสะบัดชวยพกผ่านอกบ้าน
- 4) ห้ามดำน้ำพริกในหว่างขา แกงจะบูดเร็ว
- 5) ห้ามลูกสาวอนหงาย ผีจะอำ
- 6) ห้ามผู้หญิงฉิวปาก ผีจะถามหาเสียงฉิวปาก
- 7) ห้ามสยายผมกลางทาง
- 8) ห้ามนอนกินข้าว ขาดินหน้าจะเกิดเป็นงูเหลือม
- 9) ห้ามผู้หญิงนั่งขัดสมาธิ

ค. การล้าวมระว่างเกี่ยวกับความเหมาะสม มี 6 โบราณอุบาย ได้แก่

- 1) ห้ามนินทาเจ้านาย จะอับปรียัจญโร
- 2) ห้ามเหยียบย่ำข้าวสุก แม่โพสพจะโกรธ
- 3) ห้ามใส่รองเท้ายำเมล็ดข้าวในลาน แม่โพสพจะโกรธ ฝนจะแล้ง ข้าวในนาจะไม่
- 4) อย่านั่งบนหมอน กันจะเป็นผี
- 5) ห้ามเอาไม้กวาดมาเล่นตีกัน จะเป็นบ้า
- 6) ห้ามพ่อแม่กินอาหารที่เหลือจากลูก ลูกจะตื้อ

ได้ผล

3. โบราณอุบายที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อความสะอาดและสุขอนามัย มี 5 โบราณอุบาย ได้แก่

- 1) ห้ามเอาไข่ต้มปนไปกับการหุงข้าว แม่โพสพจะหนี
- 2) ห้ามผู้หญิงนั่งบนปากโอ่ง กันใหญ่
- 3) ห้ามหญิงมีระดู เด็ดดอกไม้บูชาพระ ต้นไม้จะเฉาตาย
- 4) ห้ามลูกสาวร้องเพลงในครัว จะมีผีแว่
- 5) ห้ามลูกสาวนอนทับตะวัน เจตมุตจะออกจากร่าง

4. โบราณอุบายที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อความเรียบร้อยเรียบร้อย มี 3 โบราณอุบาย ได้แก่

- 1) เวลาตัดต้นตะไคร้ให้ตัดใบทิ้งไว้ในสวน ห้ามทิ้งไว้บนบ้านหรือในครัว หากผู้หญิงในบ้านเดินข้ามใบตะไคร้ พอมือต้องลูกเกิดมาขาจะลีบ
- 2) ห้ามตากผ้าข้ามคืน กระสือจะขีดปาก
- 3) ห้ามทิ้งสากคาอยู่ในครก จะคลอดลูกยาก

5. โบราณอุบายที่มีจุดมุ่งหมายประเภทเบ็ดเตล็ด มี 8 โบราณอุบาย ได้แก่

- 1) อย่าตีพ่อตีแม่ มือจะโตเท่าใบลาน
- 2) ห้ามนับดาว กองทราย รากหญ้า ไม้ป่า ขนควาย เส้นผม ข้าวในถัง และเกล็ดปลา
- 3) อย่าปลุกกอไม้ไผ่ริมที่ ลูกหลานจะทะเลาะกัน
- 4) จะเข้าป่าต้องบูชาเทพารักษ์ไม่เด็ดดอกไม้ไม่ฆ่าสัตว์แม่ลูกอ่อน ถ้าไม่ทำ จะลำบาก
- 5) ห้ามตีเมล็ดขนุนหมดทั้งลูก ต้นขนุนจะตาย
- 6) ตัดใบตองต้องไว้หู ถ้าตัดทั้งก้านเป็นการตัดใบตองไปรองผี
- 7) อย่าเอาเกลือไปกินใต้ต้นมะยม ผลมะยมจะเป็นหนอน
- 8) ห้ามกินของฝาก คอหอยจะพอก

จะเป็นบ้า

นอกจากนี้ ยังสามารถทราบถึงการใช้ภูมิปัญญาในโบราณอูบายซึ่งแบ่งการใช้ได้ 6 ลักษณะ คือ

1. การใช้ภูมิปัญญาโดยอ้างผีสงเทวดา หรือสิ่งเหนือธรรมชาติ มี 16 โบราณอูบาย
2. การใช้ภูมิปัญญาโดยอ้างสังคมครอบครัว มี 6 โบราณอูบาย
3. การใช้ภูมิปัญญาโดยอ้างการประกอบอาชีพ มี 3 โบราณอูบาย
4. การใช้ภูมิปัญญาโดยอ้างสุขภาพและสวัสดิภาพ มี 12 โบราณอูบาย
5. การใช้ภูมิปัญญาโดยอ้างความไม่เป็นสิริมงคล มี 9 โบราณอูบาย
6. การใช้ภูมิปัญญาโดยอ้างธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มี 5 โบราณอูบาย

จากการศึกษาโบราณอูบายพบว่า บรรพบุรุษมีวิธีการใช้ภูมิปัญญาให้เหมาะสมในการใช้กับบุคคล โดยแบ่งเป็นกลุ่มบุคคลตามช่วงวัยดังนี้

1. การใช้ภูมิปัญญาในโบราณอูบายสำหรับเด็ก จะใช้การหลอกหรือขู่ให้เกิดความกลัว
2. การใช้ภูมิปัญญาในโบราณอูบายสำหรับเด็กหนุ่มสาว จะใช้การอ้างถึงความไม่เป็นมงคล อับปรีภัยใดๆ ตลอดจนการประกอบอาชีพที่ไม่ประสบผลดี

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านในโบราณอูบาย ทำให้เกิดความชื่นชม ตระหนักเห็นคุณค่า ความมีสติปัญญาอันชาญฉลาดของบรรพบุรุษ ที่ได้กำหนดโบราณอูบายไว้ แม้จะเป็นเพียงวิธีคิดของบุคคลหนึ่ง อาจไม่สอดคล้องหรือจำเป็นสำหรับยุคสมัยปัจจุบัน เพราะบริบทและปัจจัยต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไป ตามความเจริญทางเทคโนโลยี และการรับเอาวัฒนธรรมของตะวันตกที่แพร่กระจายเข้ามา ทำให้ภูมิปัญญาบางประการทันสมัย อย่างไรก็ตาม มีภูมิปัญญาบางอย่างที่ยังสามารถนำมาปรับใช้กับชีวิตประจำวันในปัจจุบันนี้ได้บ้าง หากจะมีการศึกษาวิเคราะห์ภูมิปัญญาต่อไป ควรมีการรวบรวมภูมิปัญญาที่มีลักษณะเป็นโบราณอูบายนี้ในทุกภูมิภาคของประเทศและของชนเผ่าต่าง ๆ ที่ยังสามารถสำรวจรวบรวมได้ และนำมาจัดหมวดหมู่ ศึกษาเปรียบเทียบ ตลอดจนขยายการศึกษาต่อไปในระดับภูมิภาค หรือระดับสากล จะทำให้รู้จักรากเหง้าและเกิดความเข้าใจวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของแต่ละชาติได้อย่างกว้างขวาง เกิดความเข้าใจในความเหมือนและความต่าง เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กาญจนพันธุ์ และ นายดำรา ณ เมืองใต้. (2545). เล่าเรื่องขุนช้างขุนแผน. พิมพ์ครั้งที่ 2.
กรุงเทพฯ : อมรินทร์.
- กรมวิชาการ. (2542). ภูมิปัญญาไทยในภาษา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา.
----- (2545). ภาษิตและคำสอนภาคกลาง เล่ม 1. กรุงเทพฯ : สถาบันภาษาไทย.
- กรมศิลปากร. (2542). วัฒนธรรม อารยธรรม ภูมิปัญญาและเทคโนโลยี.
กรุงเทพฯ : มีดีเนตเวิร์ก.
- จากรวรรณ ธรรมวัตร. (2521). คติชาวบ้านอีสาน. กรุงเทพฯ : อักษรวัฒนา.
- จักรภพ เพ็ญแข. (2546). 100 ความเชื่อ 100 ความจริง. กรุงเทพฯ : สารคดี.
- ณรงค์ เส็งประชา. (2544). วิถีไทย. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- दनัย ไชโยธธา. (2538). ระบบความเชื่อ. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- دنุพล ไชยสินธุ์. (2540). ชะล่า : คติเงื่อนไขเชิงห้าม. ใน ชีวิตไทยชุดบุชาพญาแลน.
หน้า 209 – 219. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
(สวช.).
- ทัศนีย์ ทานตวณิช. (2523). คติชาวบ้าน. ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก
คณะมนุษยศาสตร์. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน.
- ธวัช ปุณโณทก. (2536). ความเชื่อของคนไทย. ใน วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ.
เพ็ญศรี ดูก และคนอื่น ๆ. ชุดไทยศึกษา เล่มที่ 1 พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- เธียรชัย เอี่ยมวรเมธ. (2544). พจนานุกรมไทยฉบับใหม่. กรุงเทพฯ : อักษรพิทยา.
- นิตยา บุญสิงห์. (2546). วัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ : พัฒนาศึกษา.
- นินิ เอียวศรีวงศ์. (2538). ผ้าขาวม้า, ผ้าขี้ริ้น, กางเกงใน และ ฯลฯ. กรุงเทพฯ : มติชน.
----- (2539). สังคมไทยในกระแสการเปลี่ยนแปลง. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการเผยแพร่
และส่งเสริมงานพัฒนา (ผสพ.)
- นันทา ชุนภักดี. (2530). การวิเคราะห์ความเชื่อของชายไทยในสวัสดิรักษา. พิมพ์ครั้งที่ 2.
ศูนย์วิจัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- นันทสาร สีสลับ. (2541). ภูมิปัญญาไทย. ใน สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่ม 23. หน้า 16.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา.
- นภาลัย สุวรรณธาดา. (2542). ภาษิตและสำนวน. ใน ภาษาไทย 8 (คติชนวิทยาสำหรับครู).
พิมพ์ครั้งที่ 4. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

- นฤมล บุณนิม. (2542). **ภูมิปัญญาครูไทยห้าแผ่นดิน (พ.ศ. 2401–2543)**. ผลงานวิจัยที่ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- บุญเกิด พิมพ์วรรณเมธากุล. (2539). **พะยงา ภูมิปัญญาของคนล้านช้างและไทยอีสาน**. ม.ป.พ.
- บุปผา ทวีสุข. (2520). **คติชาวบ้าน**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ประคอง นิมมานเหมินท์. (2538). **ภูมิปัญญาไทยในวิถีชีวิตไทย**. ใน **การสัมมนา เรื่อง ภูมิปัญญาไทยในภาษาและวรรณคดี**. หน้า 47 – 49. กรุงเทพฯ : ทองกวาว.
- (2541). **ภูมิปัญญาไทยในการต้อนรับเชื้อเชิญ**. ใน **การสัมมนาเรื่อง ภูมิปัญญาไทยในวัฒนธรรมทางภาษา**. หน้า 59 – 68. กรุงเทพฯ : ทองกวาว.
- ประภาศรี สีหอำไพ. (2534). **วัฒนธรรมทางภาษา**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประมวญ ดิคนินสัน. (2521). **คติชนชาวบ้าน**. แพร์พิทยาอินเตอร์เนชั่นแนล.
- ปราณี ขวัญแก้ว. (2534). **การวิเคราะห์ภาษิตชาวบ้านท้องถิ่นใต้**. ภาควิชาภาษาไทย และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. ถ่ายเอกสาร.
- ปรีชา พิณทอง. (2523). **โบราณอีสาน**. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม.
- (2548). **ผญา (ปรัชญา)**. (ออนไลน์). แหล่งที่มา [http : www.isangate.com/paya.html](http://www.isangate.com/paya.html) วันที่สืบค้น 27 กุมภาพันธ์ 2548.
- ผาสุก มุทธเมธา. (2535). **คติชาวบ้านกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต**. กรุงเทพฯ : ไอเอส. **พริ้งตึงเข้าส์**.
- ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์. (2536). **ข้าวกับวิถีชีวิตไทย**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา.
- พงษ์จันทร์ ศรีธธา. (ม.ป.ป.). **สำนวนไทยและสุภาษิต**. กรุงเทพฯ : มิตรสัมพันธ์กราฟฟิคอาร์ต.
- พจนานุกรมฉบับมติชน. (2547). กรุงเทพฯ : มติชน.
- ปิฎก จิตต์ธรรม. (2516). **คติชาวบ้าน อันดับ 1 เพลงชาวบ้าน**. หมวดภาษาไทย วิทยาลัยครูสงขลา.
- (2517). **ภาษิตชาวบ้าน**. หมวดภาษาไทย วิทยาลัยครูสงขลา.
- มงคล เขียมล้ำอาจ. (2537). **เจ็ดทศวรรษ : ราชภัฏเชียงใหม่กับงานสืบสานวัฒนธรรม**. ใน **หนังสือที่ระลึกเนื่องในโอกาสครบรอบ 70 ปี**. หน้า 70. สถาบันราชภัฏเชียงใหม่.
- มณี พยอมยงค์. (2536). **ความเชื่อของคนไทย**. ใน **วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ**. เพ็ญศรี ดุก และคนอื่น ๆ . หน้า 66 – 122. ชุดไทยศึกษา เล่มที่ 1 พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. **บัณฑิตวิทยาลัย**. (2546). **คู่มือการจัดทำปริญญาานิพนธ์และสารนิพนธ์**. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยฯ.

- (2547). **คู่มือการจัดทำปฏิญานิพนธ์และสารนิพนธ์**. พิมพ์ครั้งที่ 2.
กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยฯ.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525**. พิมพ์ครั้งที่ 5.
กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์.
- รัตนา สถิตานนท์ (2525). **วิเคราะห์สุภาษิตพระร่วงในแง่วัฒนธรรม**. ปฏิญานิพนธ์ กศ.ม.
กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- วิจิตรา บัวพิมพ์. (2547, 12 สิงหาคม). สัมภาษณ์โดยพรนิภา บัวพิมพ์ ที่บ้านเลขที่ 24 หมู่ 8 ตำบลนครหลวง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.
- วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. (2535). **ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน**. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : อมรินทร์
พรินต์ติ้งกรุ๊ปจำกัด
- (2546). **ศิลปะชาวบ้าน**. พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ : อมรินทร์
- วิมล คำศรี. (2540). **ภาษิตและสำนวน : วรรณกรรมมุขปาฐะ เมืองนครศรีธรรมราช**
การศึกษาเชิงวิเคราะห์. สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช : ไทม์พรินต์ติ้ง.
- (2545). **ระบบความเชื่อและพลังอำนาจชุมชนเมืองนครศรีธรรมราช**.
ผลงานวิจัยที่ได้รับเงินอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- ศิริกุล สันติชาติ. (2536). **วิเคราะห์ภูมิปัญญาชาวบ้านจากวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์**
(รัชกาลที่ 1 – รัชกาลที่ 4) ปฏิญานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม. (2543). **ทัศนะนอกกริต**. สังคม - วัฒนธรรมในวิถีการอนุรักษ์ หนังสือชุด 3 เล่ม.
กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.
- (2543). **ทัศนะนอกกริต**. สังคม – วัฒนธรรมปัจจุบันผันแปร. หนังสือชุด 3 เล่ม.
กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.
- (2547). **ขีด ขะล่ำ : ข้อห้ามกับอับมงคลในสังคมไทย (ออนไลน์)**. แหล่งที่มา
[http : www.lek-prapai.com/taboo.htm](http://www.lek-prapai.com/taboo.htm) วันที่สืบค้น 11 มีนาคม 2548.
- ศุภมาศ ทิพย์ล้อมพร. (2525). **การวิเคราะห์สุภาษิตอังกฤษและสุภาษิตไทย**. ปฏิญานิพนธ์
กศ.ม. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- สาตี รักสุทธิ. (2541). **ผญา**. กรุงเทพฯ : พัฒนาศึกษา.
- สุจริต บัวพิมพ์. (2538). **โบราณอุบาย (ชุด "เจ้านกกาเหว่าเอ๋ย")** กรุงเทพฯ : ปัญญาสยาม.
- (2538). **โบราณอุบาย (ชุด "บันทึกจากท้ายไร่")** กรุงเทพฯ : ปัญญาสยาม.
- สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2512). **คติชาวบ้านปักษ์ใต้**. สำนักพิมพ์ก้าวหน้า.

- (2538). ภูมิปัญญาชาวบ้าน. ใน สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่มที่ 19. หน้า 245 – 263. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา.
- (2544). โครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรมภาคใต้กับการพัฒนา. สารนิพนธ์. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- สุนันท์ อุดมเวช. (2524). คติชนวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 2 วิทยาลัยครูเพชรบุรี. อัดสำเนา.
- สุพิศรา สุภาพ. (2542). สังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม ครอบครัว ศาสนา ประเพณี. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.
- สุวรรณา สถาอานันท์ และเน่งน้อย บุญยเนตร. (2537). คำ : ร่องรอยความคิด ความเชื่อไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสนาหา บุญยรักษ์. (2535). คติชนวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 2. ภาควิชาภาษาไทย คณะวิชามนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูพิบูลสงคราม พิษณุโลก สหวิทยาเขตพุทธชินราช.
- เสรี พงศ์พิศ. (2529). ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.
- (2534). สภาพปัญญาและทางเลือกของชนบทไทย. ใน ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมและการพัฒนาชนบท. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. หน้า 17-23. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.
- (2538). ภูมิปัญญาชาวบ้าน. ใน สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่มที่ 19. หน้า 245. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา.
- (2547). ร้อยคำที่ควรรู้. กรุงเทพฯ : พลังปัญญา.
- สมปราชญ์ อัมมะพันธ์. (2536). ประเพณีและพิธีกรรมในวรรณคดีไทย. กรุงเทพฯ : โอเอสพริ้นติ้งเฮ้าส์.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2536). มารยาทไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา.
- (2538). ภาษาไทยของเรา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา.
- (2542). หนังสือการ์ตูนสมบัติของผู้ดี. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2541). แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา. กรุงเทพฯ : พิมพ์ดี.
- สมร เจนจิจะ. (2525). วิเคราะห์ลานนาภาษิต. ปรินญาณีพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- อาทร จันทวิมล. (2546). ประวัติของแผ่นดินไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : อักษรไทย.
- อานันท์ กาญจนพันธ์. (2544). มิติชุมชน : วิถีคิดท้องถิ่นว่าด้วยสิทธิอำนาจและการจัดการทรัพยากร. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

- อุดม ดุจศรีวัชร. (2537). **ชีวิตและวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพฯ : ทิพยวิสุทธี.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2538). **ภูมิปัญญาชนบท : คุณค่ากับการทักทาย**. ใน **การสัมมนาเรื่อง ภูมิปัญญาไทยในภาษาและวรรณคดี**. หน้า 38 – 42. กรุงเทพฯ : ทองกวาว
- , (2539). **ภูมิปัญญาชาวบ้านและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย**. โครงการ กิตติเมธี สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- , (2544). **ภูมิปัญญาทักษิณ**. (ชุดภูมิปัญญาชาวบ้านกับกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัว ของชาวบ้านไทย). พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : อมรินทร์.
- , (2544). **ภูมิปัญญาภาคกลาง**. (ชุดภูมิปัญญาชาวบ้านกับกระบวนการเรียนรู้และการ ปรับตัวของชาวบ้านไทย). พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : อมรินทร์.
- , (2544). **ภูมิปัญญาล้านนา**. (ชุดภูมิปัญญาชาวบ้านกับกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัว ของชาวบ้านไทย). พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : อมรินทร์.
- , (2544). **ภูมิปัญญาอีสาน**. (ชุดภูมิปัญญาชาวบ้านกับกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัว ของชาวบ้านไทย). พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : อมรินทร์.
- องค์การสวนสัตว์. (2547). **สัตว์เลื้อยคลาน** (ออนไลน์). แหล่งที่มา : [http : proxyma.csloxinfo.com/animals/reptiles](http://proxyma.csloxinfo.com/animals/reptiles). วันที่สืบค้น 15 ธันวาคม 2547.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

โบราณอุบายจากคอสัณนิภูมิปัญญาชาวบ้านในนิตยสารแม่บ้าน

บท ชวนคุย

คนทำหนังสือ ถ้าเป็นนวนิยายหรือเรื่องสั้นแล้ว จะมีความสุขมากดังที่ผมได้รับอยู่ทุกวันนี้ เพราะมีหนังสือ “อภินันทนาการ” จากค่ายโน้มน้ำส่งมาให้อ่านอยู่เสมอ

ภริยาคนหนึ่งมีว่า “อ่านหนังสือร้อยเล่ม ไม่เท่าเดินทางร้อยลิ” แต่หากไม่มีเวลาเดินทางก็อ่านหนังสือดีกว่าครับ นอกจากจะเป็นการพักผ่อนที่ไม่เสียตังค์มากมายแล้ว ยังเป็นขุมทรัพย์ที่ตกตวงไม่รู้จักหมด

สิ่งใดที่เห็นว่าดีมีคุณค่า ประสาคนรักกันก็อยากให้ได้รับรดั่งว่าด้วย ฉบับนี้จึงเริ่มต้นแนะนำหนังสือที่น่าอ่าน ขอแนะนำแค่แนะนำไม่ถึงกับวิจารณ์ ซึ่งก็หมายความว่าให้มีประจำต่อไป

ในจำนวนหนังสือ “อภินันทนาการ” มีอยู่เล่มหนึ่งที่ได้รับอยู่เสมอและเปิดอ่านทุกครั้งไปคือ “วัฒนธรรม” เป็นวารสารรายเดือนของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ เสียหายที่มีได้วางจำหน่ายทั่วไป แต่ใครสนใจขอรับเป็นสมาชิกได้ในอัตราเล่มละ 20 บาท ถ้าสนใจก็ลองติดต่อโดยตรงนะครับ

วารสารวัฒนธรรมไทย มีเรื่องดี ๆ มากมาย ซึ่งหากปรับปรุงให้เข้มข้นกว่านี้ทั้งเนื้อหาและภาพประกอบ น่าจะวางจำหน่ายได้สบายมาก

ที่ว่าดี มีอยู่คอลัมน์หนึ่งผมอ่านมิได้ขาด ชื่อ “ภูมิปัญญากับเทคโนโลยีชาวบ้าน” หรืออีกชื่อหนึ่งว่า บ้านทึบจากท้ายไร่ ผู้เขียนคือ คุณสุจริต บัวพิมพ์ ผมมารู้ทีหลังว่าเป็นอาจารย์สอนพิเศษสถาบันอุดมศึกษาหลายแห่ง เป็นเรื่องพื้นบ้านที่นับว่าจะเสียหาย เช่น ทำไมคนโบราณจึงวางอุบายว่า ถ้าใครเอาไข่ต้มลงไปในห้องข้าวพร้อมกับการหุงข้าว จะอับปรีย์จัญไร ข้าวในนาก็จะเสียหายไม่ได้ผล หรือทำไมคนโบราณบอกว่า ถ้าตากเสื้อผ้าข้ามคืน กระสือจะมาขีดปาก อ่านแล้วเกิดความทึ่งในภูมิปัญญาชาวบ้านมากทีเดียวครับ

นิตยสาร “แม่บ้าน” นอกจากจะเน้นด้านอาหารการเรือนแล้ว เรายังพยายามเสนอสาระและบันเทิงที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อ่านทุกเพศทุกวัย เรื่องดี ๆ อย่างนี้จึงไม่ยากให้ผ่านเลยไป เป็นอันว่าเริ่มแต่ฉบับนี้ อาจารย์สุจริต บัวพิมพ์ มีข้อเขียนประจำในชื่อคอลัมน์ “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” ประเดิมด้วยเรื่อง “กระแตเวียน”

ในส่วนของสิ่งที่มีอยู่แล้ว ยังมีให้อ่านครบครันเหมือนเดิมทั้งอาหาร สัมภาษณ์ ท่องเที่ยว นิยาย และอะไรต่อมิอะไร หากความสุขจากตัวหนังสือได้เลยครับ

ปรีดา เหนระกุล

คนกลัวเมีย

(ปีที่ 17 ฉบับที่ 294 ประจำเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2536, หน้า 40 – 42.)

สังคมไทยในอดีต ผู้ชายเป็นผู้นำของชุมชน ผู้นำของกองทัพเวลาออกศึกสงคราม ผู้ชายไทยเป็นผู้มีความสำคัญต่อครอบครัว ฝ่ายหญิงต้องเชื่อฟัง จนมีคำพังเพยโบราณกล่าวไว้ว่า “ชายเป็นช้างเท้าหน้า หญิงเป็นช้างเท้าหลัง” โดยความหมายรวมก็คือ ชายเป็นผู้นำ หญิงเป็นผู้ตามนั่นเอง แต่ในยุคปัจจุบันนี้หญิงและชายมีสิทธิเสมอภาคกันแล้ว หญิงมีโอกาสได้ร่ำเรียนสูง ๆ โดยไม่มีขีดจำกัด ต่างกับแต่ก่อน ผู้ชายได้ร่ำเรียน ผู้หญิงจะต้องอยู่บ้านหัดทำครัว เป็นแม่บ้านแม่เรือน รอผู้ชายมาขอแต่งงานด้วย เลี้ยงลูก ดูแลสามี แต่คงเป็นเพราะความจำกัดเรื่องเพศ เนื่องจากสมัยก่อนการเรียนหนังสือจะต้องเรียนตามวัดเรียนกับพระสงฆ์ เด็กผู้หญิงจึงไปเรียนด้วยไม่ได้ ไม่เหมาะด้วยประการต่าง ๆ ปัจจุบันนี้มีโรงเรียนเป็นเอกเทศมีทั้งหญิงและชาย ความเท่าเทียมจึงเกิดขึ้นแต่ก็ยังมีกรเรียกรังสีทิสตรีกันอยู่เสมอ ๆ หน่วยงานต่าง ๆ ของทางราชการเปิดโอกาสให้หญิงเข้าสู่ตำแหน่งได้ เช่น ผู้ว่าราชการจังหวัดหญิงก็มีให้เห็นแล้ว นอกจากบางหน้าที่ที่ยังคงต้องเป็นชายอยู่ เช่น เจ้าหน้าที่ตรวจจับเหล้าเถื่อนของกรมสรรพสามิตยังสงวนตำแหน่งไว้ให้ผู้ชาย เพราะเสี่ยงต่ออันตราย

บทบาทของหญิงในอดีต จะอยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือน แต่ก็มีหลายครั้งในประวัติศาสตร์ “มือก็ไกว ดาบก็แกว่ง” เช่น ชาวสิงห์บุรีที่จับดาบขึ้นต่อสู้กับพม่า ท้าวสุรนารีหรือคุณหญิงโมแห่งเมืองโคราช ก็จับดาบต่อสู้ รักษาเมืองไว้ ท้าวเทพกษัตรี ท้าวศรีสุนทรแห่งเมืองถลาง ก็จับดาบต่อสู้ป้องกันเมืองไว้เช่นกัน และในระดับกษัตริย์ที่ปรากฏในสมัยกรุงศรีอยุธยาทรงช้างออกศึกต่อสู้อิรราชศัตรูเป็นสามารถ จนสิ้นพระชนม์คาบศ้างเป็นที่สรรเสริญแซ่ช่องตราบเท่าทุกวันนี้ก็คือ สมเด็จพระศรีสุริเยศ

หลายคนเคยกล่าวไว้ว่า สตรีเป็นเพศที่อ่อนแอไม่อดทน ซ้ำฉลาดตาขาว อาจกล่าวได้เมื่อหลายร้อยปี แต่ก็ต้องยกเว้นไว้บางท่าน บางกรณี ปัจจุบันนี้ย่อได้ลบประมาทหญิงไทยเป็นอันขาด นวงการธุรกิจมากมายที่หญิงไทยเป็นนักบริหารมีระดับพันล้านหมื่นล้าน ชายออกสามศอกเห็นแล้วยังต้องหลบ ถ้าจะกล่าวได้ว่า ในอดีตชายกดขี่หญิงราวกับเป็นนางทาสคงพูดได้ไม่เต็มปากนัก เพราะในความเป็นจริง หญิงเป็นเพศที่ได้รับการเทิดทูนยกย่องให้เกียรติเสมอมาจะเห็นได้จากสรรพนามการเรียกตำแหน่งหรือสิ่งสำคัญ ๆ เช่น ผู้นำทัพ เรียกว่า แม่ทัพ ข้าวที่กินทุกวันมีเทพดูแลรักษาเรียก แม่โพสพ น้ำเรียกว่า แม่น้ำ แม่พระคงคา แผ่นดิน เรียกว่า แม่พระธรณี ล้วนแล้วแต่เอาคำว่า แม่ ซึ่งเป็นเพศหญิงมาเรียกไว้ แสดงว่าเห็นความสำคัญอยู่ไม่น้อย

ปัจจุบัน มีการกล่าวขวัญกันอยู่บ่อย ๆ ในวงเพื่อนฝูงว่า คนนั้นกลัวเมีย คนนี้ไม่กลัวเมีย ก็มี คนอื่นถามว่า ใครบ้างไม่กลัวเมีย...บางคนบอกเกรงใจต่างหาก...บางคนก็ว่าเห็นแก่ลูก ไม่จั้น... บางคนก็บอกว่าเมียรี...ทาสดี ๆ นี่แหละ...พอเมียได้ยิน...เปล่าจะ เมียดีเหมือนธาตุเงินธาตุทอง บางคนก็เอามาทำเป็นปริศนาคำทาย อะไรเอ่ย แก่ง่ายตายยาก ฝ่ายหญิงก็เลยแก้ด้วยคำทายเหมือนกันคือ อะไรเอ่ย แก่ช้าแต่ตายเร็ว เอากับแม่สิ...ไม่เคยหัดยิงปืนเลย แต่เวลาจับปืนแล้วยิงแม่นซะมัด

มีนิทานรุ่นใหม่ (ไม่ใช่นิทานพื้นบ้าน)อยู่เรื่องหนึ่ง เขาเล่าว่า มีการจัดประชุมบรรดาสามีและ ภรรยาจำนวน 100 คู่พอดีพอดี โดยมีวิทยากรชื่อดังมาบรรยายเรื่อง “คนไม่กลัวเมีย” หลังจากการ บรรยายจบวิทยากรก็ต้องการทดสอบว่าใครบ้างที่ไม่กลัวเมีย โดยให้ภรรยาทั้ง 100 คน ไปรออยู่ในห้อง ถัดไป และมีประตูทางเข้าไปยังห้องที่บรรดาสามีรออยู่ 2 ประตู โดยเขียนไว้ทั้งหน้าและหลังประตูว่า “ประตูไม่กลัวเมีย” กับ “ประตูกลัวเมีย” เมื่อบรรดาสามีทั้ง 100 คนไปรออยู่ในห้องแล้ว วิทยากรก็ให้ บรรดาสามีทั้งหลายเลือกทางออกไปหาภรรยาของตนว่าจะเลือกออกประตูใด ยอดสามีคนแรก เดิน ออกจากประตูไปยังประตูกลัวเมีย เปิดออกไปพบศรีภรรยาที่รออยู่ ภรรยาทั้งหลายปรบมือให้เกียรติ บรรดาสามี 99 คน ททยอกันออกแต่ประตูกลัวเมียจนครบ 99 คู่ ภรรยาคนที่ 100 ก็ยืนรอด้วยใจจด ใจจ่อทั้ง 99 คู่ ต่างก็รอลุ้นสามีของเพื่อนคนสุดท้ายที่กำลังจะออกมา สุภาพบุรุษคนสุดท้ายลุกขึ้นยืน อย่างองอาจตรงไปประตูไม่กลัวเมีย เปิดพลั้วออกไปอย่างไม่รีรอ เมื่อโผล่ออกไปบรรดาสามีและ สามี 99 คู่ที่รออยู่ต่างเงิบกริบ ผู้สื่อข่าวโทรทัศน์ทุกช่องกรูเข้าไปหาสุภาพบุรุษท่านนั้น จนภรรยา ยอดรัก ไม่สามารถแหวกกลุ่มนักข่าวเพื่อจะเข้าไปพบสามีของตนได้เลย ผู้สื่อข่าวทุกประเภทยิงคำถาม เกือบจะเป็นประโยคเดียวกันว่า “ทำไมคุณถึงกล้าออกประตูไม่กลัวเมีย สามีทั้ง 99 คน ล้วนแล้วแต่ ออกประตูกลัวเมียทั้งสิ้น” คุณอย่ามาสัมภาษณ์ผมเลย ไปถามเมียผมโน่นนะ เพราะเธอสั่งให้ผมออก ประตูนี้” ยอดสามีตอบเสียงดัง ท่านผู้อ่านตัดสินใจสิครับว่า ใครกลัวเมียที่สุดในจำนวนสามีทั้ง 100 คน

สามีบางคนเพื่อน ๆ สงสาร เพราะเวลาไปเยี่ยมเยียนที่บ้านมักจะพบเพื่อนนั่งซักผ้ากะละมัง เบื่อเริ่มอยู่บ่อย ๆ เป็นเสื้อผ้าของตัวเองและของศรีภรรยา เพื่อน ๆ สอนวิธีแข็งข้ออย่าอยู่ได้อำนาจของ ภรรยา “เวลาเมียลื้อใช้ซักผ้า ถูบ้าน หรือทำงานบ้านอย่าทำตาม ให้ดูตอไปให้เสียงดัง แล้วเมียก็จะ เกรงกลัว” พอถึงเช้าวันเสาร์ ภรรยาที่สั่งให้สามียอดรักไปซักผ้า สามีก็ดูภรรยาไปด้วยเสียงอันดังว่า “แพ็บอยู่ไหน” แล้วก็ไปนั่งซักผ้าหัวส้นหัวคลอนต่อไป

ในสมัยก่อน ก็กล่าวถึงการกลัวเมียเช่นกัน เช่น หากใครลับมีดคมคนนั้นกลัวเมีย ผมก็ พยายามวิเคราะห์หาคำว่า ทำไมคนโบราณจึงพูดอย่างนั้น จนแล้วจนรอดก็ยังคิดไม่ได้ว่ามีอุปายอะไรซ่อน อยู่หรือไม่ จะเป็นไปได้หรือไม่ว่า เป็นการต่อต้านภรรยาอยู่ในที เพราะหากภรรยาใช้ให้ลับมีด ก็แก้ง ลับไม่ให้คม เพราะถ้าลับคมจะถือว่ากลัวเมีย เพราะเมียสั่งแล้วต้องทำตาม ก็ยังสองจิตสองใจอยู่จริง ๆ แล้วเป็นอย่างไร แต่เรื่องมีดมีอุปายโบราณอีกประโยคหนึ่งกล่าวไว้ว่า “ห้ามลับมีดกลางคืนเมียจะมีขู”

อุบายโบราณเรื่องนี้ฟังดูน่ากลัวและเป็นเรื่องร้ายแรงอยู่ไม่น้อย เพราะในสมัยก่อน ถ้าเมียใครมีชู้เป็น เรื่องน่าอัศจรรย์มาก จนมีประโยคเปรียบเทียบว่า ถูกเมียสวมเขา ดังนั้นจึงนำมาวิเคราะห์ว่า ทำไม โบราณจึงห้ามลับมีดกลางคืน ท่านผู้อ่านคงจะได้ทะเล่ลู่ปรุปรุ่งว่า อุบายโบราณนี้กำหนดไว้เพื่ออะไร แต่หากบางท่านยังไม่คุ้นกับอุบายโบราณ ผู้เขียนก็ขอขยายความว่า นั่นคือกฎแห่งความปลอดภัยดี ๆ นี้เอง เพราะการลับมีดกลางคืนอาจเกิดอันตรายได้ เนื่องจากแสงสว่างไม่พอ อาจพลาดพลั้งมีดบาดมือ ทำให้ไม่สามารถประกอบอาชีพได้ จึงห้ามไว้เป็นโบราณอุบายว่า “ห้ามลับมีดกลางคืนเมียจะมีชู้” พออ่านมาถึงตรงนี้ ท่านสุภาพบุรุษลองเลือกเอาสิครับว่า “จะลับมีดให้คม” หรือ “ จะลับมีดกลางคืน” อย่างไหนดีกว่ากัน

ห้ามนับ

(ปีที่ 17 ฉบับที่ 295 ประจำเดือนธันวาคม พ.ศ. 2536, หน้า 172 - 173.)

ที่บ้านเหนือมีบ่อนไก่และบ่อนกัดปลาของลุงย้อย ซึ่งจะเปิดบ่อนในวันอาทิตย์ ตั้งแต่เช้าตรู่ รอบ ๆ สังเวียนแถวใต้ต้นพิบูล ต้นมะม่วงใหญ่ จะมีส้มไก่ซ้อนกันอยู่บนบ่อนเป็นสิบ ๆ ใบ ใครมาถึงก่อน ก็เลือกที่ร่ม ๆ เอาส้มไก่มาซังไก่ไว้ เพื่อรอเวลาบ่อนเปิด เจ้าของไก่จะอุ้มไก่เดินซึกแถวกันเป็นขบวน มีทั้งกองเชียร์ เจ้าของไก่ และนักพนัน รวมถึงพวกแม่ค้าขายข้าวแกง ข้าวต้มมัด กล้วย อ้อย สารพัด ตลอดจนมีดพร้า กระทำขวาน บริเวณตรงกลางบ่อนจะมีสังเวียนทำด้วยไม้ไผ่สานสูงประมาณ 50 เซนติเมตร ขนาดก้าวข้ามได้ ทำเป็นวงกลมล้อมรอบบริเวณ ข้างในสังเวียนจะมีเส้นผ่าศูนย์กลางราว 5 เมตร เป็นพื้นดินเรียบรอบ ๆ สังเวียนเว้นออกไปสัก 2 เมตร ไม้ไผ่ผูกเป็นที่นั่งสูงต่ำลดหลั่นกันไปเหมือนอัฒจันทร์เชียร์กีฬาสมัยนี้ หลังคามุงจากกันแดดและฝน บ่อนที่มีลักษณะอย่างนี้ถือว่าเป็นบ่อนมาตรฐานและถูกต้องตามกฎหมาย คือ มีการขออนุญาตเปิดบ่อนได้ตำรวจไม่จับ พวกเราเด็ก ๆ ก็จะตามผู้ใหญ่ไปดู หรือไม่ก็ไปรับจ้างวิ่งซื้อของให้พวกที่อยู่ในบ่อน เช่น น้ำแข็ง ไร่เลี้ยง กาแฟร้อน กาแฟเย็น ข้าวต้มมัด สารพัดที่จะมีคนจ้าง ก็ได้ค่าจ้าง กินขนมอร่อย ๆ หรือไม่ก็ซื้อน้ำแข็งกดสีแดง สีเขียวดูดน้าหวานกิน และยังเก็บสตางค์ไว้ไปกินขนมที่โรงเรียนได้อีก

คนที่มาเล่นชนไก่เวลาชนะพนันใจดีมาก บางครั้งได้ค่าจ้างซื้อของตั้ง 5 บาท ดีใจจนเนื้อเต้น (ในตอนนั้นถ้วยเดียวชามละ 50 สตางค์เท่านั้น) พวกเราถ้าใครได้ 5 บาท ก็จะมารุมกันให้เลี้ยงน้ำแข็งกด คนที่ได้ก็จะไม่ซัดใจเพื่อน เพราะน้ำแข็งกด น้าหวานสีเดียวก็อันละแค่ 10 สตางค์เท่านั้น ส่วนเจ้าของสตางค์ 5 บาท ก็จะกินน้ำแข็งกดน้าหวานสามสี 20 สตางค์ ไก่ หู และอร่อยกว่าเพื่อน น้าหวานสีแดงจะเป็นน้ารสละ ถ้าสีเขียวรสเปรี้ยว ๆ หวาน ๆ และถ้าสีชาวกีรสและกลิ่นมะลิ ตกตอนบ่าย ๆ จะมีแม่ค้ามาเพิ่มอีกจะเป็นพวกกับข้าว เช่น ห่อหมกใบยอ ขนมจีนน้ำยา หรือไม่ก็พวกปลาเห็ด (ทอดมันปลา) และที่ขาดไม่ได้ก็คือแม่ค้าทอดกล้วยแขก ข้าวเม้าทอด ขนมกง ระหว่างทางกลับบ้านหลังอำเภอจะมีร้านกาแฟแจ๊กโก เป็นห้างสรรพสินค้า (เทียบกับปัจจุบันน่าจะขนาดมินิมาร์ท) เพราะมีของขายสารพัดอย่างตั้งแต่ไม้จิ้มฟัน ไม้ขีด รูป เทียน เส้นไหม ครามซักผ้า ไม้กวาดอ่อนไม้กวาดแข็ง กระบุง ตะกร้า ยาสีฟันวิเศษนิยมน กะปิ น้าปลา กุ้งแห้ง ยาทันใจ ฝอยขัดหม้อ มีด จอบ เข็มเย็บผ้า ด้ายหลอด น้ำมันก๊าด ดินสอ สมุด กระดานชนวน น้าอัดลม คิมคิปถ่าน เต้าอั้งโล่ หม้อดิน หม้ออลูมิเนียม กระทะ ตะหลิว กาแฟดำ ไร่เลี้ยง ถ่านไฟฉาย ตะเกียง ยาดอง เหล้าขาว (เหล้าโรง) มากมายจนจากระโนไม่หมด ที่กล่าวมานี้มีคนขายอยู่แค่ 2 คน คือแจ๊กโกกับเมียแก่เท่านั้น ทั้งขายของทอนสตางค์ ชงกาแฟ รินเหล้า แก่งชะมัด

ในตอนเย็นหลังจากบ่อนเล็ก ร้านเจ๊กโกจะมีคนอุดหนุนกันแน่น ก็บรรดาพวกคอกเหล่าเป็นส่วนใหญ่ที่ไ้ชนชนะมา ก็จะแะสิ่งเหล่าเป็นขวดล้อมวงกินกันเฮฮา ไ้ตัวที่ชนะจะให้มันยืนอยู่บนเก้าอี้ไ้ล้ตัวเจ้าของมากที่สุด แต่คงไม่ได้เลี้ยงเหล่าไ้...เพราะมีข้าวเปลือกกำบ่อเรือกองอยู่ตรงหน้าไ้ มันนำแปลกที่ไ้ชนจะเชื่องมากไม่ค่อยเดินไปไหน และมีสัญชาตญาณของเล็คนักสู้อยู่เต็มพิกัดพอจะหน้ากันเป็นต้องตีกันไม่ยอมเลิกรา แม้กระทั่งตอนเป็นลูกไ้อายุสัก 1 เดือนก็ตีกันแล้ว ผมเคยเห็นช้าง ๆ บ้าน เจ้าของไม่อยู่ไ้ชนหลุดออกมาจากสู่ม มันตีกันจนตายก็มี จะเล็กก็ตอนเจ้าของมาจับแยกเท่านั้น เหมือนกับปลากัดขนาดอยู่คนละโหล ถ้าเอาโหลมาวางไ้ล้ ๆ กัน จะพองครีบพองหางเอาปากชนจนปากแตกปากเย็น

พวกเราบรรดาเด็ก ๆ ไม่ค่อยสนใจการตีไ้เท่าไรหรอก เพราะเป็นเรื่องของผู้ใหญ่เขา แต่พวกเรา ก็มีการแข่งขันกันเหมือนกัน คือ จับแมงกวางเขายาวมาชนกัน เจ้าแมงกวางที่ว่าเป็นแมลงปีกแข็งอาศัยอยู่ตามต้นไม้ในป่า เช่น ต้นสะแก ตัวสีดำปนน้ำตาลไหม้มีเขายาว แตกกิ่งเหมือนเขากวางจึงเรียกว่าแมงกวาง พวกเราไปเสาะหาในป่าได้มาก็หาเศษอ้อยที่เขาทิ้งแล้วสัก 2 - 3 ช่อ ปอกเปลือกให้มันเกาะกินน้ำหวานจากอ้อย และจะใช้ด้ายเส้นเล็ก ๆ ผูกตรงคอของมันไว้ไม่ให้มันบินหนี ใครได้ตัวเขายาว ๆ งาม ๆ ก็จะมาอวดกันและชนกัน ชนะแพ้ บางทีเราใช้กินตัว (หมายถึง ถ้าชนะก็เอาตัวแพ้ไปได้เลย) บางทีใครมีสตางค์ ก็พนันกัน 10 สตางค์ หรือบางครั้งก็สลึงหนึ่งก็เคยบ้าง

นิสัยรักการพนันของคนไทย จึงน่าจะมีมาแต่เด็ก ๆ ไม่ชนแมงกวางก็เป่ากบเอาอย่างกัน ทอยกอง ก้อยต๋อก ยิงยางแข่งกัน ชนะแพ้ก็มีสิ่งของแลกเปลี่ยนกัน อาจจะเป็นสตางค์หรือยางวงใส่แขน ตั้งแต่ข้อมือยันข้อศอก สมัยนั้นยางวงมีขนาดใหญ่ไม่ใช่วงเล็กอย่างปัจจุบัน ราคาขาย ในขณะนั้น ร้อยละ 50 สตางค์เท่านั้น ผมเคยซื้ออย่างมากก็สลึงเดียวได้ตั้ง 50 วง เล่นไปได้หลายวัน ถ้าโชคดีมีฝีมือก็ได้เพิ่มมาเป็น 2 แขน นับว่ารวยโข บางครั้งก็ขายต่อได้อีกโดยคิด 60 วง ต่อหนึ่งสลึง บางครั้งเล่นยางเปือแล้วก็อาจจะชวนกันเล่น ลูกหิน แต่ราคาแพงกว่ายางวง ลูกหินเนื้อดี ๆ แกร่ง น้ำหนักดี ทรงกลมได้รูป ลูกละตั้ง 1 สลึง ถ้าโดนชนแตกก็เสียดายน้ำตาแทบร่วง เด็ก ๆ พวกเราบางทีไม่มีอะไรจะเล่นกัน ก็หักกิ่งไม้มากิ่งหนึ่งแล้วพนันกันว่าเด็ดใบออกทีละคู่จะเหลือสุดท้ายเป็นคู่เป็นคี่ แล้วก็เขกเข้าหรือเอาสตางค์ก็แล้วแต่จะตกลงกัน พวกเราเคยเล่นพนันอะไรต่อมิอะไรกันจีปาละ เท่าที่จะหาของเล่นหรือทายกันได้ แต่พวกผู้ใหญ่เคยเตือนไว้ว่า พวกมึงจะเล่นจะทายจะพนันอะไรกันก็ได้แต่อย่าพนันหรือทำทายในเรื่องต่อไปนี้โบราณเขาถือ คือ 1. ห้ามนับดาว 2. ห้ามนับกองทราย 3. ห้ามนับรากหญ้า 4. ห้ามนับไม้ป่า 5. ห้ามนับขนควาย 6. ห้ามนับเส้นผม 7. ห้ามนับเม็ดข้าวในยุ้งหรือในกระบุง 8. ห้ามนับเกล็ดปลา โบราณบอกว่าพวกนี้คือคนบ้า

ผมเองก็ไม่เข้าใจว่าทำไมโบราณจึงห้ามและว่าคนทำอย่างนั้นเป็นคนบ้า มาจน พอ.ศ.นี้ จึงคิดได้ว่า ถ้าคนเรามัวไปพนันหรือมัวไปนับสิ่งของดังกล่าวเหล่านั้น ต่อให้ที่คนก็คนก็นับกันไม่ถ้วน ก็จะก่อให้เกิดการโต้แย้งทะเลาะเบาะแว้งกันได้ หรือไม่อีกกรณีหนึ่งก็คือเป็นเรื่องไร้สาระเสียเวลาทำมาหากิน จึงห้ามไว้ ส่วนกลอนที่เขียนไว้บนหัวเรื่อง ผู้เขียนจับมาผูกร้อยกรองไว้อย่างไม่พิถีพิถันเพราะไม่ใช่ นักเลงกลอน

แม่โพสพใจน้อย

(ปีที่ 17 ฉบับที่ 297 ประจำเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2537, หน้า 22 - 24.)

ในแถบภูมิภาคเอเชีย อันมีจีน ญี่ปุ่น เกาหลี ลาว ไทย เขมร ฯลฯ เป็นชนชาติที่กินข้าวเป็นอาหาร นักวิชาการบางคนจัดชนชาติเหล่านี้อยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมข้าว นักมานุษยวิทยา นักประวัติศาสตร์ และนักวิชาการรุ่นเก๋ารุ่นใหม่ ยังหาข้อสรุปอย่างชัดเจนไม่ได้ว่า ชนชาติเหล่านี้รู้จักการปลูกข้าวกันมาตั้งแต่เมื่อไร บางคนก็บอกว่าตั้งแต่สมัยพระร่วงครั้งกรุงสุโขทัย เพราะมีร่องรอยของเมล็ดข้าวสารเป็นหินอยู่อย่างเห็นได้ชัดเจน นักวิจัยบางท่านบอกเก๋ากว่านั้นย้อนหลังกรุงสุโขทัยไปอีกหลายร้อยปี ก็เป็นการสันนิษฐานกันไปเรื่อย ๆ โดยหาข้อยุติจริง ๆ ไม่ได้ นักวัฒนธรรมพื้นบ้านก็ออกโรงมาพูดบ้างว่า ข้าวมีมานานแล้วเช่นกัน แต่ก็บอกไม่ได้ว่ามีมาแต่เมื่อใด เพียงแต่บอกว่าในนิทานพื้นบ้าน มีเรื่องเกี่ยวกับข้าวอยู่มากมาย บางเรื่องก็เกี่ยวกับตัวของแม่โพสพ บางเรื่องก็เป็นข้อห้ามเกี่ยวกับข้าว เพราะถือว่าข้าวมีพระคุณต่อชีวิตมนุษย์ เช่น ห้ามเหยียบย่ำข้าวสุก ห้ามนอนกินข้าว ห้ามตำครกเปล่า ห้ามเอาไข่ต้มปนไปกับการหุงข้าว เหล่านี้เป็นความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องข้าว โดยบอกว่า ถ้าทำอย่างที่ไม่ห้ามไว้จะทำให้ฝนแล้ง ข้าวในนาจะไม่ได้ผล แม่โพสพจะหนี แม่โพสพจะโกรธ นิทานพื้นบ้านเรื่องเกี่ยวกับข้าวจึงมีเล่ากันอยู่ทั่วไปในประเทศที่มีการปลูกข้าวเป็นอาหาร บางเรื่องเค้าโครงเหมือนกัน ต่างกันในส่วนปลีกย่อยและการดำเนินเรื่องเท่านั้น

ในเรื่องต่อไปนี้จะเล่าถึงความเชื่อเรื่องแม่โพสพ ซึ่งมีความหมายและมีความผูกพันกับกลุ่มวัฒนธรรมข้าวเกือบทุกประเทศ เรื่องมีอยู่ว่า...

ครั้งหนึ่งนานมาแล้ว บนสวรรค์พระแท่นที่ประทับของพระอินทร์ผู้ดูแลความทุกข์ความสุขของมวลมนุษย์โลกที่เคยนุ่มเกิดแข็งกระด้างเป็นที่อัศจรรย์ พระอินทร์จึงรู้ด้วยตาทิพย์ว่าเกิดอาเพศขึ้นในโลกมนุษย์ พระอินทร์จึงตรัสกับบรรดาเทวดานางฟ้าทั้งหลายว่า บัดนี้ โลกมนุษย์เกิดข้าวยากหมากแพง ชาวมนุษย์โลกอดอยากอาหารการกิน จำจะต้องช่วยเหลือมิฉะนั้นชาวโลกจะตายกันหมด จึงเรียกพระธิดาองค์หนึ่งซึ่งเป็นนางฟ้าอยู่บนสวรรค์ชื่อว่า "โพสพ" ให้ลงมาอยู่ในเมืองมนุษย์และช่วยทำให้ชาวโลกมีอาหารการกินไม่อดตาย นางโพสพรับคำแล้วก็ลงจากสวรรค์ตามบัญชาของพระอินทร์ นางโพสพเดินอยู่บนโลกมนุษย์แต่ไม่พบใครเลยสักคนเดียว คงเป็นเพราะมนุษย์โลกเข้าป่าหาอาหารกิน เก็บผลไม้ ชูดหัวเหือกหัวมันกินไปตามมีตามเกิด นางโพสพเดินจนเกือบพลบค่ำก็พบผู้บำเพ็ญพรตคนหนึ่งนั่งสมาธิสงบนิ่งอยู่บนแท่นหินใต้ต้นไม้ใหญ่ นางโพสพจึงเข้าไปไต่ถาม พลันผู้บำเพ็ญพรตคนนั้นก็ลืมตาขึ้นกลายเป็นไฟเผาร่างนางโพสพจนสลบไป แต่ด้วยบุญบารมี นางโพสพไม่เป็นอันตรายจาก ไฟของฤๅษีคนนั้น ซึ่งชื่อว่าฤๅษีตาไฟ ฤๅษีพิจารณาดูแล้วก็รู้แน่ว่าจะต้องเป็นผู้มีบุญ มิฉะนั้นแล้วร่างกายจะถูกเผาผลาญมอดไหม้เป็นจุณ ฤๅษีคนนั้นจึงได้ร่ายคาถาอาคม ประพรมน้ำมนต์ลงไป

นางโศภพพ้นจากการสลับสไล นางก็ถามฤๅษีตาไฟว่ามนุษย์โลกหายไปไหนกันหมด นางคือแม่โศภพที่พระอินทร์ให้ลงมาช่วยมนุษย์โลกที่กำลังอดอยาก ฤๅษีได้ฟังดังนั้นก็ตั้งใจเป็นอย่างยิ่ง จึงเสกให้แม่โศภพกลายเป็นเมล็ดข้าวเปลือกจำนวนหนึ่ง แล้วฤๅษีก็ให้ชาวบ้านแบ่งเอาเมล็ดข้าวเปลือกไปแจกช่วยกันปลูกทั่วทั้งหมู่บ้าน ข้าวเปลือกได้ฝนก็เจริญงอกงามอย่างรวดเร็ว ออกรวงสีทองเหลืองอร่ามไปทั้งหมู่บ้าน และก่อนที่แม่โศภพจะได้รับการเสกจากฤๅษีตาไฟให้เป็นข้าวเปลือกนั้น นางได้บอกกับพระฤๅษีตาไฟว่า เมื่อข้าวออกรวงเหลืองเป็นสีทองแล้ว ให้ชาวบ้านจัดเตรียมยุ้งข้าวไว้ให้สะอาดเพื่อรอเก็บข้าวเปลือกแต่ไม่ต้องไปเก็บเกี่ยวข้าว เพียงแต่ไปทำพิธีที่ท้องทุ่งท้องนา เชิญแม่โศภพเข้ายุ้งข้าวเท่านั้น แม่โศภพก็จะเอาข้าวเปลือกไปไว้ในยุ้งข้าวตามจำนวนที่ปลูกไว้ ฤๅษีก็บอกความนี้กับชาวบ้านทุกคน พอข้าวออกรวงเหลืองอร่ามชาวบ้านก็ไปทำพิธีเชิญแม่โศภพ โดยจัดสำหรับคาวหวาน มากากพลู ผ้าปานสีเขียวสีแดง ไปรับขวัญและอัญเชิญแม่โศภพให้ไปสู่ยุ้ง จากนั้นชาวบ้านก็กลับไปรอที่บ้าน รุ่งเช้าข้าวเปลือกก็จะเต็มยุ้งเอง นับว่าเป็นการบริการชั้นเยี่ยมของแม่โศภพ

นิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ยังไม่จบลงง่าย ๆ เพราะผู้อ่านคงนึกในใจว่า ปัจจุบันนี้พอข้าวสุกเหลืองอร่าม ก็ต้องเกี่ยวข้าว ขนเข้าลาน นวดข้าว ฝัดข้าว ขนเข้ายุ้งด้วยแรงคนแรงควายแรงเครื่องจักร เครื่องยนต์ ทำไม่ไม่เห็นแม่โศภพขมมาให้อย่างสมัยก่อน ดังนั้น ผู้อ่านก็ควรจะได้รับทราบเนื้อหาของนิทานเรื่องนี้ต่อไป เขาเล่าต่อว่า มีครอบครัวชาวนาอยู่ครอบครัวหนึ่ง มีลูกสาวสวยงามมากชอบแต่งกายสวย ๆ ไว้รอดผู้ชายในหมู่บ้านและต่างถิ่น ข้าวความสวยงามซรรจายไปทั่ว ใคร ๆ ก็แอบมาหลงรัก แต่ลูกสาวชาวานานี้สวยแต่รูปโฉมไม่หอม คือวัน ๆ ไม่ยอมช่วยพ่อแม่ทำงานบ้าน เอาแต่คอยนัดผู้ชายมาพบกันแบบชู้สาวอยู่เนือง ๆ อยู่มาวันหนึ่งลูกสาวคนสวยก็นัดชายหนุ่มต่างบ้านให้มาคอยพบในยุ้งข้าวที่พ่อแม่ปิดกวาดไว้จนสะอาด เพื่อคอยแม่โศภพนำข้าวมาให้ โดยในตอนสายวันนั้นพ่อกับแม่ได้ทำพิธีอัญเชิญแม่โศภพมาเข้าสู่ยุ้ง ขณะที่ลูกสาวชาวานากำลังจู่จี้อยู่กับชายหนุ่มในยุ้งข้าว พลันแม่โศภพก็มาถึงหน้าประตูยุ้งและคายข้าวเปลือกออกจากปากของแม่โศภพไหลเป็นทางเข้าสู่ยุ้ง บังเอิญเมล็ดข้าวเปลือกไหลไปโดนตัวหญิงสาวแสนสวยที่นั่งพลอดรักอยู่กับชายหนุ่ม ลูกสาวชาวานาโกรธมากลุกขึ้นชี้หน้าด่าแม่โศภพว่า ไม่มีมารยาท ไม่รู้จักดู คนนั่งอยู่ก็แก่ลี้ภัยข้าวเปลือกมาโดนคันไปหมดทั้งตัวแม่โศภพตกใจมาก เพราะไม่เคยมีใครด่าว่า มีแต่พูดจาดีด้วยตลอดมา และแม่โศภพก็ไม่เคยไปทำความเดือดร้อนรำคาญใจให้ใคร แม่โศภพเสียใจมาก ร้องไห้วิ่งออกไปจากยุ้งข้าวตรงไปหาฤๅษีตาไฟในป่า แล้วเล่าเรื่องให้ฟังพลากร้องไห้เสียใจอย่างยิ่ง มิโยที่ฤๅษีจะปลอบประโลมอย่างไรแม่โศภพก็ยังร้องไห้ไม่หยุด และนางได้บอกกับฤๅษีตาไฟว่า นางอายและเสียใจมากที่โดนมนุษย์ด่า ทั้ง ๆ ที่ทำแต่ความดีช่วยเหลือให้มนุษย์มีข้าวกิน การทำนาก็ไม่เห็นอยากอะไร เพียงแต่เอาเมล็ดข้าวไปหว่านไว้ พอข้าวสุกมาเชิญเราก็จะขนข้าวไปสู่ยุ้งให้จนครบทุกเมล็ด ต่อไปนี้เราจะไม่ช่วยเหลือมนุษย์อีกแล้ว

ฤๅษีตาไฟก็บอกว่า ถ้าแม่โพสพไม่ช่วยเหลือ อีกหน้อยมนุษย์โลกก็จะอดอยากตายกันหมด เป็นบาปเป็นกรรมต่อเนื่องกันไป เราก็เห็นใจท่านมากที่ทำความดีแล้วยังถูกดูดำ เหาละเราขอไว้ว่าแม่นางโพสพอย่าทอดทิ้งมนุษย์เลย สงสารเกิด แม่โพสพก็ตกลงใจว่าจะไม่ทอดทิ้งมนุษย์ แต่ต่อไปนี่เมื่อข้าวตกรวงสีทองสุกแล้ว นางจะไม่ชวนข้าวไปสู่ยังชาวบ้านอีก ให้ชาวบ้านเก็บเกี่ยวเอาเอง และให้เอาพระขรรค์มาตัดคอเราเองด้วยจึงจะยอม ฤๅษีตาไฟก็อนุโมทนาและเห็นชอบด้วยกับแม่โพสพ

นับแต่นั้นมา ชาวนาจึงต้องเก็บเกี่ยวข้าวมาวนวดมาผัดและขนเข้ายุ้งเอง และต้องใช้พระขรรค์ (เคียว) เกี้ยวรวงข้าวจึงจะขนเข้ามาลานนวดข้าวได้ ถ้าผู้อ่านสังเกตให้ดีจะเห็นตรงคอรวงข้าวมีคล้ายรอยต่อ ชาวบ้านบอกว่า ตรงนั้นแหละคือรอยพระขรรค์ที่นางโพสพกล่าวไว้

นิทานเรื่องนี้ฟังดูแล้วก็เป็นการเล่าสืบทอดต่อกันมา แต่จะเห็นว่ามีเรื่องของพระอินทร์ เทวดา นางฟ้า เข้ามาเกี่ยวข้อง ทำให้รู้สึกได้ว่า ข้าวคืออาหารของมนุษย์ที่เกิดจากเทวดาบันดาล จึงเป็นอาหารที่มีบุญคุณต่อมนุษย์ สมควรได้รับการยกย่องและนับถือ ดังนั้น คำกล่าวห้ามที่เป็นอุบายหรือความเชื่อ จึงจะพบอยู่เสมอ ตามที่เล่ามาให้ฟังในตอนต้น แถวบ้านผมเดี๋ยวนี้ก็ยังคงยึดถือประเพณีรับขวัญข้าว ตอนต้นข้าวตั้งท้องและไหว้แม่โพสพตอนข้าวตกรวงสีทองแล้ว ตอนขนข้าวสู่ลานก็มีการทำบุญรับแม่โพสพ ทำขวัญลาน ทำบุญลาน ทำขวัญยุ้ง ทำพิธีเชิญแม่โพสพเข้ายุ้ง ยังคงมีอยู่บ้างแต่ก็เหลือให้เห็นน้อยเต็มที อาจเป็นเพราะชาวบ้านชาวนาเป็นคนรุ่นใหม่ เป็นนักวิทยาศาสตร์กันมากขึ้น ก็เลยมองข้ามความเชื่อเหล่านั้นไป ถ้าถามผู้เขียนว่าผิดไหมถ้าไม่ทำพิธีเหล่านั้นมันงมงาย และถ้าถามว่าถูกไหมที่ทำอย่างนั้น ผมคงตอบได้อย่างนักวัฒนธรรมว่า เรื่องของวัฒนธรรม หากเราไม่ยึดถือไม่ปฏิบัติ คงไม่ใช่เรื่องถูกหรือผิด แต่วัฒนธรรมเป็นเครื่องแสดงถึงความเจริญของชาติมากกว่ากรรมัง

ต้นไม้ทำลายมิตรภาพ : ศาลผู้เฒ่า

(ปีที่ 17 ฉบับที่ 298 ประจำเดือนมีนาคม พ.ศ. 2537, หน้า 30 - 32.)

ผมทดลองทำโครงการฝึกอบรมกับหน่วยงานทางวัฒนธรรมของภาคีรัฐบาล เป็นโครงการนำร่อง (pilot Project) ตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2526 หมู่บ้านแรกที่ผมได้ลงไปสัมผัสอย่างจริงจัง ทำให้รู้ชีวิตความยากจนความแห้งแล้ง ความเชื่อ การนับถือผี การอยู่อย่างตามมีตามเกิด การอยู่อย่างคอยเทวดาบันดาล ทั้งสุขภาพอนามัยสารพัดอย่างที่ดูมันขาดแคลนแห้งแล้งไปหมด แต่จิตใจที่ใสสะอาดบริสุทธิ์ยังคงแสดงให้เห็นอยู่ทั่วไป

หมู่บ้านแรกที่ผมทดลองทำร่วมกับหน่วยงานในพื้นที่ คือหมู่บ้านกกม่วง อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก จุดมุ่งหมายหลักของโครงการคือการให้ชาวบ้านหันมาฟื้นฟูขนบธรรมเนียมประเพณีอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้านเก่า ๆ จารีตประเพณีอันดีงาม ให้รักษาไว้อันเป็นวัฒนธรรมด้านจิตใจ ส่วนวัฒนธรรมด้านวัตถุก็มุ่งให้เกิดรักษาสิ่งที่เป็นวิถีชีวิตของบรรพบุรุษเอาไว้ โดยร่วมมือกับชาวบ้านในหมู่บ้านทุกครอบครัว วัดในหมู่บ้านและโรงเรียนในหมู่บ้าน โดยใช้คำว่า "บวร" เป็นชื่อย่อที่มีความหมาย หมายถึงความมั่นคงถาวร โดยตัว บ.ไปไม้ คือ บ้าน ว.แหวน คือ วัด ร.เรือ คือ โรงเรียน ทั้งสามสถาบันจับมือร่วมใจกันพัฒนาหมู่บ้าน โดยมุ่งทางด้านจิตใจมากกว่าทางวัตถุ การฝึกอบรม จะเริ่มจากการสำรวจขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ อาชีพ งานฝีมือ วิถีชีวิตของชาวบ้านในหมู่บ้านโดยมองภาพรวม แล้วมากำหนดหลักสูตรในการฝึกอบรม สถานที่ที่ใช้ที่วัดเป็นแกน มีทั้ง ภาคกลางวันและกลางคืน วิทยากรจะเป็นนักวิชาการที่ "ตีนติดดิน" พระสงฆ์ที่ชาวบ้านนับถือ ครูอาจารย์ในหมู่บ้านที่ชาวบ้านรักใคร่นับถือ ผู้เฒ่าผู้แก่ที่เป็นหลักในหมู่บ้าน บางครั้งเราใช้พระอุโบสถเป็นที่ให้ความรู้ บางหมู่บ้านมีปัญหาเกี่ยวกับชาวบ้านติดเหล้าชาวบ้านเล่นการพนัน เราก็จะวางหลักสูตรพัฒนาทางด้านการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เสริมอาชีพพื้นบ้านต่าง ๆ เข้าไป

ในการจัดการฝึกอบรมครั้งแรก ได้รับประสบการณ์อันมีค่ายิ่ง ทำให้เราต้องปรับกลยุทธ์ ปรับปรุงแก้ไขวิธีการ ขั้นตอน ระยะเวลา จนสามารถทำเป็นหลักสูตรหลักได้ 1 หลักสูตร แต่ไม่ตายตัว เพราะถ้าต่างท้องที่ เราก็จะปรับหลักสูตรเฉพาะท้องถิ่นให้เหมาะสม

ปีพุทธศักราช 2527 ไปจัดฝึกอบรมที่จังหวัดแพร่ หมู่บ้านวัฒนธรรมบ้านน้ำเลา อำเภอร้องกวาง หมู่บ้านวัฒนธรรมบ้านหัวทุ่ง อำเภอลอง และหมู่บ้านหนองแก อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ จากนั้นมอบหมายให้ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดต่าง ๆ รับแผนการไปดำเนินงานต่อ โดยนำเอาผู้บริหารโครงการของแต่ละจังหวัดมาให้ความรู้เสียก่อน เพราะเกรงว่าการออกไปทำงานโดยส่วนกลางเพียงอย่างเดียวจะกลายเป็นการครอบงำทางวัฒนธรรม

ช่วงที่มีการฝึกอบรมที่หมู่บ้านหนองแก เป็นหมู่บ้านที่ผมและวิทยากรประทับใจมากที่สุด หมู่บ้านนี้ปัจจุบันดำเนินการของหมู่บ้านได้อย่างดีเยี่ยม เป็นที่รู้จักของหมู่บ้านต่าง ๆ ในจังหวัดและต่างจังหวัด โนนามของหมู่บ้านวัฒนธรรมหนองแก การฝึกอบรมได้ผลดีและเกิดการร่วมแรงร่วมใจกันอย่างเต็มที่ครบตามคำว่า “บวร” แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นต้องกราบขอบพระคุณเจ้าอาวาสวัดโพหนอง วัดประจำหมู่บ้านแห่งนั้น ที่เป็นศูนย์กลางรวมน้ำใจชาวบ้านได้อย่างวิเศษสุด แต่เดิมหมู่บ้านนี้มีทั้งน้กเลง การพนัน ไฮโล ไป ถั่ว สารพัดชนิด ตลอดจนชนไก่ กัดปลา และต้มเหล้าเถื่อนซึ่งน้ำใสเป็นตาตักแตน ผมเคยทดลองเอาไฟจุด เปลวไฟเขียวบ๊ัด แล้วอย่างนี้เวลาคนดื่มเข้าไปท้องไส้ไม่พังก่แยะดอกหรือ แรก ๆ ตอนผมมีโอกาสเข้าไปสำรวจหมู่บ้านนี้ มีวัดโพหนอง 1 แห่ง โรงเรียน 1 แห่ง เปิดสอน ป.1-ป.6 และมีชาวบ้านอาศัยอยู่ประมาณ 300 ครอบครัว ผมได้รับการต้อนรับที่แปลกมากก็คือ การเลี้ยงอ้อยควั่นที่รสหวานจัด หวานจนฉุน ผมกินเข้าไปเพียง 3 - 4 ช่อเท่านั้นเมาแทบหัวทิ่มบ่อ นอนหลับไปจนรุ่งเช้า มารู้เอาว่าเป็นอ้อยชนิดพิเศษที่เขาใช้ต้อนรับแขกพิเศษ คือ ใช้อ้อยแก่ ๆ แซ่กับเหล้าเถื่อนที่ต้มเอง จะเรียกว่า “ดอง” คงไม่ผิด ทิ้งไว้ 7 วัน อ้อยแต่ละช่อจะกินแล้วเมาเดินโซเซ ใครจะลองใช้สูตรนี้ทำกินเอง ก็คงไม่ขัดข้อง อาจจะเป็น “อ้อยแบล็คเบียร์” หรือ “อ้อยชีวาส” ก็แล้วแต่รสนิยม สำหรับคนคอแข็ง ๆ อาจกินเป็นสิบ ๆ ช่อก็คงไม่เมา แต่ผม 4 ช่อก็มอयरระรอก นัยว่าน้ำตาลในอ้อยผสมกับแอลกอฮอล์ ดีกรีสูง ๆ ทำปฏิกิริยาแล้วจะเพิ่มดีกรีขึ้นไปอีก จริงไม่จริงไม่รู้ รู้แต่ว่า “ผมเมา”

พอผมได้รู้ปัญหาต่าง ๆ ของหมู่บ้านแล้ว ก็มาวางแผนการจัดตารางการฝึกอบรม จัดหาวิทยากรทั้งชาวบ้านเอง หลวงพ่อและผู้เฒ่าในหมู่บ้านที่ชาวบ้านนับถือ จัดหาวิทยากรทางด้านนันทนาการเข้าไปผสมผสานกับการละเล่นพื้นบ้านของหมู่บ้านด้วย

หลังจากได้ทำโครงการทดลองได้รูปแบบต่าง ๆ ทุกแง่ทุกมุมแล้วก็จัดทำคู่มือเผยแพร่ไปตามจังหวัดต่าง ๆ ให้ดำเนินการกันเอง โดยมีหน่วยงานทางราชการให้การสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินการ บางแห่งทางหน่วยงานกลางก็จัดส่งวิทยากรไปร่วมการฝึกอบรมด้วย ตามแต่โอกาสสิ่งที่ผมได้มาจากการไปสัมผัสกับหมู่บ้านต่าง ๆ คือภูมิปัญญาชาวบ้านที่น่าทึ่งนำมาพุดคุยให้ผู้อ่านได้รู้ด้วยคือเรื่อง “ต้นไม้ทำลายมิตรภาพ” ท่านผู้เฒ่าในพื้นที่ชนบทบอกไว้ว่า “อย่าปลูกกอไผ่ไว้ริมที่ ต่อไปรุ่นลูกรุ่นหลานจะทะเลาะกัน” ผมฟังแล้วก็งงว่ากอไผ่หรือต้นไผ่ มันจะทำให้ลูกหลานทะเลาะกันได้อย่างไร พ่อเฒ่าก็เล่าให้ฟังว่า กอไผ่แรก ๆ ปลูกมันก็เป็นเพียงแค่ต้นสองต้น อยุ่ริมคันที่ แต่พอระยะต่อไปมันเริ่มเจริญงอกงามมีหน่อขึ้นมาเรื่อย ๆ และขยายกอให้ใหญ่ออกไป ตอนนี้แหละเจ้าต้นกอไผ่ ก็จะรุกล้ำที่ของเพื่อนบ้าน เกิดปัญหาได้แย่งกันเรื่องแนวเขตของที่ดิน แต่เดิมอาจไม่มีหมุดเสาปูนแบ่งเป็นแนวเขตไว้ ก็อาศัยแนวต้นไม้ใหญ่ริมที่บ้าง ดูแนวบ้าง หรือหลักเขตธรรมชาติ ในระยะแรก ๆ พ่อแม่ปู่ย่าตายายยังมีชีวิตอยู่ ก็ไม่มีปัญหาเพราะยังมีความเป็นญาติพี่น้องกันคืออยู่ แต่พอตกรุ่นหลาน

ก็จะเกิดปัญหาเรื่องแนวเขต ผู้เฒ่าเลยบอกว่าอย่าปลูกต้นไม้ไว้คันที่โดยเด็ดขาด ก็เป็นอุทาหรณ์สอนใจคนรุ่นใหม่ ๆ ได้เหมือนกัน นับว่าภูมิปัญญาของผู้เฒ่ามีคุณค่า ผมเลยสรุปเอาคือ ๆ ว่า ต้นไม้เป็นต้นไม้ที่ทำลายมิตรภาพ คงไม่ผิด

ตามประสาของคนช่างซักช่างถาม ผมก็คุยกับพ่อเฒ่าอีกว่า หากเกิดปัญหาอย่างนั้นในหมู่บ้าน จะมีวิธีแก้ไขปัญหากันอย่างไร พ่อเฒ่าผู้ใจดีแห่งบ้านหนองแกก็เล่าให้ฟังว่า หากมีปัญหาอย่างนี้ในหมู่บ้าน จะแก้ไขโดยใช้ "ศาลผู้เฒ่า" ตัดสิน และศาลผู้เฒ่านี้ไม่ใช่จะใช้เฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ แม้แต่ผิวเมียตีกัน วิวุ่นชกตอย ชัดแย้งเรื่องที่ดินและเรื่องอื่น ๆ ที่ไม่ใช่คดีอาญา ก็จะใช้ศาลผู้เฒ่าตัดสิน พ่อเฒ่าหยุดหายใจพักเหนื่อยครู่หนึ่ง ผมรินน้ำชาใส่แก้วแล้วส่งให้ท่านดื่ม แก้วคอกแห้ง แล้วท่านก็เล่าต่อว่า ศาลผู้เฒ่าจะประกอบด้วยพระสงฆ์ที่เป็นที่นับถือของชาวบ้านองค์หนึ่ง เป็นประธานของศาล มีครูใหญ่หรือครูคนหนึ่งจากโรงเรียนในหมู่บ้าน จะทำตัวเป็นนักกฎหมาย มีผู้ใหญ่บ้านหรือกำนันในท้องที่คนหนึ่งเป็นตัวแทนของฝ่ายบ้านเมือง และผู้ที่สำคัญอีกคนหนึ่งคือผู้เฒ่าผู้แก่ที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถืออย่างสูงอีกคนหนึ่งทำหน้าที่เป็นผู้พิพากษา โดยใช้ขนบธรรมเนียมประเพณีของหมู่บ้านเป็นตัวประกอบในการพิจารณา สรุปแล้วศาลผู้เฒ่าจะมีผู้ตัดสินทั้งสิ้น 4 คน การดำเนินการก็จะใช้ที่วัดหรือที่สาธารณะของหมู่บ้านเป็นที่ชุมนุมตัดสิน ศาลผู้เฒ่า จะทำหน้าที่ไกลเกลี่ยให้ประนีประนอมกัน แล้วก็ให้คำมั่นสัญญาว่า ต่อไปจะไม่ประพฤติตามที่ทำผิดหรือล่วงเกินกัน ขอโทษขอขมากันตามประเพณี แล้วก็ก็เป็นเพื่อนเป็นญาติพี่น้องกันต่อไป ฟังดูแล้ว ก็น่ารักไปอีกแบบ ผมก็ซักใช้ต่ออีกว่าศาลผู้เฒ่านี้พิจารณาคดีความกันบ่อยหรือไม่ ท่านผู้เฒ่าก็บอกว่าไม่ค่อยมีการพิจารณากันเท่าไรหรอก เพราะว่าชาวบ้านที่นี่เขารักใคร่กันดี จะมีอยู่ก็ผิวเมียทะเลาะกัน เพราะสามีกินเหล้าเมาแล้วชอบอาละวาด

หลังจากที่ผมกับวิทยากร ท่านเจ้าอาวาสและบุคคลอีกหลายฝ่ายได้ฝึกอบรมจัดตั้งหมู่บ้านวัฒนธรรมเรียบร้อยแล้ว ปรากฏว่า ชาวบ้านเลิกการดื่มเหล้าเถื่อน เลิกดื่มเหล้า การพนันต่าง ๆ ก็เลิกเล่นกันหมดทั้งหมู่บ้าน โดยเริ่มต้นจาก ลด ละ เลิก ตามขั้นตอน โดยมีหลวงพ่อวัดโพททองเป็นผู้รับคำมั่นสัญญา และหลวงพ่อก็สอนอาชีพช่างปูน ช่างไม้ เลี้ยงปลา นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานอื่น ๆ เข้าไปเสริมการประกอบอาชีพ เช่น การทอดผ้า จักสาน ฯลฯ จนชาวบ้านอยู่ดี มีกินและมีสัจจะ จนเดี๋ยวนี้ศาลผู้เฒ่าไม่มีโอกาสพิพากษาใครอีกแล้ว แต่กอไผ่ก็ยังคงเป็นไม้ต้องห้ามในการปลูกไว้ตามคันที่ ตามที่ผู้เฒ่าเล่าขานไว้

ไม้สอยมะม่วง (ตะกร้อ)

(ปีที่ 17 ฉบับที่ 299 ประจำเดือนเมษายน พ.ศ. 2537, หน้า 38 - 39.)

ผมเล่าไว้ตอนต้น ๆ ว่า บ้านผมมีสวนมะม่วงและผลไม้อื่นอยู่เป็นจำนวนมาก จนได้ชื่อว่าเป็นบ้านสวนหลวงมีมะม่วงมาก และก็ไม่ใช่เฉพาะบ้านผมเท่านั้น ตลอดทั้งหมู่บ้านก็เป็นสวนผลไม้ ซึ่งส่วนใหญ่จะมีมะม่วง กล้วยน้ำว่า มะนาว ส้มโอ น้อยหน่า ฝรั่ง มะกรูด มะยม มะละกอ ชมพู มะพร้าว มะเฟือง และพืชสวนครัวอีกอีกอีกอีก แต่ผลไม้ที่มีมากกว่าอย่างอื่นเห็นจะได้แก่ มะม่วงกับกล้วยน้ำว่า

มะม่วงในสวนตามบ้านนอกจะออกผลปีละครั้งเดียว ในช่วงหลังจากฤดูน้ำหลากก็ราว ๆ เดือนพฤศจิกายน ถึงเดือนธันวาคม มะม่วงจะเริ่มออกช่อผลจะโตจนแก่ก็ราวเดือนเมษายน เพราะจำได้ว่า เวลาจะมีการเกณฑ์ทหารพวกพี่ ๆ ผมจะเตรียมสอยมะม่วงไปขาย หรือไม่ว่าจะมีแม่ค้ามารับซื้อไปขายที่ลานวัด สมัยนั้นใช้ศาลาวัดเป็นที่สำหรับเกณฑ์ทหาร จะมีผู้คนมากันมากเกือบจะทั้งอำเภอเลยก็ว่าได้ ลานวัดจะเต็มไปด้วยพ่อค้าแม่ค้าขายของกันมากมาย ตั้งแต่ผลไม้ กล้วย อ้อย กว๊วยเตี้ยว กล้วยแขก ทอดปลาเห็ด (ทอดมัน) ขนมงก กาแฟ น้ำหวาน เหล้า บุหรี่ สารพัด เวลาญาติพี่น้องของใครถูกเกณฑ์โดยจับใบดำใบแดง ถ้าจับได้ใบดำก็ไม่ต้องเป็นทหาร จับได้ใบแดงก็เป็นทหาร เขาจะกันไว้บนศาลาปิดประตูหน้าต่างจะลอดมือมารับอาหาร กาแฟ กล้วยก็ได้ ตามช่องลูกกรงที่ญาติพี่น้องซื้อส่งมาให้ บางทีก็แอบเอาเหล้าใส่กระป๋องโหลเลี้ยงให้กินยอมใจ บางคนเกาะลูกกรงร้องไห้ทั้งญาติ ๆ และตัวผู้ที่ถูกเกณฑ์ ฝ่ายพวกที่จับได้ใบดำก็ลงมาจากศาลา จลองกันเต็มที่ เมากันแประ ต้องหามกลับบ้านก็มี

เป็นที่น่าสนใจว่า สมัยนั้นทำไมคนถึงกลัวการเป็นทหารทั้ง ๆ ที่ไปเป็นทหารแค่ 2 ปี มีเสื้อผ้าให้ใส่ รองเท้าให้อับ และได้รับการฝึกฝน มีอาหารให้กิน สอนวิชาทหารให้ บางคนถ้ามีความรู้ มีฝีมือทางช่างไม้ ช่างปูน ช่างก่อสร้างก็อาจได้รับการบรรจุให้เป็นทหารต่อ ได้ยศสิบตรี โท เอก ก็เห็นอยู่หลายคน เวลากลับมาเยี่ยมบ้าน แต่งเครื่องแบบพลทหารก็โก้ไม่น้อย รูปร่างแข็งแรงบึกบึน จะเดินจะทำอะไรดูดีไปหมด สาว ๆ ชอบแอบมองและชื่นชมคนเป็นทหาร เท่าที่ผมจำได้และเคยไปดูเขาเกณฑ์ทหารกัน บางคนไปหาพระอาจารย์ดัง ๆ ให้เสกของขลังให้ลงคาถาอาคม เขียนฝ่ามือ เอาผ้ายันต์ติดตัวไป หรือไม่ก็รดน้ำมันต์จากพระดัง ๆ ขอให้จับได้ ใบดำ จะได้ไม่ต้องเป็นทหาร ฟังข่าวลือเขาบอกว่าเวลาไปเป็นทหารอาจจะต้องออกรบ และอาจตายได้ คนก็เลยกลัวกันและไม่อยากให้ลูกชายไปเป็นทหาร บางคนก็ให้เหตุผลน่าฟังว่า เมื่อไปเป็นทหารแล้ว จะขาดแรงงานไม่มีคนอยู่ช่วยทำอะไรไถนา เพราะเขาเกณฑ์ตอนอายุ 20 ปี กำลังอยู่ในวัยหนุ่มฉกรรจ์ เหตุผลหลังนี้น่าฟังกว่า บางคนก็บอกว่า เป็นห่วงเมีย เพราะดันไปมีเมียเสียก่อนที่จะเป็นทหาร เมียอาจจะกำลังมีท้องอย่างเรื่องแม่นาคพระโขนง ที่สามีชื่อนายบุญมาก โดนเกณฑ์ไปเป็นทหาร ต่อมานางนาคคลอดลูกตายทั้งกลม เป็นผีรอ

จนพลทหารบุญมากกลับมา และมีเรื่องเล่าต่อว่า นางนาคเป็นผีอาละวาดชาวบ้านจนอยู่ไม่เป็นสุข ต้องหาหมอมผีมาปราบ

สมัยก่อนนั้น เวลาจะไปสู่ขอหญิงสาวมาเป็นภรรยา ฝ่ายพ่อแม่ของหญิงสาวจึงจะต้องถามก่อนว่า พ่อหนุ่มที่จะมาเป็นลูกเขยได้บวชได้เรียน และเป็นทหารมาแล้วหรือยัง ไม่งั้นจะไม่ยอมยกลูกสาวให้ ถ้าชายหนุ่มเป็นคนดี มีไร่มีนาก็อาจจะรับหมั้นหมายไว้ก่อน เมื่อบวชเรียนและผ่านการเกณฑ์ทหารแล้ว จึงจะตบแต่งให้ถูกต้องตามประเพณี

ย้อนกลับมาคุยเรื่องสวนผลไม้กันต่อ เมื่อผลไม้แก่ได้ที่ เช่น มะม่วงมีนวลจับลูก หรือ สุกปากตะกร้อ ก็เป็นอันว่าแก่ สอยมาบ่มให้สุกหรือถ้าเป็นมะม่วงมันก็ขายดิบได้เลย บางครั้งก็ใช้วิธีสอยลงมาลอยน้ำในถัง เป็นการสุ่มตัวอย่างสัก 4-5 ผล ถ้ามะม่วงจมน้ำดิ่งลงไปถึงก้นถังก็รับรองได้ว่าแก่จัด แต่ถ้าลอยตื้นปอง ๆ ก็ยังไม่แก่ หรืออาจทดลองชิม ถ้ามันก็แก่ แต่ถ้าเป็นมะม่วงเปรี้ยว จะต้องบ่มให้สุกก็อาจใช้มีดเจาะดูเม็ด ถ้าเม็ดในแข็งมีดเจาะไม่เข้า ก็แสดงว่าแก่จัด สอยลงได้หมด ยกเว้นบางกิ่งออกขอช้ากว่าเขาก็ดูจากสีผิว ปล่อยให้อีกกระยะหนึ่งจึงจะสอยลงมาได้

มาถึงตอนสอยมะม่วงหรือสอยผลไม้อื่นใดก็ตาม ผู้เฒ่าห้ามไว้ว่า ไม้สอยมะม่วงอย่าใช้ไม้รวกทำด้ามตะกร้อ ผลไม้จะเป็นหนอน ให้ใช้ไม้เลียงทำผลไม้จะไม่เป็นหนอน ผลจะตกในปีต่อ ๆ ไป ฟังดูก็น่าคิดว่าทำไมผู้เฒ่าผู้แก่จึงห้ามและสอนไว้เช่นนั้น แถวบ้านผมนิยมใช้ตะกร้อสอยมะม่วง โดยตะกร้อจะทำด้วยไม้ไผ่สาน หรือใช้หวายสานเป็นกระพุง มีไม้ไผ่เหลาเป็นซี่ฟันเกี่ยวขั้วมะม่วงให้ขาดหล่นลงในตะกร้อคราวละ 4-5 ใบ แล้วจึงจะเอาลงมาเก็บ โดยด้ามใช้ไม้ไผ่ยาวตลอดทั้งลำประมาณ 10-12 เมตร แล้วสวนปากมัดตะกร้อไว้ให้แน่น สำหรับคำห้ามของผู้เฒ่าที่ไม่ให้ใช้ ไม้รวก ทำด้ามตะกร้อ น่าจะมีเหตุผลฟังได้ว่า ไม้รวกเป็นไม้ไผ่ตระกูลหนึ่ง ที่เนื้อของไม้บางผิวของมันจะคมมากราวกับมีด โบราณเขาใช้ไม้รวกตัดสายสะดือของเด็กที่เกิดใหม่ โดยหมอบดาแยชาวบ้าน จะใช้ผิวไม้รวกเนื่องจากผิวคมมากและธรรมชาติของไม้รวกจะเปราะแตกง่าย ต่างกับ ไม้เลียง ที่เป็นไม้ไผ่ตระกูลหนึ่งเหมือนกัน แต่เนื้อจะแน่นและหนากว่า เหนียวไม่แตกง่าย ท่านผู้อ่านรุ่นใหม่ก็คงถึงบางอ้อว่า ที่ผู้เฒ่าโบราณสอนและห้ามไว้ก็คงกลัวว่าไม้รวกจะแตกบาดมือเอานั่นเอง คงไม่เกี่ยวกับผลไม้จะเป็นหนอนหรือตกไม่ตก อุบายโบราณต้องการความปลอดภัยให้กับลูกหลานนั่นเอง

อธิบายคำ

ใบดำ หมายถึง ฉลากที่ใช้จับเพื่อบอกว่าจะต้องเป็นทหารหรือไม่ ถ้าจับได้ใบดำก็ไม่ต้องถูกเกณฑ์ไปเป็นทหาร แต่ถ้าได้ใบแดงก็ต้องเป็นทหารประมาณ 2 ปี

สุกหล่นปากตะกร้อ หมายถึง ผลไม้ที่แก่ สามารถเก็บขายหรือบ่มให้สุกได้แล้วจะสุกหัวเหลืองคาตัน และมักจะหล่นง่าย เรียกผลไม้ที่ว่า สุกหล่นปากตะกร้อ

ไม้รวก เป็นไม้ไผ่ตระกูลหนึ่ง ผิวจะบางคมปานมีดโกน ลำต้นโตเต็มที่ เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1-1.5 นิ้ว สูงราว 10-15 เมตร แตกก่ายหักง่าย เวลาแตกแล้วผิวจะคม บาดมือได้ หมอตำแยโบราณใช้ผิวของมันตัดสายสะดือเด็กแรกเกิด ใช้จักสานไม่ได้ ประโยชน์ใช้สอยน้อย

ไม้เลียง เป็นไม้ไผ่ตระกูลหนึ่ง ลำต้นจะหนา โตเต็มที่สวนโคนเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1.5-2 นิ้ว สูงราว 12-17 เมตร แต่ละลำจะมีน้ำหนัก เพราะเนื้อหนาไม่เปราะไม่หักง่าย ผิวเกลี้ยงสวย นิยมใช้ทำด้ามตะขอ ทำคั้นเบ็ดตกปลา ทำราวตากผ้า แต่ไม่นิยมใช้ทำเครื่องจักสาน

บันไดสามชั้น

(ปีที่ 17 ฉบับที่ 300 ประจำเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2537, หน้า 34 – 35.)

เมื่อเดือนสิงหาคม พุทธศักราช 2536 ผมมีโอกาสไปเข้าค่ายศิลปะเด็กแห่งประเทศไทย ซึ่งจัดโดยหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมของชาติหน่วยงานหนึ่ง มีเด็กนักเรียนตัวน้อย ๆ อายุตั้งแต่ 8 ขวบจนถึง 12 ขวบ โดยได้รับการคัดเลือกเป็นตัวแทนของจังหวัด ๆ ละ 1 คน พร้อมกับคุณครูที่สอนวิชาศิลปะ เดินทางมาด้วยอีก 1 คน รวมแล้วทั้งครูและนักเรียนก็ราว 150 คน

ผมไปช่วยจัดกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ให้กับทั้ง 2 กลุ่ม เวลาที่นักเรียนและครูปฏิบัติภารกิจทางด้านศิลปะ ผมก็แอบไปหลบมุมในสวนซึ่งแวดล้อมด้วยหมู่ไม้และขุนเขา ตามเนินดินจะเห็นหินก้อนใหญ่โผล่ขึ้นมาเป็นหย่อม ๆ พื้นหญ้าสีเขียวขจี มีน้ำตกไหล ลดหล่นกันลงมาในอ่างน้ำ และถัดลงมาก็สร้างเป็นสระว่ายน้ำเข้าบรรยากาศกับแหล่งน้ำธรรมชาติได้อย่างลงตัว นับว่ามณฑลฑนากออกแบบได้เหมาะสม เสาที่แห่งนี้ดูเจ้าของจะอนุรักษ์ต้นไม้ไว้เป็นส่วนสำคัญ เนินเขาสูงต่ำก็รักษาสภาพไว้ การก่อสร้างอาคารพยายามจัดให้เข้ากับสภาพของพื้นที่ ดูดีไปหมด บางแห่งเป็นสวนหินใหญ่น้อย มีไม้ใหญ่แทรกตัวอยู่แผ่กิ่งก้านสาขาให้ร่มรื่น ได้บรรยากาศพื้นบ้านแท้ เหมาะกับการมาตั้งแคมป์

ผมตื่นแต่เช้า อากาศสดชื่นมากไปไม้เขียว ผมถือโอกาสล้างปอดให้สะอาดระหว่างมาอยู่ 5 วัน เพื่อกลับมาผจญแก๊สพิษในกรุงเทพมหานครอีก อายุยืนไปอีกนานทีเดียว ตกตอนหัวค่ำฝนตกตลอดถึงกลางคืน อากาศค่อนข้างหนาวเย็น เสียงจิ้งจั่น เไรไร ร้องลั่นป่า ผมยืนมองออกนอกหน้าต่าง ฝนตกลงมาเป็นสาย กระทับกับแสงหลอดนีออนที่ติดอยู่ตามเสาเป็นระยะ ๆ ห่างจากเสาไฟออกไปเป็นต้นไม้ใหญ่ ๆ เต็มไปหมด รอบบ้านพัก ผมอดนึกถึงเสือ ช้าง หมี ไม่ได้ นึกแล้วก็หวาด ๆ เพราะบ้านพักอยู่ห่าง ๆ กัน และปลูกอยู่ในป่า ล้อมรอบด้วยขุนเขาทะมึน กลัวว่าเสือมันเกิดเดินหลงมาจากป่าลึก แล้วมาเคาะประตูไม่รู้จะทำอย่างไร และเลยเกิดคิดไปถึงเสือสมิงในนิยายเรื่องล่องไพร ทำให้ผมต้องใส่กลอนประตูอย่างหนาแน่น ประตูด้านหลังใส่กลอนแล้วยังไม่แน่ใจถึงความปลอดภัย ต้องเอาไม้แขวนเสื้อที่เป็นลวด มัดมือจับประตูยึดกับมือจับบานหน้าต่างใกล้ ๆ กันไว้อีกทีหนึ่ง แม่บ้านมาทำความสะอาดถึงกับหัวเราะ ก็ผมกลัวนี่นา เกิดมีสิ่งอย่างว่ามาจริง ๆ ก็พออุ่นใจได้บ้าง ไฟฟ้าหน้าห้องนอน และในห้องเปิดไว้ตลอดคืน ผมลืมนอกไปว่าห้องพักที่ผมนอนเป็นอาคารติดพื้นดิน สร้างแบบกระโจมเป็นรูปสามเหลี่ยมตั้งอยู่บนดิน เปิดประตูก็เดินบนพื้นดินได้เลย กลัวจะตายไป แต่อากาศสดชื่นดีมาก ตอนเช้ารีบตื่นไปออกกำลังกายกับยูวศิลป์ ณ สถานที่ที่ผมกล่าวถึงนี้อยูริมถนนมิตรภาพ ในเขตอำเภอมวกเหล็ก จังหวัดสระบุรี นี้เอง

ผมมีโอกาสได้คุยกับคนสวนที่มีหน้าที่ดูแลต้นไม้ใหญ่ๆ ของสถานที่พักตากอากาศแห่งนี้ ในตอนใกล้เที่ยง แนนั่งพักอยู่บนโซตหิน สูบยาใบจากพ่นควันมึน ๆ อยู่ ผมก็เลยถือโอกาสเข้าไปคุยด้วย ได้ความว่าแกเป็นคนโคราช ย้ายครอบครัวหนีแล้งมารับจ้างทำสวน มีบ้านพักคนงานอยู่ท้ายสวนริมเขา อายุอย่างห้าสิบบปีแต่ดูหน้ากร้านแดดจนแก่กว่าอายุจริง ผมเรียกชื่อน้ำขวน ตามที่ลูกชายแกเรียก ผมพูดคุยถึงรายได้รายจ่าย แกบอกว่าก็พออยู่ได้เพราะรายจ่ายไม่ค่อยมีมากนัก เหลือเก็บได้บ้าง ดีกว่าอยู่ทำงานทำไร่ที่โคราช งานก็ไม่หนัก อาศัยว่าค่อย ๆ ทำไปทุก ๆ วัน ตรงไหนหญ้าสูงก็ตัด กิ่งไม้ต้นไหนยื่นกิ่งจนดูเกะเกะก็จะตัดแต่ง สบายกว่าทำไร่มันไร่ฮ้อยและไม่ต้องเสี่ยงฝนแล้งด้วย ทำสวนอย่างนี้รายได้เป็นรายเดือนแน่นอนกว่า

ผมชวนคุยเรื่องสัพเพเหระต่าง ๆ แล้ววกมาถามถึงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาชาวบ้าน หรืออุบายโบราณที่น้ำขวนเคยได้ยินผู้เฒ่าผู้แก่ห้ามหรือเตือนไว้ แรก ๆ น้ำขวนไม่เข้าใจผมเลยยกตัวอย่างความเชื่อหรืออุบายแถบจังหวัดที่ผมอยู่ น้ำขวนเริ่มเข้าใจ หัวเราะเอ๊กฮาก กับเรื่องเก่า ๆ ที่ผมคุยให้ฟัง น้ำขวนย้อนถามผมว่าผมทำงานอะไร อยู่ที่ไหน ทำไมถึงสนใจเรื่องโบราณ ๆ ยุคนี้ไม่มีใครเขาเชื่อเขาถือกันแล้ว และคุยได้ถูกคอแกลเสียดด้วย พอมาถึงตรงนี้ผมก็เลยบอกแกว่า ผมกำลังเขียนหนังสือเอาไว้ให้คนรุ่นใหม่ได้อ่าน และกลัวว่าสิ่งที่โบราณพูดไว้เตือนไว้จะหายไป แม้จะจริงไม่จริงหรือใครจะเชื่อไม่เชื่อก็ตามที เป็นการบันทึกเรื่องเก่า ๆ เอาไว้ น้ำขวนอืดยาใบจากอีก 3-4 หนไฟใหม่ใบจากลั่นเบรียะ ๆ ได้อารมณ์ดีแท้ ควันยาสูบจนก็กลอยไปตามลม น้ำขวนก็เอ่ยให้ฟังว่า ผู้เฒ่าผู้แก่ของแก สอนไว้ว่าจะก้าวขึ้นกระไดหรือลงกระไดให้ก้าวทีละขั้น อย่าก้าวทีเดียวสามขั้นจะทำมาหากินไม่ดี ผมได้ฟังแล้วอึ้งกับประโยคที่น้ำขวนคุยให้ฟัง โดยผมนั่งคิดอยู่ในใจว่าทำไมคนโบราณถึงกล่าวห้ามไว้ อย่างนั้น ยังไม่ทันจะคิดวิเคราะห์หาเหตุผล น้ำขวนก็อธิบายต่อว่า ที่โบราณเตือนไว้อย่างนั้นก็เพื่อจะสอนว่า การจะทำอะไรไม่ว่าจะเป็นเรื่องการทำมาหากินการทำงานอื่นใดก็ตาม จะต้องค่อยทำไปเป็นขั้นเป็นตอน อย่าทำอะไรให้เกินความสามารถของตนเอง และอย่าทำอะไรข้ามขั้นข้ามตอนเหมือนกับการก้าวขึ้นกระไดหรือก้าวลงกระได ก็ให้ก้าวทีละขั้น มิฉะนั้นอาจพลัดตกขาแข็งหักหัวร้างข้างแตก เกิดอันตรายกับตนเอง น้ำขวนกลัวผมจะไม่เข้าใจ ก็ยังอธิบายอีกว่า แม้แต่การทำอะไรทำนาก็ควรยึดถือคำกล่าวนี้ คือ ค่อย ๆ ทำไปทีละไรสองไร อย่าทำทีเดียวร้อยสองร้อยไร ถ้าฝนแล้งหรือน้ำท่วมก็จะเสียหายมาก เปรียบได้กับการค้าการขาย อย่าทำทีเดียวเสียใหญ่โต ค่อย ๆ ขยับขยายเมื่อเห็นว่ามีกิจการดี

น้ำขวนหยุดพักเหนื่อยแล้วขอตัวไปกินข้าวกลางวัน แต่ไม่ลืมหันมามันดผมว่า เดี่ยวบ่าย ๆ ให้มาคุยกันใหม่แต่ไปตรงโคนไม้โน้น แกชี้มือไปทางเหนือห่างจากโซตหินนี้ราวห้าร้อยเมตร แกบอกว่ามีเรื่องอย่างนี้อีกหลายเรื่องแต่ต้องค่อย ๆ นึก ผมไหว้ขอบคุณน้ำขวนอย่างจริงใจและรับนัดในบ่ายแก่ ๆ

ซึ่งความจริงผมควรจะเป็นฝ่ายนัดมากกว่า ผมเดินกลับไปห้องปฏิบัติการศิลปะเด็ก เยวชนตัวน้อย กำลังวาดภาพตามความรู้สึกนึกคิดของตนเอง มาสะดุดที่ภาพ ๗ หนึ่งที่เด็กตัวเล็กกำลังวาดอยู่ เป็นภาพป่าไม้ที่แห้งแล้งและดินแตกกระแหง มีซากควายเหลือแต่กระดูกนอนตายอยู่ในภาพ ทุกอย่างดูแห้งแล้งไปหมด แม้แต่ชื่อภาพที่แกเขียนต่อไว้ได้ภาพด้วยชื่อสั้น ๆ ว่า เหลือแต่ซาก ดุริ เด็กตัวแค่นี้รู้จักคิดรู้จักสร้างสรรค์งานศิลปะได้แล้ว และสะท้อนอะไรต่อมิอะไรให้พวกเราเห็นว่าเขาคิดอย่างไร พวกผู้ใหญ่จะกำลังทำอะไรกันอยู่ เด็กจึงมองธรรมชาติปัจจุบันว่า เหลือแต่ซาก ผมเดินผ่านไปและอดคิดถึงน้ำขวนที่เพิ่งแยกกันเมื่อครู่นี้ แกมีหน้าที่ทำสวนดูแลต้นไม้ให้เขียวและยืนต้นได้อย่างทรง กะว่าตอนบ่ายจะชวนเด็กน้อยคนนี้ไปวาดรูปต้นไม้เขียว ๆ กันบ้าง

ตัดเล็บกลางคืน

(ปีที่ 17 ฉบับที่ 301 ประจำเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2537, หน้า 36 - 37.)

ตอนที่ผมเป็นนักเรียนอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่หนึ่งโรงเรียนในชนบททุกเช้าก่อนเข้าเรียนจะต้องมาเข้าแถวเคารพธงชาติและสวดมนต์ให้ว้พระ จากนั้นคุณครูจะเดินตรวจร่างกายของนักเรียนตั้งแต่หัวยันเท้า สิ่งแรกก็คือดูผมว่ามีเหาหรือมีไข่เหา โดยเฉพาะนักเรียนหญิง ส่วนนักเรียนชายครูก็จะพลิกใบหูตรวจชี้ไคล คุณครูบางคนมีหน้าเห็นตรงชอกหูมีชี้ไคลก็จะดูแรง ๆ จนเจ็บ ถ้าพบว่านักเรียนหญิงคนใดมีเหาหรือไข่เหา ก็จะให้นักเรียนชั้น ป.4 เอายาผงโรยให้เหาตายหรือไข่เหาฝ่อ เป็นเรื่องน่าอาย บางคนมีเหาเต็มทั้งหัว แม้อาจจะจับโกนหัวเสียเลยก็มี เวลามาโรงเรียนเพื่อน ๆ ก็จะร้องเพลงล้อเลียน เช่น "หัวล้าน โคนใหม่ ๆ ควักชี้ไค้มาใส่หัวล้าน" บางคนอายุมากก็จะร้องไห้และพยายามไม่ให้มีเหาอีก เด็กผู้ชายบางคนก็มีเหาคงจะติดมาจากที่ ๆ น้อง ๆ นั้นเอง แต่ผมนักเรียนชายจะสั้นอยู่แล้วเหาจะไม่ค่อยอาศัยอยู่ บางคนโดนเหากัดดูดเลือด คันจะเกาจนหนังหัวถลอกกลายเป็นชั้นนะตุพพองเรียกว่าหัวเน่า ถ้าเป็นอย่างนี้เพื่อน ๆ จะไม่ค่อยเล่นด้วยเพราะจะเหม็น แมลงหวี่แมลงวันจะตอม ต้องลาโรงเรียนรักษาจนกว่าจะหาย

พวกเราชอบย่ำโคลนเพราะเดินเท้าเปล่า ตามข้อเท้าจะมีชี้ไคลจับจนดำต้องขัดด้วยกาบมะพร้าว การตรวจร่างกายอย่างนี้ ส่วนใหญ่จะทำวันก่อนวันโกน เพราะสมัยก่อนโรงเรียนจะหยุด 2 วัน คือวันโกน กับวันพระ ครูจึงจะตรวจก่อน บางทีก็ไล่ลงท่อน้ำให้ขัดกันเดี๋ยวนั้นเลย กว่าจะได้เข้าเรียนก็สามโมงเช้า ส่วนใหญ่จะตรวจอยู่ 3 - 4 อย่าง นอกจากตรวจชี้ไคล เหา ก็จะมีอีก 2 อย่าง คือชี้ฟันกับชี้เล็บ ครูจะให้ยิงฟัน ถ้าใครมีชี้ฟันก็จะสั่งให้แปรงฟันแล้วกลับมาให้ตรวจในวันเปิดเรียน สมัยนั้นแปรงสีฟันยังไม่ค่อยแพร่หลาย ชาวบ้านก็ไม่ค่อยมีสตางค์ซื้อแปรงสีฟันให้ลูก เพราะลำพังพ่อแม่ก็ไม่ได้ใช้แปรงอยู่แล้วเนื่องจากกินหมากฟันดำปี ยาสีฟันก็ยังไม่มีการขายตามบ้านนอก ครูก็จะแนะนำให้เอากิ่งช่อยขนาดเท่านิ้วก้อยมาทุบแล้วก็ถูฟัน กิ่งช่อยจะมียางกัดฟันให้ขาวได้อีกด้วย นับว่าต้นช่อยเป็นแปรงสีฟันยี่ห่อแรกของเราๆ ในชนบท นอกจากนั้นเจ้าต้นช่อยใบของมันยังมีประโยชน์อีกอย่างหนึ่งก็คือใช้ถูตัวปลาไหลให้หมดเมือกหมดคาวแล้วจึงเอาไปแกงกินได้ ในชนบทต้นช่อยหาได้ง่ายมาก มันจะขึ้นอยู่ทั่วไปเป็นต้นไม้ยืนต้น บางต้นอายุหลายปีจะใหญ่มาก ตัดกิ่งมาทำฟันหุงข้าวได้อีก สำหรับเล็บคุณครูก็จะตรวจโดยดูตามแถวนักเรียน แล้วให้คว่ำมือทั้งสองข้างเพื่อตรวจดูว่าเล็บยาวหรือเปล่า มีชี้เล็บติดอยู่ดำไหม ถ้าเล็บยาวเล็บดำก็จะตีหลังมือเสียหนึ่งที เป็นการทำโทษและจะต้องตัดมาให้เรียบร้อยในวันเปิดเรียน ที่ตัดเล็บก็แสนจะหายาก แม้แต่คุณครูบางคนก็ยังไม่รู้ เราจึงต้องใช้วิธีการใช้ปากกัดเล็บ ทีละเล็กละน้อยจนเห็น แต่ก็จะดูไม่ค่อยงามเท่ากับใช้มีดเหลาดินสอดตัด แล้วก็ใช้ปลาย

มีดและซี่เล็บออก คุณครูบอกว่าคนมีเล็บยาวไม่สะอาดเป็นการสะสมเชื้อโรคไว้ในเล็บ เวลากินข้าว เชื้อโรคตกลงไปในจานข้าวได้ พวกเราฟังแต่ไม่รู้สึกรังเกียจอะไรเพราะเราไม่เคยมองเห็นเชื้อโรคเลย คุณครู จะสอนให้ท่องจำสุขบัญญัติ 10 ประการ ในช่วงโมงสุขศึกษา เดี่ยวนี้ไม่เห็นมีใครท่องกันแล้ว ซึ่งผมยัง จำได้เพราะถ้าท่องไม่ได้เป็นโดนครุติ แล้วต้องท่องให้เรียงข้อกันด้วย มาเดี๋ยวนี้ผมไม่แน่ใจว่าจะจำได้หมดและเรียงข้อถูกหรือเปล่า เท่าที่จำได้มีดังนี้

- หนึ่ง แปรงฟันให้สะอาดอย่างน้อยวันละ 2 ครั้ง
- สอง อาบน้ำให้สะอาดอย่างน้อยวันละ 2 ครั้ง
- สาม ดื่มน้ำที่สะอาดอย่างน้อยวันละ 4 แก้ว
- สี่ นอนให้เพียงพอในที่อากาศถ่ายเทได้ดี
- ห้า ถ่ายอุจจาระให้เป็นเวลาทุกเช้าหรือบ่าย
- หก ทำจิตใจให้ร่าเริงแจ่มใส เจ็ด.....แปด.....เก้า.....สิบ

เป็นที่น่าสังเกตอย่างหนึ่งคือ ทุกคนจะท่องได้หมดแต่ซี่โคลเต็มตัว ฟันเหลือง เล็บดำ น้ำก็ไม่ค่อยได้ดีวันละ 4 แก้ว จึงไม่รู้ว่าการท่องสุขบัญญัติ 10 ประการได้ แต่ไม่ได้ปฏิบัติ มันก็เหมือนกับนกแก้วนกขุนทองที่พูดได้เจื้อยแจ้วแต่ทำอะไรไม่ได้ ปัจจุบันนี้หลักสูตรการเรียนการสอนจึงมุ่งเน้นอยู่ 3 ประการคือ ให้นักเรียน คิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาได้ ผมก็ไม่รู้ว่าถ้าทำได้ 3 ประการนี้แล้ว อะไรจะเกิดขึ้นกับตัวเด็ก แต่ก็ยังนับว่าดีในระดับหนึ่ง ที่มีวัตถุประสงค์ในการสอนที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น ซึ่งคงต้องหันมามองว่าทุกอย่างนั้นอยู่ที่ตัวครูผู้สอนหรือตัวนักเรียนกันแน่

ย้อนกลับมาคุยต่อเรื่องการตรวจร่างกาย โดยเฉพาะเล็บมือเล็บเท้า ในตอนนั้นพวกเราไม่มีของเล่นแปลก ๆ เหมือนสมัยนี้ พวกเราก็จะเล่นปั้นดินเหนียวเป็นลูกกระสุน ปั้นวัว ปั้นควาย ปั้นตุ๊กตา หรือแล้วแต่ความสามารถที่มี อาจตัดไม้ไผ่มาทำวาว ทำบ้องโพลีเอ หรือมาโค้งทำล้อรถวิ่งตีไปตามทางควาย เล็บมือเล็บเท้าพวกเราจึงดำมีแต่ขี้ดินขี้โคลนแทรกอยู่ พอตกกลางคืนวันพระซึ่งวันรุ่งขึ้นจะต้องไปโรงเรียน นึกได้ว่าวันเปิดเรียนคุณครูจะต้องตรวจเล็บ ตรวจซี่โคล ตรวจฟัน ก็จะต้องหามัดมาตัดเล็บส่วนใหญ่ถ้าไม่ใช้มีดเหลาดินสอก็จะใช้มีดเจียนหมากของยายยัดตัดเล็บ พอคนเฒ่าคนแก่เห็นเข้าเท่านั้น ก็จะห้ามไม่ให้ตัดเล็บตอนกลางคืน โดยบอกว่า... โบราณเขาสอนไว้ว่า อย่าตัดเล็บกลางคืน วิญญาณของปู่ย่าตายายจะอยู่ไม่เป็นสุข เพราะเท่ากับว่าเอากระดูกบรรพบุรุษไปทิ้งเป็นการไม่กตัญญู... พวกผม ได้ยินได้ฟังมาอย่างนี้ก็ต้องหยุดตัดเล็บกลางคืน คิดดูแล้วก็แปลกอยู่ ไม่น้อยว่าเล็บมือเล็บเท้าไปเกี่ยวข้องกับกระดูกบรรพบุรุษได้อย่างไร และบอกว่าเท่ากับเอากระดูกบรรพบุรุษไปทิ้ง ท่านผู้อ่านภูมิปัญญาชาวบ้านโบราณอุบายคิดอย่างไรครับ กับคำกล่าวอย่างนั้นข้างต้น คงต้องมีอะไรสักอย่างที่แอบซ่อนไว้

เด็กชาลิบ

(ปีที่ 17 ฉบับที่ 302 ประจำเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2537, หน้า 34 - 35.)

ภูมิปัญญาชาวบ้านโบราณอุบายจะพบในทุกภูมิภาคของประเทศไทย ซึ่งล้วนแล้วแต่มีความแตกต่างกันออกไป ส่วนใหญ่พอสรุปได้ว่าเป็นไปเพื่อความปลอดภัยในชีวิตของชาวบ้านในสังคมกลุ่มนั้น ๆ โดยบางกรณีกำหนดขึ้นเพื่อป้องกันหรือปรามไม่ให้คนทำสิ่งที่ไม่ปลอดภัย บางกรณีกำหนดขึ้นเพื่อให้คนมีสติ ถ้าเป็นโบราณอุบายที่ใช้กับเด็กมักพบว่าหลอกให้เด็กกลัวสิ่งที่ไม่เห็น เช่น นำเอาฟ้าแลบ ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า หรือภูตผีมาหลอกให้กลัวไม่กล้าทำสิ่งที่ผู้ใหญ่ห้ามไว้ แต่ถ้าเป็นผู้ใหญ่มักจะนำเอาเรื่องครอบครัวเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น ความอับปรีย์จัญไร หรือการทำมาหากินติดขัดผิดเคือง ข้าวไร่พืชผลจะเสียหายต่าง ๆ เหล่านี้ มาวางอุบายไว้

ลักษณะของภูมิปัญญาชาวบ้านเท่าที่สำรวจพบโดยวิธีสัมภาษณ์ผู้เฒ่าผู้แก่ตามหมู่บ้านต่าง ๆ และที่ผู้เขียนได้รู้ได้เห็นในครอบครัวและในหมู่บ้านน่าจะแบ่งเพื่อการศึกษาได้ 3 ประเภท (นักวิชาการจะแบ่งอย่างไรก็แล้วแต่กรณีและความคิดเห็น) กล่าวคือ ภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อการทำมาหากินเป็นประเภทแรก ความเชื่อในประเภทที่สอง และประเภทที่สาม คืออุบายโบราณ หากจะให้คำนิยามความหมายดังนี้

ภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อการทำมาหากิน หมายความว่า การที่ชาวบ้านได้ใช้ปัญญาประสบการณ์ลองผิดลองถูกแล้ว และนำเอาสิ่งเหล่านั้นมาวิเคราะห์สังเคราะห์ เพื่อใช้ในการแก้ปัญหาในการประกอบอาชีพหรือการดำรงชีวิตในสภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติในยุคสมัยนั้น ๆ ได้อย่างเป็นปกติสุข (สิ่งที่เป็นปัญญาชาวบ้าน พบในรูปของการผลิตเครื่องมือเครื่องใช้ในการเกษตรจนนักวิชาการวัฒนธรรมรุ่นใหม่เรียกเครื่องมือเหล่านั้นว่าเทคโนโลยีชาวบ้าน) และสามารถนำเอาภูมิปัญญานั้นมาวิเคราะห์เชิงวิทยาศาสตร์แล้วมีผลสำเร็จจริง

ความเชื่อ หมายความว่า การที่ชาวบ้านยอมรับสิ่งที่อยู่นอกเหนือธรรมชาติ อาจเป็นพวกวิญญาณ ภูตผีปีศาจ สิ่งที่เป็นนามธรรมมากกว่ารูปธรรมสามารถดลบันดาลสิ่งต่าง ๆ ให้เกิดให้เป็นได้ตามที่เช่นไหว้ บวงสรวง บนบานศาลกล่าว ซึ่งความเชื่อเหล่านั้นมักกำหนดขึ้นเพื่อป้องกันการทำผิดทำนองคลองธรรม หรือผิดศีลธรรมจารีตประเพณีของชุมชนนั้น ๆ บทลงโทษของความเชื่อไม่แน่นอนตายตัว แต่ที่เห็นได้ชัดเจนก็คือ ผู้ทำผิดความเชื่อนั้นจะขาดความนับถือในหมู่บ้าน ขาดสมาคมจากผู้คนและสภาพจิตใจจะเสื่อมโทรมจนอาจสติฟั่นเฟือนได้ (พูดง่าย ๆ ก็คือเหงา จิตเลยเสื่อมเป็นโรคประสาทหลอน) สรุปได้ว่า ความเชื่อไม่อาจวิเคราะห์ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ได้ น่าจะวิเคราะห์เชิงจิตศาสตร์ได้ดีกว่า

อุบายโบราณ หมายถึง สิ่งที่กำหนดขึ้นมาเพื่อให้คนปฏิบัติตาม ประโยชน์ของอุบายโบราณ ก็คือ ถ้าปฏิบัติตามแล้วสามารถทำให้ชีวิตปลอดภัยได้ แต่ถ้ามองอย่างผิวเผินอาจคิดว่างมงาย เชื่อโบราณบานบุรี มักพบอุบายโบราณที่เกี่ยวข้องกับเด็ก ๆ อยู่เป็นจำนวนมาก เช่น ชีหมาฟ้าผ่า กินข้าวในครกปากจะหนาเป็นปากครก หวีผมกลางคืนให้กรีดหวีเสียก่อน เหล่านี้เป็นต้น

เรื่องที่จะเขียนให้ผู้อ่านได้ทราบต่อไปนี่ ก็เป็นอุบายโบราณเช่นกัน ซึ่งบางครั้งอาจแยกไม่ออกว่า ข้อใดเป็นอุบายโบราณหรือความเชื่อ หากแต่ว่าค่อย ๆ คิดใช้สติปัญญาวิเคราะห์หรืออย่างละเอียดรอบคอบและนำเอาสภาวะของสังคมสภาพแวดล้อมในยุคนั้นสมัยนั้นมาเป็นเครื่องประกอบในการวิเคราะห์ ก็อาจค้นหาอุบายที่คนโบราณแอบซ่อนไว้อย่างแนบเนียน ผมมีโอกาสได้คุยกับเด็กหนุ่มคนหนึ่งเป็นชาวอำเภอหนองกี่ จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งจังหวัดบุรีรัมย์นี้หากแบ่งตามลักษณะทางวัฒนธรรมจะจัดอยู่ในวัฒนธรรมไทย - เขมร หรือเรียกว่า อีสานใต้ ซึ่งมีอยู่ไม่กี่จังหวัด อันได้แก่ จังหวัดสุรินทร์ และศรีสะเกษ ชาวอีสานใต้จะได้รับการผสมผสานวัฒนธรรมทางการแสดง ขนบธรรมเนียมประเพณี และภาษาของเขมร เข้ามาปะปนอยู่ไม่น้อย ดนตรีพื้นบ้านของแถบอีสานใต้ เรียกว่า วงกันตรึม ภาษาที่ขบร้องเป็นภาษาเขมร พวกเรา ๆ แถบจังหวัดอื่นฟังแล้วจะไม่เข้าใจ เช่น คำว่า เรือม หมายถึง รำตะลือก หมายถึง กะลา เป็นต้น ในภาษาไทยที่ใช้กันอยู่ทุกวันนี้ ก็มีภาษาเขมรเข้ามาปะปนอยู่ไม่น้อย แม้แต่ในคำราชาศัพท์ เช่น เชนย ขโนง บรรทม ก็มีใช้อยู่ สาเหตุของการมีภาษาหรือขนบประเพณีของเขมรเข้ามาปะปนอยู่ ยังวิเคราะห์ไม่ได้เป็นที่แน่นอนว่า แต่เดิมเขมรเข้ามาปกครองดินแดนแถบนี้หรือไม่ แม้แต่สถาปัตยกรรมทางด้านเทวสถาน หรือ พุทธสถานต่าง ๆ ก็มีลักษณะของเขมรอยู่ไม่น้อย หรืออาจเป็นเพราะดินแดนอยู่ติดกัน วัฒนธรรม ประเพณี ภาษา จึงเลื่อนไหลสู่กันได้ เรื่องนี้ต้องยกให้นักประวัติศาสตร์เป็นผู้ชี้ก็แล้วกัน ส่วนอีสานเหนือ นักวัฒนธรรมก็ได้แบ่งเป็นวัฒนธรรมไทย - ลาว คงเนื่องมาจากกรณีคล้าย ๆ กับอีสานใต้ คือดินแดนไทยลาวติดต่อกันและเคยไปมาหาสู่กันจนเหมือนเป็นญาติสนิท วัฒนธรรมประเพณี ภาษาจึงผสมผสานกันจนกลมกลืนได้ดีทีเดียว

ย้อนกลับมาเล่าถึงการที่ผมมีโอกาสได้คุยกับเด็กหนุ่มชาวอำเภอหนองกี่ จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อไม่นานมานี้ และผมก็ซักถามพร้อมกับแลกเปลี่ยนความรู้ ผลัดกันเล่าเรื่องอุบายโบราณ แรก ๆ เด็กหนุ่มก็ฟังผมเล่าอย่างเดียวจนแก่เข้าใจลักษณะของอุบายโบราณ จากนั้นเขาก็เล่าให้ฟังหลายเรื่อง และเป็นอุบายโบราณของชาวบุรีรัมย์โดยแท้ที่ผมจำได้แม่นอยู่เรื่องหนึ่งก็คือ แกบบอกว่า ผู้เฒ่าผู้แก่สอนไว้ว่า ถ้าตัดต้นตะไคร้แล้วให้ตัดใบทิ้งไว้ในสวนเอามาแต่เฉพาะต้น และหากใครตัดต้นตะไคร้มาแล้วตัดใบทิ้งไว้แถวบริเวณทางเดินหรือทิ้งไว้บนบ้านหรือในครัว หากผู้หญิงในบ้านเดินข้ามใบตะไคร้ พอมือต้องลูกเกิดมาจะชาลิบ"

ผมได้ฟังอย่างนั้นก็พยายามถามแกว่า แล้วมีลูกใครออกมาชาลิบบ้างหรือเปล่า แกก็ตอบว่า ก็ไม่มีใครกล้าเอาใบตะไคร้มาทิ้งไว้ในบ้าน ก็เลยไม่มีใครข้าม ลูกก็ออกมาชาติ

อุปายโบราณของชาวบุรีรัมย์ข้อนี้ น่าสนใจไม่น้อย ผมคิดหาเหตุผลต่าง ๆ มาวิเคราะห์ได้ค้ำกลาง ๆ แต่ไม่ค่อยแน่ใจเท่าไรนัก เขาเป็นว่าเป็นการวิเคราะห์ของผมนคนเดียวก็แล้วกัน ส่วนผู้อ่าน ๆ แล้วคิดเป็นอื่นก็เป็นสิทธิ์ที่ท่านวิเคราะห์ตามความคิดของตนเอง ผมมีอาจไปครอบงำความคิดของท่านได้

ผมวิเคราะห์ได้ว่า น่าจะเกี่ยวข้องกับความสะดวก เป็นระเบียบเรียบร้อยที่ต้องการสร้างลักษณะนิสัยให้คนรู้จักทิ้งโบไม้ที่ไม่ต้องการใช้ไว้ในที่อันเหมาะสม ดีกว่าจะมาตัดทิ้งไว้ตามบริเวณบ้าน ดูไม่งามตา และอาจมีคนเหยียบทำให้หกล้ม โบตะไคร้ถ้ามาตัดทิ้งไว้บนบ้าน เด็กอาจเอาไปเล่น และเกิดการคันได้ จึงวางอุปายให้น่ากลัวว่า ถ้าใครเอาโบตะไคร้มาตัดทิ้งไว้ตามทางเดินหรือบนบ้าน ถ้าผู้หญิงข้ามเวลามีลูกเกิดมาขาจะลีบ ทุกคนอยากได้ลูกหลานเกิดมามีร่างกายสมบูรณ์ด้วยกันทั้งนั้น จึงใช้อุปายหลอกไว้

อปริยัติประการ

(ปีที่ 17 ฉบับที่ 303 ประจำเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2537, หน้า 57- 58.)

นวนิยายเรื่องนางทาสที่แพร่ภาพทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 7 จบลงเมื่อปลายเดือนสิงหาคม พุทธศักราช 2536 ท่ามกลางรอยยิ้มและหยดน้ำตาของผู้ชมทุกเพศทุกวัย ผู้แสดงทุกคนทั้งดารานำ เก่าและหน้าใหม่ เช่น เนาวรัตน์ ยุกตะนันท์ เป็น คุณหญิงแย้ม, มลฤดี ยมาภย์ เป็น อีเย็น หรือ นังเย็น ดาราทุกคนแสดงบทบาทได้ดีเยี่ยม โดยเฉพาะ "อีเย็น" รับบทที่ถูกทารุณจิตใจหลายอย่าง ผู้ชมอดสงสารไม่ได้ บางครั้งผู้ชมก็ตำหนิตาน่าคุณ "ชื้อบื้อ" นั่นคือละครที่ระเรงอยู่ในจอแก้ว แต่คุณผู้ชมอย่าลืมย้อนกลับมาดูตัวเองด้วย ผมติดตามดูอยู่หลายตอน ที่ชื่นชมละครเรื่องนางทาสนอกจากตัวผู้แสดงแล้วก็คงจะเป็นฉากบ้านไทย ครัวไทย การแต่งกาย ที่หลับที่นอน สร้างบรรยากาศได้สมจริง บรรดานางทาส ลูกทาส ทาสในเรือนเบี้ย ก็เข้าใจสรรหา คัดเลือกหน้าตาเป็นไทย ๆ ดีแท้ นอกจากนั้นยังให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องการค้าขายทาส การปลดปล่อยทาส การลักเล็ก การลงแกงไต (ทำเครื่องหมายในสมุดซื้อขายทาสคล้าย ๆ ลายมือ ลายเซ็น หรือจะขีดอย่างไรลงไปก็ได้แต่ต้องทำด้วยตัวทาสเอง)

สิ่งที่ผ่อนคลายความเครียดทางอารมณ์ผู้ชมเวลานางเย็นถูกใส่ร้ายป้ายสี ก็มีบทสะใจให้ชมอยู่หลายตอน โดยเฉพาะอีแอบคนใช้ของคุณสาส์ จงรักภักดีต่อเจ้านายอย่างถวายชีวิต คุณสาส์สั่งตบเป็นตบ สั่งลุยเป็นลุย ไม่คิดว่าจะถูกหรือผิดถูกลุยตามนายสั่งลูกเดียว สำหรับคุณบุญมีภรรยาเล็กน้องสาวของคุณสาส์ก็แสดงบทอิจจาวิเศษได้ไม่เลว แต่ผู้เขียนบทพยายามสร้างให้บรรยากาศของความชอบธรรม และแสดงถึงทาสที่มีสมอรู้จักว่าสิ่งใดถูกสิ่งใดควร ก็คือนางทาสคนใช้ของคุณบุญมีที่มีชื่ออี่ปวน คอยเตือนสติคุณบุญมีอยู่เสมอ ให้เห็นบาปเห็นกรรม เป็นการถ่วงดุลระหว่างฝ่ายธรรมะกับฝ่ายอธรรม

ผมคุยถึงเรื่องละครโทรทัศน์เรื่องนี้ เพราะจะเชื่อมโยงให้เห็นความเป็นเจ้านายความเป็นบ่าว ความเป็นทาส คงไม่ผิดแผกไปจากทาสผิวดำในอเมริกาที่ถูกจับมาเป็นทาสจากอัฟริกาจนมาถึงสมัยของประธานาธิบดีลินคอล์นที่ทำการปลดปล่อยทาส

ในสังคมไทย การสืบทอดวัฒนธรรมของความเป็นนายเป็นบ่าวมันถูกปลูกฝังอยู่ในสายเลือด ให้การเคารพนบถนอบยำเกรง คอยรับใช้อยู่ใกล้ ๆ ฝ่าเท้า ถ้าถูกใจก็ดีไป แต่ถ้าผิดหูไม่ถูกใจก็จะถูกตี ถูกตีบกระเด็น หรืออาจถูกโบยโดยผูกโยงไว้กับชื่อ ใช้นายเขียนหลังแตก บางครั้งอาจฆ่าให้ตายก็มีอยู่ จนล้นเกล้าฯ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงประกาศเลิกทาส ความเป็นไทจึงเกิดขึ้น ทั่วโลกแซ่ซ้องสรรเสริญจนได้รับการขนานนามว่าสมเด็จพระปิยมหาราช ผู้ซึ่งเป็นที่รักเทิดทูนไว้เหนือเกล้าเหนือกระหม่อม

การประกาศเลิกทาสของล้นเกล้าฯ พระองค์ทรงทำอย่างนิ่มนวลโดยค่อย ๆ เลิกทาสทีละประเภท ตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2447 จนถึงปีพุทธศักราช 2471 เป็นอันหมดสิ้นสุดการเป็นทาสในแผ่นดินสยาม ไม่ให้ใครมีทาสไว้ใช้อีก นับถึงปัจจุบันเป็นเวลาประมาณ 90 ปีของการเลิกทาส ความเป็นบ่าวเป็นนายหมดสิ้นไป แต่อย่างไรก็ตามในสังคมและวัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะในระบบราชการ ความเป็นทาสความเป็นบ่าว ความเป็นนาย ยังปรากฏให้เห็นในหลาย ๆ รูปแบบ แม้แต่สันดานไพร่ก็มีให้เห็นอยู่บ่อย ๆ ผมเองเป็นคนนับถือในความเป็นมนุษย์ของทุก ๆ คน ถือว่าทุกคนมีความเท่าเทียมกันในความเป็นคน จะต่างกันอยู่ที่ฐานะทางสังคม ความรู้ สติปัญญา เท่านั้น

ผมอยู่ในแวดวงราชการมานาน ตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2507 เวียนว่ายอยู่ในตำแหน่งหน้าที่ต่าง ๆ กัน ได้พบได้เห็นความเป็นเจ้าขุนมูลนาย ได้เห็นการเอาัดเอาเปรียบ ได้เห็นการแข่งขันชิงดีชิงเด่น การเหยียบย่ำซ้ำเติม แม้กระทั่งการกดขี่ข่มเหงทางเพศ โดยเอาระบบเงินมาเป็นเครื่องล่อ เอาตำแหน่งหน้าที่เสนอให้เป็นการแลกเปลี่ยนกัน ผู้อ่านลองหันมามองไปด้านที่อื่นดูบ้าง เช่น การกักขัง หน่วงเหนี่ยว การค้าประเวณี การหลอกหญิงมาขายตัว ร้ายยิ่งกว่าการเป็นทาสเป็นไหน ๆ ชาวบ้านหนึ่งเมื่อปี 2535 ไฟไหม้ช่องโสมณีสถาที่จังหวัดภูเก็ต ร่องรอยที่เหลือในกองเพลิงคือหญิงสาวชาวเหนือ 3 - 4 คน มีโซ่คล้องอยู่กับข้อเท้า อย่างนี้คงไม่เกินเลยถ้าจะกล่าวว่า ยิ่งกว่าสมัยมีทาสเสียอีก ต่อมา มีหญิงสาวชาวเหนือหนีออกจากช่องมาขอความช่วยเหลือหน่วยราชการที่ศาลากลางจังหวัดสงขลา ตอนเช้า พอตกพายถูกเชือดคอในห้องน้ำบนศาลากลางแล้วทิ้งศพลงมาชั้นล่าง อย่างนี้ถือว่าเป็นทาสกันหลายคนหลายคน พวกหนึ่งเป็นทาสของเงินจากเจ้าของช่อง พวกหนึ่งเป็นทาสของกามารมณ์ และพวกหนึ่งเป็นไพร่สันดานหยาบ

คนโบราณ ผู้เฒ่าผู้แก่ได้พร่ำสอน ได้ตักเตือนถึงการปฏิบัติตนในการเป็นข้าราชการ เป็นลูกน้อง เป็นเจ้าหน้าที่ เป็นผู้ใต้บังคับบัญชาที่ดีและหวังที่จะก้าวหน้าทางอาชีพราชการ หึงดเว้นปฏิบัติสัประการ หากใครทำอย่างที่ทำไม่ได้ถึงกับอัปยศใดๆ บางท่านเรียกไว้ว่า อัปยศี่ประการ ซึ่งมีดังต่อไปนี้

หนึ่ง “ห้ามเป่าไฟใต้ลม” คงพอนึกภาพออกว่า ถ้ามีกองไฟอยู่กองหนึ่งแล้วเราต้องการให้ไฟมันลุกจะเพื่อผิงไฟใ้ความหนาว หรือต้องการให้ไฟลุกโชติช่วง ก็อย่าเป่าไฟทางด้านใต้ลม ซี้ถ้าเศษลุกไฟมันจะเข้าตาตัวเอง

สอง “ห้ามพกมิดสองคม” ธรรมดาเม็ดทั่ว ๆ ไป จะมีคมอยู่ด้านเดียวอีกด้านหนึ่งคือสันของมิดซึ่งไม่คม โบราณกล่าวไว้ หากพกมิดที่มีคมอยู่ทั้งสองด้านจะเป็นอันตรายกับตนเอง อาจเปลอเรือมิดก็บาดเอาได้

สาม “ห้ามถ่มน้ำลายรดฟ้า” แน่นอนหากเราถ่มน้ำลายรดฟ้า น้ำลายก็ย่อมจะตกลงมาโดนหน้าตนเอง เพราะฟ้าอยู่สูงเหนือหัวเราขึ้นไป

สี่ "ห้ามนิทานเจ้านาย" ก็เช่นเดียวกัน การชุบิบนินทานาย แม้จะพุดคุย หรือนิทานกับเพื่อนสนิทของเรา สักวันหนึ่ง เรื่องเหล่านั้นอาจจะรู้ไปถึงหูเจ้านายได้ทำให้ตัวเราเดือนร้อน เข้าทำนองคนรักเท่าฝันหนึ่งคนชังเท่าฝันเสื่อ

ทั้งสี่ประการที่กล่าวมาข้างต้นนี้ โบราณว่าเป็นอภัยสี่ประการ หากรับราชการก็จะไม่ได้เลื่อนยศ เลื่อนชั้น เลื่อนชี่ พุดง่าย ๆ ก็คือ ทำอย่างที่ไม่ห้ามไว้ประการใดประการหนึ่งเป็นเรื่องเสียหายให้กับตนเองทั้งสิ้น ผู้เฒ่าผู้แก่เข้าใจเตือนเข้าใจสอน โดยเฉพาะในสังคมไทยวัฒนธรรมไทยและราชการไทย ข้อห้ามทั้ง 4 ประการ ใช้ได้ชั่ววันจันทร์

อิน จัน มั่น คง

(ปีที่ 18 ฉบับที่ 306 ประจำเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2537, หน้า 34 – 35.)

ตอนผมอายุได้ 12 ปี ราวพุทธศักราช 2500 กำลังเรียนอยู่ชั้นมัธยมปีที่หนึ่ง ซึ่งพอดีมีโอกาสได้เข้ามาเรียนในกรุงเทพฯ สองคนกับญาติลูกพี่ลูกน้อง เป็นครั้งแรกในชีวิตที่ได้เข้ามาอยู่กรุงเทพฯ แรก ๆ ก็ตื่นตื่นที่ได้มาสอบเข้าโรงเรียนแถว ๆ เซิงสะพานพุทธยอดฟ้า ได้นั่งรถรางเป็นครั้งแรก พอประกาศผลปรากฏว่าสอบได้ทั้งสองคน ตอนนั้นซักลังเลไม่เคยจากพี่น้องผลที่สุดก็ต้องตัดใจเข้ามาเรียน มาอาศัยบ้านญาติอยู่แถวฝั่งธนบุรีเป็นร่องสวนผลไม้ บรรยายกาศดูคล้ายกับบ้านนอกจึงคลายความคิดถึงบ้านได้บ้างและมีญาติคู่น้อยด้วยจึงพอทน สิ่งที่สร้างความหนักใจก็คือ จะต้องหุงหาอาหารการกินเอง อาศัยว่าตอนอยู่บ้านนอกได้ช่วยพี่ ๆ ทำกับข้าว จึงไม่ลำบากเท่าไร แต่มักจะเป็นกับข้าวประเภท ผัด ทอด ต้ม ที่ง่าย ๆ สำหรับประเภทแถมโอกาส เพราะค่อนข้างจะยุ่งยาก สมัยนั้นกับข้าวสำเร็จดูจะยังไม่มีขาย เจ้เซียมเป็นเจ้าของร้านในกลางซอยวัดเศวตฉัตร แกดูจะสงสารผมสองคนอยู่ไม่น้อย เวลาไปเลือกซื้อกับข้าว แกจะจัดรายการให้เสร็จ และแนะวิธีทำให้ด้วย บางครั้งแกก็แถมโน่นแถมนี่ให้อีก

ในร่องสวนผลไม้แถวฝั่งธนบุรีจะมีคลองเล็ก ๆ พอพายเรือลัดเลาะไปได้ถึงวงเวียนใหญ่เป็นคลองซอยอยู่มากมาย และเวลาน้ำทะเลหนุนน้ำจะเอ่อล้นคลองเข้ามาในได้ถนนบ้านเฉอะแฉะไปหมด บ้านที่ผมอยู่เป็นครอบครัวใหญ่ ผมสองคนจึงอยู่ใต้ถุนมีเตียงอยู่ 1 เตียง จะว่าเป็นเตียงก็คงตอนนอนแต่จะเป็นโต๊ะและเป็นครัวก็ตอนทำกับข้าว บางวันกลับมาจากโรงเรียนปรากฏว่า หม้อ จาน ชาม ลอยออกไปติดอยู่ที่รั้วสังกะสีเพราะน้ำขึ้นก็ต้องทนเอา วันหยุดไม่มีอะไรจะทำ ก็ไปนั่งริมคลองใช้หนังสะตึกยิง ปลาตีน (เป็นครั้งแรกที่รู้จักปลาตีน) ยิงไปเล่นถ้าโดนมันก็ตาย ไม่ได้ยิงเอากิน นึกแล้วก็บาปอยู่โข ปิดเทอมถึงจะได้กลับอยุธยา ก็ในราว 3 เดือนกลับครั้งหนึ่ง จำได้ว่าเวลากลับอยุธยาจะแต่งเครื่องแบบนักเรียนก็มากก็ตรงอักษรที่ปักอยู่ที่หน้าอก ขึ้นรถไฟหัวลำโพงถึงอยุธยาแล้วเดินทางต่อด้วยเรือแม่ลำใหญ่ ชื่อ "อัศวิน" เป็นเรือหัวแหลมยาวต่างกับเรือแม่ของตาอู๋ กลับไปอยู่บ้านได้ยี่สิบวันก็ต้องกลับเพราะโรงเรียนจะเปิด แรก ๆ พี่ ๆ ก็จะมาส่งถึงกรุงเทพฯ เพราะจะต้องเอาข้าวสารมาด้วยในราว 2 ถัง ลำพังเด็กตัวเล็ก ๆ อย่างผมแบกไม่ไหว ไหนจะชะลอมผลไม้ หรือปลาแห้งอีกสารพัด

ช่วงนั้นพี่ ๆ ผม พ่อ ส่งให้เรียนต่อกันหมดทุกคน ภาวะการเงินจึงน่าเป็นห่วง พวกเราก็รู้ดีจึงพยายามหาทางประหยัดให้มากที่สุด ไม่งั้นอดเรียนต่อแน่ๆ ช่วงแรกๆ ที่ไปโรงเรียนชั่วโมงวิชาภาษาอังกฤษ ผมจะถูกล้อมากที่สุด เพราะอ่าน เขียน ฟัง ไม่รู้เรื่องเลย เพื่อน ๆ จะเรียกผมว่า ไข่ไก่

ผมทั้งเจ็บทั้งอาย ก็จะมีเรื่องได้อย่างไร เพราะที่บ้านนอกไม่เคยได้เรียนภาษาอังกฤษ ส่วนพวกเพื่อน ๆ ส่วนใหญ่เป็นเด็กกรุงเทพฯ หรือไม่ก็มาจากจังหวัดใหญ่ ๆ ได้เรียนพิเศษมาจากครู จากพ่อแม่ พี่น้อง ก็อ่านกันได้คล่อง ผมยังออกเสียง เอ บี ซี ดี ไม่ชัดเลย ก็น่าที่จะให้เพื่อน ๆ เรียกว่า ไก่ना แรก ๆ ผมไม่ยอมไปโรงเรียนเลย เพราะอายุเพื่อน ๆ แต่ก็ไม่รู้จะทำอย่างไร บังเอิญที่บ้านฝั่งธนบุรีมีญาติคนหนึ่ง เรียนพาณิชย์อยู่ ก็ขอให้ช่วยสอนให้ในวันหยุด จึงพอจะกัหน้าไก่नाเป็นไก่บ้านได้บ้าง

ที่ผมเล่ามาयीตยาวนี้ต้องการจะคุยให้ฟังถึงเรื่องที่ผมเคยฟังมาตอนอยู่บ้านนอก จำไม่ได้ว่าใครเล่าให้ฟังและเตือนว่า เวลามาอยู่กรุงเทพฯ ให้ระวังตัวไว้ด้วย เขาเล่าและเตือนไว้ดังนี้ ...กลางค้ำกลางคืนได้ยินเสียงอะไรอย่าตก หรือขานรับ "ของ" จะเข้าตัว ผมได้ยินผู้ใหญ่เขาเตือนอยู่เสมอ ๆ ... สำหรับเรื่องเคยฟังมาว่า พวกที่เคราะห์ร้ายหรือพวกปากพล่อยได้ยินได้ฟังอะไรก็ขานรับจะถูกจับไปเป็นผีเฝ้าเสาหลักเมือง ผมจำได้ว่า เรื่องนี้ผมกลัวมากที่สุด จริงเท็จอย่างไรให้อยู่กับผู้เล่าก็แล้วกัน เขาเล่ามาอย่างนี้...เวลาที่จะสร้างเมืองจะต้องมีเสาหลักเมืองสี่มุมเมือง ชุดหลุมใหญ่ขนาดคนตกลงไปได้สบาย ๆ และมีไม้ซุงขนาดใหญ่ที่ใช้ทำเสาหลักเมืองวางอยู่ปากหลุม พอชุดหลุมเสร็จทั้งสี่มุมเมืองแล้ว หลวงเขาก็จะให้ทหารออกไปตามหมู่บ้านตอนกลางคืนเดือนมืดประมาณ 5 - 6 คน มีมีดดาบเป็นอาวุธไปด้วย เมื่อเดินทางถึงในหมู่บ้าน ก็จะตะโกนดัง ๆ เป็นระยะ ๆ ว่า ...อิน...จัน...มัน...คง ถ้าบังเอิญไปตรงชื่อใครและไม่ทันฟังให้ถนัดขานรับออกไป ทหารหลวงเหล่านั้นจะเข้าไปจับตัวเอาไปจากหมู่บ้านและก็จะเดินร้องเรียกไปอย่างนี้ จันได้คนปากพล่อยหรือปากเปราะครบทั้ง 4 คน คือ อิน จัน มัน และ คง เขาเล่าต่ออีกว่าเมื่อได้ครบแล้วก็พาไปประจำอยู่ที่หลุมทั้งสี่มุมเมือง แล้วจะทำพิธีโดยปิดตาบวงสรวงตามพิธีกรรม แล้วก็ผลัดคนโชคร้ายคนนั้นให้ตกลงไปอยู่กันหลุม แล้วพวกทหารก็จะยกเอาเสาหลักเมืองที่มลงไปกระแทกคนในกันหลุมให้ตาย แล้วเอาดินกลบ จากนั้นก็ทำพิธีบวงสรวงปลุกศาลคร่อมเสาหลักเมืองไว้กลายเป็นผีเฝ้ามุมเมือง จะทำอย่างนี้ทั้งสี่มุมเมือง ผมฟังแล้วกลัวชะมัดเลย ดังนั้น กลางค้ำกลางคืนใครมาเรียกหรือมีเสียงดังอะไรที่แปลก ๆ คนสมัยก่อนจะเจียบไม่ขานรับนอกจากจะแน่ใจว่า เป็นเสียงคนที่คุ้นเคยกันรู้จักกันเป็นญาติกันเรียกละก้อจึงจะขานรับ พี่ ๆ น้อง ๆ ผมก็ได้ฟังแบบเดียวกันอย่างนี้ มาเหมือนกัน จึงเตือนผมว่าไปอยู่กรุงเทพฯ ต้องระวังด้วย พอค้ำผมก็รีบเข้าห้องทำการบ้าน อ่านหนังสือ สวดมนต์แล้วก็นอน ผมรับว่ากลัวมาก ๆ

นอกจากเรื่องที่เล่ามาแล้ว ยังมีอีกเรื่องหนึ่งก็คือ เขาบอกว่าสมัยนั้นมีคนเล่น ของ พวกคาถาอาคม เลี้ยงผีและมีเวทมนตร์สารพัด วันดีคืนดี ตอนเดือนมืดเขาจะปล่อยของหรือผีออกไป เพื่อทดลองวิชา ดังนั้น ของหรือผี หรือเวทมนตร์ ก็จะลอยพุ่งมาในอากาศดังหรือหว่า กระทบอะไรก็ตาม เสียงดังเปรี้ยงปร้างเขาห้ามตก คือร้องออกไปหรือตกใจ ของหรือเวทมนตร์หรือผีจะเข้าตัวคนตกทำให้ไม่สบายหรือถึงตายได้ ซึ่งเล่ากันว่ามืออยู่บ่อย ๆ พอตายแล้วปรากฏว่ามีตะปูอยู่ในท้องเต็มไปหมด หรือมีหนังควายแผ่นยาวเกือบเมตรอยู่ในท้องคนตาย ล้วนแล้วแต่น่ากลัวทั้งนั้น ผมจำได้

อย่างแม่นยำเลย เรื่องอย่างนี้ และไม่กล้าหักหรือปากพล่อยเวลากลางคืนเลย ปัจจุบันก็ยังคงถือปฏิบัติกันอยู่ในตามบ้านนอก

ผมพยายามมองหาเหตุผลว่า เรื่องอย่างนี้จริงหรือเท็จอย่างไร แต่ก็ไม่มีใครกล้ายืนยัน ต่างก็บอกว่า เคยได้ยินมาอย่างนี้เหมือนกัน ถ้ามองในเชิงวิทยาศาสตร์ คงพิสูจน์ไม่ได้แน่ ๆ แต่ถ้ามาวิเคราะห์เชิงพื้นบ้าน น่าจะมองได้ว่า คนโบราณเตือนให้รู้จักระมัดระวังภัยอันตรายในยามค่ำคืน ได้ยินเสียงใครเรียกก็ให้ฟังให้ชัดเจนเสียก่อน และแน่ใจว่าไม่ใช่เสียงคนแปลกถิ่น เพราะถ้าเป็นคนมุ่งร้าย อาจเข้ามาทำอันตรายหรือยิงด้วยปืนด้วยหน้าไม่ถึงตายได้ จึงได้วางอุบายเล่าเรื่องต่าง ๆ ไว้ให้กลัวเกรง แต่จะอย่างไรก็ตามบางอย่างในสมัยอดีตพิสูจน์ไม่ได้ ผมก็ยังเชื่อและกลัว ๆ กล้า ๆ อยู่จนบัดนี้

ชะล่า 1

(ปีที่ 18 ฉบับที่ 312 ประจำเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2538, หน้า 29 - 30.)

ในสมัยโบราณที่มนุษย์เริ่มรู้จักการอยู่ร่วมกัน จนเกิดเป็นสังคมและต่อมาค่อย ๆ กลายเป็นชุมชนอยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นธรรมดา เมื่อการอยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมาก การกระทำผิดต่อกัน การทะเลาะเบาะแว้งกัน ย่อมเกิดขึ้นโดยไม่จำกัดโอกาส ในขณะนั้นการกำหนดกฎเกณฑ์ ระเบียบกฎหมายต่าง ๆ ยังไม่มี ในสังคมยุคนั้น จึงมีการเชื่อสิ่งที่มองไม่เห็น เช่น เชื่อเรื่องผี เรื่องวิญญาณ และหากใครทำผิดชนบธรรมเนียมประเพณี ผีก็จะโกรธและอาจบันดาลสิ่งร้าย ๆ ให้กับบุคคลผู้นั้น หรือกลุ่มของชุมชนนั้น ๆ คนโบราณจึงมีการกำหนดข้อห้ามซึ่งมีเหตุมีผลสอดรับกันได้อย่างดี ในบางกรณียังคงใช้ได้ดีในปัจจุบันนี้

ในภูมิภาคของไทย ซึ่งแบ่งโดยลักษณะภูมิประเทศได้ 4 ภาค แต่ละภาคก็มีข้อห้ามต่าง ๆ กันออกไป เช่น ของภาคใต้เป็นข้อห้าม ของภาคเหนือถ้าทำไม่ดีเรียกว่า ชีด ภาคกลางก็เป็นข้อห้าม ส่วนของภาคอีสาน เรียกว่า ชะล่า ก็เช่นเดียวกันคือทำแล้วไม่ดี โดยสรุป ข้อห้าม ชีด ชะล่า น่าจะเป็นกฎหรือข้อห้ามที่ใช้กันอยู่ในสังคมยุคนั้น ๆ ทำให้สังคมหรือชุมชนอยู่กันอย่างเป็นปกติสุข และสืบทอดมาจนปัจจุบัน หลาย ๆ กรณียังคงใช้ได้ในยุคโลกาภิวัตน์นี้

สำหรับในฉบับนี้ ผมจะเริ่มต้นด้วย ชะล่า ของสังคมในภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือที่เราเรียกกันจนติดปากว่าภาคอีสาน กล่าวได้ว่าเป็นวัฒนธรรมไทย - ลาว เพราะอาณาเขตติดต่อกับประเทศลาว วัฒนธรรมความเชื่อหลายอย่างจึงถูกต่อโยงกันทั้ง 2 ทางจนไม่อาจรู้ได้ว่าวัฒนธรรมความเชื่อต่าง ๆ เหล่านั้นใครทำตามใคร

ผมเองขึ้นชมภูมิปัญญาเหล่านี้ของบรรดาบรรพบุรุษในบรรพกาล ที่ได้กำหนดข้อห้ามต่าง ๆ ไว้ เพื่อให้เกิดความสงบสุขในสังคมยุคนั้น ๆ ชะล่า 1 ผมจึงขอเริ่มด้วยประโยคนี้ครับ "ผู้ใดจะเข้าป่าจะต้องบูชาเทพารักษ์ และไม่เด็ดดอกไม้ ไม่ฆ่าสัตว์แม่ลูกอ่อน" ถ้าไม่ทำตามถือว่า ชะล่า ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การอนุรักษ์ป่าของชาวอีสานมีมานานแล้ว และชาวอีสานเชื่อว่าในป่าจะมีเทพารักษ์ปกปักรักษาอยู่ เมื่อจะเข้าป่าก็ต้องกราบไหว้บูชาเทพารักษ์เสียก่อน และจะไม่เด็ดดอกไม้ แสดงว่าชาวอีสานโบราณรู้ว่าดอกไม้คือส่วนสำคัญของต้นไม้ที่จะกลายเป็นผลไม้และสุดท้ายก็จะเป็นเมล็ด ซึ่งจะแพร่พันธุ์ขยายพันธุ์ต่อไปอีก ทำให้ป่าร่มเย็นและหนาทึบ เป็นที่อาศัยของเหล่าสัตว์ป่าทั้งหลาย และสุดท้ายชาวบ้านก็จะเข้าไปเก็บของป่ามาใช้ในการดำรงชีพได้อีก ส่วนประโยคต่อไปคือ "ไม่ฆ่าสัตว์แม่ลูกอ่อน" นั่นก็หมายความว่า เป็นการอนุรักษ์สัตว์ป่าและขยายพันธุ์สัตว์ป่าอีกด้วย เพราะธรรมชาติของสัตว์ที่มีลูกอ่อน ก็ย่อมจะต้องเป็นผู้ที่ให้นมเลี้ยงดูลูกจนกว่าจะโตอยู่รอดปลอดภัย

จากสัตว์อื่น ๆ มาทำร้าย เมื่อลูกโตเอาตัวรอดได้ ก็จะมีลูกหลบหลีกอันตรายได้ (แต่ก็ไม่พ้นฝีมือของพรานปลาล่าสัตว์) ท่านผู้อ่านอาจจะสงสัยว่า แล้วถ้าชาวบ้านต้องการไม้มาทำพื้นจะได้มาจากไหนอย่างไร ก็ตอบได้เลยว่า ชาวบ้านของอิสานเขาจะขอจากเจ้าป่าเจ้าเขาก่อน โดยจะตัดเฉพาะไม้เล็ก ๆ หรือเก็บเอากิ่งที่แห้งหักร่วงหล่นมา ใช้ทำพื้นหุงหาอาหาร หรือไม่ก็ริดกิ่ง (ตัด) เล็ก ๆ มาใช้โดยจะไม่โค่นไม้ใหญ่โดยเด็ดขาด และชาวบ้านมีความเชื่อถืออีกว่า ในป่าจะมีวิญญาณของบรรพบุรุษอาศัยอยู่ด้วย ซึ่งเรียกว่าดอนผีปูด่า ดังนั้นหากใครไปล่วงละเมิด ก็จะถูกผีปูด่าโกรธและลงโทษให้เจ็บไข้ ต้องไปขอขมาลาโทษหรือจะต้องเอา หมู เป็ด ไก่ ไปทำพิธีขอขมา แต่ถ้ามีความจำเป็นที่จะต้องเข้าป่าไปเก็บของป่า ตัดไม้เล็ก ๆ มาทำพื้นหรือไปล่าสัตว์ ก่อนจะเข้าป่าจะต้องไหว้ขออนุญาตจากผีปูด่าหรือเทพารักษ์เสียก่อน และจะต้องยึดกฎเกณฑ์ของสังคม ในการเข้าป่า ตามที่กล่าวไว้ข้างต้น หากใครละเมิด กฎเกณฑ์ เจ้าป่าเจ้าเขา เทพดาอารักษ์หรือวิญญาณของผีปูด่าจะลงโทษ

คุณผู้อ่านถ้าเป็นคนยุคใหม่ คงจะสรุปได้ว่าการอนุรักษ์ป่า การอนุรักษ์สัตว์ ซึ่งจะมีผลต่อสภาวะแวดล้อมและทำให้มีต้นน้ำลำธารอันเกิดจากป่าเขา สร้างความสมบูรณ์ให้กับธรรมชาติได้อย่างดี คนโบราณรุ่นปู่ย่าตาทวดท่านได้ดำเนินการอนุรักษ์มาตั้งแต่อดีต ซึ่งป่าเขาลำเนาไพรสมบูรณ์กว่าปัจจุบันมากมายนัก ท่านเหล่านั้นยังรู้จักคำว่าอนุรักษ์มานานนับร้อยปี แต่คนยุคใหม่เพิ่งกลับมาตื่นตัว หลังจากทำลายป่าเขามาเสียจนขาดความสมดุลทางธรรมชาติ นำอายุใหม่คนรุ่นใหม่ นักทำลาย

เวลาผมกลับออกมาจากหมู่บ้าน จะครุ่นคิดมาตลอดว่าคนโบราณช่างชาญฉลาดเสียจริง มิฉะนั้นคงไม่รอดมาจนสืบลูกสืบหลานและรักษาแผ่นดินมาให้เราได้อยู่อาศัยอย่างมีความสุขทุกวันนี้ แต่อย่างไรก็ตาม ทะล่ำหรือข้อห้ามนี้ บางอย่างก็มีข้อจำกัดในเรื่องของสภาวะแวดล้อมในยุคในสมัยนั้น (บริบทของสังคม) คนรุ่นใหม่จึงเหมาสรุปเอาว่า คนโบราณโง่เง่าเต่าตุ่นหรือไม่ก็เยาะเย้ยถากถางว่า เชื้อโบราณบานบุรี ซึ่งผู้อ่านคงเคยได้ยินอยู่บ่อย ๆ แต่หารู้ไม่ว่า การเอาชีวิตให้อยู่รอดได้นั้น การแก้ปัญหาต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับสภาวะในยุคคนั้น ๆ คุณต่างหากล่ะที่ไม่ศึกษา ไม่วิเคราะห์ให้เห็นภูมิปัญญาอย่างนี้แล้วใครควรจะโง่

ลูกผีมาเกิด

(ปีที่ 19 ฉบับที่ 326 ประจำเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2539, หน้า 45 – 46.)

บ้านเกิดผมอยู่อยุธยา ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีวัดมากจังหวัดหนึ่ง ยิ่งในตัวเมืองที่เรียกว่า เกาะเมือง มีวัดอยู่มากขนาดที่เรียกได้ว่า เดินพ้นจากบริเวณวัดนี้ก็เข้าบริเวณวัดอีกวัดหนึ่ง ผมคิดเอาเองว่าที่มีวัดเป็นจำนวนมากก็เพราะอยุธยาเป็นเมืองหลวงเก่าที่มีอายุยืนยาวนานร้อยปี และมีความเจริญรุ่งเรืองมากยุคหนึ่ง พระมหากษัตริย์ก็นิยมสร้างวัด ชาวบ้านที่มีฐานะก็นิยมสร้างวัดเช่นกัน เพราะถือได้ว่าบุญกุศลแรง หลังจากกรุงศรีอยุธยาถูกรุกรานวัดวาอารามถูกเผาผลาญ บางวัดร้าง ชาวคนอุปถัมภ์พระเจ้าหนีเตลิดเปิดเปิงเอาตัวแทบไม่รอด อยุธยาจึงมีวัดร้างอยู่ในขณะนี้เป็นจำนวนไม่น้อย

วัดบ้านนอกที่ผมอยู่ ตั้งอยู่ริมแม่น้ำป่าสักมีกุฏิอยู่ 4 หลังเป็นทรงไทยโบราณเก่ามาก หน้าวัดมีท่อน้ำยื่นออกไปผูกเรือสำปั้นเอาไว้ให้พระออกบิณฑบาตร 3 - 4 ลำ น้ำใสไหลเรื่อย ๆ นาน ๆ จะมีกอลวะลอยมาชูดอกสีม่วงอ่อนพลิวตามสายลมบริเวณใกล้ ๆ สะพานท่อน้ำ หลวงตาปลุกตะโกดัดต้นตำเป็นมัน ตัดกิ่งเป็นซอดัดไว้อย่างสวยงามหลายสิบต้น พุ่มดอกพุทซ้อนช่อนดอกขาว ปลูกอยู่เป็นระยะ ๆ สลับกับต้นมะพร้าวและกอดอกเข็มสีแดงสด เหนือวัดขึ้นไปมีต้นตะเคียนใหญ่กิ่งก้านสาขาบางกิ่งโน้มลงไปในชายคลอง ลำต้น 4 คนโอบไม่รอบ มีไม้เถาห้อยย้อยลงมาระเกะระกะ บริเวณโคนต้นเต็มไปด้วยขี้เถ้าเศษฟืนและหยวกกล้วย ที่เอามาทิ้งไว้หลังจากมีการเผาศพเสร็จแล้ว แถวนี้อาจไม่ค่อยมีใครกล้าเดินผ่าน พวกเด็กวัดล่ำลือกันว่าผีดู ช่วงโพล้เพล้จะไม่มีใครกล้าพายเรือผ่านต้นตะเคียนใหญ่ แต่จะพายข้ามฟากไปอีกฝั่งหนึ่ง

เคยมีคนเล่าว่ามีเรือขายของเครื่องเทศ (ขายสารพัดอย่าง) เป็นคนต่างถิ่น แวะผ่านต้นตะเคียนตอนกลางคืน เสียงเหมือนคนกระโดดลงมาจากต้นตะเคียนที่หัวเรือแล้วก็เข้าเรือคันข้าวของเป็นการใหญ่ เจ้าของเรือเครื่องเทศ 2 ม้วเมียคิดว่าเด็กชน ๆ โดดลงมาก็เลยเอาไม้พายตีใส่โดยที่หัวของเด็กผมจุกหัวหลุดกระเด็นตกน้ำไป แต่ตัวเด็กกลับเดินเข้ามาหาสองม้วเมีย สองม้วเมียโดดน้ำด้วยความกลัว จนรุ่งเช้ามีคนมาพบนอนสลบอยู่โคนต้นตะเคียน ฟังแล้วขนลุก จริงไม่จริงผมไม่เคยกล้าลองดีด้วยเลยไม่ว่าจะเป็นกลางวันหรือกลางคืน

ป่าช้าของวัดอยู่ด้านหลังศาลา เดินออกไปจากวัดราวสองสามร้อยเมตร มีต้นไม้ใหญ่ขึ้นอยู่หนาทึบ ทางเดินเข้าไปแคบเดินเรียงแถวได้อย่างเดียว หนุ่ยขึ้นรกเกือบปิดทางเดิน เพราะนาน ๆ จะได้ใช้ก็ตอนที่มีการเผาผีนั่นแหละ เดินผ่านต้นไม้เข้าไปราวร้อยเมตรก็จะเป็นลานโล่งเกือบจะเป็นวงกลมตรงกลางมีกองขี้เถ้า ต้นหญ้าถูกเผาจนไม่ขึ้นมาอีก ขี้เถ้าซึ่งเป็นต่าง หนุ่ยและต้นไม้เล็ก ๆ ไม่ขึ้นมาให้เห็นเลย ถัดจากลานโล่งทางขวามือเป็นโกดังเก็บศพก่อด้วยปูนเป็นทรงสี่เหลี่ยมยาวขนาดโรงศพตั้ง

คำทะมึนอยู่กลางพวงหูก 4-5 โกดิ่ง ต้นตาล 3-4 สอดตัวทะลุต้นไม้ขึ้นไป ใบแกว่งไกวเมื่อลัดพัด
 ดังแกรกรากน่าสงของอยู่ไม่น้อยเวลามีการเผาศพ สัปเหร่อก็จะตัดไม้ในป่าช้า เช่น ต้นสะแก ต้นคาง
 ต้นกรู้น นำมาเรียงผสมกับซอไม้ไผ่ (ไม้ไผ่แก่แห้งตรงส่วนโคน) เพื่อให้ติดไฟง่าย มีเสาไม้ตอก 4 ด้าน
 กันไม่ให้พินล้มจากกอง ถึงเวลาก็จะเอาศพเวียนซ้าย 3 รอบ โดยมีพระสงฆ์เดินถือสายสิญจน์นำหน้า
 บรรดาญาติพี่น้องก็จะเดินตาม ผลัดกันแบกโลงศพเมื่อเมื่อย ส่วนใหญ่จะใช้ผู้ชายเป็นผู้แบก เมื่อเวียน
 3 รอบแล้ว ก็เอาโลงตั้งบนกองไม้พิน ซึ่งเรียกว่า กองพอน สัปเหร่อก็จะเปิดฝาโลงเอาน้ำมะพร้าวราด
 หน้าราดตัวศพ แล้วก็ปิดฝาโลง นัยว่าน้ำมะพร้าวเป็นน้ำบริสุทธิ์ชำระร่างกายให้สะอาด เมื่อไปเกิดจะ
 ได้เป็นคนดีบริสุทธิ์ผุดผ่อง และก็ใช้ขี้ได้เป็นเชื้อเพลิงจุดด้านล่างของกองพอน บรรดาญาติพี่น้องที่ไป
 ร่วมเผาก็จะใช้ขี้ได้ขี้ไปตามกองไม้ ให้พินไหม้เร็วขึ้น พวกดอกไม้จันทน์อย่างปัจจุบันไม่มี ไม่ใช่ อย่าง
 ดิก็ธูปเป็นกำ ๆ ใส่ไปในไฟแต่นิยมขี้ได้มากกว่า ตอนไฟเริ่มลุก บรรดาผู้หญิงก็จะรีบกลับกันไปก่อน
 เพราะเมื่อโลงศพไหม้จะเป็นภาพที่อุจาดตา สัปเหร่อจึงจะต้องคอยใช้น้ำเลี้ยงโลงศพไว้ โดยคอยสาด
 น้ำไปที่โลงศพให้ไหม้ช้าที่สุด แต่ให้ศพไหม้ก่อน บางครั้งไฟแรงเกินไป โลงไหม้หมดก่อนก็จะเห็นศพ
 นอนงอกองกองขิงอยู่ หรือบางทีก็ลุกขึ้นมานั่งเพราะศพโดนความร้อนและเชื้อที่มดตราสังขี้ไว้ไหม้ ศพ
 ก็จะงอตัวลุกขึ้นมาสัปเหร่อก็ต้องใช้ไม้เขี่ยพลิกให้ศพคว่ำหน้า ดูอุจาดตายิ่งนักและจดจำไปนาน
 บางทีศพกลิ้งตกลงมาข้างล่างก็ต้องทุลักทุเลจัดขึ้นไปบนกองพอนอีก

**โบราณจึงห้ามหญิงมีครรภ์ ว่า อย่าไปเผาศพโดยเด็ดขาด เพราะถ้าขึ้นไปผีที่กำลัง
 เผาจะเข้ามาเกิดในท้องแทนลูกของตนเอง...น่ากลัวชะมัด**

ท่านผู้อ่านอ่านแล้วเป็นอย่างไร จริงหรือไม่จริงคงพิสูจน์ไม่ได้ แต่ถ้าวิเคราะห์เชิงโบราณอูบาย
 แล้ว สรุปได้ว่า ที่ห้ามหญิงมีครรภ์ไปเผาศพก็เพราะไม่อยากให้เห็นภาพอุจาดตา อาจจดจำไปนาน
 และอาจคลื่นไส้อาเจียนจากภาพที่พบ ไม่น่าดู จึงออกอูบายไว้ว่า ผีจะเข้าไปเกิดแทนเพื่อให้เกิดความ
 กลัว แต่ปัจจุบันโบราณอูบายนี้ก็เสื่อมคลายไป เพราะการเผาศพแบบกองพอนเกือบไม่มีแล้ว มีเมรุ
 อย่างดี เผาด้วยถ่าน เผาด้วยไฟฟ้า และเผาด้วยแก๊ส ภาพอุจาดตาจึงไม่มีให้เห็น เราก็เลยพบหญิงมี
 ครรภ์ไปงานศพอยู่บ่อย ๆ

**ผู้เขียนย้ำเน้นอีกครั้งหนึ่งว่า โบราณอูบายขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมในยุคในสมัยนั้น
 ในปัจจุบันอาจนำมาใช้มาปฏิบัติไม่ได้**

หว่างขามหาเสน่ห์

(ปีที่ 19 ฉบับที่ 327 ประจำเดือนสิงหาคม 2539, หน้า 35 - 36.)

ช่วงเดือนมิถุนายนของทุกปีจะมีวันสำคัญอยู่วันหนึ่ง ซึ่งเป็นวันสำคัญในแวดวงกวีก็คือ วันสุนทรภู่ ตรงกับวันที่ 26 มิถุนายน เป็นวันเกิดของท่านกวีเอกที่ได้รับยกย่องเป็นกวีโลก ประกาศโดย องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) เมื่อท่านสุนทรภู่ได้ถึงแก่กรรมไปแล้วเป็นเวลา 200 ปี โดยนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2329 ปีเกิดของท่าน ประกาศเมื่อ ปี พ.ศ. 2529

ผมเปิดหนังสือที่มีผู้รวบรวมผลงานชิ้นเด่น ๆ ของท่านไว้เป็นร้อย ๆ บท (จะว่าไปของท่าน ก็เด่นทุกเรื่องนั่นแหละ) โดยเฉพาะบทกลอนสุภาพชีวิตสอนหญิงของท่าน ท่านเขียนไว้อย่างละเอียดลออ ซึ่งถ้าเอามาให้หญิงไทย พอ.ศอ.นี้อ่าน เจ้าหล่อนคงจะโยนทิ้งลงถังขยะโดยไว ผมอ่านอย่างใจเป็น กลางเพราะอยู่ระหว่างการร่วมสมัย ในอดีตหญิงไทยจะต้องเป็นอย่างที่ท่านกวีเอกว่าไว้ ก็จะมาด้วย จริตกริยา มารยาทอันนุ่มนวลราวผ้าที่พับไว้

แต่ปัจจุบัน หญิงไทยมิใช่อยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือนเหมือนสมัยก่อน สามารถทำงานได้สารพัด อย่าง ตั้งแต่กุ๊กไปย้งวิศวกรหรือรัฐมนตรี ก็ปรากฏให้เห็นในสังคมปัจจุบันแล้ว การศึกษามัยก่อน หญิงไทยไม่มีโอกาสได้เรียน ก.ข.ก.กา เพราะเรียนที่วัด พระเป็นผู้สอนจึงไม่เหมาะที่จะไปปั้นจิ้มปั้นเจ้อ อยู่ในวัดให้พระต้องอาบัติ แต่เดี๋ยวนี้นักหญิงไทยจบปริญญาตรี โท เอก นักวิทยาศาสตร์ ระดับองค์การ นาชายอมรับก็มากมาย มีความกระฉับกระเฉงว่องไว จึงต้องหลุดพ้นจากความเป็นกุลสตรีแบบ โบราณ ที่ผมเขียนมานี้ไม่ได้สนับสนุนให้หญิงไทยหมดความเป็นกุลสตรีหรือคณะ แต่ควรเลือกปฏิบัติ หรือเว้นปฏิบัติบางกรณีและหลายกรณี ยังอยากให้เห็นสตรีไทยมีความเป็นไทยอยู่ในร่างกายบ้างเท่า นั้น เช่น กริยาต่อผู้ใหญ่ ต่อพระสงฆ์ ให้ดูงามก็คงพอ อาจเรียกว่ามีภาษาท่าทางของความเป็นไทยอยู่ บ้างก็ดีนะจะ ผู้อ่านลองอ่านบทกลอนต่อไปนี้ดู แล้วคิดอย่างไรกับปัจจุบัน

อย่าลืมหันตมัวเดินให้เพลินจิต	ระวังปิดป้องของสงวน
เป็นนารีที่อายหลายกระบวน	จงสงวนศักดิ์สง่าอย่าให้อาย

ถ้าหญิงไทยคอยระวังปิดป้องของสงวนอยู่อย่างบทกลอนข้างต้น การประกวดนางงามคงไม่มี แน่ ๆ หรือนางแบบถ่ายภาพตามปฏิทินสุรา คงไม่มีให้ขายน้ำลายยืด โดยเฉพาะชุดว่ายน้ำจะเป็น 2 ชั้น หรือชั้นเดียวของฝรั่งคงไม่สามารถปกป้องของสงวนได้แน่ ๆ

วัฒนธรรมการแต่งกายของฝรั่งกับของไทยผิดกันลิบลับ ของไทยให้คอบยกปิด แต่ของฝรั่งพยายามอวดให้มากเท่าไรยิ่งดี คนไทยเป็นโรคเห่อฝรั่งก็เลยเอาอย่าง ถ้าท่านสุนทรภู่พื้นดินซีพามาตอนนี้ คงจะเขียนกลอนสอนหญิงใหม่เป็นว่า

จงลืมห่มตัวเดินโชว์ให้เพลินจิต	ไม่ควรปิดปกป้องของสงวน
เป็นนารีอย่างมัวอายหลายกระบวน	เปิดเผยส่วนนูนงั่วให้เขาชม

อีกบทหนึ่งที่ผมจำได้ ท่านสุนทรภู่เขียนไว้ว่า

จะนุ่งห่มดูพอสมศักดิ์สงวน	ให้สมควรรับพักตร์ตามศักดิ์ศรี
จะมัดหน้าทาแป้งแต่งอินทรีย์	ดูจิวผิวเนื้ออย่าเหลือเกิน

เครื่องสำอางคงขายไม่ได้ เจ๊งกันไปตาม ๆ และอีกบทหนึ่งสอนหญิงในเรื่องการครองเรือนว่า

เป็นสตรีสุดดีแต่เพียงผ้า	จะดีชั่วก็แต่ยังกำลังสาว
ลงจนสองสามจิตไม่ยึดยาว	จะกลับหลังยังสาวลิเต็มตรง

บทนี้ปัจจุบันก็คงหมดความจำเป็นไปแล้วในสังคมนี้ อีกบทหนึ่งที่ยังน่าจะมีประโยชน์เตือนใจได้ในยุคนี้

เกิดเป็นหญิงให้เห็นว่าเป็นหญิง	อย่าทอดทิ้งกิริยาอัชฌาสัย
เป็นหญิงครึ่งชายครึ่งอย่าพึงใจ	ใครเขาไม่สรรเสริญเมินอารมณ์

ในสมัยก่อนก็มีโบราณอุบายที่เกี่ยวข้องกับหญิงอยู่ประโยคหนึ่งว่า “ห้ามดำน้ำพริกในหวางขา แกงจะบูดเร็ว” ท่านผู้อ่านลองจินตนาการดูว่า ภาพที่ออกมาจะไม่น่าดูเป็นอย่างยิ่ง ที่หญิงสาวเหยียดขาออกไปข้างหน้าทั้ง 2 ข้าง แล้วมีครกอยู่ตรงหว่างขา มือขวาของเธอก็กำไม้ตีพริกที่มดำน้ำพริกอยู่ที่ขีบ และหญิงสาวในสมัยนั้น นุ่งผ้าถุงกางเกงในก็ไม่ใส่ (เพราะยุคนั้นยังไม่มี) อาจก่อให้เกิดอันตรายได้ในกรณีต่อไปนี้ คือ น้ำพริกอาจกระเด็นไปถูกของสงวน (คงเป็นเรื่องใหญ่เผ็ดร้อนไม่เบา) และดูแล้วไม่งาม โดยเฉพาะการประกอบอาหารให้คนในครอบครัวก็มีทั้งหญิงและชาย และฝ่ายชายจะถือมากในเรื่องเพศตรงข้าม อาจจะทำให้คาถาอาคมหรือของขลังเสื่อมได้ คนโบราณจึงออกอุบายไว้ว่าแกงจะบูดเร็ว คนโบราณช่างคิดหากอุบายมาหลอกไว้นำสนใจจริง ๆ

สั้นเท้าแตก

(ปีที่ 21 ฉบับที่ 337 ประจำเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2540, หน้า 28 - 29.)

ในอดีต ถ้าใครสั้นเท้าแตกก็แสดงว่าเป็นคนขยัน เป็นคนทำมาหากิน สมควรได้รับการคัดเลือกเป็นลูกเขย ซึ่งจะต่างกับผู้ตีดินแดงตะแคงตีนดิน

“อะไรเอ่ย ดันเท้าครกโบปรกดิน” ทายว่า ตะไคร้

“อะไรเอ่ย ดันเท้าแขนโบแล่นเสี้ยว” ทายว่า ดันอ้อย

“อะไรเอ่ย ดันเท้าขาโบวาเดียว” ทายว่า ดันกล้วย

“อะไรเอ่ย ดันเท้าล่ำเรือโบห่อเกลือไม่มีด” ทายว่า ดันมะขาม

การเล่นทายอะไรเอ่ยหรือที่นักวิชาการเรียกว่าปริศนาคำทาย ซึ่งถือว่าเป็นการละเล่นเชิงภาษาของเด็ก ๆ โดยแบ่งออกเป็น 3 ระดับ อย่างที่เขียนไว้ตอนต้นก็จะเป็นคำทายของวัยเด็กราว 5 - 10 ขวบ โดยจะทายสิ่งที่อยู่รอบ ๆ ตัว เช่น ต้นไม้ ใบไม้ สัตว์เลี้ยงหรือของใช้ในบ้านที่พบเห็นบ่อย ๆ พออย่างเข้าสู่วัยรุ่น ก็จะทายเรื่องเกี่ยวกับเพศหรือใช้ถ้อยคำที่ออกจะโป๊ ๆ อยู่บ้าง เช่น “อะไรเอ่ย รี ๆ เหมือนใบพลู ตรงกลางมีรู ข้าง ๆ มีขน” ทายว่า หูดวาย หรือ “อะไรเอ่ย หุบเท้ากระบอกถอกเท้ากระด้าง” ทายว่า ร่ม หรือ “อะไรเอ่ย สีหูตั้ง แปดขายัน สองหางชี้” (ไม่กล้าเฉลย) พอโตเป็นผู้ใหญ่ ก็จะทายเป็นภาพปริศนาหรือข้อความเป็นบทเป็นกลอนให้ผู้เฉลยใช้ภูมิปัญญาอย่างสูง นิยมเล่นกันในอดีตแถว ๆ จังหวัดสมุทรปราการและจังหวัดชลบุรี เรียกว่าการเล่น “ผะหมี่” หรือเรียกว่าเล่น “โจ๊ก”

การละเล่นเชิงภาษานี้ เป็นการฝึกให้เด็กได้ใช้ความคิดในการหาคำเฉลยและคิดหาคำทายมาทายแก้ตัว นับว่าเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสมองตั้งแต่เล็ก ซึ่งคำทายส่วนใหญ่จะเป็นสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวพบเห็นอยู่บ่อย ๆ

ปัจจุบันคำทายได้พัฒนาไปตามยุคสมัยและสภาวะแวดล้อม จึงจะได้ยินเด็ก ๆ รุ่นใหม่ทายกันเช่น

“อะไรเอ่ย สีเหลี่ยมเป็นตุ๊ดแล้วสนุก” ทายว่า โทรทัศน์

“อะไรเอ่ย อยู่หว่างขาราคาเป็นแสน” ทายว่า รถมอเตอร์ไซด์

จากคำทายที่ผู้เขียน เขียนไว้ตอนต้นว่า “อะไรเอ่ย ดันเท้าล่ำเรือโบห่อเกลือไม่มีด” ทายว่า ดันมะขาม

ดันมะขามเป็นไม้ยืนต้นอายุยืนบางต้นอาจถึงร้อยปี แม้ไล่กลางจะผุเป็นโพรงก็ไม่ตาย ธรรมชาติจะสร้างให้เปลือกงอกออกมาปิดโพรงได้ จนบางแห่งเกิดเป็นข่าวว่าดันมะขามอายุกว่าร้อยปีหักโค่นเพราะลมพายุ ปรากฏว่าตรงโคนต้นมีโองโบใหญ่อยู่ในโคนต้น ก็ล่ำลือกันใหญ่จริง ๆ แล้วก็

อาจมีคนอุตุริเอาโองไปใส่ไว้ตอนต้นมะขามฝูเป็นโพรง พอต่อมานาน ๆ เป็นลิบปี เปลือกมะขามกิ่งออก ออกมาปิดโพรงก็เลยเกิดเป็นเรื่องประหลาดไป ต้นมะขามอายุมาก ๆ โคนต้นจะใหญ่ขนาดผู้ใหญ่ 4 - 5 คนโอบไม่รอบ จะมีเส้นรอบวงราว 8 - 9 เมตร กิ่งก้านสาขาจะเป็นพุ่มใหญ่มาก กินบริเวณโดยรอบราว 20 - 30 เมตร

คุณประโยชน์ของต้นมะขามมีมากมาย เรียกได้ว่าใช้ประโยชน์ได้ทั้งต้น ตั้งแต่ดอกและยอดอ่อน นิยมใส่ในต้มโคล้งปลาช่อน หรือต้มโคล้งไก่บ้านก็แล้วแต่รสนิยม จะมีรสออกเปรี้ยว ๆ พอเหมาะฝักอ่อนใช้ตำน้ำพริกมะขามอ่อนอาจใส่ปุ้เค็มดองตำออกรสหวานเปรี้ยว จิ้มด้วยมะเขือเปราะ สายบัว แดงกวาหรือฝักสดอื่น ๆ ตามฤดู

ครั้งพอฝักแก่ใช้ไม้ตะขอเขย่าวรงลงมาเป็นกระบุง แกะเอาเปลือกออก แกะเอาเมล็ดออกจับเป็นปั้น ๆ ใส่โหลยเกลือ ปิดฝาเก็บไว้ได้เป็นปี ประโยชน์ก็คือใช้แทนรสส้มในการแกงส้ม ทำน้ำปลาหวานสะเดาหรือแม้กระทั่งจิ้มกับเกลือแกงส้มเหล้าโรงก็ยั้งได้ ปัจจุบันมีการปลิ้นเอาแต่เนื้อแล้วนำไปคลุกกับเกลือพริกป่น น้ำตาล ห่อแบบท็อฟฟี่ ซึ่งผู้หญิงนิยมกินกัน

เมล็ดที่แกะออกมาแล้วเป็นกองพะเนิน เด็ก ๆ ก็จะไปเล่นอีดัก หลุมเมือง หรือคำทายก็แล้วแต่จะเล่นกัน แต่ไม่ใช่เท่านั้น เมล็ดยังนำไปคั่วให้สุกในกระทะทิ้งไว้ให้เย็น กะเทาะเปลือกออกอมเล่นเพลิน ๆ หรือนำไปแช่น้ำแล้วกวินเอาเปลือกออก เหลือแต่เมล็ดขาวนิ่มนำกิน แล้วก็ใช้กินแทนขนมก็อร่อยไปตามประสาเด็กบ้านนอกในยุคนั้น ผู้ใหญ่บางคนบอกว่า กินเมล็ดมะขามมาก ๆ ระวังจะเป็นพยาธิ เกียวกันหรือเปล่าก็ไม่รู้ ปัจจุบันไม่เห็นเด็กบ้านนอกกินอย่างนั้นกันแล้ว คงเป็นเพราะวัฒนธรรมการกินเปลี่ยนไปเป็นขนมของสำเร็จรูป ซึ่งกระจายไปทั่วประเทศ ฤงละ 3 - 5 บาท อร่อยกว่าเป็นกอง

มะขามเปียก นอกจากจะใช้ความเปรี้ยวประกอบอาหาร เช่น แกงส้ม น้ำพริกมะขามเปียกแล้วยังใช้เป็นยาถ่ายได้ดีอีกด้วย อาจกินเปล่า ๆ ถ้าธาตุเบา ก็ถ่ายง่าย ถ้าธาตุหนักก็อาจจะต้องใช้ผสมกับสมุนไพรตัวอื่น เช่นใบมะขาม ใบสะเดาแล้วแต่ตำราหมอพื้นบ้านจะกำหนดประโยชน์ที่คงทนของต้นมะขามเห็นจะได้แก่ การเลื่อยเอากิ่งโต ๆ ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางราว 20 - 30 เซนติเมตร หรืออาจใช้ขนาดใหญ่กว่าราว 40 - 50 เซนติเมตร เลื่อนให้หนาประมาณ 10 - 20 เซนติเมตร กะเทาะเอาเปลือกออก ขัดเกลาลบเหลี่ยมก็จะได้เชียงที่มีคุณภาพคงทนใช้ไปได้เป็นสิบ ๆ ปี นิยมใช้ไม้มะขามที่มีอายุรุ่นหนุ่มสาวไม่แก่จนเกินไป เพราะถ้าแก่มาก ๆ จะแตกง่าย เช่นเดียวกันถ้าอ่อนมากก็ไม่ดีอีก จะอยู่ในราว 10 - 20 ปี กำลังดีเนื้อจะแน่นไม่แตกง่าย เวลาลับกระดุกหมู ไก่ เป็ด ก็รองรับน้ำหนักได้ดี เวลาใช้นิยมใช้สลับกันทั้งสองด้านจะได้สึกกร่อนเท่า ๆ กัน เวลาใช้จะไม่กระโดดกระเดก

วิธีการใช้เชียงไม้มะขามให้มีคุณภาพและอายุยืนนาน ตามตำราพื้นบ้านบอกไว้ว่า ให้แช่เชียงไว้ในน้ำหลาย ๆ วัน (3 – 5 วัน) เอาขึ้นมาขูดเปลือกทั้ง 2 ด้านออก แล้ววางไว้ในร่มเอาเกลือเม็ดโรยให้เต็มหน้าเชียง ทิ้งไว้จนเกลือละลายนำไปแช่น้ำล้างเกลืออีก 1 วัน นำมาผึ่งไว้ในร่มห้ามตากแดด โดยเด็ดขาด ไม่งั้นจะแตกง่าย

คนโบราณได้วางอุบายเรื่องเชียงไว้ที่น่าสนใจ โดยบอกว่า ถ้าหากใครเหยียบเชียง สันเท้าจะแตก อุบายนี้ก็คงใช้กับหญิงไทย เพราะแม่หญิงจะเป็นฝ่ายเข้าครัวทำกับข้าวกับปลา และหญิงไทยก็ไซ้จะไม่รักสวยรักงาม ก็ไม่ยอมให้สันเท้าแตกไม่น่าดู เวลาไปวัดนั่งพับเพียดดูหน้าตาก็งาม แต่พอเห็นเท้าแตกเป็นลายงา มีรอยดินแทรกอยู่ดำเป็นเส้น ๆ คงไม่งามตานัก แม่หญิงจึงบรรจงขัดเท้าให้ขาวอยู่เสมอ โดยใช้ส้มมะขาม (มะขามเปียก) แช่เท้าและขัดส้มจะกัดเท้าขาวเป็นยองโย (รับกับใบหน้า)

วิเคราะห์เชิงภูมิปัญญาชาวบ้านได้ว่า เป็นอุบายป้องกันไม่ให้คนใช้เท้าเหยียบเชียง ซึ่งอาจจะกระดกเขกหน้าแข้งแตกได้ หรือทำให้เชียงสกปรกและไม่น่าดูหากใครพบเห็น เพราะเชียงใช้เป็นอุปกรณ์ในการหั่น ตัด ซอย สับ อาหารหรือผักผลไม้ คนโบราณถือมากในเรื่องของกินและถือว่าเท้าเป็นของต่ำ ตามวัฒนธรรมไทยของเรา จึงออกอุบายไม่ให้หญิงไทยกระทำอย่างนั้น

สาวก้นใหญ่

(ปีที่ 21 ฉบับที่ 338 ประจำเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2540, หน้า 30 - 31.)

เป็นบทความส่วนหนึ่งของท่านอาจารย์สุพัตรา สุภาพ ที่เขียนไว้ในเรื่องหน้าอกปลอม ทำให้ผู้ชายตื่นเต้นจริงหรือในหนังสือแม่บ้านฉบับเดือนเมษายน 2540 ผมอ่านจนจบก็สรุปได้ว่าผู้หญิง ส่วนใหญ่จะชอบให้หน้าอกโต ๆ ซึ่งอาจจะทำให้บรรดาชายหนุ่มตื่นเต้นได้ จะมีอยู่ส่วนหนึ่งที่สุภาพสตรีไม่อยากจะให้ใหญ่หรือโต เอาว่าพอดี ๆ ก็คงจะพอใจกว่าใหญ่

ส่วนที่ว่าก็คงจะเป็น ก้น บางคนชอบใช้คำว่า ตุต ไม่รู้วาระหว่างก้นกับตุตมันต่างกันอย่างไร เคยมีคนอธิบายให้ผมฟังว่า "ก้นมีไว้นั่ง" "ตุตมีไว้ถ่ายอุจจาระ"

ผมก็ยังไม่เชื่อคำอธิบายได้อย่างสนิทใจนักเพราะไปคิดถึงเวลาที่เพื่อนเตะตุตคงถ่ายอุจจาระลำบาก เอาไว้ว่าง ๆ ผมจะลองเปิดพจนานุกรมดูว่า ให้ความหมายไว้อย่างไร แล้วจะมาเล่าสู่กันฟัง สักส่วนของคนไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชาย ธรรมชาติจะสร้างมาให้มีความสมดุลและคำนึงถึงประโยชน์ ไร้สอย ความยาว ความเป็นใหญ่ ความเป็นโต ความเป็นกว้าง ความเป็นสูง จึงจำเป็นจะต้องสัมพันธ์กันตลอด หากคนใดสัดส่วนไม่สัมพันธ์กันก็จะมีรูปร่างที่แปลกประหลาด หรือเรียกว่าผิดธรรมชาติได้ ยกตัวอย่างเช่น

ความสูง ของร่างกายคน จะมีความใกล้เคียงกับระยะจากปลายนิ้วกลางของมือด้านขวา วัดผ่านหน้าอกไปจนถึงปลายนิ้วกลางมือข้างซ้ายเกือบจะเท่ากับความสูงของร่างกายจะต่างกันบ้างเพียงเล็กน้อย หากสัดส่วนนี้ต่างกันมาก เช่น ต่างกันสัก 5 - 10 เซนติเมตร รูปร่างของคนนั้นก็ดูแปลก ๆ เวลายืนแขนอาจจะยาวลงมาถึงหัวเข่าหรือแขนสั้นไปอยู่เกือบบั้นเอว ไม่เชื่อลองวัดดูสิครับ ว่าสัดส่วนระยะห่างปลายมือถึงปลายมือกับความสูงเกือบจะพอดี ๆ กัน

คอ ไม่ว่าจะสูงกระเดือกหรือไม่ก็ตาม วัดเส้นรอบวงของคอแล้วคูณด้วย 2 จะเท่ากับรอบเอวของคุณ ยกเว้นกรณีที่อ้วนตีตะขนาด 100 - 200 กิโลกรัม ไม่อยู่ในสัดส่วนดังกล่าว ธรรมชาติสร้างคน นอกจากจะมีสัดส่วนที่มีความสัมพันธ์กันแล้ว ยังรู้จักการวางตำแหน่งได้อย่างเหมาะสม จึงจะเห็นว่าเมื่อก่อนเวลาจะซื้อกางเกงเขาจะใช้ทบขอบกางเกงจับมาพับรอบคอ ถ้าได้พอดีก็นุ่งได้ไม่คับไม่หลวม ลองทดสอบดูสิครับจะต่างกันไม่ควรเกิน 1 นิ้ว

ศีรษะหรือหัว วัดโดยรอบจะเท่ากับความยาวของช่วงแขนจากหัวไหล่ถึงปลายนิ้วกลางขาดเหลือไม่เกิน 1 เซนติเมตร ถือว่าได้สัดส่วน ถ้าวัดรอบหัวแล้วยาวกว่าแขนแสดงว่าคนนั้นหัวโตผิดปกติ ถ้าสั้นกว่าช่วงแขนก็หัวเล็กกว่าปกติ

ธรรมชาติสร้างคน นอกจากจะมีสัดส่วนที่มีความสัมพันธ์กันแล้ว ยังรู้จักการวางตำแหน่งได้อย่างเหมาะสม ร่างกายหรืออวัยวะส่วนใดที่มี 2 อัน หรือ 2 ข้าง ก็แล้วแต่จะเรียกตามลักษณะนาม

จะวางไว้ด้านข้างของร่างกาย หมายถึง จะมีข้างซ้ายและข้างขวา อยู่อย่างสมดุลกัน เช่น ตาซ้าย ตาขวา, หูซ้าย หูขวา แขนซ้าย แขนขวา ต่าง ๆ เหล่านี้เป็นต้น อวัยวะส่วนใดที่มีอันเดียว ขึ้นเดียว หรือหนึ่งเดียวจะวางไว้ตรงกลาง เช่น

จมูกมี 1 อัน (แต่มีรูข้างซ้ายกับข้างขวา) และอื่น ๆ อีกที่ไม่ต้องบรรยาย ถ้าใครที่มีแตกต่างไปจากที่กล่าวก็คือว่า ธรรมชาติสร้างมาให้ไม่สมดุล ก็ต้องมีการปรับปรุงแก้ไขไปตามเหตุอันควร

วกกลับมาตามหัวเรื่องว่า “สาวก้นใหญ่” ก็คงไม่เป็นที่พึงปรารถนาของเจ้าของนัก ปัจจุบันจึงต้องมีการบริหารร่างกาย มีเครื่องเขย่า ถู ลั่น ๆ หรือถึงกับรีด ดูดเอาไขมันออก ให้ก้นเล็กและได้สัดส่วนพอเหมาะพอดี

ตามโบราณอุบายของคนในยุคก่อนกล่าวไว้ว่า “ห้ามไม่ให้ผู้หญิงนั่งบนปากโอ่ง ถ้านั่งแล้วจะทำให้ก้นใหญ่” ก็เลยไม่มีสาวเจ้าคนใดกล้านั่งบนปากโอ่ง เพราะกลัวก้นจะใหญ่

ในอดีต โอ่งเป็นเรื่องจำเป็นเพราะจะต้องใช้ใส่น้ำไว้ใช้ไว้กิน จะมีโอ่งดินเผา โอ่งเคลือบ ถ้าเป็นโอ่งดินเผาก็แถว ๆ จังหวัดปทุมธานี ตามภาษาถิ่นจะเรียกว่า ตุ่ม ถ้าเป็นโอ่งเคลือบก็จะเป็นโอ่งมังกร ที่เรียกโอ่งมังกร เพราะมีลวดลายรอบ ๆ โอ่งเป็นตัวมังกรพันอยู่ ก็แถว ๆ ราชบุรีมีมากนัยว่าลอกเลียนแบบจากชาวจีน เพราะในวัฒนธรรมไทยไม่มีมังกรมีแต่พญานาค

ลักษณะของโอ่ง ถ้าเป็นแถวปทุมธานีก้นจะเล็กตรงกลางป่อง ปากจะใหญ่กว่าก้นเล็กน้อย ผิวจะเป็นสีแดงแบบดินเผา ที่กล่าวกันว่า อ้วนเป็นตุ่มสามโคก ๆ ก็เป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดปทุมธานี เมื่อก่อนตามบ้านเรือนก็จะนิยมใช้ตุ่มหรือโอ่งจากปทุมธานีนี้แหละเป็นที่ใส่น้ำ (เฉพาะแถบภาคกลางเท่านั้น ที่ใช้ตุ่มของปทุมธานี) ที่บ้านผมยังมีเหลืออยู่สองใบ ลวดลายสวยรอบ ๆ ปากจะขีดลึกลงไปเป็นลายรูปสามเหลี่ยมรอบขอบปาก

อุบายที่คนโบราณห้ามไว้ไม่น่าจะเกี่ยวกับก้นใหญ่หรือไม่ใหญ่ ถ้าหากหญิงสาวไปนั่งบนปากโอ่ง แต่ป้องกันไม่ให้สาวเจ้าอุตรินั่งบนปากโอ่ง เพราะอาจตกลงไปในโอ่งได้ คงไม่น่าดู หรือโอ่งอาจล้มกลิ้งแตกก็เสียของและเจ็บตัว ปูย่า ตา ทวด ก็เลยออกอุบายว่า ถ้าใครนั่งบนปากโอ่งก้นจะใหญ่ ลองสำรวจกันตัวเองดูซิครับว่า เล็กหรือใหญ่

กันเป็นผี

(ปีที่ 22 ฉบับที่ 339 ประจำเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2540, หน้า 33 - 34.)

ในราว 40-50 ปีที่ผ่านมา การสุขอนามัยตามต่างจังหวัดยังไม่ทั่วถึง เวลาเจ็บป่วยก็ต้องอาศัย
สุซศาลาเป็นที่พึ่ง หมอที่เป็นนายแพทย์ไม่มีเลย มีแต่บุรุษพยาบาลหรือพนักงานอนามัยประจำสุซ
ศาลา ยาที่รักษาการเจ็บป่วยก็เป็นยาสามัญประจำบ้าน ประเภทตราครุฑ (ยาสมัยก่อนจะปั๊มตราครุฑ
อยู่ตรงกลางแสดงว่าเป็นของหลวง)

ขวิดบรรจยาเป็นขวิดแก้วจุกไม้ก๊อก มีขีดบอกขนาดของการกินอยู่ด้านหลังขวิด เม็ดยาขนาด
ค่อนข้างใหญ่ ด้านหนึ่งเป็นตราครุฑ อีกด้านหนึ่งมีเส้นขีดลึกลงไป สำหรับเวลาหักแบ่งครึ่งให้เด็กกินยา
ประเภทบรรจในแคปซูลอย่างปัจจุบัน ในสมัยนั้นยังไม่มี เวลากินยาจึงมักจะติดคอเพราะเม็ดค่อนข้าง
ใหญ่ ละลายเร็ว บางครั้งถึงกับอาเจียน จึงมีวิธีกินยาในสมัยก่อน โดยใช้มะขามเปียกหุ้มให้เปรี้ยวและ
ลื่น ถ้าเป็นเด็กก็ใช้ยัดลงไปในกล้วยสุก โดยบิกล้วยพอเหมาะกับการหุ้มเม็ดยาไว้ กล้วยจะหวานและ
ลื่นคอ แต่อย่าให้เด็กเห็นว่าซ่อนยาไว้ข้างใน เธอจะไม่ยอมกินและอาจเกลียดกล้วยไปด้วย

ถ้าเป็นยาน้ำบรรจขวิดก่อนกินต้องเขย่าก่อน มิฉะนั้นตัวยาคจะนอนกัน มีเรื่องเล่าขำ ๆ ของ
การอ่านคำว่า "เขย่า" เรื่องมีอยู่ว่า ลูกสาวได้คนหนึ่งป่วยเป็นโรคกระเพาะไปหาหมอที่สุซศาลา หมอก็
ให้ยาเคลือบกระเพาะไปกินโดยหมอเขียนข้างขวิดว่า เขย่าขวิดก่อนกินยา กินก่อนอาหาร ตกเย็น
ก่อนลุงจะกินข้าวก็ลืมนึกว่าหมอบอกว่าอย่างไร จึงให้หลานชายที่กำลังเรียนอยู่ประถม 2 ยังอ่านคำ
ควบกล้าไม่ได้ หลานชายก็เลยอ่านว่า ลุงต้อง เข-ย่า ก่อนกินยา คำว่า เข ภาษาใต้หมายถึง ชี ลุงได้ยิน
หลานอ่านให้ฟังอย่างนั้นก็โกรธมาก ต่ำหมอมว่า "กูปรอดท้องจะตายอยู่แล้วยังทะเล่งให้กู เข-ย่า
ก่อนกินยาอีก"

อีกเรื่องหนึ่ง เกิดเหตุจากการพูดน้อยของหมอกับคนแก่ หรือคนบ้านนอกจะต้องแจ่งสี่เบี้ยให้
ซัด เรื่องมีอยู่ว่า ลุงคนหนึ่งอายุ 70 กว่าปี เป็นโรคนอนไม่หลับ ไปหาหมอ ๆ ก็ให้ยานอนหลับไปกินโดย
บอกว่า "ลุงกินยา 1 เม็ดก่อนนอน" ลุงก็กลับไปบ้าน ธรรมดาคนแก่ไม่มีงานทำก็นั่ง ๆ นอน ๆ พอถึง
บ้านตกปายก็ต้องเอนหลัง (นอนพัก) ก็นึกได้ว่า หมอบอกให้กินยาก่อนนอน จึงกิน 1 เม็ด แล้วก็ล้มตัว
ลงนอนสักพักใหญ่ เสียงหมาเห่าและมีเสียงคนเรียก ลุงก็ลุกไปคุยด้วย สักครูก็ลากลับไป ลุงก็ขึ้นเรือน
จะนอนพักต่อ พอล้มตัวลงนอนก็นึกได้ว่าหมอบอกให้กินยา 1 เม็ดก่อนนอนก็เลยกินอีก 1 เม็ด แล้วก็
นอน สักพักหนึ่ง แม่ค้าขายห่อหมกก็มาเรียกให้ซื้อห่อหมกลุงก็ตื่นอีก พอกลับมาจะนอนก็ต้องกินยาอีก
1 เม็ดตามคำสั่งของหมอ สรุปว่าช่วงเวลาไม่กี่ชั่วโมง ลุงกินยานอนหลับเข้าไปเสีย 3 เม็ด เลยหลับไม่ตื่น
เลย สบายไปซิ...

เด็ก ๆ เมื่อราว 30-40 ปีที่ผ่านมา เกือบทุกคนมักจะเป็นผีที่ก้นคนละหัวสองหัวเป็น ๆ หาย ๆ เจ็บ ๆ คัน ๆ บางคนก็บอกว่า พวกเด็กที่เป็นผีเพราะน้ำเหลืองไม่ดี ต้องกินยาถ่าย ไม่รู้ว่าจริงหรือเปล่า ผู้เขียนเองก็เคยเป็นแต่คิดว่าน่าจะมาจากสาเหตุ เพราะในวัยเด็ก พวกเราไม่นิยมนั่งผ้าถุงกางเกง (จริง ๆ เพราะไม่มีมากกว่า) เวลาเล่นก็นั่งบนพื้นดิน เล่นหมากเก็บ เล่นอีตักไปตามประสา เมื่อคันกันหรือมดกัดก็เกาเป็นแผล นั่งคลุกอยู่กับดินก็มีโอกาสติดเชื้อโรคหรือโดนหนามตำ ก็กลายเป็นผีเป็นหนองจากความสกปรกได้ กว่าที่นั่งกางเกงก็ในราวอายุ 6-7 ขวบ จึงเป็นข้อสรุปได้ว่า ส่วนใหญ่จะต้องเคยเป็นผีที่ก้น (ถ้าใครไม่เป็นก็โชคดี แต่ถ้าใครจำไม่ได้ก็ต้องเปิดก้นดูแผลเป็นกันละ)

ผู้ใหญ่สมัยก่อนจะห้ามเด็ก ๆ ไม่ให้นั่งบนหมอน บอกว่าถ้านั่งทับหมอนก้นจะเป็นผี เด็ก ๆ ก็กลัวไม่กล้านั่งทับหมอน แต่ในภาคอีสานบอกว่า ถ้านั่งทับหมอน พระสีหุลย์ "หลุย" แปลว่า เสื่อมหรือพระจะไม่คุ้มครอง เด็ก ๆ ก็จะไม่กล้านั่งทับหมอน เป็นโบราณอุบายของคนไทยยุคก่อน เพราะหมอนใช้สำหรับหนุนหัว ซึ่งคนไทยถือเรื่องหัว (ศีรษะ) มาก ดังนั้น ของอะไรที่ใช้กับหัวจะห้ามเหยียบ ห้ามนั่งทับ ห้ามโยน หัวก้าวข้าม เช่น หมวก เป็นต้น จึงนับเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านโบราณอุบายที่แยบยลอีกประการหนึ่ง

กินเดนลูก

(ปีที่ 22 ฉบับที่ 343 ประจำเดือนธันวาคม พ.ศ. 2540, หน้า 72 - 73.)

ในวัยทารกแรกเกิด แม่จะให้ลูกกินนมจากอกอันอบอุ่นของแม่ น้ามนจะเกิดจากสายเลือดของแม่แปรเปลี่ยนไปเป็นน้านมให้ลูกได้เติบโตแข็งแรง มีภูมิต้านทานโรคต่าง ๆ ได้อย่างดี เวลาแม่อุ้มลูกอยู่แนบอก แม่จะลูบไล้ทุกส่วนของร่างกายลูก สายตาของแม่และลูกจะประสานกัน รวากับบอกให้รู้ถึงความรัก ความห่วงใย ความอาทรของแม่ที่มีต่อลูก

जबจนลูกอายุได้ราว 3 - 4 เดือน แม่จึงจะป้อนข้าวบดผสมกล้วย ตรงส่วนไส้กล้วยจะทิ้งไป บางคนก็จะผสมเกลือป่นลงไปช่วยให้พอลอกรสและให้ได้สารอาหารไอโอดีน ป้องกันการเกิดโรคคอหอยพอก หรือโรคเอ๋อ

ระยะแรก ๆ ป้อนข้าวผสมกล้วยวันละ 2 มื้อ สลับกับการให้กินนมแม่ ลูกจะอ้วนท้วนสมบูรณ์ เนื้อแน่นปึก ส่วนคุณแม่ก็จะต้องกินอาหารที่อุ่น ๆ เพราะจะทำให้น้านมไหลดี บางคนมีน้านมมากจนลูกกินไม่ทันต้องบีบทิ้ง สมัยก่อนไม่มีที่ปั้มนมต้องใช้แก้วลงไฟพออุ่น ๆ แล้วครอบลงไปทั่วนมพอแก้วเย็นลงอากาศในแก้วว่างก็จะดูดนมให้ไหลได้

อาหารที่คุณแม่นิยมกินในสมัยก่อน ๆ ก็กินแกงเลียงหัวปลีใส่พริกไทยและใบแมงลัก กินขณะกำลังอุ่น ๆ อยู่ โบราณบอกว่าจะเพิ่มน้านม บางคนก็กินข้าวจวนร้อน ก็คือ ข้าวสวยแล้วใส่น้ำร้อนไป ผู้เขียนเคยสงสัยว่า ทำไมไม่กินข้าวต้มเสียเลย ไม่ต้องเสียเวลาหุงข้าวแล้วจึงเอาน้ำร้อนมาใส่อีก ผู้เฒ่าผู้แก่ก็บอกว่า ถ้ากินข้าวต้มแม่จะหิวไม่อยู่ท้อง กับที่กินกับข้าวจวนร้อนจะเป็นปลาเค็มปิ้งให้แห้งแล้วทูป (นิยมให้ปลาช่อนแช่เกลือแล้วตากให้แห้ง) ให้เนื้อแตกบิกับกับข้าวจวนร้อน ผู้เขียนก็สงสัยอีกว่าทำไมต้องปิ้ง ทอดไม่ได้หรือ

ผู้เฒ่าผู้แก่ก็อธิบายว่า ถ้าใช้ทอดน้ำมันก็จะแทรกอยู่กับเนื้อปลา ผู้เป็นแม่กินของมันจากน้ำมันก็จะทำให้กระเพาะย่อยยาก ท้องจะอืดไม่สบาย เดียวก็เจ็บป่วยเลี้ยงลูกไม่ได้ ผู้เฒ่ายังอธิบายต่อไปอีกว่า ที่ให้แม่กินปลาเค็มก็เพราะว่า ลูกจะได้เกลือแร่จากน้านมอีกด้วย ทำให้ไม่เป็นโรคขาดไอโอดีน นับว่าเป็นความชาญฉลาดของคนสมัยก่อนจริง ๆ รู้เรื่องทางการแพทย์ในการเลี้ยงดูบุตรได้อย่างลึกซึ้ง

พอลูกอายุได้ 7-8 เดือน เด็กบางคนก็จะมีฟันน้านมขึ้น ตอนนีผู้เป็นแม่หลายคนจะให้ลูกอดนม เพราะพอฟันจะขึ้น เด็ก ๆ จะคันเหงือกขอบเขาของเข้าปากแล้วกัด พวกฝรั่งจึงผลิตของเล่นที่เป็นยางให้ลูกกัดเล่น ช่วง 7-8 เดือน แม่จะให้ลูกอดนม เพราะบางครั้งเวลาให้ลูกกินนม ลูกจะกัดหัวนมเจ็บแทบน้ำตาไหลจึงจำเป็นต้องให้ลูกอดนม ตอนนีผู้คุณแม่จะต้องให้อาหารเสริม เช่น น้ำต้มผักต้มจืด

ต้มใบตำลึง ต้มใบผักขมหिनผสมหมูสับ ตับ ส่วนมากจะให้กินเฉพาะน้ำ นอกจากจะสับหมูจนละเอียด ก็อาจให้หัดเคี้ยวได้ด้วย

วิธีการให้ลูกอดนมของคนโบราณ จะใช้เถาบอระเพ็ดทาที่หัวนมทั้งสองข้าง บอระเพ็ดจะขมปี เวลาลูกร้องจะกินนมพอมหัวนมก็จะได้รับชมทันที เปลี่ยนข้างก็เจออีก ตอนนี้คุณแม่ต้องใจแข็ง ให้กินอาหารอื่นแทน เด็กบางคนไม่ยอมก็จะประท้วงโดยไม่ยอมกินอาหาร ร้องไห้งอแงจนคุณแม่ใจอ่อนก็ล้างหัวนมให้ลูกกินอีกก็จะโดนลูกกัดหัวนมอีก เด็กบางคนก็อดนมได้ โดยยอมกินข้าวกับต้มจืด ไข่ต้ม ไข่ดาว ไข่ฟู แล้วแต่ฐานะของครอบครัว แต่ในสมัยโบราณทุกบ้านจะเลี้ยงไก่ในเล้าไข่ไก่จึงไม่ขาดครัว

คนโบราณบอกเอาไว้ว่า “ห้ามพ่อแม่กินอาหารที่เหลือจากลูกเรียกว่ากินเดน ลูกจะดี” ผู้เขียนพยายามวิเคราะห์ว่าเป็นไปได้หรือไม่ เพราะสอบถามผู้เฒ่าผู้แก่ก็ได้รับความตรงกันว่า ห้ามกินเดน ลูก ๆ จะดี๊ดี ผมนอนคิดอยู่หลายวัน พยายามหาเหตุผลมาสนับสนุนก็ถึงบางอ้อ

สรุปได้ว่า ถ้าพ่อแม่ป้อนข้าวลูก หรือให้ลูกหัดกินเองก็ตามแล้วลูกกินข้าวเหลือ จะอ่อนวอนอย่างไรลูกก็ไม่นำพาไม่ยอมกินท่าเดียว ผลที่สุดพ่อแม่ก็ยอมแพ้แล้วเสียดายของก็กินเสียเอง เรียกว่ากินเดน ลูกก็คงดี๊ดีจริง ๆ เพราะขนาดพ่อแม่ยังบังคับให้ลูกกินไม่ได้ คนโบราณจึงออกอุบายไว้ว่า อย่ากินเดนลูกจะดี๊ดี ก็คือทำอย่างไรก็ได้ให้ลูกกินให้หมดลูกก็จะแข็งแรงเติบโต “นี่แหละภูมิปัญญาชาวบ้านโบราณอุบายล่ะ”

ข่าวเหินหว - สัมตำ

(ปีที่ 22 ฉบับที่ 346 ประจำเดือนมีนาคม พ.ศ. 2541, หน้า 37 - 38.)

ผมมีโอกาสไปดูงานทางด้านวัฒนธรรม และบางครั้งก็นำเอาการแสดงทางวัฒนธรรมของไทยเรา เอาไปอวดให้ทางต่างชาติเขาได้ดู บางทีก็เป็นคนไทยจำนวนไม่น้อยที่ไปประกอบอาชีพอยู่ในต่างแดน ทราบข่าวก็มาดูราวกับแม่ยกที่ติดตามไซยา มิตรชัย พระเอกลิเกคนดัง

มีอยู่ครั้งหนึ่ง ผมไปเยอรมันกับมูลนิธิหมู่บ้าน โดยนำเอาดนตรีอีสานและเพื่อนผู้ไทแถวสกลนครไปตระเวนราว 20 กว่าเมือง เกือบทั่วทั้งเยอรมันตะวันตกและตะวันออก บรรดาแม่ยกชาวอีสานที่ไปมีครอบครัว หรือไปทำงานอยู่ก็ติดตามไปทุกเมือง จนเจ้าภาพเกือบจะไม่ต้องเตรียมอาหารที่แสนจะเอียนของพวกเรา (อร่อยของพวกเรา) เพราะบรรดาพี่น้องชาวอีสาน (ส่วนใหญ่เป็นสตรี) จะนำเอาข้าวเหนียว ลาบ สัมตำ น้ำตก มาบริการก่อนและหลังการแสดง

ตลอดระยะเวลาเกือบ 2 เดือน เหมือนกับพวกเราอยู่บ้านเราเอง จะต่างก็ตรงที่อากาศหนาว จนใบหูแทบหัก แรก ๆ พวกเราก็ตื่นเต้นกับหิมะที่เป็นละอองขาวโพลนไปทั่ว ออกจากที่พักไปเดินย่ำเล่นจนสะใจก็กลับเข้ามาในอาคาร (หนาวแทบตาย) อุณหภูมิช่วงหิมะตกอยู่ในราวลบ 2 องศาเซลเซียส พวกเราต้องสวมเสื้อโค้ด ถุงมือ หมวก ถุงเท้า รองเท้า จนตัวอ้วนตุ้ น้ำท่าไม่ต้องอาบกันเลย อาหารที่เด่นของพวกเยอรมันที่พอกินได้เห็นจะเป็นไส้กรอกเยอรมัน ไก่ทอด ไก่อบ มันบดและน้ำซุปล้วนเครื่องดื่มน้ำที่โปรดปรานมากและราคาถูกก็คือเบียร์ รสชาติหรือดีกรีสู้ของคนไทยไม่ได้เลย แต่พวกเราชอบเพราะดื่มแล้วอุ่นอกอุ่นใจดีแท้ ซึ่งราคาถูกอย่างไม่น่าเชื่อ มีให้ดื่มได้ตลอดวันตลอดคืนเพราะซื้อด้วยเหรียญตามตู้ไฟฟ้าที่มีทุกมุมถนน

ส่วนผมเองไปในฐานะผู้ประสานงานและควบคุมรายการแสดง เพราะเล่นดนตรีอีสานไม่เป็น แต่พอช่วงหลัง ๆ เล่นเครื่องประกอบจังหวัด เช่น ฉาบ ฉิ่งและกรับเกือบทุกวัน จนจำเพลงบรรเลงของอีสานได้หลายเพลง งานประจำอีกอย่างหนึ่งก็คือ คอยต้อนรับบรรดาแม่ยกที่เฝ้าติดตามไปตามเมืองต่าง ๆ โดยเขารับกันเป็นทอด ๆ มีการประสานงานกันเป็นระบบโดยโทรศัพท์แจ้งเพื่อนต่อ ๆ กันไปทุกเมือง ในการต้อนรับก็คือ การคอยตอบคำถามว่ามาจากจังหวัดไหนกันบ้าง จะไปเมืองไหนต่อ แสดงที่สถานที่ใด วันเวลาใด ราวกับผมเป็นสุจิตร์ปานนั้น คนเยอรมันพูดภาษาเยอรมันและก็พูดอังกฤษได้เป็นส่วนใหญ่ แต่จะไม่นิยมพูดภาษาอังกฤษนอกจากจำเป็น (ภาษานิยม) เท่านั้น

การแสดงทางวัฒนธรรมของเราเป็นที่สนใจมากเพราะดนตรีอีสานเร้าใจ โดยเฉพาะเสียงของโปงลาง ที่ให้เสียงกราวแกร่งราวลูกเห็บตกบนแผ่นคอนกรีต พิณไม้ซนุนที่หวานปนเศร้าและแคนเต้าโตที่กังวานปนพร่าราวสายลมที่ผ่านปล้องไม้ไผ่ ประกอบกับจังหวะกลองที่เร้าใจ และความร่าเริงแจ่มใสของช่างฟ้อนผู้ไทที่แจกรอยยิ้มไปทั่วใบหน้า

ข่าวการแสดงดนตรีและฟ้อนรำของชาวอีสานสัญจรในครั้ง นี้ ได้รับการลงข่าวในหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น หนังสือพิมพ์ประจำเมืองเป็นที่เลื่องลือ จนสถานีโทรทัศน์ของประเทศเยอรมันรีบติดตามข่าว และจองเวลาให้ไปออกรายการโชว์ของเขา ซึ่งรูปแบบรายการคล้ายรายการทไวไลท์โชว์ของคุณไตรภพลิมปพัทธ์

หัวหน้าคณะคือ ดร.เสรี พงษ์พิศ อดีตอาจารย์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ต้อนรับการเชิญทันที เพราะเป็นโอกาสทองที่เราจะได้ออกรายการฟรีโดยไม่ต้องเสียเงินค่าสถานีและยังได้ค่าชมมค่าเบียร์อีกคนละหลายด้อชมาร์ค

ผู้ควบคุมรายการของเขาละเอียดพิถีพิถันมาก ตั้งแต่ช่วงแสง ช่วงเสียง ช่วงเวที ก่อนจะออกรายการประมาณ 3 ชั่วโมง เขาให้ซ้อมกันก่อน และปรับแสงเสียงจนพอใจ ครั้งแรกพวกเราคิดว่าคงจะเป็นการบันทึกเทป แต่กลายเป็นออกรายการสด เขาจึงต้องดูแลอย่างเนียบนึ่ง แม้จะเป็นการแสดงสั้น ๆ เพียง 5 นาทีเท่านั้น มีผู้ชมในห้องส่งราว 200 คน นั่งบนสเตจคล้ายสังเวียนชนไก่ แต่มีผู้ชมรายการที่บ้านเข่อีกราว 50 ล้านคน เพราะรายการนี้จำนวนผู้ชมสูงมาก พวกเราก็ตื่นเต้นกันพอสมควรในตอนแรก แต่พอซ้อมกันจนอ่อนใจว่าจะออกรายการราว 2-3 ชั่วโมง พวกเราก็เลยหายตื่นเต้น พอจบรายการเขาก็สำเนาเทปให้ 2-3 ม้วน เขากลับมาเมืองไทยก็นับว่าเป็นประสบการณ์ และเป็นการเผยแพร่วัฒนธรรมที่มีคนดูมากที่สุดเท่าที่เคยออกไปเผยแพร่ (เพราะได้ออกรายการโทรทัศน์)

ผมเขียนหัวเรื่องว่าข้าวเหนียวส้มตำ แต่ดูเหมือนจะเป็นบันทึกการสัญจรเสียมากกว่า จริงๆ แล้วอยากให้ผู้อ่านเกิดมโนภาพตามไปด้วย และกำลังพาสู่วิวเรื่องข้าวเหนียวส้มตำ บรรดาแม่ยกทั้งหลายที่นำอาหารมาเลี้ยงพวกเราเกือบทุกมือที่มีการแสดง ยกเว้นเฉพาะมือที่อยู่ตามที่พักและการเดินทางก็จะกินอาหารแสนอร่อยของเยอรมัน (ไส้กรอกและเบียร์) อาหารที่แม่ยกนำมาเลี้ยงและผมก็พลอยอิมไปด้วย ทุกมือก็คือ ข้าวเหนียว ส้มตำ ลาบ ที่แซบหลาย

ส้มตำเยอรมันฝีมือคนไทยอร่อยพอ ๆ กับที่เมืองไทย ชาวเยอรมันเรียกไทยสลัด แถว ๆ พัทยา เรียกว่า ปาปาย่าป็อกป็อก ถ้าตลาดขาดมะละกอก็จะใช้หัวแครอทสับแทนก็อร่อยพอกลิ่น แต่ส่วนมากบรรดาแม่บ้านจะหาซื้อมะละกอกที่ส่งทางเครื่องบินจากเมืองไทยได้ไม่ยาก เพราะถ้าซูปเปอร์มาเก็ตไหนมี เขาก็จะโทรศัพท์บอกกันแล้วก็ขับรถห้อตะบิงไปซื้อมาจนได้มะละกอก จะสดพอ ๆ กับบ้านเรา เพราะมะละกอกที่เครื่องบินไปเยอรมัน (นำอิจจามะละกอนิ) มะนาว น้ำปลา พริกชี้หนู กระเทียมมีหมดแม้กระทั่งหัวปลีสด พร้อมปลาร้า ผมเคยตามแม่ยกไปสำรวจซูปเปอร์มาเก็ตด้วยตนเอง

ส่วนข้าวเหนียวหนึ่งนึ่งและข้าวเหนียวเป็นเม็ดแบบข้าว 100 % คือ ไม่มีหักเลย ผิดกับในบ้านเรากินข้าวเหนียว 5 % 10 % ก็เป็นธรรมดา เพราะเป็นข้าวเหนียวส่งออกนอกประเทศ ซึ่งสำหรับนึ่ง

ข้าวเหนียวก็มี 2 แบบ ที่เป็นไม้ไผ่สานเป็นรูปกรวย และที่ทำด้วยอลูมิเนียม ก็ล้วนแล้วแต่ส่งไปจากเมืองไทยหรือบางทีก็ขนเอาไปฝากกันเมื่อกลับมาเยี่ยมบ้าน

ผมเองเป็นคนช่างซักถาม และสัมภาษณ์ถึงความเป็นอยู่ของบรรดาแม่ยกทั้งหลาย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพี่น้องชาวอีสานมาเป็นแม่บ้านแต่งงานกับชาวเยอรมัน ก็ล้วนแล้วแต่ได้คำตอบว่าดี ชาวเยอรมันให้เกียรติและรักหญิงไทยมาก ได้รับการดูแลอย่างดี อิ่มหมีพีมันทุกเรื่อง โดยเฉพาะใส่กรอกมันทั้งยาวทั้งใหญ่ แต่แม่บ้านบางคนก็บอกว่า ใส่กรอกเยอรมันทั้งยาวทั้งใหญ่ก็จริง แต่แทบไม่เท่าใส่กรอกอีสานเพราะใส่เครื่องเทศและแก้มด้วยพริกขี้หนูอีกด้วย แม้อันจะไม่ยาวไม่ใหญ่ แต่ก็ซี้ดปากไปนาน

ผมเองไปได้โบราณอุบายของพี่น้องชาวอีสานไกลถึงเยอรมันว่า “เวลานึ่งข้าวเหนียวห้ามกระแทกข้าวที่อยู่ในหวดหรือมวยแรง ๆ แม่โพสพจะเจ็บ” ประโยคแรกเป็นโบราณอุบาย ประโยคสุดท้ายเป็นความเชื่อ เรื่องแม่โพสพ ซึ่งผู้เขียนเคยเขียนไปในฉบับก่อน ๆ แล้ว ผมมาติดใจโบราณอุบายในการนึ่งข้าวเหนียวคือ ห้ามกระแทกหวดหรือมวยแรง ๆ ถ้าทำอย่างนั้นแม่โพสพจะเจ็บจะปวด ก็พยายามวิเคราะห์ หาเหตุผลว่าทำไมจึงห้ามไว้อย่างนั้น มาถึงบางอ้อก็ตรงที่ทดลองทำด้วยตนเอง ก็จริงโบราณอุบายที่ซ่อนไว้คือ ถ้ากระแทกหวดหรือมวยแรง ๆ ข้าวเหนียวก็จะแน่นเวลานึ่งตรงกลาง ๆ หวดจะไม่สุก เม็ดข้าวเหนียวจะแข็งเป็นไต กินไม่ได้เลย ต่อให้ใช้นานเท่าไรก็ไม่สุก เพราะไอน้ำไม่สามารถแทรกเข้าไปได้ ยิ่งถ้าข้าวเหนียวรอบนอกสุกแล้วจะนิ่มและละ จะอุดช่องไม่ให้ไอน้ำแทรกเข้าไปได้เลย อย่างนี้โบราณถึงบอกไว้โดยอ้างเอาความเชื่อเรื่องแม่โพสพมาเป็นตัวหลอกเห็นใหม่ครับท่านผู้อ่าน คนโบราณฉลาดล้ำลึกเสียจริง ๆ อย่างนี้จะไม่ให้ผมกราบไหว้ศรัทธาท่านผู้เฒ่าผู้แก่ที่ล่วงลับไปแล้วได้อย่างไร

วัฒนธรรมการสอนลูกสาว

(ปีที่ 22 ฉบับที่ 347 ประจำเดือนเมษายน พ.ศ. 2541, หน้า 19 - 20.)

ข่าวการปล้ำหม่มที่เกาะเสม็ดแล้วมา ข่าวการจุดหม่มที่กำลังเดินอยู่ในบาร์ชาเชียงใหม่ ไปชมขึ้น ข่าวพระชมขึ้นหม่มในถ้ำจังหวัดกาญจนบุรี ข่าวนักศึกษาแพทย์ฆ่าแฟนสาวแล้วหันศพบ ข่าวพ่อชมขึ้นลูกสาว ข่าวจุดหลอกหลวงสาวเหนือส่งขายช่อง ฯลฯ...เกือบทุกวัน

จากข้อความข้างบน เป็นข่าวที่ทำทลายความสามารถของรัฐบาล โดยเฉพาะการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ที่ประกาศให้เป็นปีท่องเที่ยว (AMAZING THAILAND) เพื่อหวังผลที่จะเชิญชวนให้ชาวต่างชาติเข้ามาเที่ยวกันมาก ๆ แล้วก็ทิ้งเงินดอลลาร์ให้ล้นตั้งแต่สนามบิน ในแท็กซี่ ในโรงแรม ร้านค้าของที่ระลึก ในรายขายผ้าพื้นเมืองไทย ในร้านอาหารไทย ในสถานบันเทิงเรริงใจต่าง ๆ เพื่อเอาดอลลาร์มาใช้หนี้กองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF)

เมื่อปลายปี 2540 การท่องเที่ยวจัดงานทางวัฒนธรรมร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ที่ท่องเที่ยวหลง เป็นที่ใหญ่โตใช้เงินไปราว 10 กว่าล้านบาท คิดเป็นเงินดอลลาร์ในราว 3,000,000 เหรียญ ก็มากอโข ข่าวกระจายไปทั่วโลก นักท่องเที่ยวเริ่มทยอยมากขึ้นเป็นร้อยเป็นพันตั้งแต่นั้นปี 2541 โรงแรม สถานที่ท่องเที่ยวเริ่มคึกคัก แต่พ่อข่าวการปล้ำสาวแคนาดาที่เกาะเสม็ดแล้วแทงคอด้วยมีดจนตาย เป็นผลกระทบต่อการท่องเที่ยวอย่างรุนแรง ฆาตกรก็ไม่ใช่ใครอื่น เจ้าหน้าที่ขับเรือของโรงแรมนั่นเอง พอถูกจับได้ก็สารภาพหน้าด้าน ๆ ว่าเมาและเห็นหม่มรูปร่างสูงโปร่ง ชาวจี๊วะแก้ผ้าอาบน้ำคนเดียวในตอนเที่ยงคืนก็เลยหน้ามืด ลือกตัวจากห้องน้ำลากเข้าห้องหมายเผด็จสวาท แต่หม่มสาวเจ้าไม่เอ้อออห่อหมกด้วยต่อสู้ขัดขืน พระเอกในท้องเรื่องก็แปลงร่างกลายเป็นฆาตกร AMAZING พอหายหน้ามีดกลัวความผิด จึงอำพรางโดยการนำศพสาวหม่มที่ไว้วิญญาณไปทิ้งไว้บริเวณท่าระบายน้ำข้าง ๆ โรงแรมนั่นเอง

ปี AMAZING ที่รัฐบาลพยายามพุ่มพุกทะนุถนอมกลมเกลี้ยง หวังจะให้เติบโตเป็นสาวรุ่นก็ต้องปิดฉากลงเพียงแรกเกิดเท่านั้น ผมเฝ้ามองดูว่าจะมีหน่วยงานไหนบ้างที่จะยังพอมีแรงลุกขึ้นมาปลุกผีปี AMAZING ให้ฟื้นคืนชีพได้บ้าง นอกจากมหาตไทยที่ทำหน้าที่ปราบปรามจับกุมผู้กระทำผิดมาลงโทษและศาลได้ตัดสินคดีอย่างรวดเร็วทันใจก็พอจะทำให้ปี AMAZING พอกระดิกนิ้วได้บ้าง

แต่ความเป็นเจ้าบ้านยังไม่เพียงพอต่อการกระทำอย่างนั้น ก็จะมีอีกหน่วยงานหนึ่งที่เสนอตัวออกโรงมาแบบแขกที่ไม่ได้รับเชิญก็คือ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ โดยเลขาธิการฯ ได้เขียนข้อความเตือนสาวไทยออกมาในราว 10 ประการ ถึงวิธีการสอนสั่งของพ่อแม่ต่อลูกสาวที่จะต้องระมัดระวังตัวเองอย่างไร ผมได้อ่านแล้วเป็นสิ่งที่น่าสนใจทั้ง 10 ประการ และกว่านั้น

ยังได้ให้ผู้เชี่ยวชาญทางภาษาต่างประเทศแปลและแจกจ่ายไปทางหนังสือพิมพ์ ข้อความเหล่านั้นมีดังต่อไปนี้

1. ไม่ไปไหนหรืออยู่บ้านคนเดียว เพราะอาจถูกทำร้ายได้ง่าย
2. ห้ามอยู่กับผู้ชายอื่นสองต่อสองในที่ลับตา เพราะคนอื่นอาจครหานินทา
3. เลี่ยงการออกจากที่พักในเวลากลางคืน หากจำเป็นควรมีเพื่อนไปด้วย เพราะอาจมี

ผู้ไม่หวังดีซ่อนตัวอยู่ในที่มืด

4. แต่งตัวให้เหมาะสม ไม่ควรประดับของมีค่า ไม่พกเงินสดจำนวนมาก เพราะจะเป็นเหยื่อล่อใจ

5. อย่าไว้ใจทาง อย่างวางใจคน จะจนใจเอง อย่ารีบเชื่อคนโดยง่าย อย่ารับของกินจากคนที่ไม่รู้จัก เพราะอาจถูกหลอกลวง

6. ไม่ดื่มสุราหรือใช้ยาเสพติด หลีกห่างจากคนขี้เมาและคนติดยา เพราะคนเมาสุรายาเสพติด ขาดสติไม่รู้จักราย ไม่รู้ความผิดชอบชั่วดี

7. อยู่ในบ้านหรือห้องนอน ใสกลอนทุกครั้งเพราะอาจมีคนบุกรุก

8. จะขึ้นรถ ลงจากรถหรือจะเข้าบ้าน มองดูให้รอบตัวก่อน เพราะโจรอาจดักรออยู่

9. ล็อกประตูรถทุกครั้ง ถ้าขับรถแล้วเกิดอุบัติเหตุในที่เปลี่ยว อย่าลงจากรถ ให้ไปตกลงกันในที่มีคนมากหรือที่โรงพัก เพราะคนร้ายอาจเข้ามาจี้ปล้นได้

10. หากพบสิ่งทีอาจเป็นอันตรายแก่ตนเองหรือผู้อื่น รีบแจ้งตำรวจ โทร.191 หรือ 1699 เพราะการเตือนภัยแก่คนอื่นเท่ากับเตือนตนเอง

นับว่าเป็นสิ่งดีที่หน่วยงานทางวัฒนธรรม ได้ฟื้นฟูเอาสิ่งที่เป็นความรักความห่วงใยมาบอกมาเตือนสาวไทย และยังมีผลสืบเนื่องต่อให้ชาวต่างชาติได้รู้ว่า สาวไทยเขาถูกอบรมสั่งสอนกันมาอย่างไร ส่วนใครจะนำไปประพฤติปฏิบัติก็ไม่เสียหาย มีแต่ได้กับได้ทั้งความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ยิ่งถ้าเป็นชาวต่างชาติที่มีสติปัญญาที่เป็นนักท่องเที่ยวนอกจากต่างบ้านต่างเมือง ก็ยิ่งควรจะสำเนียง เพราะภัยผู้หญิงมีอยู่รอบตัว ซึ่งหากได้ทราบได้อ่านก็จะได้ระมัดระวังตัวขึ้นอีก

หลังจากข่าวเตือนลูกสาว (ไทย) ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติกระจายออกไป มีทั้งผู้เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยวิพากษ์วิจารณ์กัน บ้างก็ว่าเป็นผลเสีย บ้างก็ว่าเป็นผลดี บ้างก็ว่าเป็นความคิดเต่าล้านปี ปัจจุบันผู้หญิงเท่าเทียมกันแล้วจะมาเตือนทำไมเชย (ผมคิดว่าในอนาคตอาจมีชาวชายไทย ชายฝรั่งถูกข่มขืนแล้วฆ่าโดยผู้หญิงกันบ้าง)

แต่ถ้ากลับมาศึกษาสังคมยุคก่อนรุ่นคุณย่า คุณยาย ที่เขาเตือน เขาสอน เขาออกอุบายไว้ในเรื่องเกี่ยวกับลูกสาวอย่างน่าสนใจ ใครจะว่าเชยหรือเต่าหลายล้านปีก็คิดกันเอาเอง เช่น

ห้ามลูกสาวนอนทับตะวัน เจตภูติจะออกจากร่าง
ห้ามลูกสาวตำครกเปล้าเล่น นมจะยาน
ห้ามลูกสาวต่างแข่งต่างชาต่าน้ำพริก แกงจะบุดง่าย
ห้ามลูกสาวนอนหงายผีจะอำ
ห้ามลูกสาวนั่งคานันไต้ผีเรือนจะโกรธ
ห้ามลูกสาวเอาไข่ต้มในหม้อข้าวพร้อม ๆ การหุงข้าว แม่โพสพจะหนี ข้าวในนาจะไม่ได้ผล
ห้ามลูกสาวพูดกับคนแปลกหน้า
ห้ามลูกสาวเอาสากแกว่งในหม้อแกงจะอัปรีภัยไร
ห้ามลูกสาวร้องเพลงในครัว จะมีผีวแก
ห้ามลูกสาวฉีปากผีจะถามหาเสียงฉีปาก
ห้ามลูกสาวตากผ้าข้ามคืน กระจีจะขีดปาก
ห้ามลูกสาวใช้กระจ่าเคาะปากหม้อ ถ้ามีลูก ๆ จะปากแหว่ง
ห้ามลูกสาวนั่งบนปากโถ่ง กันจะใหญ่ ฯลฯ

นอกจากอุบายโบราณที่กล่าวมาข้างต้นยังมีสุภาษิตสอนหญิงของกวีของโลกคือ ท่านสุนทรภู่ได้เขียนเป็นกลอนแปดไว้อีกพะเรือเกวียน ใครอยากรู้ก็หาอ่านเอาเองก็แล้วกัน ผมเองอยู่ในวัยสูงอายุก็ได้เคยรู้เคยเห็น เคยฟัง เคยถูกอบรมสั่งสอนมามากมายก็จำ ๆ กันมาแล้วสู้กันฟังไว้ ไม่เสียหลายในลักษณะของภูมิปัญญาไทย เดียวจะหาว่ารู้แล้วไม่บอก แล้วไปทำผิด เพราะในวัยเด็กเคยถูกผู้ใหญ่ว่าอย่างเจ็บแสบมาแล้วก็คือ ไข่ลูกพอมแม่ไม่สั่งสอน

มะยมกับเกลื่อ

(ปีที่ 22 ฉบับที่ 350 ประจำเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2541, หน้า 15 - 16.)

บรรดาผลไม้ไทยที่มีอยู่ตลอดทุกฤดูกาล เป็นจำนวนไม่น้อยจนคนสมัยก่อน ๆ ผูกเป็นคำคล้องจองให้เด็ก ๆ เล่นจำจี้กันเป็นที่สนุกสนาน เช่น “จำจี้ผลไม้ แต่งไทย แต่งกวา ขนุน น้อยหน้า พุทรา มังคุด ละมุด ลำไย มะเฟือง มะไฟ มะกรูด มะนาว มะพร้าว ส้มโอ พัก แฝง แต่งโมไชโยให้ชิว” รวมแล้วเป็นผลไม้ตั้งหลายชนิด ยังไม่รวมทุเรียน กัลยัต มะขาม สับปะรด มะม่วง มะปริง มะขวิด มะตูม มะตาด ชมพู เงาะ ฯลฯ ถ้าจรรยาไรกันให้ครบถ้วน คงได้เป็นร้อยชนิด และแต่ละอย่างก็จะออกผลในฤดูที่ต่าง ๆ กัน เรียกได้ว่าอยู่เมืองไทยมีผลไม้กินตลอดปี ในปัจจุบันอาศัยเทคโนโลยีทางการเกษตรสามารถบังคับ หรือชะลอให้ออกผลก่อนหรือหลังฤดูกาลก็ยังได้เพื่อประโยชน์ทางธุรกิจ ถ้าออกก่อนฤดูก็จะขายได้ราคา หรือถ้าบังคับให้ออกหลังเพื่อน ก็ขายได้ราคาดีอีกเช่นกัน

สับปะรด เป็นผลไม้ที่เด็ก ๆ ชอบเอามาทายกันเล่น โดยจะทายว่า อะไรเอ่ย มีตารอบตัว สับปะรดในเมืองไทยมีหลายพันธุ์ ที่มีชื่อเสียงมาก ชื่อพันธุ์ปัตตาเวีย เนื้อจะฉ่ำหวานชื่นใจ กินได้แม้กระทั่งแกน อีกสายพันธุ์หนึ่งที่หวานกรอบ ผลเรียวยาว ตาดี ได้แก่ พันธุ์ภูเก็ต เนื้อจะไม่ฉ่ำแต่หวานกรอบ ผิวจะเป็นเหลืองทอง สับปะรดพันธุ์พื้นบ้านหรือสับปะรดป่า ผลจะไม่โต เบี้ยวระเอียด สับปะรดเวลาจะขยายพันธุ์จะใช้ตะเกียง (หน่อเล็ก ๆ ที่แตกออกตรงโคนผล) ปลูกหรือใช้หัวจุก (ส่วนยอดของผล) ขยายพันธุ์ได้เช่นกัน

เกษตรกรชาวไร่สับปะรดเดี๋ยวนี้ก้าวหน้ามาก สามารถบังคับให้สับปะรดออกผลได้เร็วกว่าปกติ โดยใช้แก๊สก่อนขนาดโตเท่าปลายนิ้วก็ค่อย ใสลงไปตรงกลางกอไม่กี่วันก็จะเริ่มมีผล สับปะรดใช้ทำเป็นของหวาน เช่น สับปะรดกวน สับปะรดกระป๋อง แยมสับปะรด สับปะรดเชื่อมใส่น้ำแข็ง นับได้ว่าสับปะรดเป็นผลไม้ที่ใช้กินดิบ ใช้เป็นของคาว เป็นของหวานได้สารพัด

ผลไม้ไทยที่ออกผลเบี๋ยวมียุ่ไม่้อย เช่น มะนาว มะกรูด ส้มซ่า ส้มโอ ส้มเขียวหวาน พุทรา มะขาม มะม่วง มะดัน มะปริง มะปราง ตะลิงปริง มะกอกน้ำ และมะยม

สุภาพสตรี เป็นเพศที่นิยมรับประทานผลไม้เบี๋ยวมากที่สุด หากสุภาพบุรุษท่านใดเกิดไปนิยมบ้างก็จะถูกค่อนแคะว่ากระเดียดจะเป็นกะเทย หรือไม่ก็แพ้ท้องแทนภรรยา โดยเฉพาะสตรีที่มีครรภ์มักจะนิยมรับประทานผลไม้เบี๋ยวมากกว่าปกติ ผมเคยถามคุณหมอบ้างว่าเป็นเพราะเหตุใด คุณหมอก็ตอบว่า อาจเป็นความชอบโดยนิสัยอยู่แล้ว คุณหมอบ้างท่านก็อธิบายว่า ขณะที่มีครรภ์เด็กในท้องจะแย่งแคลเซียมจากมารดาไปสร้างกระดูก คุณแม่จึงต้องการกินของเบี๋ยวม (จริงเท็จอย่างไรไม่ยืนยัน)

มะยม ก็เป็นผลไม้ที่มีรสเปรี้ยวและเป็นที่ยนิยของสตรีทั้งหลาย สามารถเอามาทำเป็นมะยมแช่อิ่ม มะยมกวน มะยมดอง และรับประทานดิบ ๆ จิ้มพริกเกลือ หรือเกลือเปล่า ๆ รสเค็มจะทำให้รสเปรี้ยวน้อยลง ทำให้รับประทานมะยมได้มากกว่าปกติ “คนโบราณห้ามไว้เด็ดขาดว่า อย่าเอาเกลือไปกินมะยมที่ได้ดั้น ผลมะยมจะเป็นหนอน” ฟังดูคล้ายเป็นความเชื่อหรืออาจจะจริงได้ แต่แท้ที่จริงแล้วเป็นอุบายของคนโบราณ เกลือไม่สามารถจะทำให้มะยมเป็นหนอนได้ แล้วทำไมคนโบราณจึงกล่าวไว้เช่นนั้น วิเคราะห์ได้ว่า หากเอาเกลือไปกินได้ดั้นมะยม ซึ่งเกลือจะทำให้มะยมเปรี้ยวน้อยลง ก็จะกินมะยมกันจนหมดนั่นเอง คนอื่นอดไม่ได้กินด้วย แต่ถ้าไม่มีเกลือไปด้วย รับประทานอย่างมาก 3-4 ผล ก็เซ็ดฟันแล้ว เพื่อเป็นการเหลือไว้ให้คนอื่นได้รับประทานมะยมบ้างจึงออกอุบายไว้ดังกล่าว เห็นไหมภูมิปัญญาชาวบ้านโบราณอุบาย แยกย่อยไหมล่ะ

เรื่อง หักหวี หวีหัก

(ปีที่ 22 ฉบับที่ 352 ประจำเดือนกันยายน พ.ศ. 2541, หน้า 82 - 83.)

“หวี” หมายความว่าถึง สิ่งที่เป็นซี่ถี่ ๆ ใช้สางผมและเส้นด้าย หรืออีกความหมายหนึ่ง หมายถึงกลุ่มแห่งผลกล้วยที่มีขั้วติดเรียงกันอยู่” จากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ปีพุทธศักราช 2525 หน้า 882

หวี ทำมาจากวัสดุต่าง ๆ กัน ในอดีตทำมาจากผิวไม้ไผ่ที่แก่จัด จักอย่างละเอียดยิบ หรือใช้กระดองกะ ซึ่งจะมีความอ่อนในตัวมันเอง ไม่หักง่าย บ้างก็ทำมาจากเขาสัตว์ เช่น เขาควาย หรือาง้าง จะอย่างไรก็ตาม วัสดุที่นำมาทำหวีจะต้องอ่อนตัวได้ ป้องกันการหักของซี่หวี และทำให้เส้นผมเรียบ ปัจจุบัน หวีทำจากวัสดุสังเคราะห์มากมายหลายอย่าง โดยเฉพาะพลาสติก นิยมกันมากในปัจจุบัน เพราะทำง่ายใช้คล่อง สามารถกำหนดสีสันทึ่สวยงามอย่างไรก็ได้ และข้อสำคัญ ขนาดเลือกได้ ซึ่งราคายังถูกกว่าวัสดุสมัยก่อนมากมายหลายเท่า และใช้เครื่องจักรทำได้ครั้งละจำนวนมาก ๆ ผิดจากสมัยก่อนจะใช้ฝีมือในการทำอย่างประณีตบรรจง โดยไม่ให้ซี่หวีแต่ละซี่คม ทำให้ผมขาดได้ง่าย

การเรียกชื่อหวี จะต่างกันออกไปตามประโยชน์ใช้สอย เช่น หวีลับ หรือสาง หวีห่าง หวีถี่และหวีเสียด ชื่อสุดท้ายนี้ฟังดูออกจะคล้าย ๆ คำว่า “เสียดจัญไร” ซึ่งมีความหมายไม่ดี เป็นที่น่ารังเกียจ มักจะใช้คำกันชนิดเจ็บแสบ เช่น “กูไม่อยากจะยุ่งกับมึงหรือก้อตัวเสียด” ผมถามผู้เฒ่าหลายท่านว่า เสียดรูปร่างเป็นอย่างไรก็ยังหาคำตอบไม่ได้ แต่ท่านก็บอกว่าเป็นตัวไม่ดีนะแหละ รูปร่างคงแล้วแต่จะคิดเอาเอง

หวีลับ จะมีรูปร่างโค้ง ๆ ซี่หวีไม่ค่อยถี่มากนักขนาดยาวราว 3 นิ้ว จะใช้ลับไว้หลวม ๆ ตรงท้ายทอยหรือกลางกระหม่อมให้ดูเก๋ไก๋ แต่ก่อนจะใช้หวีลับก็จะใช้หวีสางผมก่อน ตกแต่งให้เข้ารูปแล้วจึงจะใช้หวีลับ ประโยชน์จริงคงเพียงเพื่อลับไว้ให้เกะผมและดูคล้าย ๆ จะเป็นเครื่องประดับไปในตัว นิยมทำด้วยกระดองสีน้ำตาลแก่สลับน้ำตาลอ่อน แสดงฐานะพอมืออันจะกิน

หวีสาง จะมีขนาดโต มีด้ามจับให้ถนัดมือ ซี่หวีจะค่อนข้างห่าง ยาวราว 6 - 7 นิ้ว (เฉพาะตัวหวี) ด้ามจะยาวราว 4 นิ้ว ใช้สางผมหลังจากตื่นนอนหรือก่อนนอน จะไม่ทำให้ผมขาด เพราะซี่หวีห่าง การสางผมบ่อย ๆ จะทำให้ผมเป็นมัน เพราะขณะสางจะเป็นการกระตุ้นรากผมทำให้มีน้ำมันมาหล่อเลี้ยง หวีสางจะไม่นิยมพกติดตัวเพราะขนาดใหญ่เกะกะ จะลับไว้กับแปรงสำหรับลับหวีหรือวางไว้หน้า “คันฉ่อง” (กระจกแบบโบราณ) มีขาตั้งด้านหลัง กรอบประดับลวดลายไม้แกะงดงาม เมื่อใช้หวีสางผมเรียบร้อยแล้ว อาจใช้น้ำมันลูบไล้ด้วย เพราะถ้าผมยาวมากน้ำมันจากรากผมอาจมาไม่

ถึง ผมก็จะเปราะแตกปลายหรือขาดได้ง่าย ใส่น้ำมันเหลวแล้วก็หิวสาง สางซ้ำอีกให้น้ำมันกระจายทั่วเส้นผม ส่วนจะจับมวยหรือมัดหรือถักเปียก็แล้วแต่นิยม แล้วก็ใช้หวีลับ ๆ ให้เก๋ก็ได้

หวีห่าง ลักษณะจะคล้าย ๆ หวีสาง แต่ไม่มีด้าม ยาวราว 5 - 6 นิ้ว สามารถพกพาได้ ประโยชน์เหมือนหวีสาง จะต่างตรงขนาด ซึ่งเป็นการนำไปใช้นอกสถานที่ แต่คนโบราณจะไม่นิยมหวีผมนอกบ้านต่อหน้าคนอื่น หรือระหว่างทาง ถือว่าไม่สุภาพไม่มีสกุล หากจำเป็นจะต้องหวีก็แอบในที่ลับตาคน

หวีถี่ จะมีขนาดยาวประมาณ 3 - 4 นิ้ว มีซี่ถี่มากผู้ชายจะใช้มากกว่าผู้หญิง เพราะต้องการให้ผมเรียบแปด ลมพัดแทบไม่กระดิก และนิยมใช้น้ำมันเหนียว ๆ พกพาในกระเป๋าเสื้อได้ ด้ามจะไม่โผล่มาให้เห็น ปัจจุบันมีแหวนหนีบปากกระเป๋าได้ บางแบบเก็บเข้าที่ได้ พอใช้กดปุ่มหวีก็จะโผล่พรวดออกมา เสร็จแล้วก็กดเข้าเก็บดูสะอาดดี และเป็นโลหะไม่มีโอกาสหักได้เลย

หวีเสนียด จะมีรูปร่างหัวท้ายโค้งมน มีซี่หวี 2 ด้านเหมือนสนามฟุตบอล มีแกนหรืออยู่ตรงกลาง ขนาดจะยาวราว 3 นิ้ว ซี่หวีจะถี่มากจนแทบจะให้เส้นผมแทรกเข้าไปได้ครั้งละ 2 - 3 เส้นเท่านั้น นิยมทำด้วยผิวไม้ไผ่ชนิดแก่จัด เพื่อให้เหนียวและแกร่ง ประโยชน์ใช้สอยก็คือใช้สางผมสตรีที่นิยมเป็นเหา ความถี่ของซี่หวีจะครูดเอาตัวเหาและไข่เหาออกจนหมด สมัยก่อนเด็กหญิงเกือบทุกคนจะต้องเป็นเหาเพราะผมยาว เมื่อเป็นเหาจะคันหัวยิบ ๆ เพราะเหาจะดูดเลือดที่หนังหัวและวางไข่ ถ้ามีมาก ๆ หัวจะขาวเป็นเลาดูน่ากลัว เวลาเกาหนังหัวจะถลอกและอาจติดเชื้อโรคจนเป็นแผล บางคนถึงกับต้องโกนผมทิ้ง ก็จะได้เพื่อน ๆ ล้อ ถ้ามีเหาไม่มากนัก ก็จะถูกสางเหาด้วยหวีเสนียด ตรงนี้ละมังที่หิวชนิดนี้จึงได้ชื่อว่าหวีเสนียด เพราะถ้าคนเป็นเหาไม่ค่อยมีใครอยากเล่นด้วยกลัวเหากระโดดมาติด เหมือนตัวหมัดหมาจะกระโดดได้ไกล ๆ สมัยก่อน ทุกบ้านจะต้องมีหวีเสนียดไว้ใช้ แต่ปัจจุบันการอนามัยสมัยนี้เด็กหญิงรักสวยรักงาม พ่อแม่ดูแลเอาใจใส่ดี จึงไม่ค่อยมีใครเป็นเหา หวีเสนียดจึงหายไปแล้ว ผมเองพยายามหาซื้อเก็บไว้ยังหาไม่ได้

คนโบราณถือกันมากกว่า ถ้าใครหิวผมแล้วหวีหักคาหัวจะโชคร้าย ให้ระมัดระวังตัวให้ดี ในการไปไหนมาไหน หรือขณะหิวผมแล้วหวีตกลงพื้นก็เช่นเดียวกัน คงเป็นการเตือนสติให้ระมัดระวังเหตุต่าง ๆ ซึ่งอาจเกิดขึ้นได้ ที่สมัยใหม่เรียกว่าอุบัติเหตุ ไม่ใช่เรื่องเสียหายอะไร ถ้าเกิดหิวผมแล้วหวีหัก เมื่อจะทำอะไรต้องระมัดระวังเป็นการเตือนที่ดี

มีอยู่อีกอย่างหนึ่งที่คนโบราณวางอุบายไว้นานับถือก็คือ เมื่อใช้หิวหิวผมให้คนตายเพื่อตกแต่งให้ศพดูเรียบร้อยเหมือนยังมีชีวิตอยู่ พอหิวผมให้คนตายเสร็จเรียบร้อยแล้วให้หักหวีทิ้งทันทีหลังจากหิวเสร็จ ถ้าใครไม่หักทิ้งด้วยความเสียดายแล้วเก็บไปใช้เอง โบราณบอกว่าจะโชคร้าย ฝิจะตามไปหรืออาจตายตามศพนั้นไปด้วย ฟังดูน่ากลัวพิลึก อย่างนี้ใคร ๆ ก็ต้องหักทิ้งแน่ ๆ เมื่อนำโบราณ

อุบายนี้มาวิเคราะห์ดู น่าจะเป็นประโยชน์ต่อสุขภาพอนามัยของผู้ที่อาจจะเอาหวี ที่หวีผมให้คนตายไปใช้ต่อ ซึ่งอาจมีการติดเชื้อโรคจากผู้ตายก็ได้ คนโบราณจึงป้องกันโดยบอกไว้เสียก่อนว่า ถ้าเอาหวีไปใช้ ผมจะตามไปบ้าน จะโชคร้ายหรือถึงขั้นตายตามผมไป คนโบราณนี้ช่างชาญฉลาดเสียจริง ๆ

เรื่อง ผีผลึก

(ปีที่ 22 ฉบับที่ 353 ประจำเดือนตุลาคม พ.ศ. 2541, หน้า 78.)

วัฒนธรรมยุคเหล็กมีมาหลายร้อยปีแล้ว ซึ่งเป็นช่วงต่อกับยุคหิน โดยตามหลักฐานทางโบราณคดี จะพบเครื่องมือเครื่องใช้ที่ทำด้วยเหล็กมีอยู่มากมาย ทั้งที่ใช้ล่าสัตว์ใช้เป็นอาวุธฆ่าฟันมนุษย์ต่างเผ่าพันธุ์กัน โดยมีหลายรูปแบบ เช่น หอก แหวน หลาว จะใช้เหล็กทำส่วนหัว ด้ามยาวทำด้วยไม้ ความยาวราว 2 - 3 เมตร ประโยชน์ใช้สอยคือพุ่งลำสัตว์ที่อยู่ห่าง ๆ ป้องกันอันตราย ด้ามยาวทำให้เกิดการทรงตัวและพุ่งได้ไกล "หอก" ใบจะแหลมแบบมีคมทั้งสองข้าง แหวนใบจะยาวกว่าหอก ส่วนหลาวแหลมและกลม ตอนหลังแหวนกลายมาเป็นกีฬาระดับโลก คือ พุ่งแหวน

ขนาดและรูปร่างของใบหอก หลาว แหวน มีหลายขนาดแล้วแต่ประโยชน์ใช้สอย วิธีการทำก็ง่าย ๆ หลังจากตีเหล็กได้รูปแล้ว ตรงที่จะต่อกับด้ามไม้ก็ตีมันให้เป็นโพรงสำหรับเสียบด้ามไม้

วัฒนธรรมยุคเหล็ก เท่าที่เห็นจะมีแต่อาวุธที่ยังคงสภาพอยู่แต่ประเภทมีดทำครัวไม่ค่อยพบ อาจเป็นเพราะมีขนาดเล็กและบางจึงผุกร่อนได้ง่าย คงมีแต่มีดดาบที่มีขนาดใหญ่และหนาหลงเหลืออยู่จากการผุกร่อน

ปัจจุบันมีดมีอยู่หลายแบบ เช่น มีดบังตอ มีดโต้ มีดบาง มีดพก มีดเจียนหมาก มีดดาบ มีดตัดหญ้า มีดอีเหลียว ฯลฯ แต่ละแบบใช้คนละลักษณะงานตามประโยชน์ใช้สอยก็คือ ใช้ลับ หั่น ผาน ปอก เชื้อน แกะ คั่วก ล้วง วัสดุที่นำมาใช้ก็มีตั้งแต่เหล็ก ทองเหลือง สแตนเลส เงิน ตลอดจนทองคำ

ลักษณะเฉพาะของมีด จะมีด้ามยาวประมาณ 5 - 6 นิ้ว ด้ามมีดจะยาวสั้นตามความจำเป็น แต่มีมีดรุ่นใหม่ที่ใช้ลับจนละเอียด โดยเปลี่ยนรูปแบบเป็นใบมี 4 แฉกหมุนได้รอบทิศ บด บั่น จะละเอียดยับ บดได้ทั้งของแห้งและของสด จนกระทั่งทำเครื่องแกงแทนครก แต่เราไม่เรียกว่ามีด

ผมจะได้ยินผู้ใหญ่พูดอยู่เสมอ เมื่อเห็นเด็ก ๆ ถือมีดอยู่ในมือว่า "ระวังอย่าเล่นมีดเดี๋ยวผีผลึก" ก็เป็นโบราณอุบายอย่างหนึ่งที่ป้องปรามและห้ามไม่ให้ถือมีดขณะที่เล่นกันอยู่ เพราะอาจเกิดอันตรายได้โดยไม่ตั้งใจจะห้ามไม่ให้เล่นไม่ให้ถือ โดยอ้างเหตุอันตรายก็เกรงว่าเด็กจะไม่เชื่อฟัง ก็เลยเอาเรื่องของผีเข้ามาเป็นตัวห้ามจะได้เชื่อฟัง เพราะเด็ก ๆ จะกลัวผีมากกว่าอันตราย คำว่า ผีผลึก จึงเกิดขึ้นและเป็นผลดีต่อการป้องกันอุบัติเหตุได้ แน่ไหมครับ ภูมิปัญญาชาวบ้านโบราณอุบาย

เรื่อง เม็ดขนุน

(ปีที่ 23 ฉบับที่ 358 ประจำเดือนมีนาคม พ.ศ. 2542, หน้า 38 – 40.)

แต่ตั้งแต่เดิม การแต่งงาน (มงคลสมรส) นิยมแต่งงานเดือนคู่ ได้แก่ เดือนยี่ เดือน 4 เดือน 6 เดือน 8 และเดือน 9 ซึ่งไม่ใช่เดือนคู่ แต่อาศัยการออกเสียงเป็นมงคลคือ ก้าว แสดงถึงความก้าวหน้า ส่วนเดือน 12 ถึงแม้จะเป็นเดือนคู่ไม่นิยมแต่งงาน เพราะว่าเป็นเดือนที่สุนัขขมสู่กัน จริง ๆ แล้วไม่ใช่ หากแต่เป็นเพราะเดือน 12 จะเป็นฤดูน้ำหลาก การจัดงานจะยุ่งยาก เพราะบริเวณบ้านน้ำจะท่วม ใช้จัดงานไม่ได้เลย

เมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2542 ผู้เขียนมีโอกาสไปร่วมจัดงานมงคลสมรสหมู่ จำนวนถึง 99 คู่ ที่โรงแรมนารายณ์ แถวถนนสีลม โดยมีผู้ว่าการกรุงเทพมหานคร และผู้อำนวยการเขตบางรัก มาร่วมจดทะเบียนสมรสให้ถึงที่ มีบริษัทห้างร้านต่าง ๆ ทั้งเครื่องสำอางและนานาสินค้ามาร่วมมอบของขวัญ ให้คู่บ่าวสาวกันมากมาย

ผู้เขียนจัดให้ตั้งแต่ขบวนขันหมากไปยันขบวนกลองยาว ขบวนแตงวง ชาวบ้านแห่เจ้าบ่าวไปตามถนน มีการกั้นประตูเงิน นาก ทอง ตามธรรมเนียม มีผู้สื่อข่าวหลายคนถามผู้เขียนว่า เขากั้นประตูกันทำไม ก็ตอบได้ว่า เป็นการสร้างสัมพันธ์ไมตรีที่ดีต่อกัน ระหว่างเจ้าบ่าวกับญาติ ๆ ของฝ่ายเจ้าสาว เพราะพอกันไม่ให้เจ้าบ่าวเข้าบ้าน ฝ่ายเจ้าบ่าวก็ต้องมีข่าวของเงินทองแลกเปลี่ยน จึงจะให้เข้าบ้านได้ และต้องกันกันถึง 3 ประตู ก็เป็นมงคลคือ ใช้เข็มขัดเงิน นาก ทอง หรือสายสร้อยก็ได้กันกันไว้

ก่อนเจ้าบ่าวจะขึ้นบ้านก็จะให้เจ้าบ่าวยืนบนหินลับมีด โดยมีหญ้าแพรกปูไว้ แล้วญาติ ๆ ฝ่ายเจ้าสาวก็จะตักน้ำล้างเท้าให้ (ปัจจุบันไม่มีแล้วเพราะเจ้าบ่าวสวมรองเท้า) ก็อธิบายได้ว่า การให้ยืนบนก้อนหินเป็นการเตือนใจเจ้าบ่าวว่า มาเป็นบ่าวบ้านนี้ต้องเป็นคนใจคอหนักแน่นให้เหมือนหินผา

ส่วนหญ้าแพรกไม่ใช่ให้เช็ดเท้าแต่เป็นการเตือนให้ตั้งหน้าตั้งตาทำมาหากิน ให้เจริญอกงามเหมือนหญ้าแพรก ที่แผ่กระจายอย่างรวดเร็ว และเจริญอกงามทนแดดทนฝนยิ่งนัก กทม.เคยเอาหญ้าเจ้าชู้มาปลูกที่ท้องสนามหลวง โคนฝูงคนย่ำวันเดียวตายเรียบ แต่ถ้าเป็นหญ้าแพรก ต่อให้น้ำท่วมเป็นเดือนหรือไฟไหม้ พอน้ำลดก็จะแตกหน่อทอดลำต้นเขียวขจีต่อ

สมัยผู้เขียนเป็นเด็กนักเรียนจำได้ว่า วันไหนครูจะต้องเอาหญ้าแพรก ดอกมะเขือ ฐูปไปไหว้ครู เดียวนี้ไม่เห็นมีแล้ว มีแต่เอापานพุ่มรูปร่างประหลาด ๆ ซึ่งยังมีชื่อ ม.นั้น ม.นี้ อีก ปานพุ่มก็ไปจำ เขาทำ บางแห่งบางโรงเรียนไหว้ครูเป็นเรื่องรอง ประกวดพานพุ่มเป็นเรื่องใหญ่เลย ถามว่า ทำไมสมัยก่อนจึงใช้หญ้าแพรก ดอกมะเขือ และบางคนก็เอาดอกเข็มผสมไปด้วย ก็มีความหมายว่า ขอฝาก

ตัวเป็นศิษย์ โดยใช้ดอกมะเขือแทนความอ่อนน้อมถ่อมตน เพราะธรรมชาติของดอกมะเขือ จะค่อม ดอกคว่ำหน้าลงสู่ดิน หญ้าแพรกหมายถึง ความเจริญงอกงาม ดอกเข็มหมายถึง การมีสติปัญญาที่เฉียบแหลมดุจเข็ม เคยมีผู้มาขอรับการปรึกษาจากผู้เขียนถึงการทำเข็มสัญลักษณ์วันครู ผู้เขียนก็เสนอให้ทำเข็มเป็นรูปดอกมะเขือสีม่วงค่อมดอกกลึง เป็นการอ่อนน้อมถ่อมตน เพราะครูเองก็เคยเป็นศิษย์มาก่อน บางท่านเสนอให้เป็นดอกกล้วยไม้ โดยยึดเอาบทกลอนของ ฯพณฯ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ที่เขียนถึงงานด้านการศึกษาไว้ว่า

กล้วยไม้ดอกออกช้า	ฉันใด
การศึกษาเป็นไป	เช่นนั้น
แต่ดอกดอกคราใด	งามเด่น
การศึกษาปลูกปั้น	เสร็จแล้วแสนงาม

ผลที่สุดทราบว่า เลือกเอาดอกกล้วยไม้เป็นสัญลักษณ์ "วันครู" แต่ผู้เขียนยังยึดมั่นในดอกมะเขือที่แสดงถึงความอ่อนน้อมถ่อมตนอยู่ในใจอย่างเหนียวแน่น

ย้อนกลับมาเล่าถึงเรื่องการแต่งงานกันต่อ เมื่อเสร็จสิ้นขบวนกรยกขันหมาก เปิดขันหมากนับสิบสอดทองหมั้นกันถูกต้องแล้ว ก็ถึงตอนรดน้ำสังข์ โดยใช้น้ำพุทมนต์เป็นสื่อให้เย็นจับชั่วหัวใจ พร้อมกับรับคำอวยพรของญาติผู้ใหญ่ ตามธรรมเนียมผู้ที่จรดน้ำได้จะเป็นผู้ที่อาวุโสทั้งสิ้น เช่น พ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย น้ำ อา พี่บางครั้งเขาก็ไม่รดกัน แต่ปัจจุบันเห็นเพื่อนฝูงก็รดน้ำสังข์ให้ป่าวสาวกันแล้ว

ก่อนจะรดน้ำสังข์ก็ต้องเจิมหน้าป่าว-สาว และคล้องมงคลแฝด หมายถึงสายมงคลที่โยงติดกัน เพื่อให้คู่ป่าว – สาว รู้สึกเป็นคน ๆ เดียวกัน โดยมีสายมงคลโยงติดกันอยู่ มงคลแฝดต่างกับมงคลนักมวญนะครบห้าอันผู้อ่าน มงคลนักมวญเป็นขวัญและกำลังใจ ที่ครูมวญบรรจงสวมให้ พอจะต่อยกันก็ถอดออก แล้วก็โรมรันพันตูกันอย่างเอาเป็นเอาตาย แต่มงคลแฝดของคู่ป่าว-สาว พอถอดออกแล้วตกกลางคืนตอนส่งตัวเข้าหอ ทั้งคู่กับโรมรันพันตูกันเช่นกัน แต่ด้วยความรัก ขั้นตอนต่าง ๆ ของการแต่งงาน ถ้าทำอย่างโบราณประเพณีจะเห็นว่ามากมาย ซึ่งแต่ละขั้นตอนล้วนมีเหตุมีผลทั้งสิ้น เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ผิวเมียสมัยก่อนหย่าร้างกันยากเพราะถูกสอนโดยขั้นตอนของขนบประเพณีให้มีความผูกพันกันอย่างลึกซึ้ง

อาหารและขนมในสำรับป่าว-สาว จะมีขนมจีนจับยาว ๆ แสดงถึงการให้ครองรักกันยืดยาว ขนมไข่กบ แสดงถึงการเจริญพันธุ์สืบสกุลมีลูกหลายคนประดุจไข่กบที่ฟักเป็นตัวทุกฟอง มีขนมชนิดหนึ่งที่คนไทยรู้จักกันดี และจะได้กินกันก็ตอนมีงานแต่งงานนี้แหละ ขนมที่ว่านี้ก็คือเม็ดขนุนชุบไข่เปลือกนอกจะหวานด้วยน้ำเชื่อม แต่ข้างในจะมันออกเค็มนิดหน่อย ที่ใช้ขนมเม็ดขนุนอยู่ในสำรับ

ของหวานก็เพราะชื่อ ขนุนมีเสียงท้ายคือ หนุน เป็นเสียงที่เป็นมงคล เหมือนคำว่า อุดหนุน สนับสนุน เกื้อหนุน ฯลฯ วิธีการทำก็ไม่ยากอะไรเท่าไรนัก เพียงแต่เอาถั่วเขียวมากะเทาะเอาเปลือกออก แล้วแช่น้ำไว้สักคืน ถั่วเขียวก็จะบานอมน้ำ ขยายตัวใหญ่กว่าเดิมราว 3 เท่า ถั่วเขียวเปลือกจะเขียว แต่เอาเปลือกออกแล้ว เนื้อในจะเหลือง เทเอาน้ำที่แช่ทิ้งล้างให้สะอาดอีกครั้ง 2 ครั้ง ใส่กระดังหรือกระบุงให้สะอาดดีแล้ว จึงนำไปนึ่งไอน้ำโดยใส่ลังถึง อย่าลืมเอาผ้าขาวบางรองกันลังถึงก่อน ไม่งั้นถั่วไหลลงรูลังถึงหมด

เมื่อนึ่งจนถั่วสุกก็ปลงลงจากเตา ใส่ครกข้อมข้าวโกลกให้ละเอียดราว 75 % ตอนนี้ถั่วเขียวจะเหนียวป็นเป็นก้อนได้ง่าย เด็ก ๆ 7-8 ขวบ ก็สามารถนั่งล้อมวงกระดังปั้นเม็ดขนม (ถั่วเขียว) ขนาดโตราวนิ้วหัวแม่มือ กลมรี ยาวสัก 1 นิ้วฟุต ใน กทม. ปัจจุบันมีขายกันอยู่ เม็ดจะมีขนาดเล็ก กินครั้งละ 5-6 เม็ด ก็ยังไม่เต็มปาก ปั้นเรียงกันเป็นวงกลมอยู่ในกระดังรอจนหมด จึงนำไปชุบไข่แดงแล้วใส่ลงไปในกระทะน้ำเชื่อมที่ร้อน ๆ สักครู่จะลอยขึ้นมา กะดูว่าเหลืองพองมาก็ใช้ตะแกรงช้อนมาพักให้น้ำเชื่อมสะเด็ดจึงเรียงใส่หม้อเก็บไว้เลี้ยงพระเลี้ยงแขกในวันรุ่งขึ้น ซึ่งวันนี้ชาวบ้านจะเรียกว่าวันสุกดิบ (ก่อนวันงาน 1 วัน) สาเหตุที่เรียกว่าเม็ดขนุนเพราะขนาดรูปร่างเหมือนเม็ดขนุนจริงที่แกะออกจากยวงขนุน

ผู้เขียนไปได้โบราณอธิบายเรื่องเม็ดขนุนมาเมื่อต้นเดือนกุมภาพันธ์นี้เองจากอาจารย์สุรภี อัมพันสุข ที่สอนอยู่โรงเรียนสตรีวิทยาบอกว่า คนโบราณห้ามต้มเม็ดขนุนกิน ถ้าต้มเม็ดขนุนต้นขนุนต้นนั้นจะตาย ฟังดูก็น่าแปลก โดยเชิงวิทยาศาสตร์ไม่น่าเป็นไปได้ เพราะไม่มีผลสืบต่อกันโดยสิ้นเชิง แต่เมื่อนำข้อความข้างต้นมาวิเคราะห์เชิงภูมิปัญญาชาวบ้านโบราณอธิบาย ได้ความเป็นเหตุเป็นผลสอดคล้องกันอย่างลึกซึ้ง คือ เป็นการป้องกันไม่ให้ขนุนสูญพันธุ์ เพราะสมัยก่อนเราใช้เมล็ดเพาะเป็นต้นปลูกต่อ ๆ กันไป ถ้าเอาเม็ดขนุนมาต้มกิน ก็จะไม่มีการแพร่พันธุ์เพาะต่อไปอีก

เม็ดขนุนเมื่อแกะออกจากยวงแล้วใส่หม้อต้ม เอาเกลือใส่ลงไปสักกำมือ พอสุกแกะเปลือกออก หอมมันอร่อยอย่าบอกใครเขียว บางคนเอาไปเชื่อมน้ำตาลอีกเล็กน้อย หวานมันเค็มอร่อยสุด ๆ คนโบราณจึงให้อุบายป้องกันการสูญพันธุ์ของขนุนนั่นเอง เจียบใหม่ครับสติปัญญาบรรพบุรุษของเรา

เรื่อง เล่นตาบ คาบนม

(ปีที่ 25 ฉบับที่ 381 ประจำเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2544, หน้า 56 - 57.)

อุบายโบราณเรื่องนี้เป็นของชาวบ้านภาคอีสาน ถ้าเป็นประโยคเต็ม ๆ เขาจะบอกไว้ดังนี้ "ห้ามนอนเล่นตาบ ห้ามคาบนมเมีย" เขาออกว่าเป็นเรื่องไม่ดี ภาษาท้องถิ่นคือ ชะล่ำ อ่านแล้วคุณผู้อ่านคงอาจง ๆ ว่า "ไม่ดีอย่างไร เรื่องที่จะดีหรือไม่ดีนั้นท่านผู้เฒ่าชาวอีสานได้อรรถาธิบายไว้ว่าเป็นคำห้ามที่มีมาแต่โบราณ ป้องกันไม่ให้เกิดอุบัติเหตุ ซึ่งตรงกับคำว่า ชะล่ำ

ในภาคอีสานจะมีข้อห้ามต่าง ๆ เหล่านี้อยู่มากมาย ซึ่งในภาคอื่น ๆ ก็มีเช่นเดียวกัน ทั้งนี้มีวัตถุประสงค์เหมือนกัน แต่ต่างกันตรงอุบายที่ซ่อนไว้ เช่นของภาคอีสานบอกว่า ถ้าทำอย่างนั้นแล้วจะชะล่ำ ส่วนภาคเหนือบอกว่าถ้าทำอย่างนั้นแล้วจะชืด ภาคกลางบอกว่า ถ้าทำอย่างนั้นจะเกิดอัปปริยัจฉัยไร หรือเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ส่วนภาคใต้ก็บอกว่าถ้าทำอย่างนั้นจะไม่ดี จะมีเหตุร้าย

โดยสรุป อุบายโบราณ ชะล่ำ ชืด ข้อห้าม อัปปริยัจฉัยไร เป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่กำหนดขึ้นไว้เพื่อป้องกัน ป้องกัน ไม่ให้เกิดอุบัติเหตุหรือเกิดความไม่ดีไม่งามได้ อาจกับตัวเอง ญาติพี่น้อง บุตร หลาน เท่าที่ผู้เขียนได้ศึกษามาด้วยการพูดคุยกับบรรดาผู้เฒ่าผู้แก่ทั้งหลาย ข้อความที่ห้ามเหล่านี้ส่วนใหญ่จะใช้กับเด็ก ๆ และเด็กหญิง เด็กสาว มากกว่าสุภาพบุรุษ

วิเคราะห์ได้ว่า ในสังคมไทยนั้น เราให้ความสำคัญ ความรัก ความห่วงใยเพศหญิงมากกว่าเพศชาย คงด้วยเพราะเพศหญิงค่อนข้างจะอ่อนแอกว่าเพศชาย โดยเฉพาะโครงสร้างของร่างกายดูอวบอ้วนแน่นและมีภาวะทางเพศละเอียดอ่อนกว่า จึงต้องให้ความดูแลเอาใจใส่อย่างมาก ในประการสุดท้าย คงเพราะผู้หญิงจะต้องอุ้มท้องทารกในครรภ์ตั้ง 8-9 เดือน อีกประการหนึ่งที่สำคัญ คุณผู้อ่านคงเคยได้ยินคำพังเพยโบราณประโยคหนึ่งว่า "ชายข้าวเปลือก หญิงข้าวสาร" นั่นก็หมายความว่า เพศชายจะไปตกอยู่ที่ใดก็คล้ายกับข้าวเปลือก คือแพร่พันธุ์ได้ ส่วนเพศหญิงเป็นข้าวสารเมื่อไปตกอยู่ที่ใดก็มีแต่จะเน่าเสียหาย ด้วยประการฉะนี้ เพศหญิงจึงเป็นเพศที่สมควรได้รับการดูแลเอาใจใส่เป็นพิเศษ

สำหรับหัวเรื่องที่คุณเขียนขึ้นไว้ว่า "เล่นตาบคาบนม" จากประโยคเต็ม ๆ ก็คือ "ห้ามนอนเล่นตาบ ห้ามคาบนมเมีย" เป็นอุบายที่บอกได้ว่า หากนอนเล่นตาบอาจเกิดการหลุดมือที่หันออกให้บาดเจ็บได้ จึงห้ามไม่ให้นอนเล่นตาบ ส่วนห้ามคาบนมเมียบอกได้ว่า อาจเกิดอุบัติเหตุลูกขึ้นมาตบตีทะเลาะเบาะแว้งกันได้ ด้วยเหตุฝ่ายชายเกิดมันเขี้ยวขึ้นมาแล้วจับ (กัด) นมเมียด้วยความมั่นใจ อารมณ์อะไรจะเกิดขึ้นครับคุณผู้อ่าน คนโบราณช่างคิดช่างระแวงระวังได้เสียจริง ๆ ไม่เชื่ออย่าลบหลู่หรือทดลองดูบ้างก็ได้

เรื่อง สากคาครก

(ปีที่ 25 ฉบับที่ 384 ประจำเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2544, หน้า 77 - 78.)

"กุลสตรีไทย" ไม่ว่าจะมียุทธภพอยู่ที่ใดก็ตาม การมีคุณสมบัติของความเป็นหญิง คุณจะมีคุณค่ามากกว่าสิ่งใด ซึ่งบางทีก็เรียกเป็นอย่างอื่น เช่น แม่ศรีเรือนหรือแม่บ้านแม่เรือน เป็นการยกย่องหญิงสาวที่มีคุณสมบัติในเรื่องการบ้านการเรือน นอกจากจะเก่งทางการบ้านการเรือนแล้ว ยังต้องมีคุณสมบัติอื่น ๆ อีก เช่น มารยาทเรียบร้อย จนได้ชื่อว่า "ราวกับผ้าพับไว้" การแต่งกายจะปกปิดของสงวนไว้ไม่ให้ใครได้เห็น นอกจากสามีเมื่อแต่งงานกันแล้ว

การดักเตือนพร่ำสอนของผู้เป็นแม่ จะคอยบอกคอยกล่าวอยู่เสมอมิได้ขาด บางครั้งก็สอนตรง บางครั้งก็สอนอ้อม ๆ เป็นอุบายอยู่บ้าง เช่น ห้ามไม่ให้ลูกสาวนั่งคาบ้นไต่บ้าน ห้ามไม่ให้ลูกสาวนอนหงาย ห้ามไม่ให้ลูกสาวตำครกเปล่าเล่น ห้ามนอนทับตะวัน ห้ามตากผ้าข้ามคืน ห้ามสยายผมกลางทาง ห้ามขยับชายพกผ้านุ่งนอกบ้าน ฯลฯ...

เหล่านั้นเป็นคำสอน คำเตือน และจะอยู่ในสายตาพ่อแม่อยู่เสมอ เด็กสาวในยุคก่อนนิยมไว้จุกจนอายุ 12 จึงจะโกนจุกนัยว่า ไม่อยากให้เป็นสาวเร็ว เด็กสาวในยุคก่อน กว่าจะมีรอบเดือนก็อายุราว 14 - 15 ปี (ปัจจุบันเรียกว่าวัยเจริญพันธุ์ ก็คือสามารถตั้งท้องได้)

เมื่อเดือนที่แล้ว (มีนาคม 2544) มีข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ว่า เด็กหญิงอายุ 10 ปี คลอดลูก แสดงว่าเธอมีสามีตอนอายุเพียง 9 ขวบเท่านั้น

ผู้เขียนได้อ่านงานวิจัยฉบับหนึ่งซึ่งทำวิจัยไว้เมื่อเดือนมกราคม 2544 มีผลการวิจัยที่อ่านแล้วตกใจอยู่ไม่น้อยว่า ปัจจุบันการมีเพศสัมพันธ์ของหญิงไทยเกณฑ์เฉลี่ยอายุน้อยลงทุกวัน ผลการวิจัยพบว่าเด็กหญิงเรียนอยู่ประถมศึกษามีเพศสัมพันธ์กับผู้ชาย ร้อยละ 4 เด็กหญิงเรียนอยู่ระดับมัธยมศึกษา มีเพศสัมพันธ์กับผู้ชายร้อยละ 16 หญิงสาวเรียนอยู่ระดับอุดมศึกษามีเพศสัมพันธ์กับผู้ชายร้อยละ 31 หญิงสาววัยทำงานมีเพศสัมพันธ์กับผู้ชายร้อยละ 17 หญิงสาวที่ยังไม่เคยมีเพศสัมพันธ์เลย ร้อยละ 32 ถ้าผลการวิจัยไม่เบี่ยงเบน แสดงถึงวัยเจริญพันธุ์ หรือยังไม่เจริญพันธุ์ก็ตามของหญิงไทย รั้นอายุน้อยลงอย่างน่ากลัว หากลองวิเคราะห์สาเหตุของการทำให้เด็กหญิงเข้าสู่วัยเจริญพันธุ์เร็วขึ้น น่าจะมาจากสาเหตุต่าง ๆ ดังนี้

ประการแรก น่าจะมาจากอาหารการกิน ที่อุดมสมบูรณ์ ทำให้ร่างกายเจริญเติบโตเร็ว และอาจจากการตกค้างของฮอร์โมนบางอย่างที่ใช้ฉีดหรือฝังในสัตว์บางชนิดที่ใช้เป็นอาหาร ก็จำพวกไก่อนี้แหละที่นิยมใช้ฉีดหรือฝังฮอร์โมนเร่งให้โตเร็ว จะได้จับเชือดได้เร็วกว่า 6 สัปดาห์ ดังนั้น ฮอร์โมนยังคงหลงเหลืออยู่ในเนื้อไก่ พอคนกินเนื้อไก่เข้าไปฮอร์โมนก็ไปสะสมอยู่ในร่างกายและก็มีผลกระทบ

การเจริญเติบโตของผู้บริโภค เด็กหญิงจึงมีร่างกายเติบโตมิดอายุ เช่น เต้านมโตเร็วกว่าอายุจริง มีรอบเดือนเร็วขึ้น อายุอาจเพียง 8-9 ขวบ ก็มีประจำเดือนแล้ว

จึงไม่แปลกหากมีการร่วมเพศกับผู้ชายก็มีโอกาสตั้งท้องได้ แม้จะเพียงครั้งเดียวก็ตาม จึงมีข่าวเด็กหญิงอายุ 10 ขวบ คลอดลูก ส่วนเด็กชายก็จะแตกพานเร็ว เสียงแตก หัวนมโต และมีความต้องการทางเพศเร็วขึ้น ซึ่งแต่เดิมอาจจะมีความรู้สึกทางเพศอายุราว 16-17 ก็ลดลงมาเหลืออายุราว 12-13

อาหารการกินประเภทที่มีฮอร์โมนแรง ก็เป็นพวกไก่ทอด หรือเบอร์เกอร์ไก่ ซึ่งเป็นอาหารต่างประเทศที่กำลังเป็นที่นิยมของเด็กวัยรุ่น และปัจจุบันมีอยู่เกือบทั่วประเทศ โดยเฉพาะตามเมืองใหญ่ ๆ

ประการที่สอง น่าจะมาจากสื่อสารมวลชน วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือนิตยสาร และหนังสือประเภทปกขาว ปลูกใจ รายการโทรทัศน์ หนังสือนิตยสาร ภาพโป๊ เปลือย ของบรรดาดารานักร้องทางเครื่องลูกทุ่ง แดนเซอร์ ตามวงต่าง ๆ แผ่นป้ายโฆษณาที่เด็กวัยรุ่นยุคนี้ได้เห็นแล้ว เป็นการปลุกอารมณ์ทางเพศ ทำให้เกิดการกระตุ้นแล้วระบบในร่างกายก็เจริญตามสิ่งที่กระตุ้นอารมณ์ทางเพศ

ประการที่สาม น่าจะมาจากการมีประสบการณ์ตรงของเด็ก ๆ เองที่แอบเห็นพ่อแม่หรือญาติในครอบครัวที่มีเพศสัมพันธ์กันโดยไม่ระมัดระวังแล้วเด็กแอบเห็น ก็เป็นการกระตุ้นความเจริญทางร่างกายในส่วนเพศได้เช่นกัน

มีข้อมูลสนับสนุนในประการที่สาม ก็ได้แก่ตามแหล่งสลัม (ชุมชนแออัด) บ้านช่องเรือนชานไม่ค่อยมิดชิด ไม่มีห้องเป็นสัดส่วน บางครอบครัวอยู่ห้องเดียวกันทั้งพ่อ แม่ ลูกชาย ลูกสาว และใช้เพียงผ้ามางกันเท่านั้น เวลาพ่อแม่มีเพศสัมพันธ์กัน ลูกอาจยังไม่หลับก็แอบเห็น และบางครอบครัวลูกชายกับลูกสาว ก็เลยตามอย่างพ่อแม่โดยมีเพศสัมพันธ์กันเอง หรืออาจแอบไปมีกับคนอื่น ๆ

เคยมีข่าวเมื่อราวปลายปี 2543 แม่มีเพศสัมพันธ์กับชายอื่น ขณะที่สามีแยกทางกันไป และมีบุตรสาวอายุ 10 ขวบ กับ 12 ขวบ อยู่ด้วย ต่อมาชายที่มามีเพศสัมพันธ์กับแม่ พาหลานชายมาด้วย 2 คน อายุ 20 กว่า ๆ กับ 30 กว่า ๆ เนื่องจากรู้ว่าขณะที่ตัวเองกำลังมีเพศสัมพันธ์กับแม่ ลูกสาว 2 คนแอบดู เพราะห้องมีห้องเดียว และใช้มางกันเท่านั้น จึงชวนหลานชายมาร่วมเพศกับเด็กหญิง หลานชายอายุ 20 กว่า ๆ ร่วมเพศกับเด็กหญิงอายุ 10 ปี หลานชายอายุ 30 กว่า ๆ ร่วมเพศกับเด็กหญิงอายุ 12 ปี โดยมีพฤติกรรมทางเพศพร้อม ๆ กันทั้ง 3 คู่ แม่ของเด็กหญิงก็รู้แต่ไม่ได้ห้ามปรามเพียงแต่ดึงมางกันห้องมาปิดไว้เท่านั้น

เรื่องนี้ชาวบ้านรู้ดี และทนดูสภาพไม่ดีไม่ไหว จึงแจ้งเจ้าหน้าที่มาจับกุม มีคนติดคุกรายการนี้เพียง 2 คน คือชายหนุ่มอายุ 20 กว่า ๆ กับ 30 กว่า ๆ หลานชายของสามีใหม่ของแม่เด็กหญิง เพราะกระทำชำเราเด็กหญิงอายุ 10 และ 12 จะโดยสมยอมหรือไม่ก็ตาม สิ่งที่น่าสมเพชที่สุดก็ตรงที่เมื่อชาย

ทั้ง 2 คน ติดคุกไปแล้ว เด็กหญิงได้ฝากจดหมายไปถึงชายทั้ง 2 ในคุก มีข้อความโดยสรุปว่า “อยากหายตัวได้ ถ้าหายตัวได้จะหายตัวมาอยู่ด้วยในคุก” โลกนี้ (ประเทศไทย) มันบัดชบสิ้นดี

ประการที่สี่ น่าจะมาจากยาเสพติดประเภทกล่อมประสาทที่เรียกกันว่า ยาอี ยาบ้า ฯลฯ เมื่อได้เสพแล้วก็มีอารมณ์เคลิบเคลิ้ม จะทำอะไรกันก็ทำไปโดยไม่รู้สึกผิดชอบชั่วดีใด ๆ และแถมทำด้วยเครื่องดีมีผสมแอลกอฮอล์ทั้งหลายด้วย

เขียนมาเสียยาวเหยียด เพื่อจะบอกให้ว่ายุคปัจจุบันนี้ กุลสตรี แม่ศรีเรือน แม่บ้านแม่เรือนหายากยิ่งกว่างมเข็มในมหาสมุทร เพราะแม่ปูที่ทำชั่วเสียเองก็มีอยู่ไม่น้อย โบราณอุบายในเรื่อง “สากคาครก” ก็คงใช้กับยุคปัจจุบันไม่ได้แล้ว เพราะยุคปัจจุบัน “ครก” และ “สาก” เกือบไม่มีบทบาทในครัวไทยอีกแล้ว แต่ก็บอกไว้สักหน่อยว่า อุบายโบราณที่ห้ามหญิงสาวเมื่อเข้าครัวทำกับข้าว โดยใช้ครกและสากตำน้ำพริกแล้ว โบราณห้ามไม่ให้ปล่อยสากคาอยู่ในครก เพราะเมื่อแต่งงานเวลามีท้องและจะออกลูกยาก เพราะลูกจะคาอยู่ตรงช่องคลอด ฟังแล้วน่ากลัว แต่เป็นอุบายที่ให้ลูกสาวเมื่อตำน้ำพริกเสร็จแล้วให้ล้างครก ล้างสาก ให้สะอาดแล้วคว่ำไว้ให้เรียบร้อย นั่นเอง

เรื่อง กินของฝาก คอหอยพอก

(ปีที่ 25 ฉบับที่ 385 ประจำเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2544, หน้า 46 - 47.)

“ความมีน้ำใจไมตรี” เป็นคุณลักษณะของคนไทยมาแต่ไหนแต่ไร จนมีคนนำไปใช้ในการโฆษณาสินค้า โฆษณาการท่องเที่ยว โฆษณาอะไรต่อมิอะไรอีกเป็นร้อยเป็นพันอย่าง

การโฆษณาบางอย่างก็เป็นเรื่องดี น่าจะเป็นประโยชน์ต่อสังคม แต่บางเรื่องก็ไม่เห็นเหมาะสมนัก บางเรื่องให้แง่คิด บางเรื่องกระแทกใจ แต่มีบางเรื่องกลับไปกระตุ้นอารมณ์ทางเพศก็มี จะทำให้คิดถึงบรรดานักสร้างสรรค์ (CREATIVE CREATEOR) ว่ามีสติปัญญาในการคิดทำโฆษณาได้เพียงเรื่องได้ละคือ

การโฆษณาบางอย่างก็ทำให้คนรุ่นใหม่ใช้คำผิด ๆ ตามไปด้วย เช่น บางประโยคไม่ควรใช้กับผู้ใหญ่ แต่เด็กในภาพโฆษณากลับใช้ “คุณตาเนี่ยอยู่ไม่สุข ทำโน่นทำนี่...” คำว่า อยู่ไม่สุข ต้องผู้ใหญ่เป็นคนพูดว่าเด็กที่ซุกซนมืออยู่ไม่สุข แต่ในภาพโฆษณาเด็กวัย 6-7 ขวบ พูดว่าคุณตา นำเสียดายที่ภาพโฆษณานั้นเป็นของหน่วยงานราชการเสียด้วย แต่เจ้าหน้าที่ที่จัดจ้างตรวจรับไม่มีความรู้ด้านภาษาไทย ปล่อยให้แพร่ภาพอยู่บ่อย ๆ ก็ความมีน้ำใจไมตรีของคนไทยอีกนั่นแหละที่ไม่กล้าจะบอกจะเตือน เพราะความเกรงใจกันนี้แหละทำให้อะไร ๆ ในประเทศไทยเรา จึงไม่ค่อยจะเจริญ ไม่ค่อยได้รับการพัฒนา ทั้ง ๆ ที่ประเทศเรามีดาวเทียมใช้ มีระบบการสื่อสารระบบการคมนาคมอยู่ในแนวหน้าเหมือนกัน

ในประโยคคำพูดต่าง ๆ ที่คนไทยใช้กันมานานแล้ว ที่เกี่ยวข้องกับความมีน้ำใจไมตรี เช่น “พริกบ้านเหนือ เกลือบ้านใต้” หรือคำถามเมื่อพบกันแสดงความหวังใยและไม่ตรี “กินข้าวมาหรือยัง” “สบายดีหรือ” “แวะมากินน้ำกินท่ากันก่อน” “ไร่นาได้ผลดีมากน้อยอย่างไรบ้าง” “ไปไหนมา”

นอกจากการมีน้ำใจไมตรีด้วยกริยา อากาหร หรือการต้อนรับขับสู้ การเชื้อเชิญต่าง ๆ ก็ยังมี การฝากของข้าวหรือผลไม้ในสวนไปฝากกันอีก ไล่ชะลอม กระบุง ตะกร้า หรือหาบ หามไปก็แล้วแต่ จำนวนและระยะทางในการไปมาหาสู่กัน เช่น ฝากส้มโอ ฝากกล้วย อ้อย มะพร้าว แตงโม มะม่วง พริก หอม กระเทียม แม้กระทั่งถ่านหุงข้าว โบราณก็เลยมีคำเป็นอุบายบอกไว้หลอกเด็ก ๆ ว่า “ห้ามกินของฝาก คอหอยจะพอก” ซึ่งถือเป็นการสอนให้เด็ก ๆ มีมารยาทและควรให้ของที่เขาฝากไปให้กัน ให้ถึงมือผู้รับเสียก่อน ส่วนจะได้รับส่วนแบ่งหรือไม่ก็อีกเรื่องหนึ่ง และเอาอุบายหลอกไว้ว่า ถ้ากินของฝากก่อนเจ้าของก็จะเป็นคอหอยพอก (ซึ่งความจริงแล้วเกิดจากการขาดแร่ไอโอดีน) คนโบราณท่านหลอกเอาไว้ได้แนบเนียนดี

เรื่อง มือโตเท่าไบลาน

(ปีที่ 26 ฉบับที่ 391 ประจำเดือนธันวาคม พ.ศ. 2544, หน้า 122 - 123.)

ไบลาน เป็นใบของต้นลาน ซึ่งเป็นไม้ยืนต้นอยู่ในตระกูลเดียวกับปาล์ม มีผลเป็นพวงระย้า ติดอยู่กับกระโดง ส่วนยอดสุดของลำต้น แปรกกว่าปาล์มชนิดอื่น ๆ ที่มักจะมีผลเป็นพวงอยู่ตรงคอของต้น ลำต้นโตเต็มที่ราว 1-2 คนโอบ สูง 15 - 20 เมตร ก้านของใบแข็งยาวราว 1 - 2 เมตร ลักษณะใบคล้ายใบตาล แต่ขนาดของใบแผ่ออกเป็นวงกลม รัศมีราว 1 - 1.5 เมตร ต้นลานจะออกดอกและมีผลในช่วงชีวิตของต้นราว 7 - 10 ปี เมื่อออกดอกตรงส่วนยอดของลำต้นจะเป็นเสากะโดงสูง 2 - 3 เมตร มีดอกขาวพราวตาไปหมด และเมื่อดอกติดเป็นผลแก่แล้วต้นลานก็ตายผุพังไป ปล่อยให้ผลแก่ตกพื้น เมื่อได้รับความชุ่มชื้นก็จะผลิใบเป็นต้นแทนต้นแม่ต่อไป ผลของต้นลานขนาดลูกหมาก ก้านของต้นลานแข็ง เหนียว ประโยชน์ใช้ทำฟืนได้ ติดไฟง่าย ให้ความร้อนได้ดี ไบลานใช้ทำส่วนประกอบของเครื่องจักสาน เช่น ทำออบกันแดดกันฝนของชาวไร่ชาวนา หรือเย็บติดกับโครงหมวกกะโล่ เป็นที่นิยมของชาวสามลื้อดิบ

งอบที่ใช้โครงทำด้วยไม้ไผ่จะนิยมใช้ไบลานเจียนเป็นเส้นเล็ก ๆ ขนาดกว้างราว 1 เซนติเมตร แล้วเย็บติดกับโครงงอบ เมื่อเย็บเสร็จจะนำไปทาน้ำมัน ให้เป็นเงางามและทำให้ไบลาน ทนต่อแดดต่อฝนไม่ผุกรอบง่าย บ้างก็ตกแต่งลวดลายแทรกด้วยกระดาษอังกฤษตรงจุกงอบ (ปลายบนส่วนกลางงอบปิดรูไมให้น้ำฝนไหลเข้า) ใช้ไบลานแล้วใช้กระดาษอังกฤษสีเขียว แดง สอดให้เกิดเป็นลวดลายกระดาษอังกฤษ ผู้เขียนเข้าใจว่าเป็นของประเทศอังกฤษ แผ่นโตขนาดกว้าง 24 นิ้ว ยาว 36 นิ้ว โดยประมาณ ด้านหนึ่งเป็นสีมันวาว อีกด้านหนึ่งเป็นสีบรอนซ์ ในยุคนั้น (ราว พ.ศ. 2499) มีอยู่ 3 - 4 สี น้ำเงิน แดง เหลือง เขียว ราคาแผ่นละ 2 - 3 บาท ซึ่งถือว่าแพงมาก

งอบ ถ้าทำอย่างพิถีพิถัน การเย็บแต่ละเส้นไบลานนิยมเรียกแต่ละใบว่า "เสียด" ยิ่งเสียดมาก ๆ ราคาจะแพง และถือว่าฝีมือสุดยอด งอบอย่างนี้จะใช้ในโอกาสพิเศษจะไม่ใช้ใส่ไปทำงานทำนา ทำไร่ บริเวณขอบของงอบจะตกแต่งด้วยเส้นหวายเส้นโตกว่าเส้นผมเล็กน้อย ตกลวดลายอย่างสวยงาม บางครั้งก็ใช้กระดาษอังกฤษสอดบริเวณชายล่างของงอบด้วย

งอบในภาคกลางมีทำกันเป็นล่ำเป็นสันอยู่ที่อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้เขียนเคยสอบถามว่า เขาไบลานมาจากไหน เพราะปกติงานหัตถกรรมมักจะต้องอยู่ในแหล่งที่มีวัสดุอยู่ใกล้ ๆ กัน โดยเฉพาะในบริเวณของอำเภอบางปะหันไม่มีต้นลานอยู่เลย ได้รับความว่าสั่งไบลานมาจากบ้านทับลาน หรือบ้านดงลาน แถบจังหวัดสระแก้ว

โบลานที่จะใช้สำหรับเย็บอบหรือทำศิลปะหัตถกรรม หมวก กระเป๋า พัด ฯลฯ จะต้องใช้โบลานอ่อน ช่วงที่อยู่ใกล้ยอดมากที่สุดยังมีสีขาวนวล เวลาตัดต้องให้มีน่องโบลานขึ้นมาก่อนด้วย (น่องโบลาน หมายถึงโบลานที่จะออกตามมา) ตอนตัดโบลานลงมาโบลานจะไม่คลี่แผ่ ก็จะมัดส่งขายได้เลย และเมื่อก่อนจะนำมาสาน เย็บ จะต้องนำโบลานมาแช่น้ำให้เน่าเสียก่อน (เน่า หมายถึง ให้มีกลิ่น) แล้วโบลานจะเหนียวทนนาน จากนั้นก็นำขึ้นมาล้างเอากลิ่นเน่า ๆ ออก โบลานจะขาวลอกเอาแต่ผิวของโบลานบนมาผึ่งลมให้แห้งแล้วเจียนตามขนาดที่ต้องการใช้งาน

ในวัยเด็กเล็ก ๆ (แบบเบาๆ) โบลานช่วยกล่อมเกลาคิดใจให้เด็กเป็นคนอ่อนโยน รู้จักแม่รู้จักพี่น้อง ก็ด้วยโบลานที่สานเป็นปลาคะเพียนพวงโต แขนวนอยู่เหนือเปลแกว่งไปมาตามแรงโยนของเปล ผสมกับเสียงโอดระเอ้ โอดระเอ๊ก... และบทเพลงกล่อมลูกที่อ่อนโยนให้ดังแผ่ว ๆ

ต้นลาน เป็นอุทาหรณ์ได้ในเรื่องของ "ลูกฆ่าแม่" เพราะเมื่อมีดอก ลูกแก่ ต้นแม่ก็จะตาย เหมือนต้นกล้วยพอดกเครือผลแก่ ต้นกล้วยก็จะตาย พวงปลาคะเพียน ซึ่งเป็นเครื่องเตือนใจบรรดาลูกทั้งหลายว่า เมื่อลูกเติบโตไปแล้ว ผู้เป็นแม่ก็ก้าวเข้าสู่วัยแห่งความตายในอนาคตไม่ช้าก็เร็ว

โบลานจึงมีคำพูดเพื่อเตือนสติลูก ๆ ตั้งแต่วัยเยาว์ว่าอย่าตีพ่อตีแม่เมื่อจะโตเท่าโบลาน เด็ก ๆ เห็นโบลานก็จะกลัวว่ามือจะโต ถ้าโตเท่าโบลานยกมือไม่ไหวแน่ ๆ แต่ในความเป็นจริงแล้วเป็นปรัชญาสอนเด็ก ซึ่งกว่าจะรู้ความจริงก็เมื่อเติบโตใหญ่แล้วว่า ต้นลานนั้นเมื่อออกดอกออกลูกแล้วก็ต้องตายในช่วงเป็นเด็กก็หลอกให้กลัวว่ามือจะโต ปัจจุบันไม่ค่อยมีพ่อแม่พูดให้ลูกฟังอย่างนี้แล้ว เพราะขาดช่วง เข้าใจว่าพ่อแม่ยุคปัจจุบันไม่รู้จักต้นลาน โบลาน เด็ก ๆ ก็ไม่เคยเห็น เลยไม่เข้าใจว่าตีพ่อตีแม่แล้วมือโตเท่าโบลาน

ข่าวตามหน้าหนังสือพิมพ์ ปัจจุบันจะได้เห็นข่าวอยู่เสมอ ๆ ว่า ลูกทรพีฆ่าพ่อ ฆ่าแม่ เพียงไม่ให้เงินไปซื้อยาบ้า ไม่รู้ว่าเป็นเพราะเราไม่สอนลูกว่าอย่าตีพ่อ ตีแม่ มือจะโตเท่าโบลาน ลูก ๆ เลยไม่ใช้วิธีตี แต่เอามัดปาดคอ เอาปืนยิง หรือเอาไม้หน้าสามตี มือเลยไม่โตเท่าโบลาน อยากให้ผู้อ่านหนังสือแม่บ้านลองเอาคำโบราณไปสอนลูก ๆ บ้าง จะได้มีคนดี ๆ อยู่ในสังคมนี้ให้มาก ๆ

เรื่อง ตัดใบตองรองผี

(ปีที่ 26 ฉบับที่ 393 ประจำเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2545, หน้า 90 – 91.)

นักวิทยาศาสตร์ นักพฤกษศาสตร์ นักชีววิทยา และนักวิชาการ ในสาขาเกษตร หากเรียนในมหาวิทยาลัย ใช้เวลา 4 – 5 ปี ก็จะเป็นบัณฑิต และหากเรียนต่อปริญญาโทก็อีก 2 ปีเป็นอย่างน้อย จบมาเป็นมหาบัณฑิต ถ้าขยันเรียนต่อไปอีก 4 – 5 ปี ก็จะเป็นด็อกเตอร์ หรือปริญญาเอก โดยสรุป จากปริญญาตรีถึงปริญญาเอกใช้เวลาเรียนร่วม 11-12 ปี ซึ่งเป็นการเรียนอย่างละเอียดลออ ตั้งแต่เรื่องของพืช ของสัตว์ ของแมลง ของเชื้อโรคพืช ของการเพาะพันธุ์ การเพาะพันธุ์เนื้อเยื่อ การต่อตา ตัดกิ่ง ตอน ข้ำ การผ่าดูโครงสร้าง ล้วนแล้วแต่ต้องใช้ความมานะพยายามเป็นอย่างสูงในการเรียน

ส่วนชาวบ้านตาสี ตาสา รุ่นปู่ตายาย ไม่เคยเรียนเรื่องดังกล่าวเลย ได้แต่เลียนแบบจากพ่อแม่มาตาม ๆ กัน และใช้วิธีการสังเกต ทดลองทำ หาข้อสรุป โดยใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านแท้ ๆ แล้วก็บอกต่อ ๆ กันมา ค่อย ๆ ปรับปรุงแก้ไขวิธีการบ้างตามความคิดของกลุ่มชน หรืออาจเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในด้านต่าง ๆ ระหว่างชุมชนและนำมาใช้ในหมู่บ้านของตนเอง กล่าวได้ว่าบรรพบุรุษเราไม่ได้มีปริญญาพวงท้ายเลยแม้แต่คนเดียว แต่ทำการเกษตรปลูกข้าว ปลูกพืชต่าง ๆ เลี้ยงสัตว์ และรู้จักใช้พืชในการไล่แมลง รู้จักพืชที่นำมาเป็นสมุนไพรให้คน สัตว์ กินแก้โรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ

การเรียนรู้ไม่มีโรงเรียนสอน ไม่มีครู ไม่มีติวเตอร์ ไม่มีตำรา ไม่มี ไม่มี และไม่มี จะมีก็เพียงการดู การจำ การทำตามแบบพ่อแม่ ทำตามที่พ่อแม่ทำที่เห็นพ่อแม่อยู่ทุกวันไม่ต้องสอน เห็นพ่อไถนา คราด หว่าน ย่ำตม จูงควาย ลากเลื่อน ลากล้อ ลากเกวียน เลี้ยงควาย เลี้ยงวัว อาบน้ำควาย สุมฟางไถยุบ เหลือบ รันไร ก็ล้วนแล้วแต่ไม่ต้องการสอน แต่เห็นพ่อแม่ทำมาทุกเมื่อเชิ้อวัน และเมื่อถึงเวลาทำเองก็ทำได้ถูกต้องแนบเนียน ไม่ต้องให้พ่อแม่มาสอนอีกแต่อย่างใด

หากจะนำเอาหลักการเรียนการสอนของฝรั่งมังค่าที่เราค่อนข้างเห่อเอามาก ๆ มาจับก็คงได้รับการเรียนการสอนที่เรียกว่า Learning by doing แปลว่า เรียนโดยการกระทำ ซึ่งแท้จริงแล้ว พระพุทธเจ้าของเราใช้มาก่อนฝรั่งเป็น 500-600 ปี หรืออย่างการเรียนการสอนแบบวิทยาศาสตร์ (Scientific method) ของฝรั่ง พระพุทธเจ้าก็ใช้มาก่อนแล้ว ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค แต่ก็แปลกตรงที่เรากลับไปตามกันฝรั่งไปหมด จนจะไม่เหลืออะไรเป็นไทยอีกแล้ว

พูดแล้วจะหาว่าไปโทษฝรั่งเขาไม่ดี เขานะดีหลาย ๆ อย่าง แต่เรามักจะเอาสิ่งที่ไม่ดีของเขามาใช้ ของดี ๆ ของเขาเราไม่เอามา เช่น การตรงต่อเวลา การเป็นสุภาพบุรุษ การเป็นคนช่างคิด ช่างค้นคว้า ช่างบันทึก ช่างจัดระบบ ฯลฯ แต่เรากลับไปเอาเรื่องเหลวไหลมาเป็นเรื่องสำคัญ เช่น การ

แต่งกาย กิริยามารยาท การปล่อยเนื้อปล่อยตัว ไม่รักษาวลสงวนตัว เรื่องเพศ การเปลี่ยนคู่นอน แลกมัด แลกเมีย

กลับมาเข้าเรื่องโบราณ ๆ ของเราต่อดีกว่า ในเรื่องของการเรียนโดยไม่ต้องสอนของคนแก่ คนแก่ ซึ่งนอกจากเรียนโดยไม่ต้องสอนแล้ว คนโบราณยังใช้คำเตือน คำหลอก อุบายไว้ให้คิดไว้ห้ามปรามได้อีก อย่างเช่น บอกว่า "ถ้าตัดใบตองต้องไว้หู แต่ถ้าตัดทั้งก้านเป็นการตัดใบตองไปรองผี"

ผู้เขียนจำเอาประโยคนี้นี้มาวิเคราะห์ ได้ความว่า คนโบราณรู้จักการรักษาต้นไม้แม้แต่ต้นกล้วย โดยไม่มีความรู้จากสถาบันใด ๆ เลย นอกจากสถาบันชีวิต

การตัดใบตองทั้งก้าน ก้านที่เหลือจะค่อย ๆ เน่า แล้วก็จะเกิดหนอนกอได้ง่าย ต้นกล้วยก็จะตาย ดังนั้น การตัดใบตองต้องไว้หู คือ ตัดให้เหลือใบติดไว้หน่อยหนึ่งใบที่เหลือจะทำหน้าที่สังเคราะห์แสง ก้านกล้วยก็จะไม่เน่า จึงหลอกแกมขู่ให้กลัวว่า ตัดใบตองทั้งก้าน เรียกว่า ตัดไปรองผี เท่ากับเป็นการแข่งคนในบ้านให้ตาย

จะเห็นว่า คนไร้ปริญญา ไร้สถาบัน แต่ใช้ภูมิปัญญา วิถีไทย วิถีชาวบ้าน อนุรักษ์ ผูกพันกับธรรมชาติ จนขณะนี้บรรดาดีออกเตอร์ทั้งหลาย ต้องกลับมาให้ความสนใจกับวัฒนธรรมพื้นบ้านที่กำลังสูญไปพร้อมกับความเจริญทางวัตถุ "รักไทย นิยมไทย ทำได้ง่ายกว่าที่คิด"

เรื่อง คนบ้า

(ปีที่ 26 ฉบับที่ 397 ประจำเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2545, หน้า 116 - 117.)

ผมเคยเขียนเล่าไว้นานมาแล้วว่า คนโบราณจะตำหนิลูกหลานหรือคนอื่นๆ จะไม่ตำหนิโดยตรง แต่มักจะใช้คำพังเพยพูดให้ฟัง เพื่อเตือนสติให้คิดแล้วตัดสินใจว่าจะทำอย่างไรต่อไป แต่ถ้าจะสอนก็มักจะใช้สุภาพศบอกล่าวให้ฟัง หรืออาจเล่านิทานที่มีโครงเรื่องสอดคล้องกับเหตุการณ์นั้น ๆ นับว่าคนยุคก่อนเรา (ราว 50 ปีขึ้นไป) มีกลอุบายในการสอน ว่ากล่าวตักเตือนไว้ได้อย่างยิ่ง และเช่นกันคนในยุคนั้นก็ไม่ได้ร้อนเหมือนปัจจุบัน อาจเป็นเพราะยุคนี้เรามีการอบรมเลี้ยงดูให้อิสระเสรีมากจนเกินขอบเขต หรืออีกนัยหนึ่ง พ่อแม่ ผู้ปกครองไม่มีเวลาจะอบรมลูก ๆ เลยก็อาจเป็นได้

ผมเขียนมาตรงนี้ก็อดไม่ได้ที่จะพูดถึงอุบายโบราณ ที่คนรุ่นก่อนมักจะพูดเสมอ ๆ ถึงความห่วงใยเด็กสาวมากกว่าที่จะห่วงใยเด็กชาย เป็นเพราะเด็กสาวเป็นเพศที่อ่อนไหวง่าย อ่อนแอ เจ้าแง่แสรงอน อาจมีภัยอันตรายได้รอบด้าน จึงมีคำพังเพยกล่าวถึงไว้ว่า “ชายข้าวเปลือก หญิงข้าวสาร” ซึ่งหมายความว่า เพศชายไปตกอยู่ที่ใดก็งอกงามได้ แต่เพศหญิงไปตกอยู่ที่ใดก็มีแต่จะเน่าเปื่อยหมดไป จึงเปรียบเพศหญิงดุจเมล็ดข้าวสาร

เราจึงได้ยินคำอุบายโบราณ คำพังเพย คำสอนที่ใช้กับเพศหญิงมาก ในหลาย ๆ อุบายเป็นความห่วงใยในสภาพเปรียบร้อย ระมัดระวังอย่างมาก เช่น

- ห้ามหญิงสาวนั่งหัวบันไดบ้าน
- ห้ามหญิงสาวสยายผมกลางทาง
- ห้ามหญิงสาวสะบัดชายพกผ่านอกบ้าน
- ห้ามหญิงสาวฉิวปาก
- ห้ามหญิงสาวปีนต้นไม้
- ห้ามหญิงสาวเอาสากคาคกรไ้
- ห้ามหญิงสาวตำครกเปล่าเล่น
- ห้ามหญิงสาวเด็ดดอกไม้บูชาพระเวลามีประจำเดือน
- ห้ามหญิงสาวตากผ้าข้ามคืน
- ห้ามหญิงสาวไปดูเขาออกลูก
- ห้ามหญิงสาวเย็บผ้าในตัว
- ห้ามหญิงสาวนอนหงาย
- ห้ามหญิงสาวร้องเพลงในครัว
- ห้ามหญิงสาวนั่งขัดสมาธิ

และห้าม ห้าม ห้าม อีกมากมาย

คุณผู้อ่านลองคิดเอาเองว่ามีเหตุผลในการห้ามอย่างไร บางข้อห้ามได้เขียนไว้ในฉบับก่อน ๆ แล้วลองกลับไปเปิดอ่านเองก็แล้วกันนะครับ สำหรับฉบับนี้ ผมใช้หัวเรื่องว่า “คนบ้า” ท่านผู้อ่านคงว่าใครบ้า ไม่ผู้เขียนก็ผู้อ่าน แต่อย่าคิดอย่างนั้นเลยครับ คำว่า “คนบ้า” เรื่องนี้ความจริงแล้วเป็นอุบายโบราณที่ได้พูดไว้ว่า “ห้ามใช้ไม้กวาดมาเล่นตีกัน จะทำให้เป็นคนบ้า”

โดยปกติแล้ว คนไทยเราจะไม่ชอบให้ใคร ๆ เล่นสิ่งที่ใช้กับของต่ำ ๆ หรือของที่ไม่สมควรเล่น เช่น ไม้กวาดสำหรับกวาดพื้น สาก (ไม้ตีพริก) สำหรับต่อน้ำพริก หรือถ้าเป็นร่างกายของคน ก็จะไม่ให้คนอายุน้อยกว่ามาถูกต้อง เช่น หัวไหล่ บ่า หน้าอก (ผลักอก) เพราะถือว่าไม่เคารพนับถือ

เคยมีกรณีทะเลาะวิวาทกันระหว่างคนไทยกับคนต่างชาติอยู่บ่อย ๆ เพราะคนต่างชาติเขาไม่ถือเหมือนเรา ฝรั่งเขามีมาตบหัวคนไทยเบา ๆ เหมือนล้อเล่น หยอกล้อ แต่พี่ไทยถือหัว (ศีรษะ) ก็เลยตอยหน้าใครมเข้าให้ เลือดกลบปากไปเพราะวัฒนธรรมต่างกัน

ดังนั้น ถ้าเด็ก ๆ เอาไม้กวาดมาตีเล่นกัน ผู้ใหญ่จะห้ามว่า อย่าเล่นเดี๋ยวจะเป็นบ้า จริง ๆ แล้วไม่บ้าหรอก แต่ผู้ใหญ่ไม่ชอบให้เอาของต่ำมาเล่นกัน หรืออาจเกิดอุบัติเหตุ เช่น ใช้ไม้กวาดก้านมะพร้าวเล่นกันอาจตีแทงลูกนัยน์ตาได้ และไม้กวาดใช้กวาดพื้นอาจมีเชื้อโรคฟุ้งกระจายก็ได้

คนโบราณไม่ใช่จะห้ามอย่างไม่มีเหตุผล ส่วนคำขยายว่า “เดี๋ยวจะเป็นบ้า” เป็นเพียงหลอกให้กลัว จะได้ไม่ปฏิบัติอย่างนั้น ผมจำได้ว่าเคยมีกรณีครูเอาด้ามไม้กวาดตีเด็ก ครุนั้นถึงกับโดนไล่ออกมาแล้ว เพราะขัดต่อขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีของไทยเรา

เรื่อง ควายกับสังคัง

(ปีที่ 26 ฉบับที่ 398 ประจำเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2545, หน้า 60 – 61.)

มีข้อห้ามของคนโบราณ (บรรพบุรุษ) อยู่เรื่องหนึ่งสำหรับเด็กบ้านนอกที่อยู่กับไร่นา กลิ่นโคลน สาบควาย หัวขี้แต่ คราด ไถ กองฟาง ชังโลง ชะนาง ลัน ลอบ ตะซ้อง และจะต้องทำหน้าที่เลี้ยงควายอยู่กับควาย พาคควายไปกินหญ้า พาคควายไปไถนา พาคควายลงแช่ในอ่างน้ำ พาคควายกลับบ้าน พาคควายอาบน้ำ เอากาบมะพร้าวขัดตัว ขัดเขาให้ควาย พาคควายเข้าคอก สุมฟางไผ่ยุง เหลือบ รื่น ไร

ที่กล่าวมาข้างต้น จะใช้ชีวิตอยู่กับควายตั้งแต่รุ่งเช้าจนเกือบพลบค่ำ คนโบราณจึงมีข้อห้ามสำหรับเด็กหรือคนที่เลี้ยงควายว่า ห้ามขี่ควายขณะที่ตัวควายเปียกอยู่ จะทำให้เป็นสังคัง

สังคัง เป็นโรคคันในร่มผ้าชนิดหนึ่งประเภทยิ่งเก่ายิ่งมันยิ่งคันยิ่งเกา เกากันจนถลอกปอกเปิก บริเวณที่นิยมเป็นก็ตรงขาหนีบ และบริเวณลูกอذنตะ เป็นโรคผิวหนังชนิดหนึ่ง เป็นตุ่มเล็ก ๆ คันเกาจนตกละเก็ดร่อนเป็นแผ่นบาง ๆ เล็ก ๆ เกาเลือดออกซิบ ๆ เกิดจากการไม่รักษาความสะอาด อับชื้น กางเกงในสกปรก ใส่ซ้ำ ๆ กันหลายวัน และไม่คอยอาบน้ำ

ในสมัยก่อน ถ้าหากใครเป็นก็จะใช้ยาทาหยีหรือขี้มาโลชั่นทา ทั้งแสบทั้งคัน มันสุด ๆ ในยุคก่อน ๆ ราว พ.ศ. 2500 ในสมัยนั้นกางเกงในแบบในปัจจุบันยังไม่มีขายในเมืองไทย ถ้ามีราคาอาจจะแพง ผู้เขียนจำได้ว่าสมัยนั้นมีกางเกงในขายเหมือนกัน แต่เป็นกางเกงที่เย็บด้วยผ้าหนา ๆ ติดกระดุม 3-4 เม็ด ด้านข้าง ผ้าจะค่อนข้างแข็ง หนา ทำให้อับชื้นไม่เป็นผ้ายืดอย่างปัจจุบัน ราคา ตัวละ 2-5 บาท รอบขาก็อาจจะคับ เพราะผ้าไม่มีความยืดหยุ่นของเนื้อผ้า คนหนึ่งจะมีใช้ราว 2-3 ตัวเท่านั้น ถ้าฤดูฝนไม่มีแดดตากไม่แห้ง ถ้าจำเป็นจะต้องใส่ก็ใส่ทั้ง ๆ ที่ยังไม่แห้งสนิท ก็ทำให้เกิดความอับชื้น บางครั้งชอบขาบาดทำให้เป็นแผลได้อีก

โรค “สังคัง” จึงเป็นโรคที่ยอดฮิตในหมู่ชายหนุ่มทั้งหลาย และถ้าเป็นแล้วจะต้องใช้ยาทาแก้คัน ซึ่งมีอยู่ยี่ห้อเดียวที่นิยม ขนาดเล็ก ๆ ขูบสำลีทา ก่อนจะทาจะต้องเตรียมพัดไว้พัดตรงหว่างขาทันทีทันใด เมื่อทาด้วยขี้มาให้คลายความแสบ แล้วช่วงนั้นควรงดใส่กางเกงใน พอผ่านไป 2 - 3 วัน แผลคันก็จะตกละเก็ด แกะเพลินดีพิลึก ลูกอذنตะจะแดงเมื่อลอกสะเก็ดออก ท่านผู้อ่านคงจะเข้าใจได้ว่า โรค “สังคัง” เป็นโรคที่ทรมานพอสมควร และบรรดาชายหนุ่มทั้งหลายจะแหยงโรคสังคังเป็นอย่างยิ่ง คนโบราณจึงมีการห้ามไว้ว่า “ห้ามขี่ควายขณะควายตัวเปียก จะทำให้เป็นสังคัง”

ผู้เขียนมาวิเคราะห์ดูว่า ทำไมจึงห้ามไว้อย่างนั้น ก็ด้วยเหตุผลที่ว่า ควายเมื่ออาบน้ำหรือโดนฝน ตัวเปียกตัวจะลื่น ถ้าขึ้นขี่อาจตกลงมาชนขาหัก ก็เลยพูดขู่ว่า “ถ้าขี่ควายขณะควายตัวเปียกจะทำให้เป็นสังคัง” คนโบราณช่างฉลาดเสียจริง ๆ ที่เอาสังคังมาหลอกไว้ ได้อย่างแนบเนียน

ปัจจุบันนี้ โรคสังคังดูจะหายไปแล้ว เพราะกางเกงในมีสารพัดแบบ ระบายความอับชื้นต่าง ๆ และมีความยืดหยุ่นดี ราคาก็ไม่แพง มีขายตามตลาดทั่วไป โบราณอุบายนี้คงหมดไปจากสังคมนี้แล้วกระมัง

เรื่อง ห้ามคนมีท้อง...หน้าบึ้ง

(ปีที่ 26 ฉบับที่ 399 ประจำเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2545, หน้า 110 - 111.)

ผมเคยได้ยินคนเก่า ๆ เล่าให้ฟังว่า ช่วงกึ่งพุทธกาลจะมีเหตุการณ์บ้านเมืองเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากมาย สิ่งที่เราคิดไม่ถึงหรือไม่คิดว่าจะเป็นไปได้ก็จะเป็นไป เรียกกันว่า "พุทธทำนาย"

คำว่า กึ่งพุทธกาล หมายถึง ครึ่งหนึ่งของอายุศาสนาพุทธ โดยเขาคาดว่าศาสนาพุทธจะมีอายุราว 5,000 ปี (ห้าพันปี) กึ่งหนึ่งหรือครึ่งหนึ่งก็ 2,500 ปี (สองพันห้าร้อยปี)

ปัจจุบันนี้ พุทธศาสนาผ่านมา 2545 ปีแล้ว ผมย้อนคิดถึงพุทธทำนายที่คนเก่าเล่าไว้ให้ฟังมีว่า เมื่อผ่าน พ.ศ. 2500 ไปแล้วจะเกิดเหตุการณ์ตามพุทธทำนายดังนี้

หนึ่ง คนรุ่นหลังกึ่งพุทธกาลจะต้องใช้ไม้ตะขอสอยมะเขือกิน

สอง กระเบื้องจะเฟื่องฟูลอย น้ำเต้าน้อยจะจมหาย

สาม กากาวจะบินเต็มท้องฟ้า

สี่ ผู้ดีจะเดินตรอก ชั้ครอกจะเดินถนน

ห้า ชายหญิงจะมีหน้าตาเหมือนกันหมด

ผมไม่แน่ใจว่ามีคำทำนายอีกหรือเปล่า เพราะฟังมานานมากชักจะเป็นโรคซีหลงซีลืม ท่านผู้อ่านลองมาช่วยกันวิเคราะห์ดูที่ว่า คำทำนายข้างต้นเป็นความจริงหรือไม่อย่างไร

จากคำทำนายข้อหนึ่ง "คนรุ่นกึ่งพุทธกาล จะต้องใช้ไม้ตะขอสอยมะเขือกิน" น่าจะหมายความว่าคนตัวเล็กกลางแต่ในความเป็นจริง คนรุ่นใหม่ตัวใหญ่ตัวสูง แต่ถ้าพิจารณาดูในเรื่องวัยเจริญพันธุ์ของเด็กยุคนี้ กล่าวได้ว่าอายุเฉลี่ยน้อยลง จากในอดีตเด็กหญิงจะมีวัยเจริญพันธุ์ (มีระดู) อายุระหว่าง 14 - 15 ปี พุดกันเล่น ๆ ว่าอายุ 14 - 15 ยังแก้ผ้าเล่นน้ำอยู่เลย แสดงถึงความที่ยังไม่เป็นสาว

แต่เด็กหญิงยุคปัจจุบัน (2500 - 2545) มีระดูเร็วขึ้น ราวอายุ 8 - 10 ขวบ ฟังแล้วน่าใจหายเมื่อราว ๆ ต้นปีมีข่าวทางหน้าหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งว่า เด็กหญิงอายุ 10 ขวบ ไปแจ้งเกิดลูกของตน แสดงว่าเด็กหญิงคนนั้นมีระดูราว 8 - 9 ขวบ แล้วมีเพศสัมพันธ์กับผู้ชาย ตั้งท้องตอน 9 ขวบ พอใกล้ 10 ขวบก็คลอด

อย่าตกใจเลยครับ มีการสำรวจแล้วว่า อายุเฉลี่ยของเด็กหญิงเข้าสู่วัยเจริญพันธุ์ลดลงเฉพาะที่มีร่างกายสมบูรณ์และมีสภาวะแวดล้อมด้านอาหาร (เนื้อ นม ไข่) ด้านสังคม ด้านอารมณ์ และโดยเฉพาะด้านสื่อลามก จากวิดีโอ แผ่นวีซีดีวีซีดีบี หนังสือโป๊ ภาพทางโทรทัศน์ ที่ชักชวนไปทางเพศมากมายก่ายกอง ทำให้เด็กหญิงเข้าสู่วัยเจริญพันธุ์เร็ว

ตรงนี้หรือเปล่าที่เข้าทางคำทำนาย แม้จะไม่ตัวเล็กจนต้องสอยมะเขือกิน แต่การมีลูกเร็วว่าปกติจะเลี้ยงจะดูกันได้อย่างไร?

พุทธทำนายข้อที่สอง “กระเบื้องจะเฟื่องฟูลอย น้ำเต้าน้อยจะจมหาย” โดยปกติกระเบื้องมุงหลังคาทำด้วยปูน จะจมน้ำเสมอและน้ำเต้า (ที่เราเอามาแกงเลียง) จะต้องลอยน้ำตึบปอง ตึบปอง แต่กลับตาลปัตร เป็นกระเบื้องมุงหลังคาลอยน้ำ น้ำเต้าจมน้ำ ก็พอจะอนุมานได้ว่า อะไรต่าง ๆ ในยุค พ.ศ. 2500 เป็นต้นไปจะแปรเปลี่ยนไปหมด คงพอเห็นได้ไม่ยาก จากสภาพสังคมปัจจุบันชายอยากเป็นหญิง หญิงอยากเป็นชาย ชายแต่งงานกับชาย หญิงแต่งงานกับหญิง แล้วยังมีประเพณีติดกระเทย อะไรต่อมิอะไรอีกมากมายที่แปรเปลี่ยนไปเหมือนกระเบื้องลอยน้ำ น้ำเต้าจมน้ำ

คำทำนายที่สาม “กาขาวจะบินเต็มท้องฟ้า” กาขาวน่าจะหมายถึง พวกต่างชาติที่ตั้งตั้งแต่ พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา ฝรั่งเข้ามาอยู่เมืองไทยเป็นแสนคน มามีลูก มีเมียมากมาย มาประกอบอาชีพ มามีที่ดินโดยอาศัยเมียคนไทย อย่างแหว ๆ เกาะสมุย ตอนนี้ฝรั่งเป็นเจ้าของที่ดินบนเกาะเกือบทั้งหมดแล้ว ต้นมะพร้าวถูกโค่นทิ้ง ปลูกบังกะโล ทำรีสอร์ต ล้วนแต่ฝรั่งเป็นนายทุนทั้งสิ้น ที่กล่าวมานี้ไม่เฉพาะที่เกาะสมุยเท่านั้น ยังมีอีกหลาย ๆ แห่งซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นสถานที่พักผ่อนและท่องเที่ยวตามธรรมชาติ

คำทำนายที่สี่ “ผู้ดีจะเดินตรอก ชีครอกจะเดินถนน” ตามคำทำนายนี้น่าจะมีส่วนจริงอยู่มาก เพราะปัจจุบันพวกผู้ลากมากดีจะหนีไปอยู่ตามสถานที่ห่างไกลชุมชน ไปปลูกบ้านอยู่ตามธรรมชาติ ตามบ้านนอก ตามริมน้ำ ริมห้วย ซึ่งอนุมานเอาว่าเป็นตรอกก็แล้วกัน ส่วนพวกชีครอกก็คือพวกไม่มีสกุลหรือบ้านนอกคอกนา ตอนนี้เดินอยู่ตามถนนในเมืองอยู่กลาดเกลื่อน ตามห้างดัง ๆ เมื่อก่อนมีแต่พวกไฮโซฯ ปัจจุบันชาวบ้านใส่เสื้อกล้ามเดินกันออกเต็มไปหมด พวกไฮโซฯ จึงต้องหลบไปฟังดูน่าเป็นไปได้อีก

ส่วนพุทธทำนายในข้อที่ห้า “ชายหญิงจะมีหน้าตาเหมือนกันหมด” ก็พอจะกล่าวได้ว่าในอดีต ถ้าตั้งหักคางแบนก็มาจากอีสาน จมูกแบนคางแบนก็มาจากทางใต้ ถ้าพูดเหนือ ๆ ก็มาจากสุพรรณบุรี หน้ากลม คางแบน ก็มาจากเหนือ สำเนียงภาษาก็ต่างกันออกไป ปัจจุบัน “สำเนียงส่อภาษา กิริยาส่อสกุล” ก็ไม่สามารถบอกได้ การแต่งกายก็บอกไม่ได้ว่าของภาคไหนเป็นภาคไหน หน้าตา จมูก คาง ปาก คิ้ว แม้แต่สีผม ก็บอกไม่ได้แล้ว ว่ามาจากภูมิภาคไหน เพราะสามารถตกแต่ง เสริม แต่ง ใส่ตั้ง เลื่อยคาง เขียนคิ้วถาวร ตาสองชั้น ทำริมฝีปาก จะให้แดงให้ดำได้หมด ผมจะย้อมสีอะไรก็ได้ แต่งเติมเสริมได้ทุกสัดส่วน จนหน้าตาเหมือนออกมาจากเบ้าเดียวกัน พุทธทำนายก็เลยทายว่าคนหน้าจะเหมือนกันหมด และมีที่น่าสนใจที่เพิ่งฮือฮากันมากก็คือการโคลนนิ่งมนุษย์สัตว์ต่าง ๆ ให้ออกมาเหมือนกันแบบอย่างไถ่อย่างนั้น เหมือนยิ่งกว่าฝาแฝดเสียอีก

เขียนมาเสียดยาว เพียงเพื่ออยากจะโยงมานิดเดียวจากพุทธทำนายที่ว่าคนในกึ่งพุทธกาล จะต้องสอยมะเขือกิน ก็เพราะวัยเจริญพันธุ์ของเด็กหญิงอายุเฉลี่ยลดลงก็เลยหวังโยว่า ไหน ๆ จะเป็นไปตามพุทธทำนายแล้วก็เลยจะฝากข้อเตือนใจ ที่เรียกว่าโบราณอุบายได้ในประโยคที่ว่า ห้ามคนมีท้อง (มีลูก) หน้าบึ้ง แสดงถึงภูมิปัญญาของคนโบราณ รู้ว่าคนมีท้องถ้าจิตใจไม่ดี ซี้โมโห โกรธง่าย หน้าตา บึ้งตึง จะถ่ายโยงลักษณะนิสัยของตนเองในขณะที่ตั้งท้องไปยังลูกน้อยที่อยู่ในท้องได้

เพราะฉะนั้น ใครจะมีท้องอย่าลืมยิ้มแย้มแจ่มใสไว้นะ ข้อสำคัญคนรอบข้างจะต้องดูแลเอาใจใส่ด้วยอย่าเป็นตัวก่อปัญหาซะเองจะบอกให้

เรื่อง ชีว ชีเห่

(ปีที่ 27 ฉบับที่ 402 ประจำเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2545, หน้า 124 - 125.)

คนไทยในอดีต ได้ชื่อว่าเป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอน จึงมีวรรณคดีหลายเรื่องที่ตั้งเป็นคำกลอน ทั้งเรื่อง และเป็นที่ยุ่จักกันมาก เห็นจะได้แก่ เรื่องพระอภัยมณี มีความยาวเป็นพัน ๆ บทกลอน นอกจากบทกลอนแล้วยังพบเห็นได้จากสุภาษิต คำพังเพย จะต้องเป็นคำคล้องจอง ทำให้จดจำง่าย และมีความหมายที่ลึกซึ้ง ผู้เขียนเคยเขียนไว้ในฉบับก่อน ๆ มาแล้วว่าในอดีตคนไทยจะไม่ตำหนิติเตียนกัน ด้วยความรุนแรง แต่จะใช้คำพังเพยที่เป็นคำคล้องจอง ตักเตือนกัน เช่น

"อย่าดำน้ำพริกละลายแม่น้ำ"

"ไม่เห็นน้ำอย่าตัดกระบอก"

"ไม่เห็นกระรอกอย่าโก่งหน้าไม้"

"เห็นช้างชื้ออย่าชื้อตามช้าง"

นอกจากคำคล้องจองไม่ว่าจะเป็นบทกลอนหรือคำพังเพย คนไทยยังนิยมใช้คำซ้ำ คำซ้อน อยู่เป็นจำนวนไม่น้อย เช่น

เสื้อ	สาด
มิด	พรั
เดิน	เหิน
บ้าน	เรือน ฯลฯ

และคำว่าชีว ชีเห่ ก็เป็นคำซ้อน เพราะมีความหมายอย่างเดียวกัน ภาษาไทยทุกคำจะมีความหมายและมีที่มาที่ไปอยู่เสมอ

คำว่า "ชี" หมายถึง ของเสีย ของไม่ดี ของไม่มีค่า ของไม่มีราคา ของน่ารังเกียจ แต่ชีบางอย่างอย่างก็มีราคามีประโยชน์ เช่น ชีทอง ชีไก่ ชีว ชีควาย ชีค่างคาว โดยเฉพาะที่จังหวัดราชบุรี ชีค่างคาว ในถ้ำเขาบิน ที่มีค่างคาวเป็นร้อยล้านตัว ในถ้ำมีชีค่างคาวมากมายประมูลขายได้ปีหนึ่ง ๆ หลายแสนบาท เขาเอาชีค่างคาวไปทำนุ้ย วัดที่อยู่ใกล้ ๆ ถ้ำ (วัดถ้ำเขาบิน) ใช้ชีค่างคาวมาสร้าง พระอุโบสถหลังโต สวยงามเป็นที่เลื่อมใส

ชีว ชีเห่ จึงเป็นภาษาไทยที่เป็นคำซ้อน เพราะคำว่า ชิว ก็แปลว่า ไม่ดี ไม่งาม ชีเห่ ก็แปลว่า ไม่สวย ไม่งาม เหมือนกัน

คำว่า ชิว เราได้ยินกันบ่อย ๆ คือ ผ้าชิว และผ้าชิว อวัยวะภายในของควายที่นิยมเอามาต้มแชบ หรือเอามายำแกล้มเหล้า อร่อยดีจริง ๆ

ส่วน ผ้าซีริว ปัจจุบันคนรุ่นใหม่อาจจะไม่รู้จักกันแล้ว เพราะผ้าซีริวในอดีตเป็นผ้าที่เราไม่ใช้แล้ว ขาดหรือเก่าแล้ว ไม่สามารถเอามาสวมใส่ได้อีก เราก็จะเอามาทำเป็นผ้าเช็ดถูพื้นเท่านั้น จะเอาไปเช็ดสิ่งของอื่น ๆ ไม่ได้ จะใช้แค่ถูพื้นบ้านอย่างเดียว ผ้าซีริวจึงถือเป็นของต่ำของไม่มีราคา จะสกปรกง่าย พอเปียยแล้วก็โยนทิ้ง

ที่บอกว่าปัจจุบันคนรุ่นใหม่ไม่รู้จักผ้าซีริวกันแล้ว เพราะปัจจุบันเราใช้ไม้ถูพื้นที่ใช้ฟองน้ำแทน หรือเส้นเชือกบิดเป็นเกลียวประกอบแผงติดปลายไม้ถูพื้น คำว่าผ้าซีริว จึงค่อย ๆ หายไป เป็นไม้ถูพื้น

เมื่อก่อนผ้าซีริวไม่มีขาย แต่ปัจจุบันมีขายแต่ไม่เรียกผ้าซีริว กลับเรียกว่าไม้ถูพื้น ทั้ง ๆ ที่ไม้จะถูพื้นได้อย่างไร มีอีกประโยคหนึ่งว่า “ผ้าซีริวห่อทอง” แต่ไม่ได้หมายความว่า เอาผ้าซีริวไปห่อทอง แต่หมายถึงคนรวยที่แต่งตัวหอมช่อ เปรียบเหมือนผ้าซีริวห่อทอง

สำหรับคำว่า ซีเห่ ก็แปลว่า ไม่สวย ไม่งาม อย่างคนตาเหล่ ก็ไม่น่าดู เวลาคุยด้วยไม่แน่ใจว่าเขาคุยอยู่กับเราหรือเปล่า

นอกจากคำว่า ซีริว ซีเห่ ยังมีอีกประโยคหนึ่งที่ได้ยินกันบ่อย คือ นำเกลียด นำซัง ในสมัยก่อนนั้น เวลาใครจะชมเด็ก ๆ ห้ามชมว่า “นำตาน่าเอ็นดู” เพราะเชื่อว่าผีจะมาเอาไป จะต้องพูดว่า “นำเกลียด นำซัง” ผีจะได้ไม่เอาไป แต่ปัจจุบันถ้าเราไปพูดว่า “นำเกลียด นำซัง” กับลูกคนอื่น อาจโดนตอຍ โดนตบเอาได้ เพราะเขาคิดว่าไปว่าลูกเขานำเกลียด นำซัง จริง ๆ

เอาเป็นว่าคำไทย ๆ เรา ปัจจุบันคนไทยเราเองไม่ค่อยจะให้ความสำคัญกันเท่าไรแล้ว ทั้ง ๆ ที่ภาษาไทยเราเป็นวัฒนธรรมที่สำคัญประการหนึ่ง แต่ก็ดีใจว่ารัฐบาลยุคนี้เห็นความสำคัญในเรื่องวัฒนธรรม จึงมีการปฏิรูประบบราชการ แล้วให้มีกระทรวงวัฒนธรรมเกิดขึ้น นับว่าต้องการให้กระทรวงวัฒนธรรมปลูกให้คนไทยรักและหวงแหนวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ตลอดจนรักชาติไทย ผู้เขียนได้มีโอกาสเข้าพบท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรมคนแรก ฯพณฯ อุไรวรรณ เทียนทอง ท่านแสดงความห่วงใยฝากไว้เป็นประโยคแรกว่า “ปัจจุบันคนไทยไม่ค่อยรักชาติ” ฟังดูแล้วคิดได้มากมายหลายประเด็น เป็นคำพูดที่ลึกซึ้งชวนให้คิด

ผู้เขียนเลยกลับมาคิดว่า คำว่า ไม่รักชาติ น่าจะตีความได้หลายความหมาย ตั้งแต่ไม่รักภาษาไทย พูดไทยคำ อังกฤษคำ ไม่รักกิจกรรมารยาทแบบไทย ไม่รักการแต่งกายแบบไทย ไม่รักไม่นิยมการกินอาหารไทย ไม่รักไม่นิยมใช้สินค้าไทย ไม่รักการท่องเที่ยวในประเทศไทย ไม่รักไม่ศรัทธา ในศาสนาประจำชาติไทย ไม่รักนवलสงวนตัว แบบหญิงไทย ฯลฯ

คราวนี้จะทำอย่างไรกันดีที่จะให้คนไทยรักชาติ ก็ต้องเป็นหน้าที่ของคนไทยทุกคน โดยเฉพาะการปลูกฝังให้กับเยาวชน ที่จะเป็นผู้เชื่อมรอยต่อทางวัฒนธรรมของชาติ

ภาคผนวก ข

ประวัติผู้เขียนคอลัมน์ภูมิปัญญาชาวบ้านในนิตยสารแม่บ้าน

ประวัติผู้เขียนคอลัมน์ภูมิปัญญาชาวบ้านในนิตยสารแม่บ้าน
นายสุจริต บัวพิมพ์

ประวัติส่วนตัว

วัน เดือน ปีเกิด	11 กุมภาพันธ์ 2489
ภูมิลำเนา ที่อยู่ปัจจุบัน	24/8 ตำบลนครหลวง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 55/266 หมู่บ้านทองสถิตยวิลล่า แขวงจรเข้บัว เขตลาดพร้าว กรุงเทพฯ 10230
โทรศัพท์	02 - 943 6939 มือถือ 01 - 616-5303
บิดา	นายดาบสุวรรณ บัวพิมพ์
มารดา	นางกำปิ่น บัวพิมพ์
ชื่อคู่สมรส	นางพรนิภา บัวพิมพ์
จำนวนบุตร	2 คน บุตรชาย 1 คน บุตรหญิง 1 คน
นับถือศาสนา	พุทธ
เครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสูงสุด	ทวิติยาภรณ์ช้างเผือก ปี 2538

ประวัติการศึกษา

ประถมศึกษาปีที่ 1-3	โรงเรียนนครหลวงวิทยาจารย์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ประถมศึกษาปีที่ 4	โรงเรียนวัดบันได (นครกัญจนประเสริฐราษฎร์อุปถัมภ์) จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
มัธยมศึกษาปีที่ 1 - 3	โรงเรียนนครหลวง "อุดมรัชตวิทยา" จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
มัธยมศึกษาปีที่ 4 - 6	โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร
ประกาศนียบัตรวิชาการศึกษา ปีที่ 1 - 2	โรงเรียนฝึกหัดครูพระนครศรีอยุธยา
ประกาศนียบัตรพิเศษมัธยม	พ.ม.กรมการฝึกหัดครู
ปริญญาตรี	การศึกษาด้านจิต (กศ.บ.) สาขามัธยมศึกษา (วิชาเอกประวัติศาสตร์ วิชาโทภาษาไทย) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก
ปริญญาโท	ครุศาสตร์มหาบัณฑิต (ค.ม.) สาขาอุดมศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติการทำงาน และการรับราชการ

วัน เดือน ปี	ชื่อตำแหน่ง	ระดับ
1 กรกฎาคม 2507	ครูจัตวา โรงเรียนนครหลวงพิบูลย์ประเสริฐวิทย์ อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	
25 สิงหาคม 2513	ครูตรี	
ตุลาคม 2519	ครูโท ศึกษาราชการในตำแหน่งครูใหญ่ โรงเรียนวัดเสด็จ อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	
30 กันยายน 2523	ครูใหญ่โท โรงเรียนวัดบันได (นครกัญจนประเสริฐราษฎร์อุปถัมภ์) อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	3
1 มกราคม 2523	โอนมารับราชการที่สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ตำแหน่งนักวิชาการวัฒนธรรม กองวิจัยและวางแผน	3
1 ตุลาคม 2523	นักวิชาการวัฒนธรรม	4
1 ตุลาคม 2524	นักวิชาการวัฒนธรรม	5
2 มกราคม 2530	เจ้าหน้าที่บริหารวัฒนธรรม	6
28 ธันวาคม 2532	เจ้าหน้าที่บริหารวัฒนธรรม หัวหน้าฝ่ายการเงินและบัญชี หัวหน้าฝ่ายศิลปทัศนูปกรณ์ หัวหน้าฝ่ายศูนย์วัฒนธรรม หัวหน้าฝ่ายวัฒนธรรมพื้นบ้าน หัวหน้าฝ่ายส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรม	7 7 7 7 7 7
พ.ศ. 2538	รักษาราชการผู้อำนวยการศูนย์ประชาสัมพันธ์วัฒนธรรม	7
1 ตุลาคม 2542	นักวิชาการวัฒนธรรม	8
ตุลาคม 2542 - 2543	ผู้อำนวยการส่วนส่งเสริมการถ่ายทอดวัฒนธรรม	8
ตุลาคม 2543 - 2544	ผู้อำนวยการศูนย์ประชาสัมพันธ์วัฒนธรรม	8
ตุลาคม 2545	ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริมการถ่ายทอดวัฒนธรรม	8
ถึง 31 มีนาคม 2547		
31 มีนาคม 2547	ลาออกจากราชการก่อนเกษียณอายุ	
1 เมษายน 2547	ผู้อำนวยการสำนักอธิการบดี มหาวิทยาลัยสยาม	

การทำงานสำคัญระดับประเทศ

1. เผยแพร่วัฒนธรรมไทยในต่างประเทศ
2. จัดตั้งหมู่บ้านวัฒนธรรม
3. วิทยากร ค่านิยม และมารยาทไทย
4. วิทยากรวัฒนธรรมพื้นบ้าน
5. วิทยากรกลุ่มสัมพันธ์
6. ส่งเสริมบทบาทของสภาวัฒนธรรมจังหวัด อำเภอ และตำบล ในการอนุรักษ์ส่งเสริมเผยแพร่วัฒนธรรม

การฝึกอบรมและศึกษาดูงานภายในประเทศ

ฝึกอบรมหลักสูตร การศึกษาเพื่อความมั่นคงของชาติ	ปี 2523
ฝึกอบรมหลักสูตร วิทยากรค่านิยม	ปี 2535
ฝึกอบรมหลักสูตร The Fourth NGO Inter national Conference on the Prevertion And Control of Drug Abuse	ปี 2525
ฝึกอบรมหลักสูตร The Value Classification workshop	ปี 2528
ฝึกอบรมหลักสูตรการพัฒนาองค์กร	ปี 2529
ฝึกอบรมหลักสูตรเจ้าหน้าที่บริหารงานการเงินและบัญชี กรมบัญชีกลาง กระทรวงการคลัง รุ่นที่ 1	ปี 2529
ฝึกอบรมหลักสูตรวิทยากรกลางการบริหารงานพัฒนาชนบท	ปี 2530
ฝึกอบรมหลักสูตรผู้บริหารงานวัฒนธรรมระดับสูง รุ่นที่ 2	ปี 2536
ฝึกอบรมหลักสูตร "นักบริหารงานประชาสัมพันธ์" รุ่นที่ 41	ปี 2544

การศึกษาดูงานและเผยแพร่วัฒนธรรมในต่างประเทศ

ประเทศฝรั่งเศส	1	เดือน
ประเทศกรีซ	1	เดือน
งานการบริหารงานวัฒนธรรม ประเทศสวิตเซอร์แลนด์	1	สัปดาห์
ประเทศเยอรมัน	1	เดือน
ประเทศอังกฤษ	3	สัปดาห์

งานการบริหารงานวัฒนธรรม ประเทศญี่ปุ่น	1	สัปดาห์
ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว	3	วัน
งานแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมพื้นบ้าน ประเทศเกาหลี	1	สัปดาห์
งานการจัดการหอวัฒนธรรม ประเทศสิงคโปร์	10	วัน
การจัดงานวัฒนธรรมไทย ประเทศสหรัฐอเมริกา	1	เดือน
ประชุมสัมมนาการดูงานทางวัฒนธรรม ประเทศจีน	1	สัปดาห์
ร่วมงานฉลอง 300 ปี เมือง St.Peter brug ประเทศรัสเซีย	2	สัปดาห์
ดูงานด้านวัฒนธรรม ประเทศฟินแลนด์	3	วัน

ผลงานหรืองานสำคัญในตำแหน่งอื่น ๆ

- หนังสือ เรื่องมรดกไทย

เป็นการรวบรวมเนื้อหาทางวัฒนธรรมพื้นบ้าน ว่าด้วยเพลงพื้นบ้าน 4 ภาค ดนตรีพื้นบ้าน 4 ภาค การแสดงพื้นบ้าน 4 ภาค และการละเล่นของเด็ก

ประโยชน์ของผลงาน เป็นหนังสือประกอบการเรียนในระดับอุดมศึกษา

- หนังสือภูมิปัญญาชาวบ้านโบราณอุบาย ชูดเจ้านกกาเหว่าเอ๋ย ชูดบันทึกจากท้ายไร่ ชูดกระแตเวียน

- ตำราเรียน ของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ชูดการละเล่นพื้นบ้าน บทที่ 15

ประโยชน์ของผลงานใช้เป็นเอกสารประกอบการเรียนของ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

- การทำแสงสีเสียงและภาพเอนกทัศน์

เรื่อง บุญพระเวส เรื่อง ประวัติเมืองพระรถ เรื่อง ค้างคาวร้อยล้าน เรื่องโล่เกียรติยศ

เรื่องเมืองคูบัว ละครประกอบแสงสีเสียง ราชบุรี อัญมณีแห่งภาคตะวันตก ถวายสมเด็จพระ

พระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ

ประโยชน์ของผลงาน สร้างให้คนเกิดสำนึก และรักหวงแหนมรดกของแผ่นดิน

- เขียนคอลัมน์ภูมิปัญญาชาวบ้านในนิตยสารแม่บ้าน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2536 – 2546

- ได้รับการแต่งตั้งเป็นกรรมการหรืออนุกรรมการที่สำคัญ ๆ

1. ตำแหน่ง ผู้ช่วยเลขานุการการจัดการแสดงในกีฬาเอเชียนเกมส์

ในคณะกรรมการ/อนุกรรมการ จัดการแสดงทางวัฒนธรรม

2. ตำแหน่ง ผู้ช่วยเลขานุการการจัดการแสดงในกีฬาเฟลปิกเกมส์

ในคณะกรรมการ/อนุกรรมการ จัดการแสดงทางวัฒนธรรม

3. เป็นที่ปรึกษาด้านวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยสยาม

เหตุการณ์สำคัญ ๆ ในชีวิตราชการ

ปลุกระดมให้ประชาชน ครู นักเรียน หันมาสนใจวัฒนธรรมที่เป็นมรดกของชาติ โดยการเป็นวิทยากรที่วราษอาณาจักร

ความสามารถพิเศษ และความชำนาญพิเศษ

1. การเป็นวิทยากรลูกเสือชาวบ้าน
2. การเป็นวิทยากรค่านิยม
3. การเป็นวิทยากรทางด้านวัฒนธรรมพื้นบ้าน
4. การเป็นวิทยากรกลุ่มสัมพันธ์
5. การเป็นพิธีกรงานทางวัฒนธรรม
6. เป็นผู้ดำเนินการอภิปราย ในเรื่องเกี่ยวกับวัฒนธรรมของชาติ
7. เป็นอาจารย์พิเศษบรรยาย เรื่องวัฒนธรรมพื้นบ้าน, เรื่องการใช้มิติทางวัฒนธรรม

สู่กระบวนการเรียนแบบบูรณาการ เรื่องบทบาทของครู อบรม.ต่อการอนุรักษ์ส่งเสริมเผยแพร่วัฒนธรรมของชาติ เรื่องการพูดให้เข้าหูคน เรื่องการเป็นพิธีกรในงานต่าง ๆ

ภาคผนวก ค
ผู้ทรงคุณวุฒิและวิทยากร

ผู้ทรงคุณวุฒิและวิทยากร

1. รองศาสตราจารย์ธนู บุญยรัตนพันธ์ อดีตผู้อำนวยการศูนย์วัฒนธรรมพื้นบ้านแห่งชาติ
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ
อดีตอาจารย์สถาบันราชภัฏจันทรเกษม
สถาบันราชภัฏจันทรเกษม
กรุงเทพฯ
2. ดร.สมหมาย จันทรเรือง คณะนิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยสยาม
ถนนเพชรเกษม เขตภาษีเจริญ
กรุงเทพฯ 10160
3. ดร.พหล แก้วเขียว ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยสยาม
ถนนเพชรเกษม เขตภาษีเจริญ
กรุงเทพฯ 10160
4. นางพจนิษฐ์ เพ็งเปลี่ยน ชาวสุรินทร์
ข้าราชการบำนาญ
ตำแหน่งนักวิชาการวัฒนธรรม 8 ว
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 5 มกราคม 2547
ณ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
5. นางสุรภี อัมพันสุข ชาวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
อดีตครูโรงเรียนสตรีวิทยา
กรุงเทพฯ
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2547
ณ บ้านเลขที่ 24 หมู่ 8 ตำบลนครหลวง
อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

6. นางวิจิตรา บัวพิมพ์
 อดีตบรรณารักษ์ กรมการศึกษานอกโรงเรียน
 กระทรวงศึกษาธิการ
 สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 12 สิงหาคม 2547
 ณ บ้านเลขที่ 24 หมู่ 8 ตำบลนครหลวง
 อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
7. นางดวงพร เวณจันทร์
 ชาวจังหวัดสุพรรณบุรี
 สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 16 สิงหาคม 2547
 ณ บ้านเลขที่ 56/555 ถนนสาธุประดิษฐ์
 แขวงบางโพงพาง เขตยานนาวา กรุงเทพฯ
8. นางสาวสิริวรรณ ศรีทอง
 เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป
 สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
 กระทรวงวัฒนธรรม
 สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 3 มิถุนายน 2547
 ณ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
9. นางนงเยาว์ บุญธรรม
 ชาวจังหวัดสกลนคร
 สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 5 มีนาคม 2548 ณ บ้านเลขที่ 55
 ถนนลาดพร้าว แขวงวังทองหลาง เขตลาดพร้าว กรุงเทพฯ
 10310
10. นางสมทรง นทีรัตนกำจาย
 ชาวจังหวัดสุพรรณบุรี
 สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 20 เมษายน 2547
 ณ บ้านเลขที่ 133/1 ถนนเพชรเกษม แขวงบางด้วน
 เขตภาษีเจริญ กรุงเทพฯ 10160
11. นายสมชาย นทีรัตนกำจาย
 ชาวจังหวัดสุพรรณบุรี
 สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 29 สิงหาคม 2547
 ณ บ้านเลขที่ 133/1 ถนนเพชรเกษม แขวงบางด้วน
 เขตภาษีเจริญ กรุงเทพฯ 10160

ประวัติย่อผู้ทำสารนิพนธ์

ประวัติย่อผู้ทำสารนิพนธ์

ชื่อ นางพรนิกา บัวพิมพ์
วัน/เดือน/ปี เกิด 28 พฤษภาคม 2511
สถานที่เกิด 123 หมู่ 5 ตำบลบางเลน อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี
สถานที่อยู่ปัจจุบัน 55/266 หมู่บ้านทองสถิตยวิลล่า ถนนอยู่เย็น แขวงจรเข้บัว
เขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร 10230
ตำแหน่งปัจจุบัน เจ้าพนักงานธุรการ ระดับ 5
สถานที่ทำงาน กลุ่มภูมิปัญญาและค่านิยม สำนักส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรม
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม
ถนนรัชดาภิเษก เขตห้วยขวาง กรุงเทพมหานคร 10320

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2526 มัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนจันทร์ประดิษฐารามวิทยาคม กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. 2529 ประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) สาขาการบัญชี
วิทยาลัยพณิชยการธนบุรี
พ.ศ. 2531 ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) สาขาคอมพิวเตอร์ธุรกิจ
วิทยาลัยพณิชยการเชตุพน
พ.ศ. 2533 บริหารธุรกิจบัณฑิต (บธ.บ) สาขาวิชาการจัดการทั่วไป
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
พ.ศ. 2548 การศึกษามหาบัณฑิต (กศ.ม.) สาขาวิชาภาษาไทย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ